هەرێمی کوردستان- عێراق
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانکۆی سەلاحەددین- هەولێر

هونەرەکانی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (خوسرەو جاف)دا

نامەیەکە
پێشکەشی ئەنجوومەنی کۆلێژی زمانی زانکۆی سەلاحەددین- هەولێر کراوە
وەك بەشێك لە پێویستییەکانی پلەی ماستەر لە ئەدەبی کوردیدا

لەلایەن
سەمیر ئەحمەد ئیبراهیم بەکالۆریۆس - زانکۆی سەلاحەددین – هەولێر- ٢٠٠٧

بە سەرپەرشتی
پ.د. عەبدوڵڵا ئاگرین

ڕێبەندان ٢٧١٤ کوردی   ڕەبیعی یەکەم ١٤٣٦ کۆچی   کانونی دووەم ٢٠١٥ زایینی

بڕیاری سەرپەرشتیار

ئـەم نامەیـە(هونـەرەکانی گێڕانـەوە لەرۆمانـەکانی – خوسـرەو جـاف – دا)   لەلایـەن قوتابی(سەمیر ئەحمد ئیبراهیم) بەسەرپەرشتی من لە کۆلێژی زمانی زانکۆی سەلاحەدین ئامادەکراوە و بەشێکە لە پێویستییەکانی پلەی ماستەر لە ئەدەبی کوردیدا.

سەرپەرشتیار

پ.د. عەبدوڵڵا ئاگرین

ڕێکەوت: / / ٢٠١٤

بەپێی پێشنیازی سەرپەرشت ئەم ماستەرنامەیە پێشکەشبە لیژنەی هەڵسەنگاندن دەکەم.

د. ئیدریس عەبدوڵڵا مستەفا

سەرۆکی لیژنەی خوێندنی باڵا

لە بەشی زمانی کوردی

ڕێکەوت: / / ٢٠١٤

بڕیاری لیژنە

ئێمە ئەندامانی لیژنەی گفتوگۆکردن و هەڵسەنگاندن، ئەم نامەیە کە بە ناوی (هونەرەکانی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (خوسرەو جاف) دا - یە خوێندەوە و لەگەڵ قوتابییەکەدا لە بارەی ناوەڕۆك و لایەنەکانی دیکەی گفتوگۆمان کرد و بڕیارماندا، کە شایەنی ئەوەیە بە پلەی ( ) بڕوانامەی ماستەری لە ئەدەبی کوردیدا پێبدرێت.

پ. د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان	پ. د. هیمداد حوسێن بەکر
سەرۆکی لیژنە	ئەندام
ڕێکەوت / / ٢٠١٥	ڕێکەوت / / ٢٠١٥
پ. ی. د. محەمەد ئەمین عەبدوڵڵا	پ. د. عەبدوڵڵا ئاگرین
ئەندام	ئەندام و سەرپەرشتیار
ڕێکەوت / / ٢٠١٥	ڕێکەوت / / ٢٠١٥

لە لایەن ئەنجوومەنی کۆلێژی زمان- زانکۆی سەلاحەدین پەسند کرا.

پ. ی. د. شادان جەمیل عەباس

ڕاگری کۆلێژی زمان- زانکۆی سەلاحەدین

ڕێکەوت / / ٢٠١٥

هەواڵنامەی کتێب

پێشکەشە بە:

- خاکی کوردستان و بەرگریکەرانی ئەم خاکە.
- دایکی میهرەبانم و باوکی ئازیزم.
- گیانی پاکی برای بچووکم (فواد ئەحمەد) کە لە تەمەنی لاوی جێی هێشتین.
- هاوسەری ژیانم (هۆزان).
- چاوەگەشەکانی سیما و دیما.

هەواڵنامەی کتێب

سوپاس و پێزانین

سوپاس بۆ پەروەردگاری میهرەبانم، کە دەرفەتی دا بەتەواوکردنی ئەم نامەیە، هەروەها سوپاسی بێپایانم ئاراستەی ئەم بەڕێزانەی خوارەوە دەکەم:

١–سەرۆکایەتی زانکۆی سەلاحەددین– کۆلێژی زمان–بەشی زمانی کوردی و سەرجەم مامۆستایانی ئەم بەشە, بەتایبەتی ئەو مامۆستایانەی کە لە قۆناغی بەکالۆریۆس و ماستەر وانەیان پێ وتم و سودیان پێگەیاندووم.

٢– بەڕێز مامۆستای سەرپەرشتیاری نامەکەم (پ. د. عبدالله ئاگرین)، کە ئەرکی سەرپەرشتی کردنی نامەکەی گرتە ئەستۆ و بەسەرنج و تێبینی و پێشنیارەکانی ڕێی بۆ ئاسانکردم. لەدەست نیشانکردن و دەستخستنی چەندین سەرچاوەی گرنگ هاریکاری کردووم.

٣– دایك و باوکم و سەرجەم براکانم دەکەم، کە بەهەموو شێوەیەك هاندەر و پشتیوانم بوونە لە درێژەدان بە خوێندن، بەتایبەتی لە خوێندنی (ماستەر)دا، سەبر و تەحەمولێکی لە ڕادە بەدەریانکردووم.

٤– (د. کارزان موحسین) دەکەم، کە چەندین سەرچاوەی گرنگی لە کتێبخانەکەی خۆیدا بۆ دابینکردم.

٥– هەریەکە لەمامۆستایان (سۆران مامەند عەبدوڵڵا) و (شاخەوان فەرهاد محەمەد) دەکەم کە لە رووی هەڵە چنینەوە بەنامەکەدا چوونەوە.

٦–بۆ هاوڕێی خۆشەویستم مامۆستا (بهزاد فتاح خورشید) کە لەم قۆناغەی خوێندنەی هەردووکماندا لە گەران کۆکردنەوەی سەرچاوەکان هاوکارویارمەتی دەری یەکبووین.

هەواڵنامەی کتێب

پوختەی لێکۆڵینەوەکە

ڕۆمان وەکو ژانرێکی ئەدەبی سەربەخۆ, توانای لەخۆگرتنی چەندین بابەت و ڕووداوی هەیە, کە بە ناخ ومێشکی ڕۆماننووسدا دێن و دەچن, لە بەر ئەوە ڕۆمان لە هەموو بارێکدا بابەتی جیاوازی تێدا بەرجەستە دەبێ, کە پێویستە بەشێوەیەکی ورد بگێڕدرێتەوە, ئەوەش بە هۆی هونەرەکانی شێوازی گێڕانەوەکەی دێتە دی. ئەم لێکۆڵینەوەیەش, وەك لێکۆڵینەوەیەکی وەسفی شیکاری پراکتیکیە, هەوڵێکە بۆ دەست نیشانکردنی (هونەرەکانی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی خوسرەو جاف) دا, ناوەرۆکی ڕۆمانەکانی (کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) بە گشتی لە کۆمەڵگای کوردی وەرگیراون, باس لە ئێش و ئازار و گرفتەکانی تاکی کورد و کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریەکان دەکەن.

ئەم لێکۆڵینەوەیە بەسەر دەروازەیەك و سێ بەش دابەشکراوە و هەر بەشێکیش لە دوو تەوەر پێکهاتووە. لەدەروازەدا باسی پێناسەو مێژووی گێڕانەوەی ئەدەبی کراوەو گرنگی و ڕۆڵی گێڕانەوە لەرەخنەی ئەدەبیداخراوەتەڕوو, لەگەڵ شێوازی گێڕانەوە لە ڕۆماندا پێشکەش کراوە.

بەشی یەکەم: ئەم بەشە دابەشی سەر دوو تەوەری سەرەکی کراوە: لە تەوەری یەکەمدا پێناسە و مێژووی هونەری دیالۆگ لەگێڕانەوەی ڕۆماندا دیاریکراوە. پاشان هونەری دیالۆگ و جۆرەکانی لەڕۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە. لە تەوەری دووەمیشدا پێناسەو مێژووی هونەری مۆنۆلۆگ لەڕۆماندا خراوەنەتە ڕوو. دواتر مۆنۆلۆگ و جۆرەکانی لەڕۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە.

بەشی دووەم: ئەم بەشەش لە دووتەوەر پێکهاتووە: لەتەوەری یەکەمدا باسی پێناسەو جۆرەکانی هونەری دواخراو کراوە, دواتر ئەم هونەرە بەجۆرەکانیەوە لە ڕۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە. لەتەوەری دووەمدا : پێناسەو جۆرەکانی هونەری پێشخراو لەڕۆماندا باسکراوە, دواتر ئەم هونەرە بە جۆرەکانیەوە لە ڕۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە.

هەولاتەی کتیب

بەشی سێ یەم: ئەم بەشەش دابەشی سەردوو تەوەر کراوە: لەتەوەری یەکەمدا باسی هونەری کورتکردنەوەو لابردن لەرووی تێورییەوە کراوە, لەگەڵ پراکتیزەکردنی هەریەك لەم هونەرانە لە رۆمانەکاندا. لەتەوەری دووەمیشدا رۆڵی هەریەکە لە هونەری دیمەن و هونەری وەسف لە رووی تیۆرییەوە دەست نیشانکراوە. لەگەڵ شیکردنەوە و پراکتیزەکردنی ئەم هونەرانە لە رۆمانەکاندا.

لە کۆتایی لێکۆڵینەوەکەشدا بە چەند ئەنجامێك گەیشتووین و نوسیومانن, دواتر لیستی سەرچاوەکان و پوختەی لێکۆڵینەوە بە هەردوو زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراونەتەڕوو.

هەواڵنامەی کتێب

((پێڕست))

لاپەڕە	بابەت
أ	بڕیاری سەرپەرشتیار
ب	بڕیاری لێژنە
پ	پێشکەش
ت	سوپاس و پێزانین
ج	پوختەی لێکۆڵینەوەکە
خ	پێڕست
١	پێشەکی
	دەروازە:
٣	پێناسە و مێژووی گێڕانەوەی ئەدەبی.
٥	گرنگی و ڕۆڵی گێڕانەوە لە ڕەخنەی ئەدەبیدا.
٧	شێوازەکانی گێڕانەوە.
١٠–٤٨	**بەشی یەکەم**
	تەوەری یەکەم:
١٠	پێناسە و مێژووی هونەری دیالۆگ لە ڕۆماندا.
١٧	پراکتیزەکردنی هونەری دیالۆگ لە ڕۆمانەکانی (کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت – ڕاز– دەغدو)دا.
	تەوەری دووەم:
٣٧	پێناسە و مێژووی هونەری مۆنۆلۆگ لە ڕۆماندا.
٤٣	پراکتیزەکردنی هونەری مۆنۆلۆگ لە ڕۆمانەکانی(کۆردەرە – هیچ– پاشایان کوشت – ڕاز– دەغدو) دا.
٤٩ –٩٠	**بەشی دووەم**
	تەوەری یەکەم:
٤٩	پەیوەندی کات لەگەڵ هونەری(دواخراو) و (پێشخراو) دا.
٥٠	هونەری دواخراو (فلاشباك) لە ڕۆماندا.

پێناسە و جۆرەکانی هونەری دواخراو.	٥١
پراکتیزەکردنی جۆرەکانی هونەری دواخراو لە رۆمانەکانی (کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت– راز– دەغدو)دا.	٥٤
تەوەری دووەم:	
هونەری پێشخراو لە رۆماندا.	٧١
گرنگترین خاسیەتەکانی هونەری پێشخراو.	٧٣
جۆرەکانی هونەری پێشخراو.	٧٤
پراکتیزەکردنی جۆرەکانی هونەری پێشخراو لە رۆمانەکانی(کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت– راز– دەغدو)دا.	٧٥
بەشی سێ یەم	٩١ –١٣٣
تەوەری یەکەم:	
هونەری کورتکردنەوە و لابردن لە رۆماندا: ١– هونەری کورتکردنەوە. ٢– هونەری لابردن.	٩١
پراکتیزەکردنی هونەری کورتکردنەوەولابردن لە رۆمانەکانی(کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت– راز– دەغدو)دا.	٩٤
تەوەری دووەم:	
هونەری دیمەن و هونەری وەسف لە رۆماندا. ١– هونەری دیمەن	١٠٥
پراکتیزەکردنی هونەری دیمەن لە رۆمانەکانی (کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت– راز – دەغدو)دا.	١٠٧
٢– هونەری وەسف لە رۆماندا.	١١٤
پراکتیزەکردنی هونەری وەسف لە رۆمانەکانی (کۆردەرە– هیچ– پاشایان کوشت– راز – دەغدو)دا.	١١٩
ئەنجام	١٣٢
سەرچاوەکان	١٣٤–١٣٩
کورتەی لێکۆڵینەوەکە بە زمانی عەرەبی	أ
کورتەی لێکۆڵینەوەکە بە زمانی ئینگلیزی	A

هەواڵنامەی کتێب

پێشەکی

پێشەکی

گێڕانەوە یەکێکە لە بەشە سەرەکییەکانی رۆمان, ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەرەتای سەرهەڵدانی ئەم چەمکە بەسانایی هەست بەوە دەکەین تەمەنی ئەم چەمکە پەیوەستە بە بوونی مرۆڤەوە, لە گەڵ هەبوونی مرۆڤ لە سەر گۆی زەوی لە سەردەمی شارستانیەتە کۆنەکانەوە گێڕانەوەش هەبووە, کاتێ مرۆڤەکان لە راوەشکار گەڕاونەتەوە بۆ ناو ئەشکەوتەکان و دەستیانکردووە بە وێنەکێشانی ئەو شتانەی کە لەرۆژدا بینیوویانە لەوانەش: ((ئاژەڵ, گیانداری درندە, درەخت, رۆژ, ...)) یان هۆگری بوونە یا لێی ترساون. ئەم وێنانە زۆر پێش قسەکردن کەوتوون, بۆیە وێنە دەبێتە یەکەم کەرەستەی گێڕانەوە لە سەردەمە کۆنەکاندا,کە مرۆڤ پەنای بۆ بردووە بۆ دەربرین لە ویستەکانی, ئەمە سەرەتای گێڕانەوەیە. بەڵام لە رۆژگاری ئەمڕۆدا زۆرێك لە ڕەخنەگران بە بەشێکی گرنگ وستوونی سەرەکی دەقی دەزانن, چونکە هیچ دەقێکی ئەدەبی بە بێ گێڕانەوە نابێت. ئەمەش وایکردووە کە هونەری گێڕانەوە بە هایەکی بەرزو گرنگی هەبێت تاموچێژێکی تایبەتی و رۆڵی دیاری هەبێت کە چالاکی بەدەق دەبەخشێ, ئەمەش وا دەکات خوێنەر حەز لە خوێندنەوەی دەق بکات و بەردەوام بێت تا کۆتایی دەقەکە بخوێنێتەوە.

هۆی هەڵبژاردنی ئەم بابەتە:

هۆی هەڵبژاردنی ئەم بابەتە دەگەڕێتەوە بۆ دۆزینەوەی ئەم هونەرانە لە رۆمانەکانی (خوسرەو جاف) دا, لە ئەنجامی خوێندنەوە و تێڕوانیم بۆ رۆمانەکانی ئەم نووسەرە, بۆم دەرکەوت دەتوانم لە کارەکانم لایەنی نموونەی پراکتیکی لە رۆمانەکان دەست نیشان بکەم, ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ لایەنی لێزانی و لێهاتووی رۆماننووس لە کاری رۆماننووسیندا.

سنوری لێکۆڵینەوەکە:

لەم لێکۆڵینەوەیەدا, تەنیا پێنج رۆمانی (خوسرەو جاف) شیکراوەتەوە. ئەوانیش: (کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو), جگە لەو پێنج رۆمانە نووسەر دوو رۆمانی تریشی هەیە ئەوانیش رۆمانی (گەماڵ و دەربار)ن, بە پێویستمان نەزانی بەکاریان بهێنین, چونکە ئەگەر ئەم دوو رۆمانەشمان وەربگرتایە ئەوا سنوری باسەکەمان زۆر فراوان دەبوو, ئەو کاتەش ناچاردەبووین سەرپێیانە بەسەر شتەکاندا بچینەوە.

ئامانجی لێکۆڵینەوەکە:

بریتییە لەدەست نیشانکردن و بەرجەستەکردنی ئەو هونەرانەی, کە نووسەر لەرۆمانەکانیدا بەکاری هێناون بەهەموو جۆرەکانیەوە, لەگەڵ بەهای هەریەك لەو هونەرانەی کە لە رەوتی پێشخستنی رۆمانەکەدان.

رێبازی لێکۆڵینەوەکە:

لەم لێکۆڵینەوەیەدا, رێبازی رەخنەی (وەسفی – شیکاری) مان بۆ دیاریکردنی هونەرەکانی گێڕانەوە لە رۆمانەکاندا پەیرەوکردووە.

هەواڵنامەی کتێب

گیروگرفتی لێکۆڵینەوەکە:

گومان لەوەدانیە لە لێکۆڵینەوەیەکی لەم بابەتەدا, گەلێك گیروگرفت دێنەرێ, یەکێك لەو گرفتانەی هاتۆتە بەردەممان هەمە جۆری بەکارهێنانی زاراوەکانە لەلایەن لێکۆڵەرانەوە, کەبووە بەهۆی دوو دڵی بۆ لیکۆڵەر لە هەڵبژاردنی زاراوەدا. بۆ نموونە زاراوەی (فلاشباك) ئەم واتایانەی بۆ دانراوە: **دواخراوی, گەڕانەوە, پاشخراوی** ..., هەروەها بۆ زاراوەی (الاستباق) یش ئەم واتایانەی بۆ دانراوە: پێشکەوتن, پێشبینی, پێشخەری, پێشخراوی ... هتد. ئەم زاراوانەش زۆربەیان مانای بنەڕەتی زاراوەکانیان نەگەیاندووە.

پرۆگرامی لێکۆڵینەوەکە:

ئەم لێکۆڵینەوەیە بەسەر دەروازەیەك و سێ بەش و ئەنجامەکان دابەش کراوە:

لەدەروازەدا باسی پێناسە و مێژووی گێڕانەوەی ئەدەبی و گرنگی و رۆڵی گێڕانەوە لەرەخنەی ئەدەبیدا, لەگەڵ شێوازی گێڕانەوە لە رۆماندا کراوە.

بەشی یەکەم : ئەم بەشە دابەشی سەر دوو تەوەری سەرەکی کراوە: لە تەوەری یەکەمدا پێناسە و مێژووی هونەری دیالۆگ لەگێڕانەوەی رۆماندا دیاریکراوە. پاشان هونەری دیالۆگ و جۆرەکانی لەرۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە. لە تەوەری دووەمیشدا پێناسە و مێژووی هونەری مۆنۆلۆگ لەرۆماندا خراونەتەڕوو. دواتر مۆنۆلۆگ و جۆرەکانی لەرۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە.

بەشی دووەم: ئەم بەشەش لە دوو تەوەر پێك هاتووە: لەتەوەری یەکەمدا باسی پێناسە و جۆرەکانی هونەری دواخراوی کراوە, دواتر ئەم هونەرە بەجۆرەکانیەوە لە رۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە. لەتەوەری دووەمدا: پێناسەو جۆرەکانی هونەری پێشخراوی لەرۆماندا باسکراوە, دواتر ئەم هونەرە بە جۆرەکانیەوە لە رۆمانەکاندا پراکتیزەکراوە.

بەشی سێ یەم : هەروەها ئەم بەشەش دابەشی سەردوو تەوەر کراوە: لەتەوەری یەکەمدا باسی هونەری کورتکردنەوە و لابردن لەرووی تیۆرییەوە کراوە, لەگەڵ پراکتیزەکردنی هەریەك لەم هونەرانە لە رۆمانەکاندا. لەتەوەری دووەمیشدا رۆڵی هەریەکە لە دیمەن و وەسف لەرووی تیۆرییەوە دەست نیشانکراوە. لەگەڵ شیکردنەوە و پراکتیزەکردنی ئەم هونەرانە لە رۆمانە دیاریکراوەکاندا.

لە کۆتایی لێکۆڵینەوەکەشماندا, گرنگترین ئەو ئەنجامانەی پێی گەیشتووین بەچەند خاڵێك دەست نیشانمان کردووە. دواتر ئاماژەمان بەسەرچاوە بەکارهێنراوەکان کردووە, پاشان پوختەی لێکۆڵینەوەکەمان بەهەردوو زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خستۆتەڕوو.

هەولاتامەی کتێب

* دەروازە *

- ❖ پێناسە و مێژووی گێڕانەوەی ئەدەبی.
- ❖ گرنگی و رۆڵی گێڕانەوە لە رەخنەی ئەدەبیدا.
- ❖ شێوازی گێڕانەوە لە رۆماندا.

هەولێرنامەی کتێب

پێناسە و مێژووی گێڕانەوەی ئەدەبی:

لە داڕشتنی ڕۆماندا گێڕانەوە بە توخم و ڕەگەزێکی سەرەکی دادەنرێ، هەروەکو نووسەر و ڕەخنەگرانی ئەم بوارە ئاماژەی بۆ دەکەن، گێڕانەوەی چەمکی بە پێز دوور لە وشە و دەستەواژەی ئالۆز و ڕستەی سواو دەبێتە هۆی هاندان و سەرنج ڕاکێشانی خوێنەر، فرە ڕەهەندیی گێڕانەوە و ئەو پەیوەندییە هەمەلایەنەی بە چەمك و لایەنە هونەرییەکانی دەقەوە دەیبەستێتەوە، وایکردووە چەند پێناسەیەك هەڵبگرێت و بەچەند شێوەیەکی جیاواز وێنا بکرێت.

ئەگەر هەوڵبدەین پێناسەی ئەم چەمکە بکەین ئەوا دەتوانین بڵێین گێڕانەوە بریتییە لە: ((گێڕانەوەی ڕووداوێك، یان زیاتر لەڕووداوێك، کە لەڕووداوێکی ڕاستیەوە هاتبن، یان دروستکراوی ئەندێشە بن))[(١)], واتە هەندێ ڕووداو ڕاستەقینەن و هەندێکیش دروستکراون. (جمال میر صادقی) لە کتێبی (عناصر داستان)دا, بەم شێوەیە پێناسەی گێڕانەوە دەکات و دەڵێ : ((پیشاندەری شێوە و فۆرمێکە کە نووسەر ئامانج و مەبەستەکانی لە چیرۆکەکەیدا بە خوێنەر ڕادەگەیەنێ کە مەبەستەکانی (فیزیکی، زەینی، کەسی))[(٢)] لەخۆ دەگرێت. واتە نووسەر لەڕێگای چیرۆکەکەیەوە مەبەستەکانی و ئەوەی لە ناخیدا پەنگی خواردووەتەوە بە خوێنەری دەگەیەنێت. لە فەرهەنگی (هەنبانە بۆرینە)شدا بەم شێوەیە پێناسەی گێڕانەوە کراوە، گێڕانەوە بە واتای ((گێڕاندنەوە: گێڕاندنەوەش, بە واتایی باسکردنی قسەی گوتراو))[(٣)]. ئەمانە گوزارشت لە ڕابردوو دەکەن نەك داهاتوو.

گێڕانەوە لای بنیاتگەرە نوێیەکانی وەکو (تۆدۆرۆف و جینێت و ریکاردۆ) و کەسانی تر ((بریتییە لە ڕێگەی یان چۆنیەتی خستنەڕووی, یان زنجیرەیەکی بە دوای یەکدا هاتووی ڕووداوە ڕاستی و خەیاڵییەکان، لە ڕێگەی گێڕەوەیەك یان زیاتر))[(٤)]. واتە خستنەڕووی ڕووداوە ڕاستی و خەیاڵیەکانە لە ڕێگەی گێڕەوەیەك، تاکو ڕووداوەکان بگێڕێتەوە و باسیان بکات, گێڕەوەش هەندێکجار بەشدارە لە دەقەکەدا و هەندێك جاریش لە دەرەوەی دەقەکەیە, بەڵام پرۆسەی خستنەڕووی حەکایەتەکە بەرەو ئامانجێکی ئاراستەکراو, بەهۆی پێکەوە خستنەگەڕی کۆمەڵێك لایەنەوە ئەنجام دەدرێت .

ئەگەر سەیری مێژووی (گێڕانەوە) بکەین هەست دەکەین لەدایکبوونی ئەم چەمکە پەیوەستە بە بوونی مرۆڤەوە، واتە هەر لە سەرەتایی دروستبوونی مرۆڤەوە، گێڕانەوەش بەشێکی گرنگی ژیانی بەردەوامی ڕۆژانەی مرۆڤی داگیرکردووە، لە کۆنەوە تاکو ئێستاش لەوێنەی سەر دیوار و ئەشکەوتەکانەوە، گێڕانەوەی ئەو ڕووداو و بەسەر هاتانەی، کە مرۆڤەکان بۆ یەکتری دەگێڕێتەوە. ئەوەی لێرەدا مەبەستە (چەمکی گێڕانەوەیە) لەڕووی هونەرییەوە, واتە ئەوکاتەی کە بە شێوەیەکی هونەری باس لە گێڕانەوە کراوە ...., چەمکی (گێڕانەوە) لەڕووی تیۆرییەوە بە گرنگترین لایەنی پێکهاتەی دەق دادەنرێت و پەیوەندی پتەوی

١- معجم مصطلحات الادب – مجدی وهبة، مکتبة لبنان، ١٩٧٤، ص٣٤١ .

2- عناصر داستان، جمال میر صادقی، انتشارات سخن, **چاپ پنجم**, تهران ١٣٨٥، ص٣٨٥ .

3– **هەنبانە بۆرینە– هەژار**، فەرهەنگی کوردی– فارسی، **چاپ ششم**, تهران، ١٣٨٨، ل٧٤١ .

4- تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانی (ئێوارە پەروانە) ی بەختیار عەلی دا، جەلال ئەنوەر سەعید، چاپخانەی کەمال، سلێمانی،٢٠٠٩ ، ل٢٣ .

لەگەڵ سەرجەم لایەنە هونەریەکانی دیکەی دەقدا هەیە، بە تایبەت ئەو پەیوەندییەی لەگەڵ زمان لە لایەك و کات لە لایەکی دیکەوە هەیەتی، کە لەگەڵ یەکتری گوتاری دەق بەرهەمدەهێنێت(٥) .

بۆ چەمکی (گێڕانەوە) زۆربەی ڕەخنەگران لەسەر ئەوە کۆکن هەوڵە بەردەوامەکانی (ڤلادمێر پرۆپ) لەسەر راڤەکردنی حیکایەتی فۆلکلۆری دەکرێتە هەولّی بەرایی ئەو یاسانەی لەسەر گێڕانەوە خراوەتەڕوو. لە شیعری فۆلکلۆریشدا لەسەردەستی یەکێك لە پێشەنگەکانی فۆرمالیستەکانی روسیا (ئەلیکسەندەر شکلۆڤسکی)یەوە بووە. سەرنجەکانی ئەم نووسەرە لەسەر شیعری فۆلکلۆری بوون لەوێوە پەی بە بچووکترین یەکەی گێڕانەوە برد بۆ نموونە رستەی ئەژدیهاکە کچی پاشای فراند(٦). بە بچووکترین یەکەی گێڕانەوە تەماشاکرد.

لە پاشان (پرۆپ) وەك چوار توخمی سەرەکیی لەو رستەیەی روانی لە ڕێگەی گۆڕاو و نەگۆڕەوە، کە ئاماژەی بەوە داوە وشەی (فراند) لە ئەفسانەی روسیدا جێگیرە, سێ وشەکانی تر گۆڕاوە, هەولّەکانی (پرۆپ) بوونە هۆی ئەوەی گەلێك لێکۆلینەوە و راڤەکاریی بۆ (گێرانەوە) کرا، تا وای لێهات لەلای بونیادگەرایی و فۆرمخوازەکان, وەکو زانستێك سەیری بکرێت. بەهۆی ئەو فرەمانا و جوداییەی ، کە هەیەتی بۆ چەمکی گێڕانەوە (**narratology**) لەلایەن (تزڤیتان تۆدۆرۆڤ) ەوە گرنگی پێدرا(٧). پاشان لەلایەن ڕەخنەگری فەرەنسی (ئەلجیرداس جولیا گریماس)ەوە لێکۆلینەوەی لەسەر کرا، دوای ئەمانە هەندێك ڕەخنەگری دیکەش بە قووڵی لەسەر ئەم چەمکە وەستان لەوانەش جیرار جینیت بوو(٨) .

5– دیداری ڕۆمانی کوردی، کۆکردنەوەو ئاراستەکانی گۆشەنیگا لەگێڕانەوەی ڕۆمانی (باڵندەکانی دەم با)دا، سیامند هادی، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب– هەولێر، ٢٠١٣، ل١٣٤ .

6- الشعرية– تزفيطان طودوروف– ترجمة: شكرى المخبوت و رجاء بن سلامة– دار توبقال للنشر– الدار البيضاء– الطبعة الثانية ، ١٩٩٠، ص٦٥ .

7- دليل النقاء الادبي .. اضاءة لاكثر من سبعين تيارا ومصطلحا نقديا معاصرا– د. ميجان الرويلى– د. سعد البارعى– المركز الثقافي العربي– الطبعة الخامسة– ٢٠٠٧، ص١٧٤ .

8 – اشكالية المصطلح في الخطاب النقدى العربي الجديد– د.يوسف و غليسي– الدار العربية للعلوم ناشرون، منشورات الاختلاف – الطبعة الاولى, ٢٠٠٨، ص٢٨٠ .

گرنگی و ڕۆڵی گێڕانەوە لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبیدا

گێڕانەوە، مێژوویەکی دوور و درێژی هەیە نەك وەك تەکنیك، بەڵکو وەك دیاردەیەك لە دەقە نا ئەدەبیەکانیشدا بەدی دەکرێت، مێژووەکەی بۆ سەرەتای کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەگەڕێتەوە، دواتر لەناو دەقە ئاینییەکاندا هەستی پێکراوە، دواتر بۆ ژانرەکانی ئەدەب بە تایبەتی ئەفسانە و داستان و بابەتەکانی فۆلکلۆر گواستراوەتەوە، دواتر لە دەقە هونەرییەکاندا, وەك تەکنیك بەکارهاتووە و رەنگی داوەتەوە. ئاشکرایە ئاست و چۆنیەتیی گێڕانەوە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر و لە گۆشەنیگایەکەوە بۆ گۆشەنیگایەکی تر دەگۆڕێت. واتە گێڕانەوە هەر ئەوە نییە بە شێوەیەکی ئاسایی و زمانێکی ساکار ڕووداوێك بگێڕدرێتەوە، بەڵکو پێویستە گێڕەرەوە لە گێڕانەوەدا لێهاتوویی وکارامەیی بنوێنێت لە تەوزیفکردنی چێژو خەیاڵ تاکو بۆگێڕەوە (گێڕەوە) بە هەمان چێژ و لەزەتەوە بابەتی گێڕانەوەکە وەربگرێت. لەمەوە بۆمان روون دەبێتەوە کە گێڕانەوە هونەرە نەك زانست[٩].

لەم بارەیەوە (ڕۆلان بارت) پێیوایە, کە گێڕانەوە پەیوەست نییە بە باشی و خراپی ئەدەبەوە، چونکە گێڕانەوە شتێکی گشتییە، لە مێژووش بالاترە. (وایت) یش هەمان بۆ چوونی (بارت) ی هەیە و دەڵێ: ((ئێمە کاتێك گرنگی بە گێڕانەوە دەدەین . واتە بانگەواز بۆ بیرکردنەوە لە سروشتی ڕۆشنبیری و لەوانەیە لە خودی سروشتی مرۆڤایەتیش بگەین))[١٠].

گێڕانەوە بە یەکێك لە گرنگترین بنەماکانی بینای هونەری دەقی هەر چیرۆکێك دادەنرێت و مەرجی سەرکەوتنی هەر کارێکی ئەدەبیش, تا ڕادەیەکی گەورە دەبەسترێتەوە بە جۆری ئەو ڕێگایەی، کە رستەی پێ ڕێکدەخرێت و دەگێڕدرێتەوە، چونکە ((لە ئەدەبدا ڕووبەڕووی ئەو ڕووداوانە دەبینەوە, کە بەشێوەیەکی دیاری کراو پێشکەش دەکرێن. هەموو شتێکی گشتی دیاردەکانی بەپێی ئەو دیتنەی لێیەوە پێشکەش دەکرێت و دەست نیشان دەکرێت))[١١].

گرنگی گێڕانەوە لەوەدایە, کە پەیوەندییەکی زۆری بە ڕەگەز و تەکنیکەکانی چیرۆك و ڕۆمانەوە هەیە، بۆیە گێڕانەوە (واتا: ئاستی هونەری زمانی دەق) بە رستەی کورت یان درێژ بە رستەی فرمان یان ناوی و ... هتد. , دەشێ گێڕانەوە باس لە شوێنێ بکات، یان کەسانی تر, دەشگونجێ کەسەکە لە خۆیەوە دەست پێبکات[١٢].

گێڕانەوە ناسنامەی هونەری زمانی دەقێك لەخۆدەگرێت، ئەو زمانە هونەرییەش لە رستە و دەربڕینی جۆراو جۆر پێکدێت، رستە و دەربرینەکانی گێڕانەوەش خاوەن خەسڵەت و تایبەتمەندی خۆیانن، کە نابێت درێژ دادڕی و زۆر لە خۆکردنیان پێوە دیار بێت. مەرجیش نییە گێڕانەوە تەنها باس لە کەسێتیەکانی ناو

9- تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانی (ئێوارەی پەروانە) ی بەختیار عەلی دا جەلال ئەنوەر سەعید، ل٢٥ .

10– السردیە حدود الفهم, بول بیرون، ت: د. عبدالله ابراهیم، مجلة (الثقافة الاجنبیة)، بغداد ع . (٢)، ١٩٩٢، ص٢٧ .

11– بینای هونەریی چیرۆکی کوردی، پەریز سابیر، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٠، ل٢١١ .

12– بەرەو ئاستانەی ڕۆمان و گۆشە نیگاکان، عەبدولا سەراج، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل١٤ .

هەولنامەی کتێب

چیرۆك و رۆمان بکات، جاری وا هەیە گێڕانەوە باس لە شوێن و رووداو یان دیمەنێك دەکات، دەکرێت کەسێتیەکەش لە خۆیەوە دەست بە گێڕانەوە بکات و خۆی رووداو و بەسەر هات و شتەکان بگێڕێتەوە، بێ ئەوەی پێویستی بە کەسێکی تر یان گێڕەرەوە هەبێت.

لە پاڵ دیاریکردنی گرنگی گێڕانەوە، رەخنەگران هەوڵی ئەوەیان داوە, ئەرك و سروشتی گێڕانەوە دیاری بکەن, بۆ ئەوەی بتوانن لە ئاست و جۆرەکانی بکۆڵنەوە. هەندێکیان لە ژێر کاریگەریی بیروڕا زمانییەکاندا جۆری بۆ چوونەکانیان دروست دەکەن و وەك دیاردەیەکی زمانەوانی تەماشای دەکەن و ((بە کۆمەڵە رستەیەکی بە دوای یەکداهاتوو))(١٣)ی دادەنێن. تۆدۆرۆڤ دەڵێ: ((تەنها گوتنێکە کە چیرۆکگێرەوە ئاراستەی خوێنەری دەکات))(١٤). بەپێی پێناسەی (تۆدۆرۆڤ) هۆیەکی گەیاندنە لەنێوان چیرۆکگێرەوە و خوێنەردا, بەڵام هەندێ رەخنەگری تر پێیان وایە, گێڕانەوە دەبێتە: ((ئامرازێك بۆ چنینی پەیوەندی نێوان ئەو بنەما هونەرییانەی دەقی چیرۆکەکەی لەسەر دروست دەبێت))(١٥). ئەمانە ئەوە دەردەخەن گێڕانەوە دەبێتە بنەمای بنیاتنانی دەقی چیرۆکەکە و بەبێ ئەم دەقەکە دروست نابێت. بۆیە گێڕانەوە, وەك یەکێك لە بنەما هونەرییەکان گرنگترین رۆڵ دەگێڕێت لە بینای دەقی چیرۆکدا.

هەواڵنامەی کتێب

13– التحليل البنيوي للسرد، د. سامية احمد الاسعد مجلة الاقلام، العدد الثاني, السنة الرابعة عشرة، كانون الاول، ١٩٧٨، ص٤ .

14– سەرچاوەی پێشوو، ل٥ .

15– البناء الفني لرواية الحربية في العراق (دراسة لنظم السرد والبناء في الرواية العراقية المعاصرة)، د. عبدالله ابراهيم، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافة العامة, بغداد، ١٩٨٨، ص١٦١ .

شێوازەکانی گێڕانەوە:

شێوازی گێڕانەوە لە میانەی جۆری گێڕەرەوە دیاری دەکرێت، چۆنیەتی شێوازی گێڕانەوەش لە رۆمانێکەوە بۆ رۆمانێکی تر دەگۆڕێت, لەم بارەیەوە زۆربەی زۆری رەخنەگران لەوانەش: ((رەخنەگری فۆرمخوازی رووسی (توماشفسکی) دوو جۆر شێوازی گێڕانەوە دیاری دەکات، کە بریتین لە: (گێڕانەوەی بابەتی Objective) و گێڕانەوەی خودی (Subjective))[١٦].

١- گێڕانەوەی بابەتی (Objecttive)

لەگێڕانەوەی بابەتیدا ((نووسەر ئاگاداری هەموو شتێکە، تەنانەت، بیر و هەستی شاراوەی کارەکتەرەکانیش))[١٧]. چونکە بەلای (فلۆپێرەوە) نووسەر دەبێ بەشێوەیەك بێت لەجیهانەکەیدا کەس نەیبینێت، خاوەن تواناش بێت بەجۆرێکی وا لە هەموو شوێن و جێگایەك هەست بەبوونی بکەین و نەیبینین[١٨]. ئەم زانیاریانە کە گێڕەرەوە هەیەتی تەنیا بەناو چیرۆکەکەوە پەیوەست نین، بەڵکو بەجیهانی دەرەوەی چیرۆکەکەشەوە پەیوەستن. گێڕەرەوە لە شێوازی گێڕانەوەی بابەتیدا لە دەرەوەی رووداوەکانی ناو دەقەکە دایە لە رێگەی بەکارهێنانی راناوی کەسی سێیەمی تاکەوە هەیە. گێڕەرەوە لەم جۆری شێوازی گێڕانەوەدا, وەك کەسێکی بێلایەن رووداو بەسەرهاتەکان دەگێڕێتەوە و خۆی نابێت بە بەشێك لەرووداوەکان . ئەو شێوازە گێڕانەوەیە سەربەستیەکی زۆری تێدایە بۆ نووسەر و ((فراوانترین ماوە دەکاتەوە و گەورەترین توانا دەبەخشێ بۆ سەربەستی جوڵانەوە))[١٩]. نووسەر ناخاتە ژێر هیچ پرسیارێکەوە بۆ ئەوەی ئەو سەرچاوەی ئەو زانیاریانەمان پێبڵێ کە ئەو هەیەتی, وەك ئەوەی توانای هەیە لە بارەی روخسار و تایبەتمەندی شتەکان و کەسەکان زانیاریمان پێبدات، لە هەمان کاتدا زانیاری لەسەر ناوەوەی کارەکتەرەکانیش هەیە و بۆ وەرگر (خوێنەر)ی ئاشکرا دەکات.

دەبێت ئەوەش بزانین: ((بەکارهێنانی شێوازی بابەتی لەگێڕانەوەدا دەگەڕێتەوە بۆ کارتێکردنی داستان لەرووی ئەوەی کەوا جۆری چیرۆکگێرەوە لە داستاندا ئەو چیرۆکگێرەوە هەموو شتزانەیە, کە دەسەلاتێکی گەورەی هەیە لە هەڵسوراندنی رووداو و کەسەکان و پێشکەشکردن و ئاراستەکردنیان لە بوارێکی فراوانی کات و شوێندا و هەموو شتێك دەربارەی دیوی دەرەوە و ناوەوەی کەسایەتی سەرەکی دەزانێت و پێشبینی هەموو شتێك دەکات))[٢٠].

---

16 – شعرية الخطاب السردى، محمد عزام، مطبعة اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٥، ص٨٣ .

17 – اساليب السرد في الرواية العربية، د. صلاح فضل، دار المدى للثقافة والنشر، دمشق، ٢٠٠٣، ص٢١ .

18 – گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل) دا، د. پەری سالح موفتی، بلاوکردنەوەی ئەکادیمیای کوردی, چاپخانەی حاجی هاشم, چاپی یەکەم, هەولێر,٢٠١٢, ل١٦ .

19 – البناء الفني في الرواية التاريخية العربية (١٨٧٠–١٩٣٩)– دراسة فنية مقارنة، خالد سهر محي الساعدي، رسالة ماجستير ، كلية الاداب، جامعة بغداد، ١٩٨٩م، ص٣٣ .

20 – بینای هونەری چیرۆکی کوردی، پەرێز سابیر، ل٢٢٤ .

هەروەها حەکایەت و ئەفسانە و بەشێکی زۆری چیرۆك و ڕۆمانەکانی سەرەتاش بەهۆی شێوازی بابەتی و گێڕەرەوەی هەمووشتزانەوە ڕووداوەکان گێڕدراونەتەوە. نموونەش بۆ جۆری ئەم شێوازی گێڕانەوە ڕەخنەگرە ئەورووپییەکان بەتایبەتی یەکێکی وەك (تۆدۆرۆڤ) ئاماژە بەراناوی کەسی سێیەمی نادیاری (ئەو) دەکات. کە پێی وایە ڕۆماننووسی ئەورووپی هەر راناوی کەسی یەکەمی (من) بەکارناهێنن، بەڵکو پشت بە راناوی نادیاری ئەویش دەبەستن. وەك لە بەرهەمەکانی (دیکنزو ستاندال و فلۆبێرو دیستۆیڤسکی) و چەندانی تر، کە لەبەرهەمەکانیاندا گۆشەنیگای دەرەکیان بەکارهێناوە. تێیدا نووسەر بیروڕای خۆی دەردەخات، ئەم جۆری گێڕانەوەش لە جۆری ڕۆمانی ئایدیۆلۆژییە[٢١].

هەر لە جۆری ئەم شێوازی گێڕانەوەیە لای ڕۆماننووسانی عەرەب ئەو ڕۆمانانەی, کە تێیدا گێڕەرەوەی هەمووشتزان باڵا دەستە لە دەرەوە ڕووداوەکانمان بۆ دەگێڕێتەوە، ئەویش ڕۆماننووسی سوری (عبدالسلام عجیلی)یە کە لە ڕۆمانی (باسمە لەنێو فرمێسکدا) و (سێ ڕەنگەکەی خۆشەویستی)دا, گێڕەرەوەی هەمووشتزان دەردەکەوێت و توانایەکی لەرادە بە دەریان هەیە بۆ ناخی کەسایەتیەکان[٢٢].

سەرەتای ڕۆمانی کوردیش شێوازی گێڕانەوەی بابەتی وەرگرتووە، وەك لە ڕۆمانی (ژانی گەل) ی "ئیبراهیم ئەحمەد" دا، کە گێڕەرەوەکەی دیار نییە و لەدەرەوەی کاتی ڕووداوەکانەوە دەقەکان دەگێڕێتەوە، کەسێ نییە ڕووداوەکان بگێڕێتەوە، چونکە ((ئەوەی لەم ڕۆمانەدا تێبینی کراوە ، گێڕەرەوە خۆی ئاماژە بە دەستپێکردنی بیرهاتنەوەکە دەکات کە لەڕێی زەینەوە بەرەو رابردوو دەگەڕێتەوە – لێکۆلەر) و خۆشی کۆتاییەکەی دەست نیشان دەکا و لە ڕێی بەکارهێنانی راناوی (ئەو) ی کەسی سێیەمی تاکەوە گێڕانەوەکە ئەنجام دەدات . ئەمەش زیاتر بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لەم ڕۆمانە و گۆشەنیگای نووسەر لە سەر بناغەیەکی بابەتی دامەزراوە))[٢٣]. واتە لەم ڕۆمانەدا یەك گێڕەرەوە هەیە، ئەویش نووسەرە ، کە ئەرکی گێڕانەوەی وەرگرتووە بەهۆی بەکارهێنانی راناوی (ئەو) ی کەسی سێیەمی تاك کە لە دواوەی تێکستەکەدایە.

٢- گێڕانەوەی خودی (Subjective)

لە گێڕانەوەی خودیدا، گێڕەرەوە لە ڕووداوەکاندا بەشداری دەکات و جێبەجێکەر و دروستکەری گێڕانەوەکەشە. گێڕەرەوە لەبەئەنجام گەیاندنی ڕووداوەکاندا ڕۆڵی هەیە و لەناوەوە چیرۆکەکە دەگێڕێتەوە و بە بینینێکی خودییانە پێشکەشیان دەکات، زانیاریشی لە بارەی کەسەکانەوە زۆر نییە ((بەدیارنەبوونی گێڕەرەوەی هەمووشتزان دەقە گێڕاوەکە زیندوتر و بەپێزتر دەبێت))[٢٤] لە شێوازی (گێڕانەوەی خودی) دا, کارەکتەرەکان خۆیان لەگەڵ خوێنەر دەکەونە گفتوگۆ و ئازادییەکی تەواویان هەیە.

21- تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (عەبدوڵڵا سەراج) دا، ڕێزان رحمان خدر, نامەی ماستر, کۆلێژی پەروەردە, زانکۆی سەلاحەدین, هەولێر, ٢٠٠٧, ل٥٢ .

22– تقنيات السرد في عالم العجيلي الروائي، نضال الصالح، ج(الاسبوع الادبي)، العدد(٩٩١)، ٢٠٠٦، ص٦٤ .

23– بینای کات لە سێ نموونەی ڕۆمانی کوردیدا (ژانی گەل، شار، راز) نەجم خالید نەجمەدین ئەلوەنی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٤، ل٨٧ .

24– البناء الفني لرواية الحرب العربية في العراق، د. عبدالله ابراهيم، ص١٩٥ .

گێڕەرەوەی شێوازی خودی (هەمان شتزان) دەبێ کارەکتەرەکانی ناویشی ئازادیەکی زۆریان هەبێت، چونکە گێڕەرەوە خودی ئەو کەسەیە، کە لەرووداوەکاندا بەشدارە، بۆیە سەربەستیەکی زیاتر بۆ کارەکتەرەکان دەرەخسێ.

گێڕانەوەی خودی ((لە بنەڕەتدا هیچ ڕۆڵێك بۆ گێڕەرەوەی هەمووشتزان ناهێڵێتەوە، لە رێگەی گێرەوەکەوە شوێن پێی گێڕانەوەکە دەکەوین بەدوای سەرچاوەی زانینی گێڕەوەکە دادەگەڕێین))[٢٥]. لەڕێگەی جێناوی کەسی یەکەمەوە لە دەرەوەی رووداوەکانەوە دێنە ناوەوەی رووداوەکانەوە، چونکە گێڕانەوەکە بە زمانی قسەکەر کە کارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە ئەنجامیدەدات. وامان لێدەکات کە هەست بە ئێش و ئازاری پاڵەوان و کارەکتەرەکان بکەین و هەر لە گەڵیشیاندا بەشداری لە گێڕانەوەکە بکەین[٢٦]. لە شێوازی گێڕانەوەی خودیدا زیاتر کاریگەری لەسەر خوێنەر دروست دەبێت، چونکە کارەکتەرەکان لێرەدا بە زمانی خۆیان گوزارشت لە خۆیان و بیر و بۆچوونەکانی خۆیان دەکەن و فرەدەنگی گێڕانەوە بەسەر پانتایی دەقەکەدا زاڵ دەبێت، چونکە ئەوەی بەکاری گێڕانەوە هەڵدەستێت تەنیا لەیەك گۆشەنیگاوە رووداوەکان نابینێت، بەڵکو کەسەکان هەریەکەیان لە گۆشەنیگای جیاوازەوە سەیری رووداوەکان دەکەن، ئەمەش ڕۆڵی هەیە لە کەمکردنەوەی تاکدەنگی لە چیرۆك و ڕۆماندا.

ئەو شێوازەی لە ڕۆماندا بەکاردێت پێویستە زۆر روون و ئاسان بێت، (ستاندالّ) دەڵێ : ((تەنیا یەك بنەما دەزانم نابێ شێواز زۆر روون و ئاشکرا بێ یان زۆر ئاسان بێ.))[٢٧]. لەسەر نووسەری ڕۆمانە ئارەزووی بەردەوامی خوێنەر بۆ خوێندنەوەی ڕۆمان رابکێشێ, تاکو ڕۆمانێکی قەبارە گەورە بخوێنێتەوە، ڕۆمانێکی قەبارە گەورە ئەگەر تام و چێژێکی تایبەتی نەبێت, ئاوا خوێنەر نایخوێنێتەوە. بۆ ئەم مەبەستەش پێویستی بە جۆرێك لە ئالۆزی و زوو ئاشکرا نەکردنی مەبەستەکان و بە دوای یەك هاتنی رووداوەکان هەیە، بۆ ئەوەی خوێنەر هەست بە هیچ بێزاری و دابڕانێك نەکات لەکاتی خوێندنەوەی ڕۆمانەکەداو بەردەوام بەدوای زانیاریەکانی ڕۆماننووسەوە بێت ، کە ڕۆماننووس دەیەوێت زانیارییەکانی بە (خوێنەر – وەرگر) لە رێگەی خوێندنەوەی ڕۆمان بگەیەنێت. بەشێوەیەکی وا کە پەیوەندی لەگەڵ خوێنەرانی خۆی پەیدا بکات, کە خوێنەر هەموو شتێك بە تەواوی درکی پێبکات. بەشداری لەرووداو کێشەکانی جیهانی نووسەر بکات و لە هەموو شتێکی ئەم جیهانە بە هەڵوێست وەرگرتن دەربڕینی هاودەردی یا بێزاری – دژکردەوە و کاردانەوە پیشان بدات[٢٨]. لە ڕۆماندا ئەگەر شێواز پێویستی بەروونی و ئاشکرایی نەبێ، بەڵام مەبەستی ڕۆماننووس لە ڕۆماندا پێویستی بەروونی و ئاشکرایی هەیە، بۆ ئەوەی خوێنەر بە باشترین شێوە تێیبگات.

25– تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانی(ئێوارە پەروانە) ی (بەختیار عەلی) دا، جەلال ئەنوەر سەعید، ل[١٩٦] .

26– البناء الفني، في الرواية التاريخية العربية، خالد سهر محي الساعدي، ص[٣٤] .

27– ڕۆمان و پیشەی نووسینی ڕۆمان، ئەدوارد بلّشن– دایانداو بتفاید، وەرگێڕانی بۆ عەرەبی سامی محمد, ئەژی گۆران لە عەرەبیەوە کردویەتی بە کوردی، دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، بەغدا، ١٩٨٢، ل[٤٦] .

28– ڕۆمان چیە؟، مالکم برادبری، وەرگێرانی لە فارسییەوە جەواد مستەفا ستۆپەی گۆڤاری رامان، ژمارە (٤٨)، حوزەیرانی ٢٠٠٠، ل[١٤٣] .

* بەشی یەکەم *

تەوەری یەکەم:

- ☒ پێناسە و مێژووی هونەری دیالۆگ لە رۆماندا.
- ☒ جۆرەکانی دیالۆگ.
- ☒ پراکتیزەکردنی هونەری دیالۆگ لە رۆمانەکانی:

(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) دا.

تەوەری دووەم:

- ☒ پێناسە و مێژووی هونەری مۆنۆلۆگ لە رۆماندا.
- ☒ جۆرەکانی مۆنۆلۆگ .
- ☒ پراکتیزەکردنی هونەری مۆنۆلۆگ لە رۆمانەکانی:

(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) دا.

هەوالنامەی کتێب

• تەوەری یەکەم:

پێناسە و مێژووی هونەری دیالۆگ

دیالۆگ شێوەیەکی ئاسایی گفتوگۆکردنە بە هەبوونی دوو کەس یان زیاتر ئەنجام دەدرێ، نوسەران بۆ ئەوە پەنا دەبەنە بەر دیالۆگ تاکو هەست و سروشتی کارەکتەرمان پێ ئاشنا بکەن. دیالۆگ بە هەڵوێستی کارەکتەرەکانەوە بەندە، چونکە کاردانەوە جیاوەزەکانی کارەکتەر دەنوێنێ. لەگەڵ هەبوونی مرۆڤ لەسەر ئەم زەوییەدا دیالۆگیش هەبووە، دواتر ئەم هونەرە گوازراوەتەوە بۆ ناو چیرۆك و كورتیلە چیرۆك و رۆمان ...هتد.

دیالۆگ رێگەیەکی گرنگە چیرۆکنووس پشتی پێدەبەستێت بۆ جوولاندن و راگەیاندنی بیروراکان بە رێگەیەکی گونجاو بۆ ئەوەی وەسف و شیکردنەوەی پێویست بە دیمەن ببەخشێ, بۆیە بەگرنگترین سەرچاوەی خۆشی بەخشین دادەنرێت بۆ چیرۆك(٢٩).

(جمال میر سادقی) بەم شێوەیە پێناسەی هونەری دیالۆگ دەکات و دەڵێ : ((دیالۆگ گفتوگۆیەکە لەنێوان دوو کارەکتەر، یان زیاتردا کە لەسەر بابەتێك گفتوگۆ دەکەن))(٣٠) . هەریەك لە کارەکتەرەکان هەڵوێستی خۆیان بەرامبەر بابەتەکە دەردەبڕن کە گفتوگۆی لەسەر دەکەن . (فاتح عبدالسلام) یش, بەم شێوەیە پێناسەی دیالۆگی کردوە و دەڵێ : ((دیالۆگ ئەو گفتوگۆ گوتراوانە دەگرێتەوە، کە لەنێوان کارەکتەرەکانی چیرۆکدا ئالوگۆر دەکرێت و بەرپرسیاریەتی گواستنەوەی جولانەوەی رووداوەکان لەخالێکەوە بۆ خالێکی دیکەی ناو تێکستەکە لەئەستۆ دەگرێت))(٣١). (باقر جواد الزجاجی) بەم شێوەیە پێناسەی ئەم هونەرەی کردووە و دەڵێ : ((سیفەتێکی عەقڵییە ، ناسنامەی هزری و دەروونی تایبەتی بەکارەکتەرەکان دەدات، ئەو ناسنامەیەی لەناو دەقی ئەدەبیدا کارەکتەرێك لە ئەوانی دیکە جیا دەکاتەوە))(٣٢).

قسەکردن پەیوەندی بە عەقڵەوە هەیە و زیاتر نێوەندە لە بری ئەوەی خودی مەبەست بێت و تەواوی ئەو بیرو باوەڕانە دەگوازێتەوە کە لە بیری پاڵەوان یان کارەکتەرێکدا هەن .

مێژووی سەرهەڵدانی هونەری دیالۆگ

لەرووی مێژووییەوە سەرەتای بایەخ و گرنگی گفتوگۆ لەوکاتەوە سەرچاوە دەگرێ کە فەیلەسوفانی, وەکو سوکرات و ئەفلاتوون لە نووسین و بیر و فەلسەفەی خۆیاندا پشتیان بە گفتوگۆ بەستووە، ئەو شێوە گفتوگۆیەی سوکرات و ئەفلاتوون ئەو هێزی گەیاندن و کاریگەرییەی خۆی لە دەستداوە، کە دەبوو ((گفتوگۆ ئەنجامی بدایە, چونکە لەراستیدا ئەو گفتوگۆیانە تەنها رەگەزەکانی(ململانێ)بوون بەبێ ئەوەی گۆڕان و

29– بناء الرواية، د. عبدالفتاح عثمان، مكتبة الشباب، مصر، ١٩٨٢، ص ٢٧٣ .

30– عناصر داستان، جمال مير صادقى، ص ٤٦٦ .

31– الحوار القصصى تقنياته وعلاقاته السردية، فاتح عبدالسلام، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت ، ١٩٩٩، ص ٢٩ .

32– الرواية العراقية وقضية الريف، باقر الجواد الزجاجى، دار الحرية للطباعة، العراق بغداد، ١٩٨٠، ص ١٦٧ .

پەرەسەندنی کارەکتەرەکان دەربخات))[٣٣]. لەگەڵ ئەمەشدا هیچ گومانی تێدا نییە ئەو مۆرکە کەرنەڤاڵییەی گفتوگۆکانی سوکرات و ئەفلاتوون لە تەك شێوە ئاڵۆز و رەهەندە فەلسەفییەکاندا هەیانە رۆڵ و کاریگەریی بەرچاویان لە پێکهێنانی ئەو شێوە گفتوگۆیە و شێوەی داڕشتندا هەبوو[٣٤]. بۆیە دەبینین ئەو پەیوەندییانە بوارێك و بزاوتن بە گفتوگۆکان دەدەن, بۆ ئەوەی مرۆڤ لە بێزاری و دوورەپەرێزی دووربخاتەوە کە مرۆڤ تووشی بێزاری دەکات, بەڵام مۆرکی فیکری وەك سیمایەکی دیاری ئەو گفتوگۆیانە هەر دەمێنێت. هەروەها ((دیالۆگی ناو شانۆگەرییەکان، تا هاتنی دیستۆیفسکی وەکو هونەرێك سوودی لێوەرنەگیرا))[٣٥]. واتە دیالۆگ یەکێکە لەو هونەرانەی لە هونەری شانۆگەرییەوە هاتۆتە ناو رۆمان, رۆماننووسیش سوودی لێ وەردەگرێت، بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی پرۆسەی گێڕانەوە دا رووداوەکان بەرەو پێشەوە ببات . لە لایەکی ترەوە زانیاری زیاتر دەربارەی کارەکتەرەکان بخاتەروو, چونکە لە دیالۆگدا کارەکتەرەکان هەندێ جار راستەوخۆ قسە دەکەن بە بێ یارمەتی حیکایەتخوان ، ئەمەش وا دەکات خۆیان زانیاری دەربارەی خۆیان پێشکەش بکەن. بەم شێوەیە ئەم هونەرە ((لەنێوان چیرۆك و شانۆگەریدا هاوبەشە، جیاوازی نێوانیشیان لەوەدایە، چیرۆکنووس دەتوانێ ئەم هونەرە سات لە ساتێك بەکاربهێنێ, بەڵام شانۆنووس ناتوانێ دەستبەرداری ببێ))[٣٦] . دیالۆگ رۆڵی دەبێت لەبەرەو پێش بردنی رووداو و نیشاندانی مەبەستە شاراوەکانی تێکست جا چ مەبەستی نووسەر بێت (رۆماننووس), یاخود نیشاندانی باری دەروونی و کۆمەڵایەتی یاخود هەلوێستی کەسایەتیەکان بێت لە ئاستی گرفت و کێشەکان، ئەمەش جەخت لە پەیوەندی گفتوگۆ دەکاتەوە لەگەڵ ((گشت توخمەکانی تری ناو دەق وەکو دیمەن – رووداو – شوێن بۆ خوێنەر روون دەبن))[٣٧] لێرەدا, پەیوەندی دیالۆگ لەگەڵ توخمەکانی تردا روون دەبێتەوە . ئەو ململانێیەی لەنێوان کارەکتەرەکان روودەدات بەرێگای دیالۆگەوە دێتە ئەنجام ((دیالۆگ هۆکاری گەیاندنی ململانێیە لەنێوان چەند کەسانێك))[٣٨] و ململانێیەکان دیالۆگ روون دەکاتەوە .

دیالۆگ زمان حاڵی کارەکتەرە، کارەکتەریش بنیاتنەری کارەسات و رووداوەکانن, ((دیالۆگ هەمیشە لەگەڵ هەڵوێست و رووداوەکان یەکدەگرێتەوە و واتایان پێدەبەخشێت))[٣٩]. خستنەڕووی دیمەنەکان بە

33– الحوار القصصی، فاتح عبدالسلام، ص ١٤ .

34–سەرچاوەی پێشوو،ص ١٤ .

35– قضایا فن الابداعی عند دیستویفسکی، م. ب. باختین، ترجمة: د. جمیل نصیف التکریتی، وزارة الاعلام، بغداد، ١٩٨٦ ، ص ٢٦٢ .

36– سەرچاوەوی پێشوو، ل ٢٦٣ .

3٧– الحوار القصصی، فاتح عبدالسلام، ص ٢٩-٣٠ .

3٨– النقد التطبیقی والتحلیلی، د. عدنان خالد عبدالله، دار الشؤون الثقافة العامة، بغداد، ١٩٨٦، ص ١٣٠ .

39– فنون الادب، توفیق الحکیم، مکتبة الانجیلو المصریة، ١٩٦٨، ص ١٤ .

٤٠– تەکنیکی دایەلۆگ لە هەندێ نموونەی هاوچەرخی کورتە چیرۆکی کوردیدا، د. نجم خالد نجم الدین، گۆڤاری زانستە مرۆڤایەتیەکان، ژ(٢٤)، هەولێر، ٢٠٠٥، ل ٢٨٧ .

شێوەیەکی رێکوپێك یەك لە دوای یەك وا دەکات رووداوە سەرەکی و لاوەکییەکان لای وەرگر ئاشنابن. چەندە دیالۆگ گەشە بکات و لەگەڵ رۆژگاردا بگونجێت ((ئەوەندە جولانەوەی نوێ لەرووی زەمەنی دەقەوە دروست دەبێت))[٤٠] و دەقەکە لە بازنەیەکی داخراودا ناسورێتەوە . هەنگاو بەهەنگاو بە پێی تێپەڕبوونی کات ، کاتەکەش گۆڕانی تیدەکەوێت و لە جووڵەیەکی بەردەوامدا دەبێت و ناتوانێت یاری بە کات بکرێت .

پێویستە زمانی دیالۆگ هاوشان بێت لەگەڵ ئاستی رۆشنبیری کەسێتیەکان و کار وکردەوە و رفتارەکانیاندا, رۆماننووس یا چیرۆکنووس راست و رەوان و سەلیقەدار هونەرمەند ...., لە دابەشکردنی دەمەتەقێکان (دیالۆگ) دا پێرەوی ئاستی رۆشنبیری دەروونی کەسێتیەکان دەکات و ... هەرچین و بەرەیێك گفت و لفتی جیاواز و ... تەنانەت هەر مرۆڤێك بە جۆرێك دەدوێت و ... وشە و زاراوەی تایبەتی خۆی هەیە[٤١].

ئەو دیالۆگانەی رۆماننووس لەناو دەقێکدا دروستیان دەکات، پێویستە سادەیی و ساکارییان پێوە دیار بێت، بۆیە ((ئەو گفتوگۆیەی لەنێوان کەسانی چیرۆکەکەدا دەکرێ دەبێ ئاسایی بێ و دروستکراو نەیەتە بەر زەینی خوێنەر))[٤٢]. دەبێت لە دیالۆگدا خوێنەر وا هەست بکات، دیالۆگەکان پەیوەندی راستەوخۆیان بە دیوی دەرەوە و ناوەوەی کارەکتەرەکانەوە هەیە، نەك دیالۆگەکان یەك شێوە ئاواز و دید و بیر و بۆ چوون بگەیەنن، ئەمەش دەبێتە خاڵێکی لاوازی دەقەکە، کە نەیتوانیوە ناسنامەی یەکە یەکەی کەسێتییەکان بە دیار بخات، بە واتایەکی تر دیالۆگەکان شێوەی سروشتی کەسایەتییەکان بگەیەنن، نەك شێوەی دەستکرد و دروستکراوی رۆماننووس بگەیەنن.

لەنێوان دیالۆگ و گێڕانەوەدا پەیوەندییەکی بەهێز و پتەو هەیە، کە دەتوانین بڵێین دیالۆگ تەواوکەری گێڕانەوەیە و ((ئەگەر شتێك نەتوانرێ لە رێگەی گێڕانەوەوە دەرببڕێت ئەوا لە رێگەی دیالۆگەوە دەردەبڕێت))[٤٣].

هونەری گێڕانەوە هونەرێکی فراوانە و پانتایەکی زۆری ناو دەق داگیر دەکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانێت هەندێ ئەرك جێبەجێ بکات و لە بری ئەو دیالۆگ ئەو ئەرکانەجێبەجێ دەکات. ئەو ئەرکانەی دیالۆگ لەناو دەقی ئەدەبیدا دەیانبینێت ئەرکی گرینگن.

مەرجەکانی دروست بوون و پێکهاتنی دیالۆگ :

١– پێویستە دیالۆگ ، سروشتی و گونجاو بێت .

٢– پێویستە ئاسان و بە چێژ بێت .

---

41 – ئەندێشە جوانەکان رۆح لە چیرۆکی هونەریی کوردیدا، رەوف حەسەن، بەرێوەبەرایەتی چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر،٢٠٠٥ ، ل٣٥ .

42 – نووسینەکانم لە بواری رەخنە و لێکۆڵینەوە دا سالانی ١٩٩٥ – ١٩٨٨، حسێن عارف، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٢، ل١٩ .

43 – البناء الفني في الرواية التاريخية العربية، خالد سهر محي الساعدي، ص٩٢ .

٣– دووركەوتنەوەی نووسەر لە دووبارە بوونەوەی دیالۆگەكان و پچڕانیان و بەكارهێنانی وشە و زاراوەی وشك و گران.

٤– دەبێت دیالۆگ لەخزمەتی ڕێكخستنی ڕووداوەكان و دەرخستنی كارەكتەرەكاندا بێت و پەیوەندیان بەڕووداوەكانەوە هەبێت و بە تەواوی دەریان بخات[٤٤].

ناكرێت ڕۆماننووس دیالۆگێك بسازێنێت, كە زۆر لەخۆكردنی پێوە دیار بێت، چونكە دیالۆگ ڕاستەوخۆ گوزارشت لە كەسایەتیەكانی ناو ڕۆمان دەكات، ڕووداوەكان لە ڕێی دیالۆگی كەسێتیەكانەوە ڕووندەكرێنەوە.

هەروەها ڕۆماننووس دەبێت ڕەچاوی دووبارەبوونەوە، یان پچڕانی دیالۆگەكان بكات . دیالۆگەكانی ناو ڕۆمانیش كاتێك چێژ بەخش دەبن، كە كەسایەتییەكان هەریەكەیان بە شێوەیەك گوزارشت لە خودی خۆیان بكەن و هەریەك لەكەسایەتیەكان بەجۆرێك لە جۆرەكان بیركردنەوە و تێگەیشتنیان لە یەكتری جیا بێت .

شارەزایان چەند ئەركێكیان بۆ دیالۆگ دەست نیشان كردووە :

١– دیالۆگ ئەو تەوەرەیە بیرۆكەی دەق و ناوەڕۆكە قووڵەكەی بۆ لای خۆی ڕادەكێشێ بەهۆی ئەو ئەركانەوە دیالۆگ بە باشترین شێوە دەگەیەنرێتە خوێنەر .[٤٥]

٢– گونجاوترین ڕێگەیە بۆ گەیاندنی یارمەتی وەسفی شیكاری و هەواڵ و دیمەنە .[٤٦]

٣– گواستنەوەی جووڵەی ڕووداوە لە خاڵێكەوە بۆ خاڵێكی دیكەی ناو دەق.[٤٧]

٤– دیالۆگ قسەی نێوان كەسەكان پیشان دەدات تاكو كردار و هەڵچوون و بیرو خاسیەتی ڕۆحی و ڕەوشتی ئەوان پیشان بدات .

٥– لە ڕێی دیالۆگەوە دەكرێت باسی سروشت و ژینگەی جوگرافی ژیانی كارەكتەرەكان بكرێت، بەهۆی ئەمەوە خوێنەر ئەسل و نەژاد و باری چینایەتی ئەوانی بۆ دەردەكەوێت[٤٨].

٦–هەمە جۆری و چالاكی بەچیرۆك دەبەخشێ و كەشی گێڕانەوە بەرەوكەشی ڕووبەڕوو بوونەوە دەبات[٤٩]. دیالۆگ هونەرێكی لاوەكی نییە، بەڵكو گرنگیەكی تایبەتی خۆی هەیە، چونكە وورووژاندن و جووڵە بەدەق دەبەخشێت.

هەواڵنامەی کتێب

44– النقد الادبي، الجزء الاول في اصول النقد ومبادئه، احمد امين، دار الكتاب العربي لبنان الطبعة، ١٩٦٧، ص١٤١ .

45– النهايات المفتوحة، دراسة نقدية في فن انطوان تشيكوف القصصى، شاكر النابلسي، – المؤسسات العربية للدراسات والنشر ط٢، بيروت، ١٩٨٥، ص٥٥

46– تەكنیكی دایەلۆگ لە هەندێ نموونەی هاوچەرخی كورتە چیرۆكی كوریدا، نەجم خالد نجم الدین, ل٢٨٧ .

47– الحوار القصصى، فاتح عبدالسلام، ص٢٩ .

48– تەكنیكی دایەلۆگ لە هەندێ نموونەی هاوچەرخی كورتە چیرۆكی كوردیدا، نەجم خالد نجم الدین, ل٢٨٧ .

49– گێڕانەوە لە چیرۆكەكانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)دا، د. پەری ساڵح موفتی، ل٢٠٦ .

جۆرەکانی دیالۆگ

بەکارهێنانی راناو لە دیالۆگدا بەپێی جۆری دیالۆگەکە دەردەکەوێت، جۆرەکانی دیالۆگیش بەشێوەیەکی گشتی دەبن بە چەند جۆرێکەوە :

١- دیالۆگی راستەوخۆ .

٢- دیالۆگی ناراستەوخۆ .

١- دیالۆگی لێکدراو .

١- دیالۆگی راستەوخۆ:

(فاتح عبدالسلام) بەم شێوەیە پێناسەی دیالۆگی راستەوخۆ دەکات و دەڵێ: ((دیالۆگی راستەوخۆ گفتوگۆی نێوان دوو کارەکتەر یان زیاترە, کە بە نۆرە لە دیمەنێکی ناو چیرۆکدا بە شێوەیەکی راستەوخۆ دێتە ئەنجام))[٥٠]. واتە دوو کارەکتەر یان زیاتر لەناو چیرۆکدا لەبارەی بابەتێك گفتوگۆ دەکەن، بابەتەکە رووندەکەنەوە، یاخود هەریەکەیان بە نۆرە بیروڕای خۆیان بەرامبەر بابەتەکە دەردەبڕن, یاخود هەڵوێستی خۆیان نیشان دەدەن. دیارە لە ((دیالۆگی راستەوخۆدا، ڕۆماننووس راناوی کەسی یەکەمی تاکی (من) بەکاردەهێنێت، چونکە کەسایەتیەکان خۆیان دەدوێن و بۆچوون و هەڵوێستی خۆیان پێشکەش دەکەن ، بەتایبەتی لەرێی کەسایەتی سەرەکییەوە کاتێ لەگەڵ کەسایەتیەکانی تری ناو ڕۆمانەکە گفتوگۆ دەکەن، راناوی کەسی یەکەمی تاك (من) بەکاردەهێنێت))[٥١]. واتە لێرەدا کارەکتەرەکان راستەوخۆ لە بەرامبەر یەکتر دەکەونە گفتوگۆ و بەبێ ئەوەی گێڕەرەوە لەسەر زمانی ئەوان گفتوگۆیان پێشکەش بکات. هەندێکجار بۆ جیاکردنەوەی گفتوگۆی نێوان کارەکتەرەکان لە سەرەتای هەر رستەیەکدا هێڵێکی بچووك بەم شێوەیە (–) دادەنرێت . بنچینەی ئەم هونەرە لە ((شانۆ وەرگیراوە کارەکتەرەکان بە شێوەیەکی رووبەڕوو نواندنەکانیان نیشانی بینەر دەدەن، بەڵام خستنەڕوو لە هونەری چیرۆکنووسین بەوە دەناسرێتەوە کە گوتارێکە گێڕەرەوە قسەی کارەکتەرەکان بە جێگیری دەهێڵێتەوە بەبێ ئەوەی خۆی تێکەڵ بکات ، هەندێك جاریش خستنەڕووی پێدەوترێت))[٥٢]. (پیرسی لەبووك) وای دەبینێ کە, ((شانۆی جووڵەو بیرەکان بێت و ناویشی دەنێ : درامای قسەکەر (**الدراما الناطقة**)[٥٣] , چونکە کارەکتەرەکان خۆیان دەربڕی خودی خۆیانن لە رێگەی قسەکردن لە چوار چێوەی رووداوەکاندا .

٢- دیالۆگی ناراستەوخۆ:

ئەمەش پەیوەندیی بەو قسەو گفتوگۆیانەوە هەیە, کە لەنێوان کارەکتەرەکان دەکرێت، بەڵام لێرەدا کارەکتەرەکان راستەوخۆ لەگەڵ یەکدا ناکەونە گفتوگۆوە، بەڵکو گێڕەرەوە یاخود ((ڕۆماننووس هەڵدەستێت

50- الحوار القصصی، فاتح عبدالسلام، ص٤١ .

51- تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (عەبدوڵلا سەراج)دا، ڕێزان رحمان خدر، ل١٥٩ .

52- گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)دا، د. پەری ساڵح موفتی، ل٢٠٨ .

53- سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠٨ .

بە خستنەڕووی ئەو کردار و گوفتار و ڕەفتارانەی کە کارەکتەرەکان پێی هەڵساون ، بەڵام گێڕەرەوە کامە ڕووداوی لا گرنگ بێت ئەویان دەگێڕێتەوە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵدەدات گفتوگۆیەکە وەکو خۆی بگوازێتەوە))(٥٤). واتە گێڕەرەوە نایەت هەموو ئەو گفتوگۆیانە بگێڕێتەوە، کە لەنێوان کارەکتەرەکاندا ڕوودەدات، بەڵکو مەبەستی سەرەکی گواستنەوەی ناوەڕۆکی قسە و گفتوگۆکانە, ڕۆحی گفتوگۆکان لەسەر زمانی کارەکتەرەکان دەگێڕێتەوە.

ڕۆماننووس لە دیالۆگی ناراستەوخۆدا: ((لە ڕێی بەکارهێنانی راناوی کەسی سێیەمی نادیار (ئەو) بیروڕاو هەڵوێستی کەسایەتیەکان وەکو خۆی دەگێڕێتەوە ، لێرەدا ڕۆماننووس گێڕەرەوەیە و لە ڕێی ئەوەوە دایەلۆگی نێوان کەسایەتییەکانی ناو ڕۆمانەکە پێشکەش دەکرێت بە بەکارهێنانی چەند وشەو دەستەواژەیەك ، وەك (گوتت، گوتی، وتی، گوتیان, پرسی .... هتد), یان ڕۆماننووس هەر یەکسەر هەردوو راناوی (تۆ، ئەو، بەکاردەهێنێت))(٥٥). هەروەها گێڕەرەوە دەتوانێت راستەوخۆ ناوی کارەکتەرەکان ببات و گفتوگۆکانیان پێشکەش بکات .

٣- دیالۆگی لێکدراو: بە شێوەیەکی گشتی دیالۆگی لێکدراو دەبن بە دوو بەشەوە:

١- دیالۆگی شیکاری . ٢- دیالۆگی (وەسفی + شیکاری).

١- دیالۆگی شیکاری:

ئەم دیالۆگانە زیاتر خەسڵەتی شیکاریان پێوە دیارە و لە وەسفەوە دوورن, چونکە وشە و دەربڕینەکانیان بەشێوەیەکی راستەوخۆ و بێ پەنابردنە بەر وەسف مەبەستی شیکاری و ڕوونکردنەوەی هۆیەکان دەدەن بە دەستەوە. ئەم گفتوگۆیە یارمەتی گێڕانەوە دەدات, تاکو بەهۆی جووڵە هەستیەکانی کارەکتەرەوە نەستەکانیمان بۆ ئاشکرا بکات و پیشانمان بدات .

گفتوگۆی شیکاری لەبەر ئەوەی پێویستی بە پانتاییەکی زۆر هەیە لە دەقدا، بە پێچەوانەی چیرۆک و کورتەچیرۆك، لەڕۆماندا بەشێوەیەکی بەرچاو بەکاردێت، ئەو زمانەشی، کە لەم گفتوگۆیە دا بەکاردێت خاوەن توانایەکی دەربڕی ئەو تۆیە کە لە توانای گفتوگۆی ڕووت و وەسفی چڕترە(٥٦). لە بنیاتناندا گفتوگۆی شیکاریی پشت بە کۆمەڵێك تەکنیك و ئامرازی جۆراوجۆر دەبەستێت, وەکو: (بیرهاتنەوە، مەزراندنی پەند و قسەی نەستەق، هەڵهێنجان و پێشبینیکردن ، شیکردنەوەی دەروونی کارەکتەرەکان و بەراوردکردن و درێژەدان بە راڤە کردن ....هتد(٥٧).

54- الحوار القصص، فاتح عبدالسلام، ص٩١ .

55- تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (عەبدوڵلا سەراج)دا، ڕێزان ڕەحمان خدر، ل٩٨ .

56- گفتوگۆ لە ڕۆمانی کوردیی کرمانجی خواروو دا (١٩٩١ – ٢٠٠٣)، د. جلال ئەنوەر سەعید، چاپخانەی کەمال، سلێمانی ، ٢٠١٣، ل٧٩ .

57- سەرچاوەی پێشوو، ل٧٩ .

٢ – دیالۆگی (وەسفی + شیکاری):

ئەم جۆرە دیالۆگە وەك لەناوەکەیەوە دیارە خۆی لە دوو تەوەر دەبینێتەوە ئەوانیش وەسف و شیکردنەوەن، کە پشت بەوەسفی کەسایەتیەکان دەبەسترێت, بۆ راڤەکردنی بۆچوونەکان. واتە لەلایەکەوە لە دەرەوە وەسفی کارەکتەرەکان دەکەن و لەلایەکی ترەوە ناخی ئەو کاراکتەرانە راڤە دەکەن. جۆری ئەم دیالۆگانە سەرەڕای وەسفکردنیان لێکدانەوەش بەخۆیەوە دەبینیّ . ((دیالۆگ لە دوو توانای بنچینەیی پێکهاتووە. یەکەم توانایەکی وەسفکەر و دووەم توانایەکی شیکەرەوەییە. بۆیە سیمای ئەم پێکهاتەیە راستیە لەم جۆری دیالۆگەدا))[٥٨]. لەوانەیە هەندیّ جار وەسف لەم جۆرە دیالۆگەدا زۆر درێژ بێت، راڤەکردنیش لەدوای تێڕامان و وردبوونەوەیەکی قوڵەوە دەبێت و زیاتر پشت بە وەسفەکە دەبەستیّ, وەسفەکە دەبێتە بوارێك بۆ دەرخستنی بۆ چوونە شیکاریەکانی هەڵوێستێك، یان حاڵەتێك لەحاڵەتەکان هەردوو تواناکان تێکەڵ دەبن و دیالۆگێکی چرو پڕ دروست دەکەن . لە رۆمانی کوردیشدا ئەم دیالۆگە بەرچاو دەکەوێت و نووسەران زۆر بە وردی بەکاریان هێناوە. (خوسرەو جاف) یش لەرۆمانەکانی خۆیدا لە بنیاتنانی دیالۆگدا پشتی بەم جۆرە دیالۆگە بەستووە.

58– الحوار القصصی، فاتح عبدالسلام، ص٦٦ .

پراكتیزەكردنی هونەری دیالۆگ لە رۆمانەكانی

(كۆردەرە – هیچ – پاشایان كوشت – راز – دەغدو) دا:

یەكەم: دیالۆگی راستەوخۆ

أ- لەرۆمانی (كۆردەرە)دا:

زۆرجار ئەم دیالۆگانە لە رێی (كارەكتەر – گێڕەرەوە) راستەوخۆ پێشكەش دەكرێت, چونكە ئەم جۆرە كارەكتەرانە دوو رۆڵ دەبینن . یەكەمیان رۆڵی كارەكتەر و دووەمیان رۆڵی گێڕەرەوە, لەرۆمانی (كۆردەرە)دا, ئەم جۆرە تەكنیكە لەلایەن رۆماننووسەوە بەكارهاتووە. كارەكتەری سەرەكی (ئەكبەر), لەم دەقەدا رۆڵی گێڕەرەوە دەبینێت, لەبەر ئەوە بەكارهێنانی راناوی (م), كە راناوی لكاوی كەسی یەكەمی تاكە، بۆیە راستەوخۆ بەشداری دیالۆگەكان دەكات لە پاڵ ئەوەی، كە دەقی دیالۆگی كارەكتەرەكانی تریش, وەكو خۆیان پێشكەش دەكات:

((– قۆمیسەر تا بازووی هەبوو زللەیەكی ئالاندە بن گوێماو چاوم بریسكایەوە كەوتە پولەكە

وتم: – باشە بۆ لێم ئەدەیت .... گوناهم چی یە ؟ لەم كەین و بەیندا شورتەیەك ئەو سنووقە گەزۆكەشی دۆزی یەوە دای بە دەستی قۆمیسەرەوە ، قۆمیسەر لەسەرخۆ سنووقی كردەوە ، سنووق پڕ بوو لە كاغەزی نووسراو .

وتی :

– ئەم سنووقەیش هی تۆیە .... ؟

– بەڵێ ئەویش هەر هی منە .... ! !

– بەخوا جوانە .. بۆ وا ئەزانیت دەوڵەت نووستووە ... ! !

لە چركەیەك دا كەلەپچەیان كردم بێ ئەوەی بزانم لەسەر چی، رووم كردە قۆمیسەر وتم :

– دەوڵەت خەوتوو بێت یا هۆشیار بەمن چی چ كارم بە خەوو هۆشیاری دەوڵەتەوە هەیە... ؟ .

– چاو چاو چەند زمانی درێژە ... ئەی ئەم شەونامانە هی دایكمە ... ؟))[٥٩].

ئەكبەر هەم وەكو یەكێك لە كارەكتەرەكانی نێو ئەم رۆمانە و هەم, وەكو گێڕەوەیەك باسی گفتوگۆی خۆی و قۆمیسەرەكەمان بۆ دەگێڕێتەوە، كە بێئاگایی خۆی لەو شەونامە یاساغ بووانەی دەخرانە نێو سندوقی گەزۆكانەوە دەردەبڕێت, كە دەبێتە هۆی زیندانیكردنی بۆ ماوەی دووساڵ و ساڵێكیش لەژێر چاودێری دەمێنێتەوە.

هەروەها ئەكبەر دیالۆگی نێوان خۆی و زەهرای خوشكی دەگێڕێتەوە, سەبارەت بەسوتاندنی كیتاوخانەی ئەم شارەوە لەلایەن كۆنەپەرستانەوە, لە دوایشدا نارەزایی خەڵكی ئەوشارەی لێدەكەوێتەوە.

---

59 – رۆمانی كۆردەوە، خوسرەو جاف, مطابع دار الجماهیر للصحافة, بغداد, ١٩٨٩, ل١١٧ .

((چاوت لێیەتی،کۆنەپەرستان دەست بەردارنین و لە تەقەلادان، دوێنێ شەو کیتاوخانەکەیان سووتاند، لەمەولا نابێت بەزەییمان بە منداڵیشیان دابێتەوە...!!. ئەم توێژە چڵکاو خۆرانەی ئیمپریالیسن, ئەبێ لەم وڵاتەدا ریشەکەن کرێن و لەناو ببرێن...!!.

وتم:

–کێ دەڵێ لەسەر دوژمنایەتی تایبەتی نەبووە...یا...؟.

–قسەکەی بڕیم ووتی:

نا،کاکە نا، ئەوەی زۆر ئاشکرایە ئەو کیتاوخانەیەیان بۆیە سووتان، هەر لە بەرئەوەی ڕۆژنامە و گۆڤاری پێشکەوتن خوازانەی تیادا دەفرۆشراو، برادەرانیش جار جارێك لەوێدا کۆدەبوونەوە...))[٦٠] لەم دیالۆگەدا دەردەکەوێت، کە (زەهرا)ش وەکو ئافرەتێك نارەزایی خۆی دەردەبڕێت، بەرامبەر بە سوتاندنی کیتاوخانەی ئەم شارەوە, بۆیە پێی باشە کە چڵکا وخۆرەکانی ئیمپرالیستی شارەکەش ریشەکێشی کرێن و لەناوببرێن, لە بەرامبەر ئەو کارەی کەدوێنێ شەو کردوویانە.

ب–لەرۆمانی (هیچ) دا:

لەم رۆمانەدا، رۆماننووس بەهۆی دیالۆگی کارەکتەرەکانەوە بە شێوەیەکی راستەوخۆ رووداوەکان دەگێڕێتەوە، چونکە خودی کەسیەتیەکانی سەربەست کردووە، بۆ ئەوەی خۆیان بدوێن و باس لەرووداوەکان بکەن. بۆیە هەریەك لەم کارەکتەرانە دەبنە گێڕەوە و گێڕانەوەی رۆمانەکە بەرەو پێش دەبەن. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی, کە چەندین گێڕەرەوە ئەرکی گێڕانەوەکە بگرنە ئەستۆ . لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە نووسەر سوودی لە چاوی کامیرا وەرگرتووە بۆ گێڕانەوەی رووداوی هەریەك لە کارەکتەرەکان، چونکە راستەوخۆ جووڵە و هەڵسوکەوتیان تۆمار دەکات. وەك لە دیالۆگی نێوان(محە و نەنەخەجە)دا, کە (نەنەخەجە) بەیداخەکەی سەی سۆنەی پێیە و دوعای باران بارین دەکات, (بلە عەتار) و هەلوێستی (محە) بەرامبەر (بلە عەتار) و شەڕکردن لە گەڵی و لێدانی و ... هتد، لە ئەنجامی هەموو ئەمانەوە کەسێتی (محە) دەردەکەوێت کە خەریکی دزیکردنە و پیاو کوشتنیشی بە لاوە ئاساییە، ئەوەتە کە محە بە نەنە خەجە دەڵێ : **((– بۆ چی هەر لە باران بێ وەرین !؟ خۆزگە هەر باران بایە . وا بارانیش باری، چ دەردێکمان دەوا دەکا، ها ؟! لێگەرێ ئێمە زەمانێکە بارمان لە گا کەوتووە و هەر بە تەماشین ...**

– نا، ئێمە ئومێدمان هەر بارانە، ئەمما تو بە گونتۆ ... دزی یە دەی کەی، راوو رووتە دەی کەی، پیاو کوشتنیشە کۆتاییت نەکردووە .

– ئۆ هۆوو، هەم بەزمەکەی بلەیە، نەنە تۆیش لێم هاتوویتە زوان ... سەیری ئەم چارەی منەکە، ئەو بۆ هەر دزی یەکەی من دیارە خەڵکی هەموو فریشتەیە !؟ خۆ ماست نی یە بە دەمەوە دیار بێت .))[٦١] لەم دەقەدا بەهۆی دیالۆگی نێوان (محە) و (نەنەخەجە)وە، کە رێگای نمایش کردنە، ئەو لایەنەی کەسێتی (محە) دەردەکەوێت, کە دز و جەردە و پیاو کوژە ..., لە پاشانیش, کە لەگەڵ (بلە عەتار) تێك دەگیرێت.

---

60 - **رۆمانی کۆردەرە** , ل٢٢٩-٢٣٠.

61– رۆمانی هیچ، ل٨ .

((محه ڕاپەری یەخەی بلەی گرت، بلە مێزەری کەوتە مل و سوێر بوویەوە، محەش هاتە وێزەی داو هەی شەپەلاخێ پیادە مالی.))[٦٢] لەم شەڕەشدا, لایەنی ئازایەتی و چاونەترسی کەسیەتی محە دەردەکەوێت.

لە دیالۆگی نێوان (محە) و (پەریزاد)ی خێزانی دەردەکەوێت, کە (محە) تۆ بەی کردووە و وازی لە دزی هێناوە . ئەوەتە کە ژنەکە سکالای ئەوە لای دەکات, کە برسییانە و هیچیان نییە و ئەویش هیچ ڕەنجێك نادات، (محە)ش, دەڵێ: **((چی بکەم ؟ کارە نی یە، پارە نی یە، تازە ئیتر دزیشم پێ ناکرێت ، تێ گەیشتی ؟ دزی ناکەم، حەی عەلەسەلات دزی ناکەم ؟!**

– پیاوەکە، لە شاخی شەیتان وەرە خوارێ، تۆ سەیری خەڵکی کە، شەویان لێ دێت، لە ماڵ وەدەردەکەون و بەدەستی پڕەوە دەگەڕێنەوە، ئەی نەت بیستووە، ((دەستی ماندوو لەسەر سکی تێرە))؟ ئێمەش لە بر سا وا ڕەش دا گەڕاوین و ریخۆڵەمان وشك بووەتەوە.

– ژنەکە، لێم گەڕێ، من تۆ بەم کردووە، تۆبە ... تازە دزی بە من ناکرێت و تۆبەش ناشکێنم . تامولّ کە، خوا دەروویەکیش لە ئێمە دەکاتەوە.))[٦٣] جۆری ئەم دیالۆگە ڕاستەوخۆیە، چونکە بوار بە کارەکتەرەکان دراوە لە ڕێگەی قسە و هەڵس و کەوت و ڕەفتاریانەوە خۆیان پێشکەش بکەن. ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی خوێنەر باوەڕ بە رووداو کەسێتیەکان و ڕەفتار و هەڵس و کەوتیان بکات. چونکە کارەکتەرەکان خۆیان ئەنجامیان دەدەن، نەك لەلایەن گێڕەرەوە باس بکرێت .

ج– لەڕۆمانی(پاشایان کوشت) دا:

لەگەڵ ئەوەی گێڕەرەوە گێڕەرەوەیەکی بابەتییە،بەڵام لەهەندێ دەقی ڕۆمانەکەدا, ڕۆماننووس بەهۆی دیالۆگی ڕاستەوخۆی کەسەکانەوە رووداوەکان پێشکەش دەکات بەبێ بەشداریکردن یاخود لێکدانەوە و قسە لەسەرکردن, بۆ نموونە لە گفتوگۆیەکی نێوان (مەحمود مەسرەف) و (مەحمود پاشا) ی میری باباندا، سەبارەت بە هێرشی سوپای فارس و ئامادەکارییەکانی لەشکری بابان و هاوکاریی "جافەکان" هاتووە : **((– نەت وت ئامادەیی تێکرایی گەیشتە کوێ ؟**

– وا نازانم کاروبار هێندە ناجۆر و ناڕێك بێت ، کە پاشا بەم شێوەیە نیگەرانە و ناشوفتە بێت ، قەینا ژمارەی دوژمن زۆرترە و توانای بەربلاوترە ، بەڵام ئەوەی ئێسە هەمانە دوژمن لێی بێ وەریە .

– وەك چی ؟

– ئیمان قوربان ئیمان ... باوەر بە خۆبوون – باوەر بە خۆل وخاکی ئەم وڵاتە ... زۆر رووداوە تاقمێکی کەم بەسەر جەماعەتێکی زۆردا سەرکەوتوون ، بەئیزنی خوا .

– ئەمانەی ئەی لێی هەمووی ڕاستن و منیش ئەیزانم .

– ئەوە بڵێ ئەم عەجەمانە چییان لێمان دەوێ ؟ ئەمانوڵلا خانی ئەردەڵان چ خوێنێکمان پێ دەگیرێ ؟ ! بۆ وازی لە هاندان و دوژمن سازی نەهێناوە ، هەرماوەیەك جارێ ئێرانمان لێ هاندەدا ؟!

– پاشا ئاشکرایە . بە تیکەیەکی چەورو نەرم و ئاسانمان دادەنێن .

62– سەرچاوەی پێشوو، ل٩ .

63– ڕۆمانی هیچ, ل١٢ .

– دەیانەوێ هەڵمان لووشن، بەڵام پاشا خۆش بێت شاخمان لەکەلاوەیاندا گیردەکا و هەڵمان دێننەوە .....!

– بەحەول و قوەتی خوا ، هەر دەبێت ... بیرورای عەشایەر چۆنە ؟

– هەموو هاتوونەتە دەم شەڕەکەوە، پاشا لەئامادەیی تێکرایی ئاسوودەبێت ، جێگەی نیگەرانی نییە.

– ئەی لەشکری جاف بۆ نەگەیشتن

– قوربان ، بەڕێگەوەن ، ها کازانیت، خرۆشان و گەیشتن))(٦٤).

هەست دەکەیت, لەم دەقەی سەرەوەدا گفتوگۆیەك لەنێوان دوو کەسێتیدا روویداوە، بۆ باسکردن و تاوتوێکردنی بابەتێك, رووداوی هێرشکردنی سوپای فارس خۆئامادەکردنی سوپای بابان بۆ رووبەڕوو بوونەوەی، بەبێ ئەوەی گێڕەرەوە دەستی خستبێتە نێو پرۆسەکەوە، بەمەبەستی پێشکەش کردن بێت, یاخود لێکدانەوە و شیکردنەوەی هەڵوێست و تێروانینیان, هەروەها دەتوانین لەڕێیەوە بە ئاسانیی هەست بە تێروانین و باری کۆمەڵایەتی و ئاستی چینایەتی کەسێتیەکانیش بکەین، سەرەرای بەرجەستە بوونی وردەکاری و ئاستی بەرەو پێشچوونی رووداوەکان، لەبەرئەوەی کەسێتیەکان بە زمانی ئاسایی خۆیان دواون و وتەکانیان دەربڕی هەست و ویستیانە، ئەمەش بەرجەستەکەری بنەمایەکی گرنگی دیالۆگی راستەوخۆیە، چونکە ((زمانی گێڕانەوە خودی زمانی نووسەرە، بەڵام زمانی دیالۆگ، زمانی کارەکتەرەکانە))(٦٥) .

د– لە رۆمانی (راز) دا:

رۆمانی (راز)یش لەچەند کارەکتەرێکی سەرەکی پێکهاتووە, لە هەندێ شوێنی رۆمانەکەدا, کارەکتەرە سەرەکییەکان دەوری گێڕەرەوە دەبینن, جگە لەوەی گێڕەرەوەی هەمووشتزان لەنێو رۆمانەکەدا هەیە, لێرەدا ئەم دیالۆگە لەنێوان یەکێك لە کارەکتەری سەرەکی و ئەفسەری گوزەرنامەی ئێرانە, کە کارەکتەر (د.پیران)دەوری گێڕەرەوە دەبینێت، دیالۆگی نێوان خۆی و ئەفسەری گوزەرنامەی ئێران دەگێڕێتەوە و دەڵێ:

((منیش لە ریزی هاووڵاتیانی خۆمدا وردەوردە لە کونەباجەی تایبەتەوە نزیك بوومەوە وگوزەرنامەم لەژێر شووشەکەوەدا بە دەستی ئەفسەری دانیشووەوە ، سەیرێکی گوزەرنامەی کرد و ئاورێکی لێ دامەوە وتی :

– بۆ گوزەرنامەکەت نەگۆڕیوە و هێشتا هەڵگری گوزەرنامەی بە ئارامی شاهەنشاهیت ؟ نازانێت بڕیارمان داوە هەرچی گوزەرنامەی سەردەمی شاهییە کۆی کەینەوە و وەك خۆی بیخەینە سەوەتەی بۆ گەنی مێژووەوە ؟

– بەڵێ دەزانم ، تا ئێستا نەمپەرژاوە .

– دەتپەرژێتە ئەوەی بە خۆتا راگەیت و رەشمو لەمل کەیت . ناتپەرژێتە سەر جێبەجێکردنی فەرامینی ئیسلامی؟...

64– رۆمانی پاشایان کوشت، خوسرەو جاف, چاپخانەی ئاراس, هەولێر, ٢٠١١, ل٣٨ .

65– تەکنیکی دایەلۆگ لە هەندێ نموونەی هاوچەرخی کورتە چیرۆکی کوردیدا، نەجم خالید نەجمەددین، ل٢٨٥.

– یانی نازانیت کەرەوات لەملکردن لەم وڵاتە تازە ئازادکراوەی ئیسلامی رەفتارو کردارێکی لێ نەبووراوە و بە تاوان دەژمێردرێت ؟

ئاورێکم لە پرۆفیسۆر و رۆنشتاو و هانس و فراولە دایەوە ، هێشتا چو یەخسیرێکی بێ دایك، بێ لێپرسینەوە ڕاوەستابوون، خەریکی سەیری وتووێژی من و کابرای لێپرسراوی گوزەرنامە بوون .

– نا نەمزانیوە، بەڵام وا زانیم .

– هەر ئەوەندە ؟

– ئەی خۆ هەڵم ناواسی، مەگەر خەزنەی شام بڕیوە ؟))[٦٦].

جۆری ئەم دیالۆگە دیالۆگی راستەوخۆیە, لەنێوان (د.پیران) و ئەفسەری گوزەرنامەی ئێران, لەکاتی سەردانی کۆمەڵەی دێریناسان بۆ وڵاتی ئێران. لە گفتوگۆکانیان دەردەکەوێت, کە سەردەمی شا نەمایە و سەردەمی فەرمانڕەوایی ئیسلامی, کە گفتوگۆکانیان سەبارەت بە گوزەرنامەی کۆنی سەردەمی شاهییە و تا ئێستا گوزەرنامەکەی نەگۆریوە, کەلەلایەن دەسەڵاتی نوێوە بریاری گۆرینی گوزەرنامەی پێشوویان دەکرد . هەروەها شتێکی تر روون ئەبێتەوە، کەلەو وڵاتە تازە ئازادکراوەدا کەرواتە لەملکردن بەرەفتار و کردارێکی دژ بەدەسەڵاتی نوێیە و لەوەڵامدا کارەکتەر بێئاگایی خۆی ڕاگەیاندووە بەرامبەر بەم بڕیارە تازەیە .

هەروەها لە دیالۆگێکی تردا دووبارە ئەم کارەکتەرە (د.پیران)دەکەوێتە, دیالۆگەوە لەگەڵ (فراولە) سەبارەت بە پێکهێنانی بابەتی هاوسەرگیری, بۆ ئەوەی تووشی هیچ گرفتێ نەبن لەم وڵاتەدا بەوەی کە رۆژانە بەردەوام پێکەوە کاریان دەکرد, کە هەردووکیان ئەندامی تیمەکەی پرۆفیسۆر (رۆنشتاد) بوون, کە بەدوای دۆزینەوەی (رازی زیرین)ینەوە بوون,کە لەبەرلینەوە بۆ ئێران هاتبوون لە وێشەوە بۆ چیای داڵەهۆ.

((– دەڵێم, بۆخۆمان لەم گیروگرفتە رزگار نەکەین

– دەتوانین؟

–ئا.

–چۆن چۆنی؟

–گەلێك سادە وئاسان سبەی بەپێی شەریعەتی ئیسلام شووم پێ دەکەیت و مارەت دەبرم و تەواو.

– تەواو یانی چی؟

–یانی حەقیان بەسەرمانەوە نابێ وەدەبین بەژن و مێرد , وەك هەر ژن و مێردێکی تەواو.))[٦٧] جۆری ئەم دیالۆگەش راستەوخۆیە, چونکە (د.پیران) راستەوخۆ گفتووگۆ لەگەڵ فراولە دەکات, بەبێ بەشداریکردنی گێڕەرەوەی هەموو شتران, کە گفتووگۆکانیان سەبارەت بەپێکهێنانی بەبابەتی هاوسەرگیرییە.

هـ– لە رۆمانی (دەغدو) دا:

لەم رۆمانەدا, سەنگەر دوو دەوری پێدراوە, یەکەمیان کارەکتەری سەرەکییە و دووەمیان گێڕەرەوەشە لەبەر بەکارهێنانی راناوی (م), کە راناوی لکاوی کەسی یەکەمی تاکە, راستەوخۆ بەشداری دیالۆگەکان دەکات، هەروەها دیالۆگی کارەکتەرەکانی تریش پێشکەش دەکات .

66– رۆمانی راز، خوسرەو جاف, چاپخانەی ئاراس, هەولێر, ٢٠١١, ل٢٤ .

67- سەرچاوەی پێشوو, ل٤٧.

((خەمیس)) هاتە لامەوە و بە ئەسپایی وتی :

– دەتەوێ چەند فلسێکت دەست بکەوێ ؟

بە پێشنیازەکەی لە دڵەوە ئاڵۆز بووم و بە دەنگێکی نیگەرانەوە وەڵامم دایەوە :

– کاکە خەمیس راستە دەوڵەمەندنین ، بەڵام نیازمەندنین و پێویستیمان بەو یارمەتییەی نییە .

– کاکە تۆ بە هەڵە لە من تێگەیشتیت ... خۆ من پارەت بە بە لالش نادەمێ ، یان لە خۆڕا یارمەتیت نادەم .. کارێکە دەزانم پێت دەکرێ دۆست و هاواڵی یەکین و دەمەوێ ئەو خێرەی بۆ تۆ بێت ... ئەگینا خەلکێکی زۆر ئامادەن ..

– وەکو چی ؟ !

– لۆری بارکردن ، بە شەوانە

– بۆ شەوانە ؟ !

– ئاخر ، بارو ماڵەکە قاچاغە..

– خەمیس .. ئەو کارە بەمن ناکرێت ..... بۆ خۆت دەزانی ئێمە دوورخراوینەتەوە ...))(٦٨)

لەم دیالۆگەدا دەردەکەوێت, کە (خەمیس) دەیەوێت یارمەتی (سەنگەر) بدات, ئەویش دۆزینەوەی ئیشی شەوانەیە لۆری بارکردنە بە شەوان, بەڵام (سەنگەر) سەرەتا بەم ئیشە رازی نابێت, چونکە خێزانێکی دوورخراوەن لەوە دەترسێت جارێکی تر تووشی گرفت ببنەوە لەلایەن رژێمی بەعسەوە ... هتد.

پەیوەندی نێوان دیالۆگ و راناو پەیوەندیەکی زۆر گرنگە, چونکە جۆری راناوی بەکارهاتوو جگە لەوەی کاتی دیالۆگەکەکان دیاری دەکات، لە هەمان کاتدا, دەبێتە هۆی دیاری کردنی گۆشەنیگای گێڕەرەوە. هەروەها جۆری دایالۆگەکان لەڕووی راستەوخۆیی یان ناراستەوخۆییەوە . لەو دایالۆگانە، کە هەندێکمان لەوەوپێش دەستنیشان کرد بۆمان دەردەکەوێت بەکارهێنانی راناوی لکاوی (م), کە بۆ کەسی یەکەمی تاك و راناوی جودای (من) دەوری سەرەکیان لەوەدا هەبووە جۆری دایەلۆگەکان ببنە دیالۆگی راستەوخۆ .

دووەم دیالۆگی ناراستەوخۆ:

أ– لەرۆمانی (کۆردەرە) دا:

(ئەکبەر) لەگێڕانەوەی بێ هەڵوێستی باوکی لەکاتی بێ ئیشی باوکی هەڕەشەی نەهێشتنی چوونە قوتابخانەی خۆیان (ئەکبەر، زەمان، رەزا) لە دایکیانی دەکرد, بە بەهانەی ئەوەی پیشەیەك بکەن باشترە ، تاکو بژێوی ژیانیان دابین بکەن، کە (ئەکبەر) بۆمانی دەگێڕێتەوە و دەڵێ بە دایکمی دەووت:

((مەکتەب ... بی مەکتەب ... مەکتەب رۆیشتنی ئێوە نابێتە نان و پیاز، ئەبێ فێری ئیش و سەنعەت بن خۆ ئەوندە فێربوونە شەوانی جومعە سورەتێك بۆ مردوە کانمان بخوێنن وەئیمام ئیتر ناڕۆنە مەکتەب دالگەی داما و هەراسان و پەشۆکا و دەستی دەکردە پشتوێنەی باوکمدا و دەپارایەوە :

68– رۆمانی دەغدو، خوسرەو جاف, لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان, ٢٠١٣, ل١٧ .

– تو ئەمام ئیمام گەل ... بێڵە بچنە مەدرەسە ، تو کارت نەوت ... خۆم ئەڕایان زەحمەت کیشم ... تاوسانان کارو سەنعەت فێر ئەون با بچنە مەدرەسە ... جورئیمە بەدبەخت و بیچارە ... بیلیان بانەونە نوکەر و کولفەت مەردم ... !!.))(٦٩) لەم دیالۆگەدا, هەڵوێستی هەریەك لە دایك و باوکی ئەکبەر روون دەبێتەوە, رۆماننوس وێنەی باوکی ئەکبەر وەکو باوك سالاریێك بێگوێدانە دوارۆژی رۆڵەکانی و کارکردن تەنیا بۆ ئەمڕۆ, هەروەها بەبێ گوێدان بە ئارەزووی منالەکانی ئەیویست بڕیاری کۆتایی هەر بەخۆی یەکلابکاتەوە نیشانداوە. هەروەها وێنەی دایکی (ئەکبەر)یشی وەکو دایکێکی ئامادەبووی بەرخودانی و قوربانی و زەحمەتیە, بۆ ئەوەی هیوا و دوارۆژێکی پڕشنگدار بۆ رۆڵەکانی بەدەست بێنێت, تاکو لە دوا رۆژدا رۆڵەکانی نەبنە چەوساوە و ژێردەستەی خەلکانی تر.

هەروەها لە شوێنێکی تری رۆمانەکەدا, (ئەکبەر)ی گێڕەرەوە دیالۆگێکی نێوان (خالۆ حوسەین) و (شامۆراد)مان بۆ دەگێڕێتەوە, کە خالۆ حوسەین پرسیاری کاتی تەواوبوونی جادەی ئەم شارە لە شامۆڕاد دەکات, ئەویش لە وەلامدا دوعای تەواو نەبوونی جادەکە دەکات, چونکە خۆی کریکاری تیا دەکرد, بژێوی تەواوی ژیانی خێزانەکەی لەسەرئەم کارە بوو, هەرچەندە درێژەبکێشێ بۆ تەواو بوونی ئەوەندە زیاتر سوودی بۆی دەبێ, بۆ ئەوەی هەندێ پارەی زیاتر دەست کەوێت بۆ بەردەوامی دابینکردنی پێداویستیەکانی خێزانەکەی.

((لەباوە نوور دەرچووین خالۆ حوسەین لە ئاوێنەکەوە نواڕی یە خانەی دووهەم وتی:

– شاموراد نالێن ئەم جادە کەی تەواو دەبێت؟

– شاموراد جگەرەی دەکێشا فە یلەسوفانە وەلامی دایەوە:

– خوا بکات قەت تەواوی نەکەن...!

– باشە بۆ دوعای وادەکەیت؟.

– جا بۆ نەیکەم .. چیم نەکراوە..!؟. لەوەتەی دەستیان کردووە بەم جادەیە ماڵ و مندالم حەساونەتەوە .. جادە تەواوبێ بێکار دەبم انشاءالله قەت تەواو نابێت!!.))(٧٠) جۆری ئەم دیالۆگەش ناراستەوخۆیە, چونکە گێڕەرەوە هەڵساوە بە گێڕانەوەی گفتوگۆی کارەکتەرەکان, کە لەسەر زاری خۆیانەوە پێشکەشی دەکات.

ب– لە رۆمانی (هیچ) دا:

رۆمانی (هیچ) رۆمانێکی فرەدەنگە، بەو واتایەی کە زیاتر لە گێڕەرەوەیەکی هەیە، هەر بۆیە یەکێ لە پیاوەکانی (مارف ئاغا)ش لە رۆمانەکەدا دەوری گێڕەرەوەی پێدراوە، کاتی گوێبیستی دیالۆگێکی نێوان مارف ئاغا و قایمقام بووە لە رابردوودا، بەلام لەکاتی ئێستادا بۆ هاورێیەکەی دەگێڕێتەوە, کە دیالۆگەکە سەبارەت بە گرتنی سەید حەکیم و محەی رێگرە .

((خۆزگە لە کونێکەوە مارف ئاغات دەدی .

– بۆ ، چی دەوت ؟

---

69 -رۆمانی کۆردەرە, ل٨٠.

70 - سەرچاوەی پێشوو, ل١٠١

– له تاوا سمێڵی دەکرمان ، دەی وت :

– تەنها مانگێك مۆلەتم بدەن ، سەید حەکیم و محەتان بە باڵ بەستراوی دەدەم بە دەستەوە .

قایمقامیش دەی وت :

– ئاغا، هیچ لە دەستی من دا نەماوەتەوە . فەرمان لە موتەسەڕیفەوە هاتووە . تەنها هەفتەیەك مۆڵەتت هەیە بۆ تەسلیمی ئەو دوو کەسە . یا دەبێ ئەم ناوچەیە پێنج هەزار دینار خاوە بە دەوڵەت بدەن, ئەگینا پێنجەکە دەبێتە دە ...))(٧١) لە دیالۆگی نێوان ئەم دوو کارەکتەرە دەردەکەوێت, کە فەرمانی گرتن بۆ (سەید حەکیم) و (محە) دەرچووە, کە تاکو ئێستا نەگیراون, هەربۆیە ئاغاش داوای مانگێك مۆلەت دەکات بۆ گرتنیان, چونکە ئەمان بەئاسانی ناگیرێن, کە پێشتر ئاغا هەندێ پیاوی ناردبوون بۆ گرتنیان, بەڵام دوو لە پیاوانی مارف ئاغا بە دەستی محەوە دەکوژرێن . قایمقامی گەرمیانیش لە هەفتەیەك زیاتر مۆلەت نادات بۆ گرتنیان, چونکە لەبن دەستی ئەم نەماوە و کەوتۆتە دەستی موتەسەریفەوە, ئەگینا دەبێ پێنج هەزار دینار خاوە بدەن بە دەوڵەتەوە .

لە نموونەیەکی تری دیالۆگی ناراستەوخۆ، کە گێڕەرەوە (ڕۆماننووس), بەشدارە لە خستنەڕووی دیالۆگی کارەکتەرەکان, کە لە ڕێی وشەی (وتی) دیالۆگێکی نێوان (حەمدیە)ی خوشکی (ڕەجەب) و (حازم)ی هاوڕێی ڕەجەب دەگێڕێتەوە و دەڵێ:

((حەمدی یە لە ناخەوە هەستی حەسادەتی بزاو ، دانی بەسەر لێودا ناو دیسانەوە خۆی گرتەوەو خوێن ساردانە ، وتی :

– پەلەتە ، مەترسە ، هەر پێی دەگەی ...

حازم لە کاتێك دا پشت ملی دەخوراند ، دەمیشی کردبوویەوە دانە کرمە ژنەکانی وەدەرکەوت ، وتی:

– جا پێی دەگەم ؟

– درۆت لە من بیستووە ؟

– بە ئیمانم ... کەم .. ؟

– ئەی بێ ئیمان !

حازم کلیلی ترومبێلەکەی بۆ ڕەجەب درێژکرد ، وتی : گرامە فونێکم بە دیاری بۆ گولچین هێناوە ...))(٧٢) لەم دەقەدا, گێڕەرەوە دیالۆگێکی نێوان ئەم دوو کارەکتەرە دەخاتەڕوو, سەبارەت بە نیاز خراپیان بەرامبەر بە گوڵچین، کە حەمدیە داوا لە حازم دەکات پەلە نەکات و ئارام بگرێت و نەترسێت, ڕێگایەکی بۆ دۆزیوەتەوە, بۆ ئەوەی بە گوڵچین بگات, مەرامی سێکسی خۆی پێدا برێژێت، هەربەم بۆنەشەوە حازم دیاریەکی بۆ گوڵچین هێنا بوو, کە بریتی بوو لە گرامەفۆنیکێك بۆ ئەوەی زیاتر لێی نزیك ببێتەوە هەڵیبخەڵەتێنێ وکاری سێکسی لەگەڵدا بکات .

71– ڕۆمانی هیچ، ل٦٦ .

72– سەرچاوەی پێشوو, ل١٦١–١٦٢

ج– لەڕۆمانی (پاشایان کوشت)دا:

گێڕەرەوە لە زۆر شوێندا دیالۆگەکانی بەشێوەی ناراستەوخۆ پێشکەش کردووە و خۆی بەڕێوەیان دەبات و دەیانگوێزێتەوە . بۆ نموونە کاتێك (کەیخوسرەو بەگ) میوانداریی (مستەریچ) ی نێردراوی ئینگلیز دەکات، (مستەریچ) لە کتێبخانەکەی (کەیخوسرەو بەگ) دا چاوی بە کتێبی (شەرەفنامە) دەکەوێت و داوا لە (کەیخوسرەو بەگ) دەکات پێی ببەخشێت، ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی دیالۆگێك لەنێوانیاندا، بەڵام دیالۆگەکەیان ناراستەوخۆ و لەلایەن گێڕەرەوەی ڕۆمانەکەوە پێشکەش دەکرێت : ((**(ریچ) هەروا چاوی بە چوار دەوری نێو دەواردا دەچەرخاند، چاوی کەوتە سەر ڕێزەکتاوەکانی سەر مێزەکە هەستایە سەرپا، بەرەو لای کتاوەکان ڕۆیشت، دانە دانە سەیری بەرگ و قەدو قەوارەیانی دەکرد و بە توندی پەرەکانی هەڵدەدایەوە و لە بەرخۆیەوە دێڕێك و ناوی کتاوەکەی دەخوێندەوە .**

(حافڤ)، گوڵستانی سەعدی ، خەیام , خەمسەی نیزامی شانامەو .. و ... شانامەی دانا و کتاوێکی هەڵگرت بەسەر سامی و وردەکارییەوە دەستی بەهەڵدانەوەی پەرەکانی کرد بزەیەکی سەرکەوتووانە کەوتە سەر لێوی گەڕایەوە سەر جێگەی, داوای چەند قومێك لە قلیان roویکردە کەیخوسرەو بەگ و وتی :

-لە عادەتی منەوە دوورە داوای شت لە کەس بکەم، بەڵام ئەمڕۆ لە میر داوایەکم هەیە، نازانم میر بۆمی جێبەجێ دەکات، یا خەیر.

کەیخوسرەو بەگ لەسەرخۆ، جووت جووت دانەی تەزبێحەکەی لەسەرەوە تا خوار و لە خوارەوە تا سەر دەگرت و بەرەڵڵای دەکرد، تەزبێحەکەی لە لەپێکدا تۆپەڵ کرد و دای بەو لەپی تریدا وتی :

– میوانی ئازیزمان داوا ناکات ... بەڵکو فەرمان ئەدا ..

– زاڵم فەرمان نەدا . ئەوی راستی بێت لە دەمێکەوە بە دوای کتاوی " شەرەف نامە" کەی بەدلیسیدا دەگەڕێم وەچنگم نەهێناوە، وا بەخت هێنای ، ئەمڕۆ لەنێو کتاوەکانی جەنابتا دیمەوە ، دەڵێم بە هیممەت یا ...

میر نەیهێڵا "ریچ" قسەکەی تەواو بکا پێی بڕی و وتی :

– جا هەر ئەمە؟ باوەر بکە ئەگەر لێم قبووڵ بکەیت ئەسپە "شێ" یش ئەخەمە تەکی مەگەر خوا بزانێ چەندە ئەسپە شێم بەلاوە ئازیزە.))[٧٣]

تێبینی دەکەیت, ئەم دیالۆگەی سەرەوە بەشێوەی ناراستەوخۆ پێشکەش کراوە و گێڕەرەوەکەی, کە گێڕەرەوەیەکی دەرەکیە، لە چوار چێوەیەکی درامیدا گێڕاویەتییەوە لە ڕێگەی وەسف کردنی شێوازی هەڵسوکەوت و جووڵەی کەسێتیەکان و بەڕێوەبردنی پرۆسەکە، سەرەڕای تێکەڵکردنی هەردوو کاتی ئێستاو رابردووی ڕووداوەکان ئێستای گێڕانەوە و رابردووی بەڕێوەچوونی ڕووداوەکان، بەڵام تایبەتمەندییەکانی کورتکردنەوە و دەستکارییکردن لە پرۆسەکەدا بەرچاو ناکەوێت، بەڵکو گێڕەرەوە زۆر ورد و بە دوور و درێژی سەرجەم جووڵەی کەسێتییەکان و دەربراوەکانیانی نواندووەتەوە بەبێ دەستکارییکردنیان، تەنها دەستتێوەردانیشی لە پرۆسەکە بەڕێوەبردن و پێشکەشکردنی دیالۆگی نێوان کەسێتییەکانە، ئەمەش یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی دیالۆگی ناراستەوخۆ، کە (سیزا قاسم) ناوینــاوە (وێنەی گێڕانەوە), چونکە لەپێشکەش

73– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل١٣ .

کردنی پرۆسەکە دا ((لەنێوان گێڕانەوەو وەسفدا جۆرە تێکچرژانێك هەیە دەکرێ ناوی بنێین وێنەی گێڕانەوە، ئەم وێنەیە کە شتەکانی بە جولانەوەیی پێشکەش دەکات ، بەڵام وێنەی وەسفی شتەکان بە وەستاوی پێشکەش دەکات))[٧٤]. کەواتە دەشێت گێڕەرەوەی بابەتیی پرۆسەی دیالۆگەکە بەو شێوەیەی روویداوە و بەرێوەچووە بگوێزێتەوە و پێشکەشی بکات ، بە بێئەوەی کردەکانی کورتکردنەوە و پچراندن ئەنجام بدات .

لە نموونەیەکی تری جۆری ئەم دیالۆگە لەم رۆمانەدا, بۆ نموونە: کاتێ عەبدوڵڵا بەگی کەیخوسرەو بەگی جاف، کورتەی پەیامی زارەکیی باوکی کە بریتییە لە راوبۆچوونی جافەکان لە ئاست کێشە و گرفتە ناوخۆیەکانی ناو میرنشینی بابان بە پاشای بابان رادەگەیەنێت, کە ئەوان وەك عەشیرەتی جاف هیچ کاتێك پشتی میرنشینی بابان بەرنادەن و دەڵێ: ((**باوکم فەرموویەتی بە عەزرەت بگەیەنم بۆ ئێمەی جاف ناکۆکی و دووبەرەکی نێو بنەماڵەی بەبە شتێکی تازەنییە و لە کۆنەوە لەگەڵ ئەم ژانەدا دەست و پەنجە نەرم دەکەین ئێمەش لە شەڕی براکوژی نێو ئێوەدا نە ئەوساو نە ئێستایش بەشداریمان نەکردووە و نایشیکەین ... تا داروئیمارەی بەبەش لەسەر پێ بێ هەرگیز رووی لێ وەرناگێڕین و تابیشیتوانین پارێزگاری لێ دەکەین ، وەك تا ئێستا کردوومانە.**))[٧٥]. هەر بەم شێوەش وەڵامی نامەیەکی سلێمان پاشای داوەتەوە .

د– لە رۆمانی(راز) دا:

گێڕەرەوەی هەمووشتزان سەرەتا لە رێگەی وەسفی فراولەوە خۆی تێکەڵ بە گێڕانەوەکە کردووە، کە گفتوگۆیەکی نێوان پیران و فراولە دەخاتەڕوو: ((**هێمن هێمن قۆپچەی خوارینی کراسەکەی داو سێ دوا دوگمەی ژێر گەردنی نەبەست و سنگی تا ڕادەیەك ئاواڵە و دەرکەوت . شەقی تارێك و رۆشنی نێوانی خرپنی دوو مەمکانی چەقی ناوەراستی سینە و بەرۆکی وەدەردەخست . رووی وەرچەرخاندە لای پیرانەوە وتی :**

– من ئامادەم

پیران ئاورێکی سەراپای لێ دایەوە وتی :

– پێم وایە شتێکت لە بیر چووە .

– وا نازانم

– با

فراولە لە دوو دڵانە دیسانەوە ئاوڕێکی تری لە ئاوێنەکە دایەوە و بە دەوری خۆیدا چەرخاو ووتی:

– حەرامزادە, تەواوم .

– نا, ئازیز، نا چاویلکەت لە بیر چووە .

– یانی چی ؟ ! ئێمە بەرەو کۆنفرانسێکی زانیارییانە دەرۆین ، رەنگە پێویستیت بە یاداشت و نووسینێك ... خوێندنەوەیەك بێت، بێ چاویلکە پێت ناکری.))[٧٦]

74– بناء الرواية (دراسة مقارنة في ثلاثية نجيب محفوظ) سيزا قاسم، دارالتنوير للطباعة, الطبعة الاولى, بيروت, ١٩٨٥ ، ل[١١٣].

75– رۆمانی پاشایان کوشت، ل[٦٧] .

76– رۆمانی راز، ل[٩] .

لێرەدا گێڕەرەوە دیالۆگی نێوان پیران و فراولە دەخاتەڕوو، کە دیالۆگەکەیان سەبارەت بە چاویلکەیە، پیران پێی رادەگەیەنێت، کە چاویلکەی لە بیرچووە, لە کۆنفراسی دێرینناسان لە بەرلین پێویستی پێدە بێت ... هتد .

هـ– لە رۆمانی (دەغدو) دا:

لەم رۆمانەشدا, گێڕەرەوە لە رێگەی وەسفی کارەکتەرەکانەوە خۆی تێکەڵ بە دیالۆگەکان دەکات, وەك لەم دیالۆگەدا, گێڕەرەوە خۆی تێکەڵ بە پرۆسەی گێڕانەوەکە کردووە و دەڵێ : **((گەرمی دەوروونی دەوروبەری لە بیر بردبووەوە ، ئەو بەبێ هیچ فرمێسکەکانی بەرەڵا بوو، من لە تەنشتیدا بووم، باوکم روو بە روومان ژانتایەکی لە بندەستیدا دانابوو تا کەسی تر لە تەنیشتیەوە دانەنیشێت .. ئارام بۆ دەرەوە دەیروانی, تا ئەو حەلە دووجار وشەی کچێم لێ بیستبوو, ئەمجارەیان بە دایکمەوەی ژەنی و وتی :**

– کچێ بەس بگری ، خۆ بەرەو سەر بڕین ناڕۆین ؟ ..

– خۆزگە سەریان دەبڕین و لەم دەربەدەری و غەریبیە ڕزگارمان دەبوو ... ئەمە حاڵە .. نازانم بەرەو چ ولاتێك دەڕۆم ...

– توخوا ئەوە قسەیە، چیم پێ دەکرێ ؟ .. ؟ کارمەندی دەوڵەتم و دوورخراومەتەوە و تەواو ... هتد.

باوکم شا دەماری لا گەردنی ئاو سابوو ، کە بێدەنگ بوویەوە شا دەمار دامرکایەوە ، ئینجا لەسەر خۆی هاتەوە قسە !

دەڵێم هەرچۆنێك بووە ئەمساڵ بەسەر دەبەین تا سەنگەر تاقیکردنەوەی بەکالۆریاکەی دەدا ئەو دەم بیری لێدەکەینەوە چی بکەین و چی نەکەین ...))[٧٧]. گێڕەرەوە خۆی یەکێکە لە کارەکتەری سەرەکی نێو رۆمانەکە و دیالۆگی نێوان دایکی و باوکی دەگێڕێتەوە, سەبارەت بەراگواستنەوەی زۆرە بەملێ بۆ شارۆچکەی زوبێر و گریانی بەردەوامی دایکی و دڵنەواییەکەی باوکی, کە بەس بگریت خۆ بۆ سەربڕین نایان بەن و ئەو کارمەندی دەوڵەتە و دوور خراوەتەوە و تەواو ..., ئەگەر نەگەڕێتەوە سەر کار وەدەری دەنێن و رەنگە بشیگرن ... هتد .

لەشوێنێکی تری دەقی رۆمانەکەدا, سەنگەر دیسان دیالۆگێکی دایك و باوکی, سەبارەت بەقسەکانی کابرای بەرێوەبەری ئاسایشی شارۆچکەی زۆبێر دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((باوکم بە دڵنیاییەوە دەستی دایکمی گرت و ئارام بەسەر شانیدا و وتی:**

- **نیگەران مەبن, ئینشأ للّا خێرە.. تینوومە, نەختێك ئاوم بۆ بێنن ...**
- **دایکم بێ سەبرانە قیژاندی :**
- **دەبڵێ دڵم تەقی...**
- **کچێ, لەسەرخۆت, ئەوانەی ئێمە بیرمان لێ کردبویەوە هیچیان نەبوو ... کابرا, ئیشی بە منە ... کوڕێکی هەیە ... ئەگەر بتوانم وانەی (فیزیا)ی پێ بڵێمەوە و ئەگەر پلەی باشی هێنا , بەڵێنیدا دووبارە**

[٧٧]– رۆمانی دەغدو، ل ٥ .

بمگەڕێنێتەوە موسڵ ...))[78]. جۆری ئەم دیالۆگەش ناراستەوخۆیە, چونکە لەلایەن سەنگەر دیالۆگەکان گێڕدراونەتەوە, مەبەستی نووسەر لەم جۆری دیالۆگەدا گفتوگۆی حیکایەتەکە نییە, بەڵکو مەبەستی گەیاندنی ناوەرۆکەکەیەتی.

سێیەم دیالۆگی لێکدراو:

١-دیالۆکی شیکاری:

أ- له رۆمانی(کۆردەرە) دا:

جۆری ئەم دیالۆگە زیاتر خەسڵەتی شیکاریان پێوە دیارە, بۆ نموونە: کاتێك گێڕەرەوەی هەمووشتزان (ئەکبەر) هۆکاری زیادبوونی لێدانی دڵ روون دەکاتەوە, لەکاتی گفتوگۆی لەگەڵ تکت برەکە, نەوەك بەوە بزانێت گوزەرنامەکەی ساختەیە و بەناوی (رشید مجید عبدالله) نییە, بەڵکو (ئەکبەر)ی بێ تەسکەرەیە .

((دەمەوێ تکتی لوبنان ببڕم ... !! .

بێ ئەوەی سەر هەڵبڕێت وتی : گوزەرنامەکەت ئامادەیە ... ؟

وتم :- بەڵێ

وتی ئا بمدەرێ ...

دەستم کرد بە گیرفانمداو گوزەرنامەم دایە دەستی یەوە ... چەند پەڕەیەکی هەڵدایەوە بە وردی سەیری دەکرد ... دڵ لە سینەم دا لێدانی بەرزبوویەوە ... لەوە دەترسام گوێی لە ترپەی دڵم بێت و بزانی من رەشید مجید عبدالله نیم و ئەکبەری بێ تەسکەرەم.))[79]

هەر لە رۆمانی کۆردەرەدا, سەبارەت بەدیالۆگی شیکاری, کاتێ ئەکبەر گفتوگۆی نێوان خۆی و عەلی فەرمان مان بۆ دەگێڕێتەوە، سەبارەت بە پەیداکردنی بڕێ پارە بۆ تەواوکردنی خوێندنەکەی لە دەرەوەی وڵات, (عەلی فەرمان) یش بۆ دۆزینەوەی رێگا چارەیەك بۆ کێشەکەی, خواردنی مافی باوکی لەلایەن ئەو کابرایەی, کە قاچاغچیەتی بۆ دەکرد دەخاتە بەر گوێی ئەکبەر بۆ وەرگرتنەوەی مافی خانەوادەکەی, کە بەڵێنی بەباوکی دابوو, ئەگەر ناویان نەهێنێت هاوکاری مادی خێزانەکەیان بکات .

((عەلی فەرمان هەڵی دایەوە و وتی :

ئەگەر بە چاکی هەنگاو بنێیت ، بیرێکی باشم بۆ کردویتەوە و دەبێتە خاوەن پارەیەکی زۆر وتم !

- چۆن ... ؟

- من دەزانم برا دەران دەستیان کورتە و توانایەکی وایان نییە ، یارمەتی نەقدینەم بدەن، بەڵام قسەکەی علی فەرمان خستمیە گومانەوە، علی فەرمان زۆری رانە گرتم و وتی :

-لە بیرتە ئەو کابرا نامەردەی وا باوکت قاچاخچییەتی بۆ دەکرد و لە دادگاشدا ناوی نەهێنا، بە هیوای یارمەتی دانی ئێوە ... ؟.

وتم :

78- سەرچاوەی پێشوو, ل١٥

79- رۆمانی کۆردەرە، ل١٨٧ .

– چاکم لە بیرە ... ! ! .

وتی :

– ئەو نامەردە ئێستاش هەر خەریکی ئەو بەزمەیە، ئێمەش، تەواوی ئەو زانیارییانەت دەدەینێ، دەبێ زیرەکانە قسەی لە گەڵدا بکەیت، تا ئەو حەقە کۆنەتان بۆ بگەڕێتەوە ...؟ یا بە جۆرێکی تر ڕەفتاری لەگەڵ دا دەکرێت ... ئەمەش بزانە ئەمە بە باج سەندن مەزانە و واتێ نەگەیت کە سەرانەی لێ دەسێنیت، جانەوەرێکی وا ئەوەی ناوی ویژدان و ئابرو و شەرەفە لێی بێگانەیە جگە لە ئەمانەش مافێکی ڕەوای خۆتانیشە ... ! !))[٨٠].

ب– لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

ئەم جۆرە, لە ڕۆمانی (هیچ) یش بەکارهاتووە، کە لەشێوەی هۆیەتیش (سببی) بۆ رازیکردنی لایەنی بەرامبەر بەکاردێت. کاتێك پوورە پەزە هەوڵدەدات گوڵچینی خوشکی حەمە پەشیمان بکاتەوە و واز بهێنێت ئەوەندە نەچێتە خەستەخانە بۆ بینینی ڕەجەب, کە گوڵچین لە ناخی دڵەوە عەشقی ڕەجەبە و کچێکی سەر کەش و یاخی بێ سڵ کردنەوە مل لە نادیار دەنێت و شتەباوەکان تێك دەشکێنێت و باوەڕی بە گۆڕان و بەرەو پێشچوون هەیە.

((کچە سەرتاشراوەکە ، بەسە بۆ چ کۆڵ نادەی ؟ ئەم هاتوو چۆی خەستەخانەیە بۆ نابڕێتەوە ؟ ..

– بۆ مەگەر چیم کردووە ؟

– نا بەخوا ، هیچت نەکردووە ئاخر تۆ بە من ناڵێی ، تۆ لە کوێ و ڕەجەبێکی نەناس و نەناسراو لە کوێ ؟

– حەز لەیەك دەکەین و تەواو .. مەگەر حەز لەیەك کردن تاوانە ؟

– نا حەز لەیەك کردن تاوان نییە، هەر زەگی و شەو بە دزی یەوە بێداری و دەست لە ملان گوناهە .

– پوورە پەزە قوڵی مەکەرەوە و پەل و پۆی لێ دەرمەهێنە .

پەریزاد بە توڕەی یەوە ووتی :

– پەل و پۆی لێ دەردێنم ، یا توو بوگیت بە پەندی زەمانە !

– باشە بۆ بوگم بە پەند ؟ بۆچی هەر من حەزم لە خەڵك کردووە ؟ مەگەر لە کێ کەمترم ؟

– ئەم جۆرە حەز لێ کردنە هی ناو کتاوە ، کتاو . یا لە ڕەجەبەوە فێری بووکیت ؟

– لە هەردووکیانەوە

– قسەی قۆڕ مەکە ، ڕەجەب بێگانەیە، بیگانە، هەتا وەکو زمانی یەکتر نازانن .

– من نای زانم ، ئەو دەیزانێت. با نەشی زانم ، سبەی فێر دەبم ، شت نییە ئینسان فێری نەبێت، ئەگەر بیەوێت ، خۆشەویستی زمانی ناوێت .

– گوڵە ئەم بەزمە .. لای خۆمان نەبووەو نەکراویشە .

80– سەرچاوەی پێشوو، ل١٧٥ .

– بۆچی هەرچی لە پێشدا نەبووبێ و نەکرا بێت، ئیتر نابێت بکرێت ؟!))[٨١]

لەم دیالۆگەدا, پووره (پەزە) هەرچی لەگەڵ گوڵچین دەڵێت و ترسی دەخاتە دڵیەوە, بۆ ئەوەی واز لە ڕەجەب بهێنێت, بەڵام بێسوودە, چونکە گوڵچین باوەڕی بەخۆشەویستیەکی ڕاستەقینە لەگەڵ ڕەجەب هەیە، چوەتە لای ڕەجەب لە نەخۆشخانە و یەکتر لە ئامێزگرتنیش, کە خەڵکی بە کارێکی خراپی دەزانێ بەلای ئەمەوە ئاساییە و خۆشەویستی ئەم شتانەشی لەگەڵدایە .

گوڵچین دوای ئەوەی ڕەدووی ڕەجەب دەکەوێ بۆ بەغدا, داوا لە ڕەجەب دەکات کە لای مەلا مارەبڕی بکات, لە ئەنجامی ئەم گفتوگۆیەوە کەسێتی هەریەکەیان زیاتر دەردەکەوێت و بیر و بۆچوون و زۆر لایەنی نادیاریان بە تایبەتی هی ڕەجەب ئاشکرا دەبێت.

((خوا هەڵناگرێت ، گوناحە ، تا کەی بێ مارە و تەڵاق بین ؟ خوا بەرداری نیە ئەم گوناهانە دوا ڕۆژ یەخەی خۆمان نەگرێت ، لە منداڵەکانمان گیرا دەبێت . ئێمە ناشکوری نەبێت عومەتی ئیسلامین ..

– تۆ یەشتا ، هەر لادێ یانە بیر دەکەیتەوە ، زۆرت ماوە لە مانای دڵ و دڵداری تێ بگەی .. مارە و تەلاق گۆرستانی دڵداری یە . لێگەڕێ ماچێکی دڵداری هەزار تەپاو تلی ناو جێگەی ژن و مێردی دەژی .

– بۆچی هەر کەسێك مارە بڕا ئیتر بۆی نییە دڵداری بکا ؟

– با ، بەڵام ئەو تامەی نییە .

– ئەگەر مەلایەك لە یەکتر مان مارە ببڕێت چی لە مەوزوعەکە دەگۆڕێت ؟

– وەك وتم دڵداری لەزەتەکەی زۆرترە . ئەگینا بۆ من چ بە مارە چ بێ مارە ، وەك یەك وایە ...

– گوێ بگرە چی دەڵێم من ڕوونم کردۆتەوە ، چەند تۆم خۆش دەوێت . خۆمم ئافەرۆزی تایفە و تیرە و دۆست و ناسیار کردووە لەبەر تۆ ، بەو خۆشەویستی یەم قەسەم لنگت لە لنگم ناکەوێت . تا لە یەکتر مارە نەبڕیەین . سبەیش نا ، ئەمڕۆ . ئەگینا خراوتریش ئەکەم .

– دڵەکەم قسەی خۆش زۆرە بیکەین ئەوەندە پابەندی بیروڕای لادێ یانە مەبە و سەختی لێ مەنوە.))[٨٢]

لەم گفتوگۆیەدا کەسێتی هەریەك لە ڕەجەب و گوڵچین بە ڕێگەی نمایش کردن ئاشکرا دەبێت و خوێنەر لەم گفتوگۆیە ئەوە تێبینی دەکات, کە گوڵچین ئافرەتێکی پاك و بێگەردە و حەز ناکات بێ مارە بڕین لەگەڵ ڕەجەب پێکەوەبن و بەلایەوە حەرامە. ئەمەش ئەو لایەنەی ناخ و دەروونی گوڵچین بەدەردەخات, کە خاوەنی کۆمەڵێك ڕەوشت و بەهای جوانە, کە لە کۆمەڵگەکەیەوە بۆی ماوەتەوە و لەو عیشق و خۆشەویستیەدا لەگەڵ ڕەجەب ڕاست دەکات و نیەتی پاکە و ڕەجەبی, وەکو مرۆڤێك دەوێت و حەز دەکات لای مەلا خۆیان لەیەك مارە ببڕن و بە حەڵاڵی لەگەڵ یەکدا بن . بەڵام کەسێتی ڕەجەب وا بەدەردەکەوێت ئەو پاکی و بێ فێڵیەی گوڵچین و ئەم ڕەوشت و بەها جوانانە و ئەو عیشق و خۆشەویستییە ڕاستەقینەیەی لەدڵی گوڵچین دا هەیە ، هیچ کام لەمانە لای ڕەجەب بوونیان نییە و خاوەنی هیچ جۆرە ڕەوشت و بەهایەك نییە و ئامادەیە تا سەر بەبێ مارە بڕین لەگەڵ گوڵچین دا بێت, چونکە ئەم گوڵچینی, وەکو کالایەك نەك مرۆڤێك دەوێت و خۆشی چێژی لێوەربگرێت و وەك دوایش دەردەکەوێت پارەی پێ پەیدا دەکات ... هتد .

---

[81]– ڕۆمانی هیچ، ل٥٢–٥٣ .

[82]-سەرچاوەی پێشوو, ل٨٨.

ج- له رۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

لەم دەقەی خوارەوەدا (داود پاشا) والی بەغدا فەرمانی شەڕ دەدات بە (گوێزلگ پاشا) و فەرمانیشی وایە, کە دەبێ (مەحمود پاشا)ی بابان ملکەچی فەرمان و راسپاردەکانی گوێزلك پاشا بێت، ئەوانیش بۆ ئەم بڕیارە لەناو خۆیاندا ئەو فەرمانە تاوتوێ دەکەن, کە هەموویان رازی نابن ملکەچی ئەو فەرمانە بن, بەڵام (مەحمود مەسرەف) پێشنیاری ئەوە دەکات, کە پەلە نەکەن لە بڕیاریاندا, دواتر مەبەستەکەی خۆی دەخاتەڕوو, کە بۆ ئەوەی زەرەرو زیان نەکەن بۆ ماوەیەك بچنە ژێر فەرمانیان, تاکو کاتیان بۆ دەرەخسێت و تۆڵەیان لێ بکەنەوە .

((مەحمود مەسرەف هاتە نێو قسەکانیانەوە و وتی :

- هەلبکوتینەسەری ..... هەڵدەکوتین ، با ئێمەش بە زمانی ئەوان بۆ ماوەیەك بدوێین و گفتوگۆ بکەین، رەنگە زیانی تیا نەکەین .

- ڕۆشنی کرەوە .

- دەڵێم بۆ ئەوەی زەرەرو زیان و کوشتار نەدەین ، بابە زاهیر سەر بۆ فەرمانەکەی داود پاشا داهێنینەوە : سبەی لە خزمەتی پاشا وابەرە و بارەگای گوێزلك بڕۆین فەرماندەری ئەم شەڕەی لێ قبوولێ بکەین ، تا هێمنە و هێدی دەبێتەوە : ئەو حەلە شەوەیخوونیان ببەینە سەر))(٨٣).

هەر سەبارەت بە دیالۆگی شیکاری لەم رۆماندا, کاتێ (کەیخوسرەو بەگ) لەگەڵ (مەحمود مەسرەف) دەکەوێتە دیالۆگەوە, سەبارەت بە ژن هێنان بۆ (عەبدوڵڵا)ی کوڕی و (مەحمود مەسرەف) و (عەبدوڵڵا پاشا) ش, لەگەڵیان بچێت بۆ ماڵی ئەورەحمانی ... هتد.

((کەیخوسرەو بەگ وتی :

- بڕیارم دابوو ئێوارە سەرێکت لێ بدەم . کارێکی خێرمان پێتە .

- کارێکی خێرو بە من ؟ !

- ئا ، بە تۆ دەمانەوێ ژن بۆ عەبدوڵڵا بهێنین .

مەحمود مەسرەف لە تەرزی قسەکەی میری جاف تێ نەگەیشت ، هەرچی سەری دەهێنا و سەری دەبرد, بۆ خۆی کچی وا, یا خوشکی وای نییە، لە ڕێك عەبدوڵڵا بەگدا بێ, بۆیە لە گێژاودا مابووەوە ...

کەیخوسرەو بەگ نەیهێلا زۆر بیر بکاتەوە, وتی :

- دەمەوێ عەبدوڵڵا پاشا و تۆ لەگەڵماندا بێن بۆ خوازبێنی، بۆ ماڵی ئەوڕەحمان بەگی میران ...))(٨٤) .

لەم دیالۆگەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت, کە کاری ژن و ژنخوازی بەهایەکی گرنگی هەیە لەناو کۆمەڵگای کوردەواریدا, هەروەکو (کەیخوسرەو بەگ) داوا لە (محمودمسرەف) دەکات, کە لەگەڵی بچێت بۆ ماڵی (ئەورەحمان بەگ)ی میران, بۆ داواکردنی گوڵئەندامی کچی بۆ عەبدوڵڵای کوری, ئەوەش نیشانەی بەرز راگرتنی پرۆسەی ژنخوازیە, کە رۆماننوس خستۆتیە ناو دەقی رۆمانەکەوە.

83- رۆمانی پاشایان کوشت، ل٦٣ .

84- سەرچاوەی پێشوو، ل٢٣ .

د- له رۆمانی (راز) دا:

له دیالۆگی نێوان ئەفسەری لێپرسراوی گوزەرنامەی ئێران و فراوله، ئەفسەری گوزەرنامە بەوە تۆمەتباری دەکات, کە ئەوان بێمەرامەکی تایبەت بەخۆیانەوە نەهاتوون بۆ ولاَتەکەیان, بەتایبەتی لەو کاتەدا سەردەمی گۆڕانی شاهی بۆ ئیسلامی بوو . کە ئەفسەرەکە بە چاوی گوماناویەوە سەیری فراوله دەکات, وای دەبینێت جاسووس بن, فراولەش بۆ لابردنی گومانی ئەفسەرەکە, دەڵێ: هەرکەسێ پرچی زەردبێت چاوی شین بێ دەبێ جاسوس بێ .

((- ئێمە دێر یناسین، بە پێی بەرنامەیەکی جیهانی هاتووین. کابرای ئەفسەر قسەی فراولەی بە تووڕەییەوە بڕی, وتی :

- لەگەڵ مندالَدا قسە دەکەی. لەم ڕۆژانەدا، ئێمە هەرچی جاسووسی سەفارەتی شەیتانی گەورە هەن دەستگیرمان کردوون، دەتەوێت بیسەلمێنم دێرینناسیت ؟

- بیسەلمێنی یان نەو، ئەوە باسێکی ترەو رەنگیشە گومانتان بێ جێگە نەبێت, بەلاَم واتای ئەوەش نییە هەر کەسێ پرچی زەرد بێت و چاوی شین بێ، دەبێ جاسووس بێت.))[٨٥] لەم دیالۆگەدا ئەوە دەردەکەوێت, کە کاتێکی هەستیاری گۆڕینی فەرمانڕەوای دەسەلاَت بوو. لە شاهییەوە بۆ ئیسلامی, بۆیە بەچاوی گوماناوییەوە سەیری هەموو کەسێکی بێگانە و نزیك لە دەسەلاَتی پێشوویان دەکرد.

هـ - له رۆمانی (دەغدو) دا:

گفتوگۆی شیکاری ئەو گفتوگۆیەی نێوان سەنگەر و دایکی سەبارەت بەدەستنیشان کردنی کچی پوری بۆ سەنگەر لەلایەن دایکییەوە, بەلاَم سەنگەر ئامادەنییە لەو کاتەدا ژن بهێنێت, چونکە سالێکی کۆلێژی ماوە, تاکو خوێندن تەواو بکات .

((- دەی دایە بزانم کێت بۆم دەست نیشان کردووە ؟

دایکم ئاوڕێکی قوڵی لە رووخسارم دایەوە و وتی :

- گاڵتەت بە قسەکەم دێت ؟

- نە بە گیانی تۆ .... بەلاَم من جارێك ژنی زەمانەم چیمە لە ژن هێنان، تازە من سالێکی ترم ماوە ... تا کۆلێژ تەواو کەم ..

-کوڕە خۆمنیش نانم بە ساجەوە نەسوتاوە دەڵێم گوارەی کچی پورت تا بلێی خانمە و کچی باشە، با باسیان لەگەڵی بکەمەوە ...))[٨٦] لەم دەقەدا, سەنگەر بۆ دایکی روونەکاتەوە, کە ئامادەیی ژن هێنان نییە, چونکە قوتابییە و سالێکی کۆلێژی ماوە کۆلێژ تەواو بکات, بۆیە بە چاکی نازانێ لەوکاتەدا ژن بهێنێت .

هەر سەبارەت بە دیالۆگی شیکاری لە رۆمانی (دەغدو)دا, زۆرجار کارەکتەرە لاوەکییەکان رازگری کارەکتەرە سەرەکیەکانن. سەنگەر, وەکو یەکێ لە کارەکتەری سەرەکی نێو رۆمانەکە, کە لە حالەتێکی دەروونی خراپدایە و بەردەوام شەوانە خەون ئەبینێت و ڕۆژانیش هەر بەردەوام لە فکریدا دەبێت, بۆیە ئەو

---

[85]- رۆمانی راز، ل٢٦ .

[86]- رۆمانی دەغدو، ل٤١ .

نهێنییه لای تحسین ی هاوڕێی باس ئەکات, ئەویش ئەیباته لای خودەیدە لە (لالش) و راڤەی خەونەکانی بۆ دەکات و پێی دەڵێ: **((ئەوەی کە تۆ دەیبینی رۆحە و رۆحێکی سەرگەردانە و بەختت یارە لە ڕوحە ئاشۆفتە و بەد تەشە و توند خووەکان نییە و لەسەر خۆ ئارام وە خێرخوازە ...))**[٨٧] لەم دەقەدا, خودەیدە راڤەی خەونەکەی سەنگەر دەکات, کە ئەو خەونەی لە خەودا دەیبینێت ئەوە رۆحە و رۆحێکی شەڕانگێزنییە و بەڵکو رۆحێکی خێرخوازە .

٢-دیالۆگی (وەسفی + شیکاری)

أ- لە رۆمانی (کۆردەرە) دا:

گلەیی بەردەوامەکانی رەزاش لە ئەکبەری برای لە هێنانی ئەو هەموو حەلوا گەزۆیە لە مامۆستا هۆشیار بۆ عەلی فەرمان، کەچی ئەوانیش بۆ تەنیا جارێك تامی حەلوایان نەکردووە و نازانن تامی چۆنە, کە لە رێی جێناوی کەسی یەکەمی کۆ (ئێمە) و جێناوی لکاوی یەکەمی تاك (م) بە شێوەیەکی هونەرییانە دایالۆگەکە لە شێوەیەکی وەسفی و شیکاری پێشکەش کراون کە رەزا دەڵێ : **((- تۆ هەر حەڵوا گەزۆ دەهێنیتەوە و دەڵێیت هی خەڵکە ... هی مامۆستا هوشیارە ... ئەمانەتە ... ئەمانەت. دەکەڕەتێك چکێکیش بۆ ئێمە بێرەوە ... با هەر نەبێ بزانین تامی چۆنە ... ؟ ... ئەم ئەمانەتە بۆ نەبڕایەوە ... ؟ .. نازانم (علی فرمان) ئەم هەموو حەڵوا گەزۆیە چۆن دەکاتە زەقنە بووتی ... ؟ چۆن نا ترەکێت ... ئەگەر مامۆستا هۆشیار ئەوەندە سەخاوەت و مەندە گلەیەك بۆ بەشی تۆشی نادات ... ؟.**

- ئەو بەشت نادا خۆت بۆمان بسێنە .. ! !

- رەزا باوەڕ بکە من حەلوا گەزۆ لە دەربەندیخانا نابینم، دەڵێن لە سولەیمانییەوە دەیهێنین ... ئەمجارە بە مامۆستا دەڵێم سنووقێکیش بۆ ئێمە بهێنێ ! ! ! .. تێرت خوارد.... ؟

- کوانێ تا تێر بخۆم .... ؟

- تا مولت بوێت ئەم سنووقە ئامانەتە .))[٨٨] ئەکبەر هیچ زانیارییەکی نەبوو سەبارەت بەو حەلوا وگەزۆیانەی, کە مامۆستا هۆشیار لە دەربەندیخانەوە پێی دەنێرێت بۆ عەلی فەرمان لە خانەقین, کە دواتر بەهۆی بوونی نامەی نهێنی (شەونامە) لەنێو حەلوا و گەزۆ کانەوە, کە دەبێتە هۆی گرتن و زیندانی کردنی ئەکبەر بۆ ماوەی دوو ساڵ و ساڵێکیش لە ژێر چاودێری مایەوە.

هەر سەبارەت بە جۆری دیالۆگی (وەسفی + شیکاری) لە رۆمانی کۆردەرەدا هونەری لێکچواندن لە دیالۆگی وەسفیدا بەکارهاتووە .

((- هەتیو نازانم کەی دەیبریتەوە ... ؟ سەعاتێکە گینگە گینگتە و جیکە جیکتە بێڵە بادەر سەکانمان بخوێنین ... ! ! .

87- سەرچاوەی پێشوو، ل٥١ .

88- رۆمانی کۆردەرە، ل١٠٧ .

دەلا چۆ مردوت مرێ تویش ئەڵێی بەرگی کیتاوی ... سەری لەسەر بەرز ناکەیتەوە . پشویەك بدەیت ... گەوجە دەرس تەواو نابێت .

بەڵام تەمەن دەرواو تەواو ئەبێت ... تەواو ... ! ! .

– یانی چی تەواو ئەبێت ... ؟

یانی ئەوە ئەڵێم ئەگەینە دەرسەکانمان ، بەڵام ناگەینە تەمەن که دەروات ... لێی گەڕێ هەناسەیەك بدە ... ! !))[89]. لەم دیالۆگەی نێوان دووکارەکتەرە دەگەین, کە ئەمان دوو قوتابین لە دەرەوەی وڵاتدا دەخوێنن بەمەبەستی تەواوکردنی خوێندن, بەڵام یەکێ لە دوو قوتابی یەکە بەهۆی دەنگی قوتابی یەکەی ترەوە بێزاری خۆی دەردەبڕێت لە وەڵامی قوتابی یەکەی تر کە قوتابیە کە بەبەرگی کتاوی دەچوێنێت و راڤەی ئەوەدەکات, کە دەرس تەواو نابێ, بەڵام تەمەن دەرواو تەواو دەبێت.

ب– لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

لە دیالۆگی نێوان پووره پەزەو عارفی کوری دایکی داوای ئەوەی لێدەکات, کە چیتر کاری خشت برین نەکات و واز بهێنێت , بەڵام عارف نارەزایی دەردەبڕێت ناتوانێ واز لەم کارە بهێنێت و ناچێتەوە سەر ڕێگای باوکی, کە پیشەی دزی و چەتەیی و رێگری بوو, کە ماوەیەك وازی هێنا بوو, بەڵام بەهۆی زۆری دایکی دواجار گەرایەوە سەر کارەکەی پێشووی. ((**ڕۆڵە ! ئەم لاساری یەت تاکەی ؟ کەی دەست لەم خشت بڕینە هەڵ دەگری ؟ تف هەڵدەی دەمەیێت . بەم زستانە ناوسکت دەبێتە خوێن. خۆ ناشوکری نەبێت موحتاجی کەس نین .**

– دایە ، تکات لێ دەکەم لەم رووەوە مەدوە. من خۆ منداڵ نیم و چاکە و خراپەی خۆم لەیەك دەدەمەوەو دەزانم چی دەکەم.

– کام لەیەکدانەوە ؟ نیوەرۆکار، ئێوارە قوڕکاری و شەویش هەر خەریکی هات و چۆ و گفتوگۆ و شەو بێداری . کەی گوزەران وا دەبێت ؟

– بەسە ، دایە ! بیبڕەوە. من دەمەوێت بە عەرەقی ناو چاوانی خۆم نان بخۆم ، نەك نانی چەپاو و تاڵان و خاوە . باش لە بیرمە ، باوکم تۆبەی کردبوو ، بە دەوری دزی دا نەدەرۆیشت . تۆ بووی هەردوو پایت کردە کەوشێك و دەست بەردار نەدەبوویت ، تا ئاوا بە تەواوی ئاڵووەی هەزار کاری رەواو ناڕەوا بوو.))[90] لەم دیالۆگەدا دەردەکەوێت, کە عارف گەورە بووە و توانای کارکردنی هەیە و دەیەوێت بەعەرەقی ناو چاوانی خۆی نان بخوات، نەوەك بچێتەوە سەر ڕێگای باوکی کە دزی و جەردەیی بوو .

لە نموونەیەکی تری ئەم جۆرە دیالۆگەدا, کاتێ عارف و فەرهاد بە ڕێگەوەن بۆ ئەوەی بچن کاری خشت بڕین بکەن عارف بە فەرهاد دەڵێت: لە بیرنەکەی ئێوارە لای مامۆستا ئومێد کۆبوونەوەمان هەیە چەند کەسێکی تریشی لێیە، کە باسێکی بەکەلکی ئامادە کردووە و فەرهادیش دەربارەی مامۆستا ئومێد دەڵێ : ((**خۆزگە لە بنەماڵەی دەست ڕۆیشتووان نەبوایە، هەرچی دەمەوێت خۆمی لێ نزیك کەمەوە، پێم ناکرێت .**

89– سەرچاوەی پێشوو، ل٢٣١ .

90– ڕۆمانی هیچ، ل١٠٣ .

– بۆچی ڕەفتارێکی نا شایستەی لەگەڵتدا کردووە ؟

– نەوەڵا ، بە پێچەوانەوە ، تا بڵێی سادە و بێ ئالایش و ناسک بووە لە گەڵما .

– جا ، ئیتر وا دەزانم زوڵمی لێ دەکەیت و تێ فکرینەکەتیش بێ مانایە . ڕەنگە ناخۆ ئاگا لە عاستێ بێ گوناه هەست بە کەمایەتی بکەیت ، ئەگینا بێ بەڵگە ئاوا تێ فکرینێك ڕەوانی یە . دەڵێن: ((غورووڕو تەوازوع ، هەردوکیان وەك یەك زیان بەخشن)). ئێمەش چو مارکسیستێك دەبێ لەسەر ئەو بیرو ڕایە هەنگاو بنێین .))[91] لەم دیالۆگەدا, فەرهاد هەڵوێستی خۆی بەرامبەر مامۆستا ئومێد ئاشکرا دەکات, هەروەها ئەوە دەردەکەوێت, کە عارف بووەتە مارکسی و لە پێناو ئەو ئایدیۆلۆژیایەدا خەبات دەکات, لەگەڵ هاوڕێکانیدا کۆبوونەوە ئەنجام دەدات .

ج– لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

هونەری لێکچوواندن لە گفتوگۆی وەسفی دا لەلایەن ڕۆماننوسەوە بەکارهاتووە, هەروەك لەم دەقەی خوارەوە دەردەکەوێ. **((– پێم وایە ئەگەر سبەی مووچە و مواجیبی سوپا بدەیت باشتر بێت . ئەحمەد بەگی خەزنەدار نەختێك لە پاشا نزیك بووە وتی :**

قوربان، وەك دەزانی ئێمە شەڕمان لە پێشە و شەڕیش بێ زەر ناکرێت جگە لەمانەش چەکدار و سەرباز وەك سەگ وان تابرسیان بێت باشتر پەلامار دەدەن پێم وایە سەگ بەبرسییەتی بمێنێتەوە باشترە ، بەتایبەت لە ئاوا ڕۆژگارێکدا...))[92]. لێکچواندنی سەرباز و چەکدارانی بابان بەسەگ لەلایەن (ئەحمەد بەگ) ی خەزنەدار و ئەم قسەو باسە لەناو لەشکری (بەبە) بڵاوبویەوە و کاربەدەستانی سوپا بڕیاریاندا لە سزای ئاوا قسەکردنێکدا (ئەحمەد بەگ)ی خەزنەدار بکوژن, کە بووە هۆی ئەوەی سوپای(بەبە) لەنێویەکدا شەڕبکەن و کوشتارگەیەکی گەورە روویدات.

د– لە ڕۆمانی (ڕاز) دا:

لەم ڕۆمانەشدا, ڕۆماننووس هەوڵی داوە ئەو دیالۆگانەی کە لەنێوان کارەکتەرەکان ڕوودەدات . هەندێ جار لایەنی وەسفی و شیکاری بگرێتەخۆ، هەروەکو چۆن لەم دەقەی خوارەوە هاتووە, کە ئەردەشێرخان لای پرۆفیسۆر وەسفی دەست و پەنجەی فریشتاوی فراولە دەکات, کە گێڕانەوەکەش لە ڕێگەی گێڕانەوە ڕەوتی بەرەو پێشەوە بردووە. **((ئەگەر دەست و پەنجە فریشتە ئاسای ئەو نەبووایەو تیماری نەکردمایە، زامەکەم دەیخستم ، وا دەمبینی چەندە سەر حاڵم هی ئەو پەنجەسیحراوییانە، وەك دەشزانی تا بە ئەوڕۆ لەم کوشت و کوشتارەدا بیرم لە ئافرەت نەکردووەتەوە، بەڵام ئەم ژنە شتێکی سەیرە ژیلەمۆی دەروونمی گڕ تێ بەرداوە.))**[93]

91– سەرچاوەی پێشوو، ل١٠٥ .

92– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل١٣٥ .

93– ڕۆمانی ڕاز، ل١٢٣ .

لێرەدا ئەردەشێرخان ئەوە روون دەکاتەوە, کە چارەسەری برینی زامەکەی لەلایەن فراولەوە بۆکراوە, هەروەها سەرسامی خۆی دەردەبڕێت بەرامبەر ئەو جوانییەی کە ئەم ئافرەتە هەیەتی, تا ئەو رادەیەی, کە کار لە دڵ و دەروونی بکات و بەردەوام بیری لێبکاتەوە.

هـ- لە رۆمانی (دەغدو) دا:

سەرەتا (کارەکتەر - گێڕەرەوە) لە رێگەی وەسفی گوارەی کچی پوری بەردەوامی بە گێڕانەوەکە دەدات و دەست دەکات بە گفتوگۆ و هەڵوێستی خۆی سەبارەت بە ژن نەهێنانی لەکاتی ئێستادا دەخاتەڕوو: **((گوارەی پووزام گەڵێك ژیرانە هاتە نێو باسەکەوەو زۆریش بە دڵنیاییەوە ژمێراو ئەو باسەی ڕاگەیاند ... کەسایەتی و باوەڕ بە خۆ بوونم لە دڵا ستایش و سەلماند دەستم برد و دەستم گرت و لەسەر خۆ وتم :**
- ئەگەر یەکێك ژن هاوەر بێت و تۆز کاڵێك زەوقی هەبێت پێم وا نییە لە تۆ باشتری وە دەست کەوێت, دایکی منیش چەند جارێك ئەم باسەی لەگەڵما کردۆتەوە، بەڵام گرفتاری من پەیوەندیەکی بەمەرجەکانی تۆوە نییە ، ئافرەت هەر ئەوەندە خان و مان و جوان سەلار دەبێت لەوەی دڵنیام ئەوەی تۆ ببیتە هاوسەری دەگاتە پۆپەی خۆشبەختی، شتێکە من ژن هێنەر نیم ...))[٩٤]. لێرەدا سەنگەر ئەوە روون دەکاتەوە کە ئامادەی هێنان نیە نە لەئێستا و نە لەداهاتوودا, بۆیە نایەوێت ژیانی هاوسەری پێك بهێنێت.

پاش لێکدانەوە و شیکردنەوەی چۆنیەتی گێڕانەوەی رووداو لە رێی دیالۆگەکانی ئەم رۆمانانەوە دەکرێ بڵێین :

١- یەکێك لە سیفەتەکانی دیالۆگ ئەوەیە, کە ئێستایی دەبەخشێتە کاتی رووداوەکان هەرچەندە لە رابردووشدا رووی دابێت, لەکاتی گێڕانەوە, یاخود قسەکردن بەکاتی ئێستا قسەی پێدەکرێت جا دیالۆگی راستەوخۆ بێت یان ناراستەوخۆ.
٢- هەرچەندە دیالۆگ دەنگی تایبەتی کارەکتەرە، بەڵام گێڕەرەوە تاڕادەیەك خۆی تێکەڵ بە دەنگی کارەکتەرەکان کردووە, لە پێشکەش کردنی هەندێ دیالۆگدا .
٣- گێڕەرەوە لە پێشکەش کردنی دیالۆگەکان پشتی بە دیمەن و گێڕانەوە بەستووە .
٤- دیالۆگ رۆڵێکی گرنگی هەیە, لە ئاشکراکردنی نهێنییە شاراوەکانی دەقدا, چونکە لە دیالۆگەکاندا کارەکتەرەکان رووبەرووی یەکتر دەبنەوە بۆ یەکلاکردنەوەی ململانێ و ئەو ئالۆزیەی دێتەکایەوە کە گێڕەرەوە پلە بە پلە دەیان خاتەڕوو .
٥- لە رۆمانە فرە دەنگەکاندا دیالۆگ رووبەرێکی زۆری دەقی گرتووە، چونکە هەر کارەکتەرێك خاوەن دەنگی خۆیەتی .
٦- دیالۆگ لەرۆمانەکاندا تاڕادەیەك گێڕانەوەی رۆمانەکەی دەوڵەمەند کردووە، لە هەر دیالۆگێکدا رووداوێکی جیا لەوی تر باس دەکرێت, هەرچەندە بەشێکی زۆری رۆمانەکان لەسەر هونەری دیالۆگ بنیاد نراوە .

94- رۆمانی دەغدو، ل١٣٧ .

• تەوەری دووەم:

پێناسە و مێژووی هونەری مۆنۆلۆگ:

(مۆنۆلۆگ) زاراوەیەکی ((گریکییە لە لێکدانی هەردوو وشەی (**Monos**) (تاك) و (**logos**) قسەکردن دروستبووە))[٩٥]. لەناو دەقدا (تاك) پاڵەوان یان کارەکتەر قسە لەگەڵ خودی خۆی دەکات، یا زۆرجار ئەو قسەکردنەی لەگەڵ پاڵەوان و کارەکتەرەکانی تری نێو دەقەکەیە، کە ئەم قسانەش دەلالەتکردنە لە ناخی پاڵەوان یان کارەکتەر بەرامبەر بابەتێك دەری دەبڕێت.

(ئیدوارد دوجاری) یەکەم کەسە، کە ئەم هونەرەی بەکارهێناوە و دەڵێ:((مۆنۆلۆگ: چارەسەرکردنی بیرە شاراوەکانی نزیك ناوچەی نەستە))[٩٦]. ئەمە بابەتە تایبەتییەکانی هزری مرۆڤ دەردەبڕی، بەڵام (رۆبرت همفری) بەرپەچی ئەم رایەی داوەتەوە و دەڵێ: ئەم تەکنیکە بۆ پێشکەشکردنی هۆش و چارەسەرکردنییەتی، ئیدی لەهەر ئاستێك لە ئاستەکاندا بێت, واتە تەنیا ئاستی نائاگای(نەست) ناگرێتەوە، بەڵکو گرنگی بەهەموو پێکهاتەکانی ئاگای(هەست) و کردارەکانی دەدا نەك تەنیا یەکێکیان[٩٧]. (حسێن عارف) لە بارەی مۆنۆلۆگەوە دەڵێ: (واتە قسەکردن لەگەڵ خۆدا، باشترینە. ئەم شێوەیەش یەکێکە لەو تەکنیکانەی داهێنەرانی رێبازی (شەپۆلی هۆش)ە، لە هونەری چیرۆکنووسیندا بەوە بەناوبانگە، کە هەرچەندە دیوی دەرەوەی مرۆڤ لە هەڵسوکەوت و کردار و رەفتاریدا ناخاتە پشتگوێ، بەڵام پتر بایەخ بە دیوی ناوەوەی دەدا و شۆڕ دەبێتەوە بۆ ناو ناخی و جڵەوی بۆ شل دەکا، کە بەبێ سڵکردنەوە لە هەست و نەست و خواست و ئاوات و ئارەزوو و رازی خۆی بدوێ))[٩٨]. واتە هەموو ئەو حەزو ئاوات و ئارەزووانەی بخاتەڕوو، کە بە کپکراوی لەناو هەست و زەین و هۆش و ناخیدا پەنگی خواردۆتەوە .

لە پێناسەیەکی تر لە بارەی مۆنۆلۆگەوە (حەسەن جاف) لە کتێبی (چیرۆکی نوێی کوردی) دا، کە دەڵێ: (مۆنۆلۆج لە هەموو جۆرەکانی تری تەکنیك زیاتر لە چیرۆکی نوێماندا بەکارهاتووە، ئەم هونەرەش بە مەبەستی خستنەڕووی دیوی ناوەوەی کەسانی چیرۆکەکە. واتە دیوی نەستی (لاشعوری) کەسەکە بەکاردێت, کە لە ئەنجامی تیۆرەکانی فرۆیدەوە دەربارەی شیکردنەوەی دەروون هاتە کایەوە ...)[٩٩]. کەواتە خواست و نەستەکانی مرۆڤ کەوتۆتە قولایی ناوەوەی مرۆڤ و لە هەمبەر (منی باڵا) و داب و نەریتدا دژ یەك راوەستاون و هەر بەو جۆرە بۆ دەربڕینی ئەو خواستە شاراوانە، کارەکتەری مرۆڤ دەخاتە نێو رەوشتی خواستە کپکراوەکانی، بۆ ئەم پەنا دەبات بۆ خۆدواندنێکی بێدەنگانە ...، واتە خاوەن مۆنۆلۆگەکە

95– روایت داستان (تئورهای پایەیی داستان نویسی), محمود فلکی, چاپ اول, نشر بازتاب نگار, تهران– ١٣٨٢,ص٤٢.

96– تیار الوعي في الروایة الحدیثة، روبرت همفری، ترجمة دکتۆر محمود الربیعی، دار المعارف، مصر، الطبعة الثانیة، ١٩٧٥ ، ص٤٢ .

97– سەرچاوەی پێشوو، ل٤٤ .

98–شێوەکانی تەکنیك لە چیرۆکی ساڵانی دوای(١٩٧٠)دا، گۆڤاری رۆشنبیری نوێ، ژ (٦٣)، ١٩٩٧, ل٨ .

99– چیرۆکی نوێی کوردی، حەسەن جاف، چاپخانەی علاو، بەغدا، ١٩٨٥، ل٨٧ .

دواندنێك لەگەڵ ناخی خۆیدا دەکات، بەبێ ئەوەی چاوەڕێی هیچ کەسێك, یاخود هیچ وەڵامێك بکات، هەر ئەمەش وایکردووە ، بەبێ ترس قسە بکات ...

هەر لەبارەی مۆنۆلۆگەوە دەوترێت: (مۆنۆلۆگ گێڕانەوەی رووداو باس و بەسەر هاتێکە لەلایەن کەسێتییەکی رۆمانەوە تەنها ((لە خۆیەوە بۆ خۆی دەگێڕێتەوە))[١٠٠]. واتە کەسێتییەکە لەناو خودی ناوخۆیەوە دەکەوێتە قسەکردن و پرسیارکردن و وەڵامدانەوە و دڵنیابوون و گومانکردن دڵەروکێ و هەستکردن بە نا ئارامی هەندێکجار بە ئارامی و خەیاڵ و کردەوەی جوان و ناشرین بە بیر و هزر و مێشك دا دێت و دەچێت ... هتد. لە دیاردە و رووداو شتەکان، بێ ئەوەی هیچ کەسێکی دیکە بەشداری ئەم گێڕانەوە بکات و کاریگەری بەسەریەوە هەبێت .

(عەبدوڵلا سەراج) لە بارەی مۆنۆلۆگەوە دەڵێ: ((رۆماننووس بەهۆی دوانی ژوورەوە (مۆنۆلۆگ) وێنەی کەسایەتیەکانمان بۆ دەکێشێ ...)[١٠١].

لە پێناسەیەکی دیکەی مۆنۆلۆگدا (ئیدوارد دوجاردین) دەڵێ: ((رێگەیەکە بۆ بردنە ناوەوەی راستەوخۆی خوێنەر بۆ ژیانی ناوەوەی کارەکتەر، بەبێ هیچ خۆتێکەڵکردنێك لەلایەن نووسەرەوە بەهۆی راڤەکردن و سەرنجدانەوە))[١٠٢]. واتە تاڕادەیەك ئەم تەکنیکە نوێیە ئەرکی رۆماننووسی کەمکردووە, لەوەی خوێنەر چاوەڕێی رۆماننووس بکات هەموو شتێك لە بارەی کارەکتەرەوە بڵێت و بە خوێنەری بناسێنێت، بەڵکو ئیتر کارەکتەرەکە خۆی بە خوێنەر دەناسێنێت، بەمەش ئاوێتە بوونێك دروست دەبێت لەنێوان خوێنەرو کارەکتەری رۆماندا.

هەروەها لە پێناسەیەکی تری مۆنۆلۆگدا جیا لە هەموو پێناسەکانی تر بەم شێوەیە لەبارەی مۆنۆلۆگەوە دەڵێ: ((پێشکەشکردنی هەواڵەکە وەرگێڕاوە و هەواڵی رۆژی قیامەت دەدات) (احداث الساعة)، رەخنە دەگرێ لەو کەسانەی، کە لە رێگەی راست دەرچوون و هەواڵی ڕۆژی تازە دەدا لە کێشە و گرفتی ڕۆژانەی خەلك بە شێوەیەك، کە زۆر سوك بێ لەسەر دڵ و مرۆڤ زۆر زوو لێی تێبگات و ئەمە شتێکی زۆر هونەرییە و هونەرێکی تەواو کاملە ...))[١٠٣].

لای زۆربەی خوێنەران و هەندێك لە رەخنەگر و لێکۆڵەران سنوری مۆنۆلۆگ تێکەڵ بە سنوری شەپۆڵی هۆش دەکرێت، لەکاتێکدا دوو تەکنیکی جیاوازی رۆمانی نوێن و هەریەکەیان تایبەتمەندی خۆی هەیە, واتە ((مۆنۆلۆگ زاراوەیەکە زۆربەی جار لەگەڵ شەپۆڵی هۆش تێکەڵ بە یەکتر دەکرێن، بەڵام مۆنۆلۆگ وردتر لە شەپۆڵی هۆش بەکاردێت، لەبەر ئەوەی زاراوەیەکی ڕەوانبێژیە و بەشێوەیەکی گونجاو و زیاتر تەکنیکێکی ئەدەبییە))[١٠٤]. راستە مۆنۆلۆگ و شەپۆڵی هۆش دوو تەکنیکن پەیوەندیان بە دڵ و دەروون و جیهانی

100– سیما تازەکانی رۆمانی کوردی لەنێوان ساڵی (١٩٩١–٢٠٠٠), کارزان موحسین قادر، نامەی ماستر, زانکۆی سەلاحەدین, کۆلێژی زمان، هەولێر، ٢٠٠٩، ل٨٧ .

101– بەرەو ئاستانەی رۆمان و گۆشە نیگاکان، عەبدوڵلا سەراج، ل١٣ .

102– گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)دا، پەری صالح موفتی، ل١٩٣ .

103– النص والاسلوبية بين النظرية والتطبيق، عدنان بن ذريل، من منشورات اتحاد الكتاب لعرب، ٢٠٠٠، ص٧١.

104– تيار الوعي في الرواية الحديثة، روبرت همفري، ص٤٢ .

ناوەوەی شاکەس یان کەسێتییەوە هەیە، هەروەها گوزارشت لەو دید و بۆچوون و ئەگەر و بیرۆکانە دەکات، کە هێشتا نەپرژاونەتە سەر زمان و قسەیەکی ئاساییان لیٚ پێك نەهاتووە، بەلأم هەریەکەیان بارودۆخ و زەمینەیەکی جیایان هەیە، بۆ نموونە لە شەپۆلی هۆشدا حالەتی شێوازی شپرزەیی و تاڕادەیەکی زۆر لە نا هۆشیاری بە گفت و قسەی کەسێتییەکەوە دیارە, کە خۆی لە وشەو رستە و دەربڕینی تێکشکاو، گوێنەدان بە پەیڕەوکردنی ڕێساکانی زمان دەنوێنێت، بەلأم حالەتێکی لەم جۆرە و لەم شێوەیە لە مۆنۆلۆگدا بەدی ناکرێت، چونکە مۆنۆلۆگ گفتوگۆیەکی راست و رەوانی نێوان (خود و خود)ە, بەشێوەیەکی پوخت و رێکخراو دەسازێنێت. بەهۆی مۆنۆلۆگەوە، لەپاڵ ئەوەی دڵ و دەروون هەستی کەسێتییەکەوە شارەزا دەبین, دەتوانین خوێندنەوەیەکی وردیش بۆ بیرۆکە و تێگەیشتنەکانی بکەین, چونکە مۆنۆلۆگ (قسەیەکی نەبیستراو و گۆنەکراوە), کە کارەکتەر بەهۆیەوە ناخی خۆی دەردەبڕێت)[١٠٥]. مۆنۆلۆگ دەتوانێت ئەو راز و نهێنیانە ئاشکرا بکات, کە لە ناخی کەسێتیەکەدا پەنگی خواردووە و ئێمەی خوێنەر لەبارەیانەوە زانیاریمان نییە، بێگومان ئەو بیرۆکانەش بەهێز و سەرەکی ترن, کە تا ئێستا بە گفتوگۆ و دەربڕینێکی ئاسایی و سەر پێیی نەدرکێندراون و قورسی و سەنگیان لە دەست نەداوە ئەگەری ئەوەیان لێدەکرێت، خالّی وەرچەرخانی دەق پێکبێنن .

مێژووی سەرهەلّدانی هونەری مۆنۆلۆگ لە رۆماندا:

مۆنۆلۆگ لەرووی دەرکەوتن و پەیدابوونییەوە مێژوویەکی کۆنی هەیە, هەر لە سەرەتای دەرکەوتنی رۆمانەوە بەکارهێنراوە[١٠٦]. پێشتر لە دەقە داستانییە کۆنەکاندا شێوە سەرەتاییەکەیدا بەدی دەکرێت و (دەستکەوتی شانۆگەرییە رەسەنەکانە)[١٠٧]، کەچی تێبینی دەکرێت مۆنۆلۆگ لە رۆمانی کلاسیکدا سەرەڕای بەکارهێنانی، وەك تەکنیکێکی لاوەکی دەرکەوتووە، بەو مانایەی رۆماننووس لە هەندێ شوێنی رۆمانەکەیدا سوودی لێوەرگرتووە, بەلأم لە چاو تەکنیکەکانی تری گێڕانەوە زۆر بە کەمی بەکاری هێناوە، هەروەك چۆن مۆنۆلۆگ لە کلاسیکدا زیاتر لە رێی حیکایەتخوانی هەمووشتزانەوە ئاراستەکراوە نەك راستەوخۆ لە زمانی خودی کارەکتەرەکانەوە . لە بەرامبەردا مۆنۆلۆگ لە رۆمانی هاوچەرخدا ، بەتایبەتی لە رۆمانی (شەپۆلی هۆش) دا شوێنی تایبەتی هەیە، گرنگی تایبەتی خۆی هەیە وەکو هونەرەکانی تر، نووسەری رۆمانی (شەپۆلی هۆش) بەشێکی زۆری رووداوەکانی ناو دەقەکەی لە رێگەی ناخی کارەکتەرەوە پێشکەش بە خوێنەر دەکات بەجۆرێك رۆماننووس زەینی کارەکتەرەکان دەکات بە شانۆی رووداوەکان[١٠٨].

105– القصة السيكولوجية، (دراسة في علاقة علم النفس لفن القصة)، ليون ايدل، ترجمة، محمود السمرة، بيروت، ١٩٥٩ ، ص١١٧ .

106– تيار الوعي في الرواية العربية الحديثة، دراسة اسلوبية، د.محمود غنايم، الطبعة الثانية دار الجيل، بيروت، ١٩٩٣، ص١٤ .

107– شەپۆلی هۆش لە رۆمانی کوردیی باشوری کوردستاندا (بە دیالێکتی کرمانجی ناوەراست (١٩٧٢–٢٠٠٢) دیار فایەق مەجید، نامەی دکتۆرا، سکۆلی زمان، زانکۆی سلێمانی، ٢٠١٣ز .

108– نظرية الادب، او ستن وارين و رينية ويلك، ت: محى الدين صبحى، مطبعة خالد الطرابيشى، بدون مكان الطبع، ١٩٧٢، ص٢٩٣ .

هۆکارەکانی بەکارهێنانی هونەری مۆنۆلۆگ:

بەکارهێنانی ئەم تەکنیکە لەلایەن نووسەرانی نوێی ڕۆمان و چیرۆکەوە دەگەڕێتەوە بۆ چەند خاڵێك، کە گرنگترینیان ئەمانەن :-

١- چیرۆکنووس و ڕۆماننووسەکان بۆ ئەوەی خۆیان لەگێڕانەوەی تەقلیدی کۆنی و چیرۆك و ڕۆمان رزگار بکەن، کە وەك زنجیرەیەك لە سەرەتا بۆ لووتکە و دواتر بۆ کۆتایی خستنەڕووی ڕووداوەکان و کارەکتەرەکان بەشێوەی هێڵێکی ڕاست، تا کۆتایی قسەکردنی نووسەر لەجیاتی کەسایەتی و کارەکتەرەکان لە شوێنی ئەوان قسەکردن لەسەر ژیان و بارودۆخ و هەڵس و کەوت و هەست و سۆز و حەزوو ئارەزوو هیواو ئاوات ... . ئەم تەکنیکە (مۆنۆلۆگ)، بووە ڕزگارکەری نووسەر لەو هەموو بارە قورسی و کێشە و گرفتانە، هەروەها (دوورکەوتنەوەی خودی نووسەرە، لە دووبارە بوونەوەی دیالۆگەکان و پچڕینیان) بە بەکارهێنانی وشە و زاراوەی وشك و گران لە دیالۆگدا(١٠٩).

٢- ((کاریگەری ڕەمزییەکان بوو، کە تێڕوانینێکی ورد و قووڵیان بەرامبەر بە ناخی کەسەکان و کۆمەڵگاش هەبوو))(١١٠). واتە بەهۆی مۆنۆلۆگەوە، لە پاڵ ئەوەی لە دڵ و دەروون و هەستی کەسایەتیەکان شارەزا دەبین ، دەتوانین خوێندنەوەیەکی وردیش بۆ بیرۆکە و تێگەیشتنەکانی بکەین، چونکە مۆنۆلۆگ وەك پشکێنەری ناخی کەسێتی دەتوانێت ڕاز و نهێنی ئەو بیرۆکانە ئاشکرا بکات, کە لە ناخی خودی کەسێتیدا پەنگیان خواردوە و ئێمەی خوێنەر لە بارەیانەوە زانیاریمان نییە. بێگومان ئەو بیرۆکانەش بەهێزو سەرەکی ترن ، کە تا ئێستا بە گفتوگۆو دەربڕینێکی ئاسایی نەدرکێندراون و قورسی و سەنگینیان لە دەست نەداوە, ئەگەری ئەوەیان لێدەکرێت خاڵی وەرچەرخانی دەق پێکبهێنن، چونکە مۆنۆلۆگ (قسەیەکی نەبیستراو گۆنەکراوە) کەسێتی بەهۆیەوە گوزارشت لە بیرۆکەکانی ناخی خۆی دەکات(١١١).

٣- لەلایەکی دیکەوە بەکارهێنانی ئەم تەکنیکە (مۆنۆلۆگ) و پەنابردن بۆی، بۆ ئەوەیە کارەکتەر دەربڕی خودی خۆی بێت لەبەر ئەوەی (واقیعیەتی ناوەوەی)[١١٢]کارەکتەر دەنوێنێت بەهۆی وردبینی و کارامەیی نووسەرەوە دێتە دی، بۆ ئەوەی کارەکتەر خۆی بە خوێنەر بناسێنێت، کە پێویستە لە ناخیدا دەربڕی، بۆ ئەوەی وەرگر شارەزای ناخی کارەکتەرەکان بێت.

ئەم هۆکارانە بوون بە مایەی ئەوەی مۆنۆلۆگ لەلایەن ڕۆماننووسە هاوچەرخەکان بایەخی زیاتری پێبدرێت. بە تایبەتی لە میتۆدی (شەپۆڵی هۆش) دا .

---

[109]- سیما تازەکانی ڕۆمانی کوردی، کارزان محسین قادر، ل٨٥ .

[110]- بنیاتی گێڕانەوە لە داستانی (مەم وزین) ی ئەحمەدی خانی و ڕۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان) ی بەختیار عەلی، سەنگەر قادر شێخ محمد حاجی، ل١٨٩ .

[111]- سیما تازەکانی ڕۆمانی کوردی، کارزان محسین قادر، ل٨٦ .

[112]- گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)، د. پەری صالح، ل١٩٠ .

جۆرەکانی مۆنۆلۆگ

رۆبرت همفری لە کتێبی (تيار الوعی) دا دوو جۆر مۆنۆلۆگ دیاری دەکات :

١- مۆنۆلۆگی راستەوخۆ.

٢- مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆ.

ئەوەی ئەم دوو جۆرە مۆنۆلۆگە لەیەك جیادەکاتەوە جێناوەلکاوەکانە، واتە ئەگەر گێڕەرەوە یەکێ لە کارەکتەرەکان بوو و کارەکتەرەکە جێناوی کەسیی قسەکەری (من/ م) بەکارهێنا, ئەوا ئەو مۆنۆلۆگە دەبێت بەراستەوخۆ، واتە بەهۆی جێناوی کەسی یەکەمی قسەکەرەوە راستەوخۆ لە زەینی کەسایەتیەکانەوە دەگات بە خوێنەر و (هەموو کۆت و بەندەکانی نێوان کەسایەتی و خوێنەر هەڵدەوەشێنێتەوە[١١٣]، هەر بۆیە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی مۆنۆلۆگی راستەوخۆ ئەوەیە ((دیوی ناوەوە بەبێ کورتکردنەوە پێشکەش دەکات و خوێنەر هەست بە دەست تێوەردانی گێڕەرەوە ناکات))[١١٤]. بە پێچەوانەوە لە مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆدا گێڕەرەوە جێناوی کەسی سێیەمی قسەکەر بەکاردەهێنێ و بەهۆی سەرنج و تێبینی و روونکردنەوەکانیشەوە دەیسەلمێنی, کە ئەو گۆشەنیگایەی زانیارییەکان ئاشکرا دەکات خودی رۆماننووسە .

١- مۆنۆلۆگی راستەوخۆ:

ئەم بەشە پێوەندی بەلایەنی هۆشیاری خوێنەرەوە هەیەو ئامادەنەبوونی نووسەرە لەنێو دەقە ئەدەبیەکەدا، (ادوار دی جاردان) لەم بارەیەوە دەڵێ: ((بریتییە لەو ئامرازەی راستەوخۆ خوێنەر بەرەو ژیانی ناوەوەی کارەکتەرەکان دەبات بەبێ ئەوەی نووسەر هیچ شیکردنەوەیەك و روونکردنەوەیەك بە دەستەوە بدات ... ئەمەش گوزارشت کردنە لەو بیرۆکانەی کە زۆر لە نەستەوە نزیکن))[١١٥]. مۆنۆلۆگی راستەوخۆ وەکو ئامرازێك وایە, کە خوێنەر راستەوخۆ شارەزایی پەیدا دەکا لەوەی, کە لە ناخی کارەکتەرەکاندا هەیە یان ئەوانەی دەچێتە خانەی جیهانی نەستییەوە (بێئاگای). لەم جۆرە مۆنۆلۆگەدا, رووداوەکان بەبێ دابڕان درێژەیان هەیە. گفتوگۆیەکان نازانرێت لە کوێ دەست پێدەکات و لە کوێ کۆتایی دێت. ((ئەو جۆرەیە کە گرنگی بە هەبوونی نووسەر ناداو وای دادەنێت کە هیچ گوێگرێك لە ئارا دانییە))[١١٦]. ئەم مۆنۆلۆگە پەیوەندی بە گێڕانەوە و گێڕەرەوە هەیە, چونکە مۆنۆلۆگە, کە لەلایەنی ناخودی کارەکتەرێك دەوروژێنرێت .

٢- مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆ:

113- تيار الوعي، الارهاصات الاولى للرواية الجديدة، د. سلمية خليل، مجلة المخبر، ابحاث في اللغة والادب الجزائری- جامعة محمد خيضر- بسكرة، عدد: (٧)، الجزائر، ٢٠١١، ص١٨٩ .

114- تيار الوعي في الرواية العربية الحديثة، د.محمود غنايم، ص٢٤ .

115- تيار الوعي في الرواية المصرية المعاصرة، د. محمود الحسينى، مطبوعات الرافعي- طنطا- ١٩٩٥- ص٢٧ .

116- تيار الوعي في الرواية الحديثة، روبرت همفرى، ص٢٤ .

((ئەو جۆرە مۆنۆلۆگەیە, کە نووسەرێکی هەمووشتزان هەندێك بابەتمان پێشکەش دەکات, وەك ئەوەی لە هۆشی کارەکتەرەوە هاتبێ و هێشتا بە قسە دەرنەبڕدرابێت، کە هەست بەبوونی نووسەر و خوێنەر دەکرێت, چونکە نووسەر بە هەندێك لێدوان و وەسفکردن لە بارەی بابەتەکە ئامۆژگاری خوێنەر دەکات))(١١٧). یاخود بەهۆی چەند ئاماژەیەك خوێنەر لەرووداوەکانی ناخی کارەکتەر ئاگادار دەکاتەوە . بەتایبەتی کاتێك گێڕەرەوە دەچێتە ناو مێشکی کارەکتەر و لە رێگەی زمانی خۆیەوە بارودۆخە دەروونییەکانی کارەکتەرەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە, ئەمەش ((وا دەکات کارەکتەر بەبێ سانسۆر باس لە هەموو نهێنییە شاراوەکانی بکات و بیانخاتە ڕوو))(١١٨).

لێرەدا زۆرجار هەردوو راناوی (تۆ و ئەو) بەکاردێت, جگە لەمەش, هەندێك وشە و دەستەواژەی وەك: ((رووم کردە ناخی خۆم، خۆم دواند، لە دڵی خۆمدا گوتم، لە دڵی خۆیدا گوتی, بەخۆم دەڵێم ، لەگەڵ خۆیدا دوا، ...))(١١٩) . بەکاردێت بۆ ئەوەی بە تەواوی لە رێگەی ئەمەوە خوێنەر بۆ دیوی ناوەوەی کارەکتەر روبچێت و بۆ قوڵایی دەروونی شۆڕببێتەوە و لە هەستە شاراوەکانی بگات .

117– الحوار القصصی, فاتح عبدالسلام، ص١١٣ .

118– تەکنیکی شەپۆلی هۆش لە رۆمانەکانی (حەسارو سەگەکانی باوکم) ی (شێرزاد حەسەن)، مەهاباد ازاد، گۆڤاری (واتە)، ژمارە (٤), ساڵی یەکەم تەمووزی ٢٠٠٨، ل٧١ .

119– تەکنیکی گێڕانەوە لە رۆمانەکانی (عەبدوڵڵا سەراج) دا، ڕێزان رەحمان خدر، ل١٧٩ .

پراکتیزەکردنی هونەری مۆنۆلۆگ و جۆرەکانی لە ڕۆمانەکانی (کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) دا :

أ– لە ڕۆمانی (کۆردەرە)دا:

ڕۆماننووس لەم ڕۆمانەدا, لە ڕێی بەکارهێنانی هونەری مۆنۆلۆگ بە پێی کات و شوێن, ناوەوە و بیرکردنەوەی ناخی کارەکتەرەکانی دیکە رادەگەیەنێت. نووسەر لەکاتی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە پەنای بۆ بەکارهێنانی هەردوو جۆری مۆنۆلۆگ بردووە. (ئەکبەر) کارەکتەرێکی سەرەکی ڕۆمانەکە لە ڕێگەی مۆنۆلۆگی ڕاستەوخۆ خۆی دەدوێنێ دەربارەی ئەو هەموو جوانییەی مەنیژە, کە بەرامبەری کەم تەرخەم بووە و دەڵێ: **((دەربارەی ئەو هەموو جوانی یە کەوتمە بیرەوە ، زۆرتر خۆمم سەرزەنشت دەکرد، کە چۆن تا بە ئەمڕۆ، لە ئاستی ئەو هەموو جوانییەی مەنیژە دا کەم تەر خەم بووم، مەنیژە هەمان مەنیژەی چەند جاری پێشوو بوو من لە کوێ بووم ... ؟ . ئایا هەستی خنکاوی ناو گۆماوی بیر و ئەندێشەی بەر بڵاوم لە کوێ بوو ... بۆ نەبزا بوو ... ؟))**[١٢٠]. ئەکبەر لەم مۆنۆلۆگە ڕاستەوخۆیەدا, خۆی سەرزەنشت دەکات, کە بێئاگای بووە, لەو جوانییەی کە مەنیژە هەیەتی و رەخنە لە هەستی خۆی دەگرێت, کە هەستێکی خنکاوی هەبووە، کارەکتەر ناخی خۆی رادەگەیەنێ, بەبێ ئەوەی نووسەر بەشداری بکات و گوێگرێك هەبێت .

لە مۆنۆلۆگێکی تری ڕاستەوخۆدا, کە ئەکبەر ڕاستەوخۆ خۆی دەدوێنێ بەبێ ئەوەی هەست بەبوونی نووسەر و گوێگر و خوێنەر بکرێت، کە جێناوی کەسی یەکەم بەکاردەهێنێ لەوکاتەی, کە مەنیژە گوزەر نامەیەك بۆ ئەکبەر دەهێنێت بۆ ئەوەی بچێت بۆ دەرەوەی وڵات, بەناوی (رشید مجید) ەوە, لە دڵی خۆیدا ناڕەزایی دەردەبڕێت و بەرەوای نازانێت بکرێت بە یەکێکی تر و دەڵێ : **((من ناوی ئەکبەر شارەنگی تابلۆ فرمێسکاویەکەی ژینمە، کەی ڕەوایە خۆم نەبم و بکرێم بە یەکێکی تر .... نە گەردە نەگیرم ... نە دزو ... نە پیاو کوژ ... نەتالان کەرو ... نەشاڵاو بەر .... تا لە یاسا بترسم و خۆم لە ژێر ناوێکی تر بشارمەوە .... ڕەنگە پێم بڵێن روخێنەر ، تێك و پێك دەر ... گێرە شوێن ... هەر چیم پێ بڵێن قەینا کا ... بەڵام لێم گەڕێ ... وتەکانم شایانی ئەوە نییە لێی بترسیت و بتەوێت بەچە ترسێنم بکەیت و منیش لە ترسا لە ژێر ناوێکی تردا سەر لە نوێ لە نووکەوە دەست پێ بکەم.))**[١٢١] لەم دەقەدا, لەڕێگای مۆنۆلۆگی ڕاستەوخۆوە, شارەزای باری دەروونی ئەکبەر ئەبین, کە لە بارێکی دەروونی خراپدایە, کاتێ دەڵێ: (نە دزو نە جەردە نە پیاو کوژ) ئەم بارە دەروونییەی کارەکتەر بەرامبەر بە گۆرینی ناوی لە ئەکبەرەوە بۆ (رشید مجید) ەوە بوو. بۆ چوونە دەرەوەی وڵات, بەمەبەستی تەواو کردنی خوێندن, کە بەناوی ئەکبەرەوە ڕێگری لێدەکرا, بچێت بۆ دەرەوەی وڵات.

ئەکبەر لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی موسیبەت نامەی خالۆ رەمەزان, کە گریان ببووە شەو چەرەی ئەو سەردەمەی ژیانیان تا ئەو رادە ماندوو دەبوون لە گریان، بە دەم گریانەوە خەویان لێدەکەوت, کە هەریەکە

120– ڕۆمانی کۆردەرە، ل١٤٦ .

121– سەرچاوەی پێشوو، ل١٧٤ .

گریانەکەی بەهانەیەك بوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەیەك، دایکم و نەنکم گریانەکەیان نیشانەی خوا پەرستی بوو، رەزا و زەمانیش بۆ خراپی بارودۆخیان بوو لە قوتابخانە لە کاتێکدا من نەدەگریام باوکم لێم تورە دەبوو، بۆیە لە دڵی خۆمدا دەمووت: ((**خۆ من رەزاو زەمان نیم لە قوتابخانە باش نەبم و لە تاوانا بگریم**))[١٢٢] لێرەدا ئەکبەر لە رێی ئەم مۆنۆلۆگە رۆشنایی دەخاتە سەر رووداوەکان و نهێنییە کان دەخاتەڕوو .

مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆ لە رێی بەکارهێنانی راناوی (تۆ – ئەو) هەست بەبوونی نووسەرو گوێگر دەکرێت. ئەوەتا گێڕەرەوە هەر لە رۆمانی (کۆردەرە)دا, ئەو هەڵوێستانەی خەڵك بەرامبەر باوکی کچە (هەیاس) دەخاتەڕوو لەهەمبەر ئەو دڵ رەقییەی کە بەرامبەر ئەو دوو خۆشەویستە دەنوێنێت, کە کچەکە نادات بە (فەیزەك) و لە بەرامبەر دانی تەڵا بە (فەیزەك) داوای ژن بە ژنی دەکرد و رێگری بە شوودانی کچەکەی بوو, بۆیە لە ئەنجامدا پێکەوە هەڵاتن. ((**چەند کەسێك لەبەرخۆیانەوە دەیانووت: دە بڕۆ بخۆ، ئەوە دەردت بێ ... دونیایەکیان هێنایە تکا هەر وتت نەو ... پر بەپێسی یەتی ... ! .))**[١٢٣]. لێرەدا نووسەر گیرو گرفتەکانی کۆمەڵ دەخاتەڕوو, کە کۆمەڵگا بەدەستییەوە دەناڵێنێت. وەك ئەوەی کورِوکچێك یەکیان خۆشدەوێ و نادرێن بەیەك.

ئەکبەر لەگێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی چۆنیەتی تەواوکردنی خوێندن و تووشبوونی بە نەخۆشی یەکانی دڵ و چەوری خوێن و بەشداری نەکردنی لە کاری سیاسی بۆ عەلی فرمان و مەنیژەی دەگێڕێتەوە لە ئێوارە خوانێك لە ماڵی عەلی فەرمان کە لە دوای شۆرشی تەمموزی ساڵی (١٩٥٨) سەردانی ماڵی دایکی و هاوڕێیانی دەکات وەکو گێڕەرەوەیەك لەگۆشە نیگای مەنیژەوە باسی خۆی دەکات, کە مەنیژە دەڵێ: ((**با بزانم ئەکبەر حەسانەوەی جیهانی سەرمایەداری ئەم دیوو ئەو دیووی چۆن کردووە و بە چ شێوەیەك برژاندوویەتی))**[١٢٤]. واتە حیکایەتخوان کارەکتەرەکانی سەربەست کردووە لە نواندنی هەڵوێستدا. هەرچەندە لە گۆشەنیگای خۆشیەوە بێت. جگە لەوەی حیکایەتخوان هەوڵیداوە گۆڕانکاریەکانی ئەکبەرمان بۆ بخاتەڕوو کە بە سەری هاتووە, پێشتر چۆن بووە . واتە ئەم مۆنۆلۆگە بەراورد کردنە لەنێوان رابردوو و ئێستای کارەکتەردا لەرووی هەڵوێست و هەڵسوکەوتی لەرووداوەکانی داهاتوودا .

ب– لە رۆمانی (هیچ) دا:

لەم رۆمانەدا مۆنۆلۆگ رۆڵی بەرچاو دەگێڕێت لە پرۆسەی گێڕانەوەدا، جۆری مۆنۆلۆگ لە رۆمانەکەش زیاتر پەیوەندی بە دەستنیشان کردنی گۆشەنیگا و پێگەی گێڕەرەوە هەیە، بە تێڕوانینی توێژەر، ئەو دەنگەی زانیارییەکان ئاراستە دەکاتەوە لەنێو ئەم رۆمانەدا، گێڕەرەوە/ کارەکتەر، ئەمەش وا دەکات برگەکانی مۆنۆلۆگ ببن بە جۆری مۆنۆلۆگی راستەوخۆ. بۆ نموونە کاتێك معاونە سوور سەردانی مارف ئاغا دەکات, بۆ ئەوەی بەشی خۆی ببات, کە مارف ئاغا بەڵێنی پێدابوو پێی بدات لەو بەشەی, کە لە محەی

122– رۆمانی کۆردەرە ، ل٢٠ .

123– سەرچاوەی پێشوو، ل١١٢ .

124– س. پ، ل٢٢٤ .

رێگری وەردەگرێت, کاتێ رانە مەڕێکی زۆری دزی بوو لە حاجی کەلەك و محەش پێی نادات و دوو پیاوی سەر بە ئەو دەکوژێت و دەچێتە شاخ لەوکاتەدا مارف ئاغا دەکەوێتە حاڵەتی مۆنۆلۆگەوە و لەبەرخۆیەوە دەڵێ: **((قەینا محە باوە حیز، ئەمەت لەسەر نەڕوا . ئا سەیر بکە ، بزانە چۆن ناڵت دەکەم !))**[١٢٥]. لێرەدا مۆنۆلۆگەکە لە جۆری راستەوخۆیە و زەینی کارەکتەر لە ئێستای گێڕانەوەدا بڕیاری ئەوە دەدات, کە تۆڵە لە محەی رێگر بسەنێتەوە, چونکە ((مۆنۆلۆگ بەستراوەتەوە بەئێستای باری دەروونی کارەکتەر، کە بایەخ بە چی ئەدات و بە چییەوە سەرقاڵە، بێزاری و شکست خوارن یان گەشبینی و هیوا))[١٢٦]. کەواتە زەین لە ئێستادا لە چالاکیدایە و بەهۆی مۆنۆلۆگەوە، بیری تۆڵە سەندنەوە لە محەی رێگر دەکات.

لە نموونەیەکی دیکەدا، کاتێ ئەو پیاوەی لای مارف ئاغا دەگەڕێتەوە, کە محەی رێگر ناردبوونی بۆ لای کە دەست لە سەری هەڵگری و دەست بەرداری بێ و ناوی لای معاونە سوور بکوژێنێتەوە . ئاغاش مەرجی ئەوە دەکات لە پێشدا خۆی بە دەستەوە بدات، ئەو حەلە بۆی تێدەکۆشێ, محەش دەکەوێتە حاڵەتی مۆنۆلۆگەوە و دەڵێ: **((سەیر ! سەیر ! چ ڕۆژکارێکە تێی کەوتووین ؟ خۆ مە هەر کەس بۆ خۆیەتی ئاخر خەزێنەی شام بڕیوە ؟ کا بەم هورووژاندووە ؟ ئەرێ ناڵێن چیم کردووە ؟ بۆچی هەر من دزم ؟ هەر من پیاو کوژم ؟ ئەگەر پیاوی مارف ئاغا بامایە سەد فریشتەم بکوشتایە ئاو لە ئاو تەکانی نە دەخوارد ... دیارە نام هێڵن هەی لەو ڕۆژەی بڵێم چش ... ئەو کاتە ئاغا پەنجەی خۆی دەگەزی و دزانێت چی بە خۆی کردووە . من بشکوژ رێم هیچ لە دەست نادەم ئەو بە تەمایە عومری نووح بکا ..!))**[١٢٧]. ئەم مۆنۆلۆگە لە رێی کارەکتەرەوە بەبەکارهێنانی جێناوی یەکەمی قسەکەرەوە پێشکەش کراوە، بۆیە دەبێت بە مۆنۆلۆگێکی راستەوخۆ، چونکە کارەکتەر هەستی خۆی دەڕدەبڕێت لەو کارەی کە دەیکات بە تەنیایە ئەگەر پیاوی ئاغاش بوایە ئەوا هیچی بەسەر نە دەهات و بیر لەوەش دەکاتەوە, کە بشکوژرێ هیچی بۆ ناکرێ .

لە نموونەیەکی دیکەی جۆری ئەم مۆنۆلۆگەدا, کاتێ گوڵچین رەدووی رەجەب دەکەوێت. بۆ شاری بەغدا، چونکە رەجەب خەڵکی ئەو شارەیە دوایی ئەوەی مارە بڕی دەکات و لای مەلای ئەو شارە لەکاتی گەڕانەوەیان پیاسەیەك بەناو شاری بەغدا دەکەن و گوڵچین لەکاتی بینینی ئەو شارەدا دەکەوێتە حاڵەتی مۆنۆلۆگەوە, لەبەرخۆیەوە دەڵێ: **((راست بوو، دەیان وت، بەغا دەریایەکە بۆ خۆی، نە بەری هەیە و نە لێوار ... بە ئەندازەی شارە مێروولەیەك خەڵکی تێدایە خۆ وەڵڵا کەمیان و تووە ! ...))**[١٢٨] لێرەدا کارەکتەر راستەوخۆ بەبێ بەشداری نووسەر, هەستی خۆی بەرامبەر گەورەیی ئەو شارە دەردەبڕێت, کە

125- رۆمانی هیچ، ل٤٩.

126– الزمن والسرد القصصي في الرواية الفلسطنية المعاصرة بين ١٩٧٣–١٩٩٤، د. محمد ايوب, دار سندباد للنشر والتوزيع، القاهرة, ٢٠٠ , ص١٣٧.

127– رۆمانی هیچ، ل٨١ .

128– سەرچاوەی پێشوو، ل١١٨ .

پێشتر بۆی باس کرابوو، بەڵام ئێستا بە چاوی خۆی گەورەیی ئەم شارە دەبینێت, بۆیە دەکەوێتە حاڵەتی مۆنۆلۆگەوە.

لەم رۆمانەدا بەشێکی کەم لە مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆ دەبینرێتەوە، کە رۆماننووس بۆ ئاشکراکردنی زەینی کارەکتەرەکانی رۆمانەکە پشتی پێبەستووە: بۆ نموونە کاتێ (گوڵچین) و (رەجەب)ی هاوسەری, بۆ یەکەم جارە سەردانی ماڵی حەمدیەی خوشکی دەکەن و لەو ماڵەدا چەند دیمەنێك دەبینرێت لەوانەش بەزمی خواردن و خواردنەوە و سەماکردن و تێك ئاڵانی حەمدیە و حازم لەو کاتە گوڵچین دەکەوێتە حاڵەتی زەینەوە، کە لەلایەن

گێڕەرەوەی هەمووشتزانەوە, پێشکەش دەکرێت: ((**گوڵچین بە دیدەنیی ئەو تێ ئاڵانە بێ شەرمانە لەبەر خۆیەوە هەرچی بیری دەکردەوە، نەدەگەیشتە هیچ کوێ و مرۆی کوێ یەو کەوتۆتە چ دونیایەکەوە... بۆچی خەڵکی ئەم شارە هەروا بێ شەرمانە تێکەڵ دەبن، یا رەوشتی شار بۆ ئاوایە؟!**))[١٢٩]. ئەم مۆنۆلۆگە لەجۆری ناراستەوخۆیە، چونکە لە رێگەی گێڕەرەوەی هەمووشتزان زەینی کارەکتەر لە بەرامبەر دیمەنی تێك ئاڵانی حازم و حەمدیەی خوشکی رەجەب پێشکەش دەکرێت.

هەروەها لە نموونەیەکی تردا، کاتێ حازم و رەجەب دەکەونە دیالۆگەوە حازم داوای ئەوەی لێدەکات، هەروەکو چۆن حەمدیەی خوشکی بەرامبەر پارەیەکی زۆر توانی بۆی رازی بکات. بەم شێوەیەش دەبێت گوڵچینی خێزانی بۆ رازی بکات، بۆ ئەوەی کاری سێکسی لەگەڵدا بکات، بۆیە کاتێ رەجەب لەحازم جوێ دەبێتەوە دەکەوێتە حاڵەتی زەینەوە. ((... **تێ دەفکرا چۆن چۆنێن کارێك بکا نە شیس بسووتێ نە کەوا. دەست و دڵ بازی حازم و گەنجێکی پڕ لە زێڕ و مرواری وەك گوڵچین لەدەست دان هەردووکیانی هەڵ دەسەنگاند، کامیان؟ هەی تێ دەفکر... دەست و پەل و پۆی دەکوتا و نەدەگەیشتە سەر رێچکە و رێگایەك، تا بیگەیەنێتە مەنزڵگا و هەوارگەیەك.**))[١٣٠].

لێرەدا دەروونی کارەکتەر لەرێی گێڕەرەوەی رۆمانەکە پێشکەش دەکرێت، کە لە حاڵەتێکی دوو دڵی دایە, بەهۆی بەرژەوەندییە تایبەتیە گڵاوەکانیەوە، کە دەیەوێت کارێك بکات کە نەبێتە هۆی لەدەستدانی هەم گوڵچین و هەم ئەو پارە زۆرەی کە حازم بەرامبەر رازیکردنی گوڵچین دەیدات.

ج- لە رۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

لە گفتوگۆی نێوان (میر کەیخوسرەو) نوێنەری پاشای ئینگلیز و (مستریچ) کە (میر کەیخوسرەو) چەند پرسیارێکی لادروست بووە, لە بارەی وڵاتیان لە بارەی هەڵسان و دانیشتنیان لە بارەی لەشکرو سوپایان لە بارەی دوژمنایەتیان لەگەڵ (ناپلیۆن), کە داوا لە (مستریچ) دەکات کەمێك باسی شەڕەکەی (واترلۆ) ی بۆ بکات. (مستریچ)یش لەبەر خۆیەوە دەڵێ : ((**ئەم دونیا چ بچووکە . لەم گۆشە لە بیرچووەی دونیایەدا، لەناو ئەم کێوو کەژە سەر بە ئاسمان کێشاوەدا کوردێکی کێویلە هەواڵی شەڕی "واترلۆ" م لێ**

---

١٢٩ - رۆمانی هیچ، ل١٢٧.

١٣٠ - سەرچاوەی پێشوو، ل١٤١.

دەپرسێت و تێنووی دەنگوباسی (ناپلیۆنە)(١٣١). جۆری ئەم مۆنۆلۆگە ناراستەوخۆیە, چونکە گێڕەرەوە بەشدارە لەخستنەڕووی هەڵوێستی (ریچ) بەرامبەر بە (میر کەیخوسرەو), کە کورد کێویلە و نەفام و نەزان نییە و لەهەواڵی دەرەوە بێئاگانینە و زانیاریان هەیە , ئەویش لە رێگەی ئەو پرسیارەی کە (میر کەیخوسرەو) لە (ریچ)ی کرد.

د- لە رۆمانی (راز) دا:

(دکتۆر پیران) لەو کاتەی لە گوزەرنامەی ئێرانە دەکەوێتە گفتوگۆ لەگەڵ قۆمیسەری رەگەزنامەی ئێراندا. قۆمیسەرەکە بەوە تاوانباری دەکات بیروڕای تاغووتی یەشتا لە کەللەی دایە و دانی بە جمهوریەتی نەناوە و قرواتە لە ملکردنەکەشی بە تاوان ناوە، بۆیە قرواتەکەی ملی لەلایەن (حوسێن ئاغا) دەکرێت بە دووپارچە و پرۆفیسۆریش بەم دیمەنە زۆر نیگەران دەبێ لەبەر خۆیەوە دەڵێ : **((چ بە ئاسانی لە وڵاتی خۆتدا ماف و بوونت پاشێل دەکرێت ! خۆم بە دۆمەڵانێکی بێ رەگوڕیشە هاتە بەرچاو. لە باوانی ئازیزانما گومان لێکراو . سەد خۆزگە بە تاوانبار دەخوازێ و ...))**(١٣٢) . لەم دەقەدا, کارەکتەری سەرەکی (پرۆفیسۆر) لە حالەتێکی دەروونی خراپدایە و خۆیی بێ گوناهـ دەزانێ , بۆیە لەبەر خۆیەوە دەڵێت: لە وڵاتی خۆتدا, کە ماف و بوونت پاشێل بکرێ , وەکو کەسێکی بێ کەس خۆی ئەهاتە بەرچاو ، ئەم جۆرە مۆنۆلۆگە مۆنۆلۆگێکی راستەوخۆیە, کە کارەکتەر لەگەڵ خۆی دەدوێت لە رێگەی ئەم خۆدواندنەوە شارەزایی گۆڕانی لە ناکاوی ناخی شاراوەی کەسەکان ئەبین. و ((دوورە لە دەستێوەردانی نووسەرو گوایە گوێگر نییە, کەچی لە واقیعدا نووسەر و خوێنەر هەیە, بەڵام لەکاتی خوێندنەوە و گێڕانەوەی رۆمانە دەبێ هەست بە بوونیان نەکرێت.))(١٣٣) .

(پرۆفیسۆر) لە باسی (ئاغا موهندس) لەگەڵ خۆیدا چەندین جار کەوتبووە بیرکردنەوە سەبارەت بە (ئاغا موهندس) ئەو کاتانەی, کە (عەلی حەسەن) نێوی موهندسیی دەهێنا و دەڵێ: **((لەبیری خۆمدا روخسار و قەدو قەلافە تێکم نابووە سەریەکەوە هەرچیم لە یەك دەدایەوە هێرش پیشەیی و دڵڕەقی و مۆنی و گرژی و, توند رەفتاری زیاتر نەمدەتوانی بە شێوەیەکی تر بیهێنمە بەرچاوم, کاتێك بە زمانێکی پاك و خاوێن بێ گرێی ئەڵمانی خۆی ناساند و بەخێرهاتنی لێکردین بۆ ساتێك حەپەسام.))**(١٣٤) جۆری ئەم مۆنۆلۆگەش راستەوخۆیە, چونکە پرۆفیسۆر باسی ئاغا موهندیس مان بۆ دەکات، کە پێشتر ئاغا موهندیسی نەبینیبوو، کە لە بیری خۆیدا جۆرە وێنە و شێوەیەکی لادروست ببوو, وێنەیەکی دڵ رەقی و مۆنی و گرژی توند رەفتاری ..., بەڵام کاتێك خۆی ئەم کەسایەتیە (ئاغا موهندیس) دەبینێت جیابووە, لەگەڵ ئەو کەسایەتیەی پێشتر خۆی وێنەی بۆ کێشابوو. واتە دوو وێنەی جیاواز لای پرۆفیسۆر دروست بووە, وێنەیەك پێش بینینی و وێنەیەك دوای بینینی .

131- رۆمانی پاشایان کوشت، ل١٤ .

132- رۆمانی راز، ل٢٧ .

133- تاريخ الرواية الحديثة، ر.م. البيريس، ت: جورج سالم، الطبعة الاولى، منشورات عويدات، بيروت- لبنان، ١٩٧٥، ص٤٦ .

134- رۆمانی راز، ل١١٢ .

هەر سەبارەت بەم جۆری مۆنۆلۆگە لەم رۆمانەدا, کاتێك گێڕەرەوە سەرسامی فراولە سەبارەت بە(ئاغا موهندیس) دەخاتەڕوو و فراولە لەبەر خۆیەوە دەڵێ : ((**لەنێو ئەم هەردەو بەر دەلانەدا لەم هەڵدێرگا هەزار بە هەزارەدا کوردێکی کێویلەی ملهور و یاخی ڕێز ڕەسم و ڕواڵی دونیای پێشکەوتوو مۆدێرینی بۆ بەجێ بهێنێ.**))[١٣٥]. لەم دەقەدا, گێڕەرەوە سەرسامی کەسایەتی فراولەمان بۆ دەخاتەڕوو لە بەرامبەر ئەو شتانەی, کە (ئاغا موهندیس) هەیەتی لەنێو ئەم ئەشکەوتە, لە قەنەفە و کورسی و مێز و تەلەفزیۆن و ڤیدیۆ ... هتد, کە وای نازانێ لەنێو ئەشکەوتدا ئەم جۆرە شتانە هەبن .

هـ- لە رۆمانی (دەغد و) دا:

ئەو ئێوارەی باوکی سەنگەر بۆ ماڵەوە گەڕایەوە, کەلای بەڕێوەبەری ئاسایشی زوبێر بوو, و نیگەراینییەکی زۆر بە روخسارییەوە دیاربوو, داوای لێکرابوو دەبێ دوای ڕۆژێکی تر ئامادەبێت, بۆیە سەنگەر لەبەر خۆیەوە دەڵێ: ((**من لای خۆمەوە کەوتمە بیری (هێمن) و پەیوەندیەکەمەوە هەر دەبێ بۆ ئەوە باوکم بانگ کرابێت ... ئەگینا کابرایەکی لە بیرچووی وەك باوکم لەم شارەیدا بەرێوەبەری ئاسایشی بۆ چییەتی ؟ ... لە لایەکی ترەوە دڵخۆشی خۆم بەوە دەدایەوە ، ئاسایشی ئێراق کەی ئەوەندە ناسك و لەسەرخۆیە هەواڵی من لە باوکم بپرسێت ... خۆ راستەوخۆ هەلدەکوتنە سەر ماڵمان و بە تێهەڵدان ڕام دەپێچن .**))[١٣٦].

جۆری ئەم مۆنۆلۆگە راستەوخۆیە, چونکە کارەکتەر راستەوخۆ, لەگەڵ خۆی دەدویت و دوورە لەدەست تێوەردانی نووسەر, لە رێگەی ئەم مۆنۆلۆگەوە ئەوە دەردەکەوێت, کە سەنگەر تووشی دڵە راوکێییەکی زۆر هاتووە, چونکە بەڕێوەبەری ئاسایشی زوبێر باوکیان بانگکردبوو, و هۆکاری شلەژانەکەشی ئەوەیە, کە سەنگەر لەراستیدا پەیوەندی بە (هێمن) ەوە, هەیە, بەڵام لە هەمان کاتدا دڵنەوایی خۆی دەکات, کە ئاسایشی عێراق راستەوخۆ هەڵدەکوتنە سەر ماڵی خەڵکی, نەك بەو شێوەیەی کە لەگەڵ باوکی کردوویانە.

لە مۆنۆلۆگێکی تردا, کاتێ سەنگەر و تحسین ئەچن بۆ لای خودەیدە, بۆ ئەوەی راڤەی خەونەکانی بۆ بکات و رزگاری بکات, لەو ژنەی کە بەردەوام دێتە خەونییەوە, لە رێگەی هاتنەوەیان تحسین پێی دەڵێ: کوڕە ئەم مەسەلەیە بۆ خۆی گاڵتەی پێ ناکرێت تووش هاتنە ها ....., ئەویش لەدڵی خۆیدا دەڵێ: ((**بۆ خۆمیش دەمزانی تووش هاتووم**))[١٣٧]. جۆری ئەم مۆنۆلۆگەش راستەوخۆیە, کارەکتەر (سەنگەر) تووشی گرفتارێك هاتووە, کە خۆشی نازانێت گرفتەکەی چیە و چارەسەری گرفتەکەی لەکوێ دەست دەکەوێت, تا ئەو ڕادەی دایکیشی لەو گرفتەی زانیوە, بەڵام زیاتر بەلای ئەوەدا چووە, وا دەزانی سەنگەر تووشی گرفتی مەسەلەی دڵداری و ئافرەت هاتووە.

135– سەرچاوەی پێشوو، ل١١٣ .

136– رۆمانی دەغدو، ل١٤ .

137– سەرچاوەی پێشوو، ل٥١ .

* بەشی دووەم *

تەوەری یەکەم:

☒ پەیوەندی کات لەگەل هونەری (دواخراو) و(پێشخراو) دا.

☒ هونەری دواخراو (فلاشباك) لە رۆماندا.

☒ پێناسە و جۆرەکانی هونەری دواخراو.

☒ پراکتیزەکردنی جۆرەکانی هونەری دواخراو لە رۆمانەکانی:

(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) دا.

تەوەری دووەم:

☒ هونەری پێشخراو لە رۆماندا.

☒ جۆرەکانی هونەری پێشخراو.

☒ پراکتیزەکردنی جۆرەکانی هونەری پێشخراو لە رۆمانەکانی:

(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو)دا.

- **تەوەری یەکەم :**

پەیوەندی کات لەگەل هونەری (دواخراو) و (پێشخراو)دا:

کات وەك توخمێکی هەرە گرنگی رۆمان پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ هونەرەکانی گێڕانەوەدا هەیە، چونکە گێڕانەوە بەهۆی کاتەوە بەدیار دەخرێت و ڕووندەکرێتەوە ، لەراستیدا ((رۆمان خۆی هونەرێکی زەمەنی یە و هەر لە سەرەتاوە رۆماننووسان پەییان بەوە بردووە, کە گێڕانەوەی رۆمان و بینای کاتی ئەو گێڕانەوەیە لە یەك جیا نابنەوە))(١٣٨), بەهۆی بوونی پەیوەندی نێوان ئەم دووانە, رۆمان وەك بەبەر چاومانەوە وەك راستەقینە بزانین رۆماننووس ناتوانێت رووداوێکمان بۆ بگێڕێتەوە, ئەگەر ئاماژە بەکاتی رووداوەکان نەکات, بۆیە کات لە دەقی رۆمان دەکرێت بە دوو بەشەوە کە بریتین لە: **(کاتی حەکایەت و کاتی گێڕانەوە).**

کاتی حەکایەت، ئەو کاتانە دەگرێتەوە, کە دەبێت رووداوەکانی رۆمانەکەی تێدا لە دایك بوو بێت, ((بەڵام کاتی گێڕانەوە ئەو کاتەیە کە رووداوەکانی ناو رۆمانەکەی پیّ گێڕدراوەتەوە))(١٣٩). کاتی حەکایەت ئەو کاتە مێژووییانە دەگرێتەوە کە رووداوەکانی بەسەر چووە و روویانداوە نوسەری رۆمانەکە بە سەعات و رۆژەکانی هەفتە و مانگەکانی ساڵ دیاریان دەکات لە رابردوو بەرەو ئێستا و داهاتوو لەسەر هێڵێکی ئاسۆیی دەروات، هەرچی کاتی گێڕانەوەیە نووسەری رۆمان لە خستنەڕوو پێشکەش کردنی رووداوەکان ئازادە چۆن چۆنی بەکاریان دەهێنی و مامەلەیان لەگەڵدا بکات و دەتوانی بە ئارەزووی خۆی بە چ شێوەیەکی جیاواز بیان گێڕێتەوە، کەواتە دەتوانین بڵێین لەناو رۆماندا جیاوازی لەنێوان ئەم دوو کاتە (کاتی حەکایەت و کاتی گێڕانەوە) هەست پێدەکرێت، چونکە دەبێت: ((کاتی حەکایەت بە زنجیرەیەکی بە دوای یەکدا هاتوودا بڕوات، بەڵام مەرج نیە کاتی گێڕانەوە رەچاوی ئەم زنجیرەیە بکات. بۆیە زۆرجار گێڕەرەوە لە ئێستای گێڕانەوەدا دەستپێبکات و لەجیاتی ئەوەی بەرە و ئایندە بڕوات ، دەگەڕێتەوە بۆ رابردوو، دواتر باز دەدات بۆ ئایندە دوبارە دەگەڕێتەوە بۆ دەستپێکی گێڕانەوە))(١٤٠). واتە لێرەدا رۆماننووس رووداوەکانی لەسەر هێڵێکی راست رۆمانەکەی ناگێڕێتەوە، بەڵکو بەو نەخشەو ئەندازەی, کە خۆی بۆ گێڕانەوەی رووداوی رۆمانەکەی داناوە، هەروەك دەردەکەوێت ((فۆرمالیستە رووسەکان یەکەم کەس بوون بنچینەی لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەی کاتیان دانا، رەخنەگرە رۆژئاواییەکان لەنیوەی دووەمی سەدەی بیستدا لێکۆلینەوەکانی خۆیان لەسەر ئەم خاڵە چڕتر کردووە, بەباشترین شێوە بنیاتی کاتیان داناوە و هەوڵی فراوانکردن و گەشە پێدانیان بۆ داو، چەندین گۆشە نیگای جیایان پێکهێنا بۆ لێکۆلینەوە لەکاتی گێڕانەوە))(١٤١), بەهۆی ئەو جیاوازی یەی, کە لەنێوان کاتی گێرانەوە و کاتی چیرۆکدا هەیە, کە کاردەکاتە سەر دەق لەرووی خێرایی یان خاوکردنەوەی

138– بینای کات لە سێ نموونەی رۆمانی کوردی دا، نەجم خالید نەجمەددین ئەلوەنی، ل٥٣ .

139– سەرچاوەی پێشوو، ل٥٥ .

140– تەکنیکی گێڕانەوە لە رۆمانی (ئێوارە پەروانە) ی (بەختیار عەلی) دا، جەلال ئەنوەر سەعید، ل٩٦ .

141– گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل) دا، د. پەری ساڵح موفتی ل٩٥ .

تێکست, وەك ئەوەی هەندێ رووداوی ناو چیرۆك و رۆمان, كە رووداوەكە لەوانەیە چەندین ساڵ و مانگ چەندین هەفتە بخایەنێت, یان چەندین ڕۆژ بخایەنێت لەسێ یان چواردێری ناو چیرۆكەكە جێی دەكرێتەوە و هەندێ جاریش رووداوێك لەچەند ساتێك روودەدات لەچەندین پەرە دەگێڕدرێتەوە، چونكە (لەكورتە چیرۆك كات مەودایێكی زۆری نیە و تەنیا بەشی رووداوە بچووكەكان دەكات))(١٤٢) , بۆیە دەتوانین بڵێین كات لەرۆماندا كات و مەودایەكی زۆرتری هەیە, وەك لەچاو چیرۆك و كورتە چیرۆكدا هەیە بۆ ئەوەی رووداوەكانی بگێڕێتەوە, كە رووداویش پەیوەندی بەكاتەوە هەیە, ناتوانین رووداوێك بگێڕینەوە بەبێ باسكردن بە كات .

هەروەكو لە پێشتر باسمان كرد رۆماننووس رووداوەكانی رۆمانەكەی لەسەر هێڵێكی راست ناگێڕێتەوە, بەڵكو بەو نەخشە و ئەندازەی, كە خۆی بۆ گێڕانەوەی رووداوی رۆمانەكەی دایناوە پاش و پێش یان دەكات بەو شێوەی خۆی نەخشەی بۆ كێشاوە لە زەینی ئەو هونەرانەی كە رۆماننووس سوودیان لێوەردەگرێت و بریتین لە:

١- دواخراو. ٢- پێشخراو.

هونەری دواخراو (فلاشباك) لەرۆماندا:

هونەرێكی كاتە، كە هەریەك لەتوێژەرەكان لەلێكۆڵینەوەكانیان پەنایان بردۆتە بەر بەكارهێنانی زاراوەیەك بۆ ئەم بابەتە, ئەگەرچیش لەناوەڕۆكدا هەموویان یەك مەبەستیان هەیە, بۆ نموونە (د. نەجم ئەڵوەنی) لە كتێبەكەیدا زاراوەی (دواخراو) بەكاردەهێنێت بە پشت بەستن بەوەی, كە گێڕەرەوە كاتی ئێستا رادەگرێت و دەگەڕێتەوە بۆ رووداوێك, كە لەڕابردوو ڕوویداوە, جگە لەوەش ئەو رابردووە لە زەمەنی ئێستای گێڕانەوە جێ دەكاتەوە)(١٤٣) . هەر خودی هەمان نووسەر لە كتێبێكی تر بەناوی (لێكۆلینەوەی رەخنەیی شیكاری لە بارەی رۆمانی كوردییەوە), بۆ ئەم هونەرە زاراوەی (گەڕانەوە)ی بەكارهێناوە، كاتێ ویستوویەتی لێكۆڵینەوە بكات لە بنیاتی گێڕانەوە لە كورتە رۆمانی (ملازم تحسين و شتی تریشدا) . هەر لەبارەی ناو بردنی ئەم هونەرەوە "ڕێزان عوسمان مستەفا" لە نامەی ماستەرەكەیدا, بەناونیشانی (بنیاتی جۆرەكانی رووداو لە رۆمانی كوردی باشووری كوردستان دا ١٩٨٥-١٩٩٠)(١٤٤) و "كارزان موحسین قادر" لە ماستەر نامەكەیدا بە ناوی (سیما تازەكانی رۆمانی كوردی لەنێوان ساڵانی ١٩٩١-٢٠٠٠)(١٤٥) دا ، زاراوەی (فلا شباك) یان بۆ ئەم هونەرە لە گێڕانەوە دا بەكارهێناوە . هەر بۆ ئەم هونەرەی گێڕانەوەی دواخراوی هەندێ لە توێژەران پەنایان بردۆتە بەر زاراوەی (گەڕانەوە) لەوانە "ئارەزوو محمەد عەلی" لە نامەی ماستەرەكەیدا

142- الالسنية والنقد الادبي، د. موريس ابو ناضر، ص ٨٥ .

143- بینای كات لە سێ نموونەی رۆمانی كوردی دا، ، نەجم خالید نەجمەدین ئەڵوەنی، ل ١٥٩ .

144- بنیاتی جۆرەكانی رووداو لە رۆمانی كوردی باشوری كوردستاندا ساڵی ١٩٨٥-١٩٩٠، ڕێزان عوسمان مستەفا، لەبلا وكراوەكانی ئەكادیمیای كوردی , هەولێر، ٢٠١٠ ل ٤ .

145- سیما تازەكانی رۆمانی كوردی لەنێوان ساڵانی ١٩٩١-٢٠٠٠، كارزان موحسین، ل ٨٧ .

146-رەگەزەكانی دراما لە شیعری لیریكی كوردی دا كرمانجی خواروو ١٩٨٠- ڕاپەڕین، پەروین عەبدوڵلا، چاپخانەی سەردەم, سلێمانی, ل ٢٣٥ .

(تەكنيك لە رۆمانەكانى عەبدوڵلا سەراج دا) و "پەروين عەبدوڵلا" لە كتێبەكەيدا بەناوى (رەگەزەكانى دراما لە شيعرى ليريكى كورديدا كرمانجى خواروو ١٩٨٠ – راپەڕين)[١٤٦], و "جەلال ئەنوەر سەعيد" لە تێزى دكتۆراكەيدا بەناوى (گفتوگۆ لە رۆمانى كوردى كرمانجى خواروو دا ١٩٩١ – ٢٠٠٣)[١٤٧] و "بوشرا كەسنەزانى"يش لە كتێبەكەيدا (پلۆت لە چيرۆكى كورديدا (١٩٩٥–٢٠٠٥)[١٤٨]. تەنيا "جەلال ئەنوەر سەعيد" نەبێ لە بڕى گەڕانەوە, زاراوەى (گەڕاندەوە)ى بەكارهێناوە, و "ڕێزان رەحمان خدر" زاراوەى (پاشخەرى) بەرامبەر بە (**Analepsis**) (جيرار جينيت) داناوە لە ژێر ئەو زاراوە وە پێناسەى ئەم هونەرەى كردووە, لە ماستەر نامەكەيدا بەناونيشانى (تەكنيكى گێڕانەوە لە رۆمانەكانى (عەبدوڵلا سەراج دا)[١٤٩].

ئەم فرە زاراوەييە نەبۆتە كێشەيەك لاى لێكۆڵەرانى كوردى, چونكە هەموويان لەواتا يەك مەبەستيان هەيە, كە مەبەست لێى: ((كردەيەكى دەروونى يە، كە كەسانى ناو چيرۆك هەڵدەستن بە ئەنجامدانى كە بەهۆيەوە بۆ رووداوەكانى رابردوو دەگەڕێنەوە لە چوار چێوەى كات و رووداوەكانى ئێستا دا چالاكى پێدەبەخشن))[١٥٠]. ئەم فرە زاراوەيى يە لاى لێكۆڵەر و توێژەرانى عەرەبيش هەيە لەوانەش (الاسترجاع – الاستڕكار – فلا شباك، البعديە، ... هتد)[١٥١] بەكاردەهێنن .

زاراوەى دواخراوى, كە (فلا شباك) يشى پێدەڵێن گەڕانەوەى زەين بۆ رابردوويەكى نزيك يان دوور ((ئەم زاراوەيە لە فەرهەنگى دەرهێنەرە سينەماييەكانەوە، هاتووە، پاش تەواو بوونى وێنەگرتن، تێكەڵ كردنى وێنەكان دەستپێدەكات و ئيشى تيادا دەكرێ بۆ پێش و پاش خستنيان بێ ئەوەى كارەكە نارێك بێت . بە زۆرى لە چوارچێوە هونەرييەكە و خستنەروويەكى شكۆ دار دەمێنێتەوە))[١٥٢], ئەمەش لە رێگەى هێنانەوەى هەندێك رووداو, كە لە رابردوو ڕوويانداوە و وەبيرهێنانەوەى لەكاتى ئێستادا .

پێناسە و جۆرەكانى هونەرى دواخراو :

دواخراوى ئەو رەوتە گرنگەى گێڕانەوەيە دەتوانرێ ماوەى كاتى گێڕانەوەكە درێژبكرێتەوە، كە نووسەر كاتى گێڕانەوەى ئێستا ڕادەگرێ و بەهۆى هۆشەوە دەگەڕێتەوە بۆ كاتى گێڕانەوەى رووداوەكانى رابردوو پێشتر بەسەريدا تێپەڕيوە و لەكاتى خۆى باسى نەكردووە، بەڵام ئێستا دەيانگێڕێتەوە و جياوازى نێوانيان ديار دەكات، هەر لەو بارەيەوە (جيرار جينێت) دەڵێ : ((دواخراوى دەستهەڵگرتنى گێڕەرەوەيە لە ئاستى

147– گفتوگۆ لە رۆمانى كورديى كرمانجى خواروودا (١٩٩١–٢٠٠٣)، جەلال ئەنوەر، ل٢٧٩ .

148– پلۆت لە چيرۆكى كورديدا (١٩٩٥–٢٠٠٥) بوشرا كەسنەزانى، چاپخانەى لەريا سليمانى, ٢٠١٢, ل٢١٧ .

149– تەكنيكى گێڕانەوە لە رۆمانەكانى (عەبدوڵلا سەراج) دا، رێزان رەحمان خدر، ل١١٤ .

150– الحوار القصصى، فاتح عبدالسلام, ص١٣٥ و معجم المصطلحات الادبية المعاصرة، د. سعيد علوش، دار الكتاب اللبنانى بيروت ١٩٨٥، ص٩٧ .

151– تقنيات السرد في روايات احمد خلف، اريان عبدالقادر عثمان، رسالة الماجستر، كلية اللغات جامعة صلاح الدين، اربيل، ٢٠٠٧، ص١٣٥ .

152– گێڕانەوە لە چيرۆكەكانى (ئەحمەد محەمەد ئيسماعيل) دا، پەرى سالح موفتى، ل٩٦ .

یەکەمی گێڕانەوە بۆ ئەوەی ڕووداوێ بگێڕێتەوە کە پێشتر پشتگوێی خستووە یان بەسەری تێپەڕیوە))[١٥٣] هەر سەبارەت بە دواخراوی کەسایەتیەکی شارەزایی ئەو بوارە (د. شجاع مسلم العانی) دەڵێ: ((دواخراوی ڕێگەیەکی گێڕانەوەیە, کە بریتییە لە هێنانەوەی ڕووداوێکی ڕابردوو، دەکەوێتە پێش ئەو خاڵە زەمەنییەی کە گێڕانەوە کە پێی گەیشتووە)[١٥٤]. هەروەها (سمیر المرزوقی) و (جمیل شاکر), هەمان بۆ چوونیان هەیە و سەبارەت بەم هونەرەوە دەڵێن: ((گێرانەوەی ئەو ڕووداوانەیە, کە پێش ئەو کاتە دەکەوێت, کە کاتێك گێرانەوەکە پێگەیشتووە.))[١٥٥]

کەواتە دەتوانین بڵێین دواخراوی یەکێکە لە تەکنیکە گرنگەکانی گێرانەوە, کە گێڕەرەوە بەهۆی باسکردنی هەندێ ڕووداوی ڕابردوو کاتی گێڕانەوە درێژ دەکاتەوە, کە ئەمەش کردەیەکی هەروا لەخۆوە نییە, کە مەبەستی تایبەتی ڕۆماننووسی لە پشتەوەیە, ئەویش بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئەو ڕووداوانەی, کە بەمەبەست بێت یان بێ مەبەست دەرنەخراون یان ڕوونکردنەوەی ڕابردووی کارەکتەرەکان.

جۆرەکانی هونەری دواخراو:

زۆربەی ئەوکەسانەی کە لەبواری ڕۆماندا, پسپۆڕن و شارەزاییان لە بارەیەوە هەیە, کاتێك باس لە (دواخراو)ی دەکەن, وەکو هونەرێك لە هونەرەکانی ڕۆمان, بەرەو وردەکاری ئەو هونەرە شۆڕدەبنەوە و دەیناسێنن و جۆرەکانی دیاردەکەن, ئەوا دابەشی سێ جۆری دەکەن, کە ئەمانەن:

١– دواخراوی ناوەکی . ٢– دواخراوی دەرەکی . ٣– دواخراوی ئاوێتە .

١– دواخراوی ناوەکی:

یەکێك لە پێناسەکانی دواخراوی ناوەکی ((**internal analepsis**)) دەڵێ: گەڕانەوەیە کە بۆ ئەو ڕووداوانەی ڕابردوو کەڕوویانداوە، بەڵام پێش ئێستا باس نەکراون لەکاتی ئێستای ڕۆمانەکەدا دەگێڕدرێتەوە))[١٥٦] . لە پێناسەیەکی تری دواخراوی ناوەکیدا ((گەڕانەوەی ناوەکی گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانە دەگرێتەوە، کە پاش دەستپێکردنی گێڕانەوە دەکەون واتە لەڕووی زەمەنەوە گێڕانەوەکە دەستی پێکردووە، پاشان ئەو زەمەنە ڕادەگیرێ بۆ ئەوەی ئەو ڕووداوانە بگێڕێتەوە، کە لەکاتی دەستپێکردنی گێڕانەوەکەدا لە بیرکراوەیان دەرفەتی گێڕانەوە یان نەبووە))[١٥٧].

---

[153]– خطابة الحكاية– بحث في المنهج, جيرار جينيت, ت: محمد معتصم و عبدالجليل الازدي و عمر حلي, الطبعة الثانية, ٢٠٠٠ , ص٥١ .

[154]– البناء الفنى فى الرواية العربية فى العراق، د. شجاع مسلم دغيم العانى, رسالة دكتوراة,كلية الاداب – جامعة بغداد, ١٩٨٧, ص٦٢ .

[155]- مدخل الى نظرية القصة تحليلاً و تطبيقاً, سمير المزروقي و جميل شاكر, ص٧٦ .

[156]– مایکل تولان، روایت شناسی درامدی زبانشناختی، انتقادی، ص٨٥ .

[157]– لێکۆڵینەوەی شیکاری لە بارەی ڕۆمانی کوردییەوە، د. نەجم ئەلوەنی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس– هەولێر، ٢٠٠١، ل٢٠ .

١- دواخراوی دەرەکی: مەبەست لە دواخراوی دەرەکی گێڕانەوەی ئەو رووداوانەیە, کە دەکەوێتە دەرەوەی گێڕانەوەی پرۆسەی دەقی رۆمان، کە گێڕەرەوە کاتی ئێستای گێڕانەوەکە رادەگرێت و دەگەڕێتەوە سەر باسکردنی ئەو رووداوانەی, کە لە رابردوو روویانداوە، بەمەبەستی پێشکەشکردنی زانیاری زیاتر لەبارەی کەسایەتی و رووداوەکانی دەقەکەوە))[١٥٨]. واتە گێڕەرەوە (حیکایەتخوان), کاتی ئێستای گێڕانەوەکە رادەگرێت و دەست دەکات بە گێڕانەوەی ئەو رووداوانەی کە لەزەمەنێکی دوورو بەر لە دەستپێکردنی گێڕانەوەکە روویانداوە بە مەبەستی پێدانی زانیاری زیاتر بە خوێنەر لە بارەی کارەکتەرەکانی ناو رۆمانەوە بەو مەبەستەی کە رۆماننووس خۆیی مەبەستیەتی .

٢-دواخراوی ئاوێتە:

مەبەست لە دواخراوی ئاوێتە ((دواخراوی ئاوێتە – **Mixed**)) بریتییە لەگێڕانەوەی رووداوەکانی پێش و پاش کاتی ئێستای رۆمانەکە))[١٥٩]. واتە لە تێکەڵکردنی هەردوو جۆری دواخراوی ناوەکی و دەرەکی پێکدێت . دواخراوی هەندێ جار لە رێگەی گێڕەرەوە هەندێ جاریش کارەکتەر لە رێی زەینی خۆی ئەنجامی دەدات بەو مەبەستەی, کە ((زیاتر رۆشنایی بخاتە سەر رووداوەکانی رابردوو لەکاتی ئێستادا ، بۆ ئەوەی خوێنەر بەو ڕۆڵەی کە کەسایەتیەکان لەناو گێڕانەوەکەدا دەیگێڕن ئاشنا بکات))[١٦٠].

---

158 – تحليل الخطاب الروائى (الزمن– السرد– التبئير) سعيد يقطين، المركز الثقافي العربى، بيروت الدار البيضاء، ١٩٨٩ ، ص٧٧-٧٨ .

159 –تەکنیکی گێڕانەوە لە رۆمانەکانی(عەبدوڵڵا سەراج)دا، رێزان رەحمان خدر، نامەی ماستر, کۆلێژی پەروەردە , زانکۆی سەلاحەدین, هەولێر, ٢٠٠٧، ل١٤٤ .

١٦٠ – گۆشە نیگا لە رۆمانەکانی سەبری سلێڤانی دا، د. بەیان ئەحمەد حسێن ئامێدی، چاپی یەکەم, چاپخانەی شەهاب, هەولێر, ٢٠١٣, ل٨ .

پراکتیزەکردنی هونەری دواخراو لە ڕۆمانەکانی
(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – ڕاز – دەغدو) دا :

١– دواخراوی دەرەکی:

أ– لە ڕۆمانی (کۆردەر) دا:

سەنگەر لە ڕێگەی دیالۆگی ناراستەوخۆوە قسەکانی باوکی دەگێڕێتەوە سەبارەت بەو کارانەی کەسایەتیەکی لاوەکی ڕۆمانەکە, بەناوی (فتح الله) کە لەڕابردوو کردوویەتی دەڵێ: (فتح الله) پێش ئەوەی ببێت بە قەساو شوانی خەڵك بووە و بە شوانێکی دز و نامەردیش ناسرابوو, کە مەڕ و ماڵاتی خەڵکی بە دزیەوە فرۆشتووە پێش ئەوەش بیان فرۆشێت خۆییەکی زۆری بە ئاژەڵەکانی داوە بۆ ئەوەی ئاوێکی زۆر بخۆنەوە لەکاتی فرۆشتنیان, کە دواتر بۆتە هۆی دەوڵەمەند بوونی ئەمەش ئەرکی دواخراومان بۆ روون دەبێتەوە کە دەتوانێ کۆمەڵێ زانیاری دەربارەی ژیانی رابردووی کارەکتەرەکانی بە خوێنەر بدات. باوکم دەیوت: **((فتح الله پێش ئەوەی ببێت بە قەساو، شوانی خەڵك بووەو، بە شوانێکی دز و نامەردیش ناسرابوو، وردە ، وردە، ماڵاتی سەندوە و فرۆشتوویەتی، چەند ڕۆژێك پێش ئەوەی بیان فرۆشێت . خوێ یەکی زۆری بەو ئاژەڵە بەسەزمانانە ئەداو ئاوی لێ دەبرینەوە، ... تا ڕۆژی فرۆشتن ئاوی ئەخستنە بەر ماڵاتی تینوی خنکاو تا لە فرۆشتنا قورستر بن! ! ! .))**[١٦١]

هەر سەبارەت بە دواخراوی دەرەکی گێڕەرەوە قسەکانی دایکی سەبارەت بە ڕووداوی کوێربوونی (ڕەحمان) دەخاتەڕوو, کە ئەم ڕووداوە دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژانی رابردووی منالی, کە ڕەحمان منالێکی هەتیوو لاسار بووە, چووەتە سەر درەخت هێلکەی قەلەڕەشی دەرهێناوە, قەلەڕەشەکانیش چاویان دەرهێناوە, کە دواتر بۆتە هۆی کوێر بوونی:(دالگە) دەیوت: **((کاتێك منداڵ بووە زۆر سەهەنەو چەتوونی کردووە ... ڕۆیشتووەتە سەر درەخت تا هێلکەی قەلەڕەشی لە هێلانە دەرهێناوە، قەلەڕەشەکانیش چاویان دەرهێناوە ... ! ! بەڵام ڕەحمانە کوێر ئاوڵە کوێری کردبوو... !))**[١٦٢]. لەم دەقەدا گێڕەرەوە کاتی ئێستای ڕاگرتووە وگەڕاوەتەوە بۆ ڕووداوێکی رابردووی دوور بەر لە دەستپێکردنی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە, کە زانیاری زیاتری دەربارەی ڕەحمان پێشکەش کردووین .

هەر لە ڕۆمانی کۆردەرەدا, کاتی گێڕەرەوە بە دواخراوی دەرەکی (فلاشباکی دەرەکی) هەندێ ڕووداوی گێڕاوەتەوە, وەك گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ژیانی کەلای حەیدەری, کە باسی ڕەوشت و کاری داگیرکەر دەکات, کە چۆن بەکەمی دەڕواننە خەڵکی ژێر دەستەی خۆیانەوە, تاکو کاریان پێیە کاری لەگەڵ دەکەن ئەو کاتەی کە کاریان لەگەڵ تەواو بوو, تۆمەتباری دەکەن, کەلای حەیدەریش لە کۆتایدا بە دزی تۆمەتباری دەکەن و دەڵێ: **((دە ساڵی ڕەبەق چێشت کەریان بووم، دوای دە ساڵ خزمەت ساڵێکیش بە**

161– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٢٧ .

162– سەرچاوەی پێشوو، ل٧ .

تۆمەتی دزی خستمیانە بەندیخانەوە ... ساوە الله حەزرەتی یوسف چەندە بێ تاوان بوو، منیش هەروا .... لێم گەڕێن ئێوە وەك من ئەم دایك خۆ گێیانە نا ناسن ... ! ! .))(١٦٣)

لەم دەقەی خوارەوەشدا, دواخراوی دەرەکی بەکارهاتووە, کە پەیوەندیان بە مێژووی دروستکردنی ئەم قەلآیە و ژیان لە دەوروبەری ئەم قەلآیەوە هەیە. کاتێك خالۆ حوسێن دەڵێ :

((ئەم قەلآیە حمە پاشای جاف دروستی کردووە بۆ زستانە هەوار، ئەڵێن رۆژ گارێك لە دامێنی ئەو گردەدا دوو سێ هەزار رەشماڵی جاف هەڵی دەداو سەر کۆمارەکانی جافیش لە خزمەت پاشادا دەست بەنەزەر دەوەستان . وەستایان لە ئەسفەهانەوە هێناوە قەلآکەی پێ دروست کردووە. تا چەند سالێکیش لەمەوبەر کەریم بەگی جاف سەرۆکی تێکرای جاف پێش ئەوەی نیشتەجێ ی کەلار ببێت هەر لەو قەلآیەدا دەژیا.))(١٦٤)

ب– لە رۆمانی (هیچ) دا:

ئەوەی لە دەقی ئەم رۆمانەدا بەرچاو دەکەوێت ئەوەیە، کە رۆماننووس کۆمەڵێك دواخراوی بۆ گێڕانەوەی رابردوو بەکارهێناوە, لەکاتی ئێستای ئاستی سیستەمی گێڕانەوەی دەقەکە، واتە دوای تەواوبوونی گەڕانەوە بۆ رابردوو، دیسان زنجیرەی رووداوەکان بۆ ئەو شوێن وکاتە دەگەڕێتەوە، کە زۆربەی جار لە رێی دیالۆگی کارەکتەرەکانی ناو رۆمانەوە گوزارشتی لێدەکرێت. وەك لە دیالۆگی نێوان محەی رێگر و حمە ناجەی رێگرە, کە حەمە ناجە داوا لە محە دەکات بچن دزی لە حاجی کەلەك بکەن، بەڵام محە سەرەتا رازی نابێت و دەڵێت: وازم لەم کارە هێناوە, چیتر بەدوای ئەم کارەدا ناڕۆم, حەمە ناجەش بۆ رازیکردنی محە رووداوی دەست درێژی کردنەی کچێکی هەرزەکارەوە لەلایەن حاجی کەلەکەلەوە بۆی دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((چەند سالێك لەمەوبەر پێش ئەوەی بچێ بۆ حەج و پشتوێنی زەردی لێ ببەستێ بەسەر سیروانەوە کەڵەکەوان بوو، خەڵکی دەپەڕاندەوە . جارێکیان باوك و دایك و کچێکی تازە پێ گەیشتوو دەیانەویست لە سیروان بپەڕنەوە. سەلمان گاحیز پێیان دەڵێت: کەڵەکەکەم هەر چوارمان هەڵ ناگرێت لە پێشدا دووانتان دەپەڕێنمەوە ، دەگەڕێمەوە بۆ ئەوەی تریان ، بەڵام وا چاکە لە پێشدا ئێوە بپەڕێنمەوە و دوا جار بگەڕێمەوە سەر کچەکە تان ماشاڵا بە خۆیەوەتێ . باوك و دایکی لە خۆ بێ خەبەر سواری کەڵەك دەبن و دەپەڕێنەوە و سەلمان گاحیزیش بە پەلە خۆی دەگەیەنێتەوە ئەو بەرو کەڵەکی دەبەستێتەوە و یەکراست تاو دەداتە سەر کچە و لە ئامێزی دەگرێ و کچە هەرچی پەلە قاژێ دەکا خراپتر لەناو دەست و بازووانی پڕ هێزی سەلمان دا گیر دەبێت و زۆر ناخایەنێت هەرچی جلی کچە هەیە هەڵی دەتلیشێنێ و کچ ڕوت و قووت دەکاتەوە . باوك و دایکی داماویش لەو بەرەوە بە چاکی چاویان لە کچی بێ چارەیانە و گوێ یان لە زیرەو هاواریەتی . هەرچی دەپاڕێنەوە ، هەرچی خۆڵ دەکەن بە سەری خۆدا . سەلمان ئەوەی ویستی بە کچەی کرد. کچە هەر لە ژێر سەلمان ڕزگار بوو، یەکراست خۆی هاوێشتە سیروانەوە . دوای چەند رۆژێك لاشەکەیان دۆزی یەوە.))**(١٦٥)

163– رۆمانی کۆردەرە، ل٥٥ .

164– سەرچاوەی پێشوو، ل١١٥ .

165– رۆمانی هیچ، ل١٧–١٨ .

ڕۆماننووس ئەم دواخراوە دەرکییەی لە ڕێی کارەکتەرەوە پێشکەش کردووە و لەکاتی ئێستای گێڕانەوەدا، کە ڕووداوەکە پێش دەستپێکردنی ئێستای گێڕانەوەکە ڕوویداوە و زانیاری دەربارەی حاجی کەلەك دەخاتەڕوو, هەروەها خوێنەریش لەم ڕووداوە ئاگادار دەکاتەوە. واتە ئەم ڕووداوە لەچەند ساڵێك لەمەوبەر پێش گێڕانەوەکە ڕوویداوە، کەچی ئێستا ئەم کارەکتەرە بۆ محەی دەگێڕێتەوە بۆ ئەوەی ڕازی بکات و تۆڵە لە حاجی کەلەك بکەنەوە, ئەویش بە دزینی ڕانەمەرەکانی زیانی پێبگەینن.

گێڕەرەوە لە ڕێگەی دواخراوێکەوە هاوڕێیەتی گیان بەگیانی محەی ڕێگر لەگەڵ مینە سینگ ڕووت و قالە مشەخۆر دەگێڕرێتەوە و دەڵێ:**((چەند ساڵێك لەمەوپێش دەکەونە داوی چەند تفەنگ چی یەکەوە و گەمارۆ دەدرێن و شپرزەیان دەکەن، زۆری نامێنێت دەست بگیرێن. لە لایەکەوە چو دەستی غەیب تاقە تفەنگێك دێتە هانایانەوەو ، کەم کەم ئابڵوقە دەشکێنێ و مینە و قالەش لە دەست بگیری ڕزگار دەکات . مینە قالە لە ئازایی و مەردانەگی تەقە کەری نەناسراودا سەریان سوڕدەمێنێ و کێ بێ و لە خۆیەوە ، خۆی بخاتە ئاوا گۆبەنێکەوە بێ مەترسی . هەرچی لە خۆیان دەپرسی پرسیارەکانیان بێ وەڵام دەمایەوە. تا محە لێیان نزیك دەبێتەوەو دەڵێت بە نامەردیم دەزانی دە دوانزە تفەنگ دار پەلاماری دوو کەس بدەن ، بۆیە لە سەر تانم کردەوە.))**(١٦٦) ئەم ڕووداوی تەقەکردنی تفەنگ چیەکان لە قالە و مینە سنگ ڕووت و بەهاناوە چوونی محە بۆ کاتی ڕابردوو دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێکردنی ئێستای گێڕانەوەی ڕووداوەکە .

ج‒ لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

دواخراوی دەرەکی لەوکاتەوە دەست پێدەکات, کەکاتی گێڕانەوەی ڕووداوە سەرکیەکان ڕادەگیرێت و دەست دەکرێن بە گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانەی, کە لە ڕابردوویەکی دوور ڕوویانداوە دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێکردنی ڕۆمانەکە . لە ڕۆمانی پاشایان کوشت دا, کاتێك (ئەحمەد بەگی وەلەدبەگی) خاڵی پاشای کوڕی سلێمان پاشای بابان لەگەڵ خوشکە زاکەی باس لەوە دەکات, کە چۆن دەست بەسەر خێڵی جافدا بگرن، لە سەرەتادا خوشکە زاکەی بەوە ڕازی نابێت ئەمە بەرامبەر خێڵی جاف بکات و قسەی باوکی بیر دەکەوێتەوە بەهۆی دواخراوەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕۆژانەی کە باوکی بەرامبەر خێڵی جاف قسەی کردووە دووبارە لەکاتی ئێستادا بۆمان دەگێڕێتەوە: زۆر جار لە باوکم بیستووە و دەڵێ: **((‒ هیچ زەبروزۆرێك دەرحەق بە جاف ئەنجام نەدرێ باشترە . سەرتاسەری ڕۆژ هەڵاتی دەسەڵاتی ئێمە هەر هەمووی جافە. ئەگەر بێتو بیانەوێ لە دووبەرەکی و چەند بەرەکی ئێمەی باباندا لایەنگیری یەکێك یا برکەیەك بکەن، گۆبەندێکی گەورە دەنێنەوە ، یا بۆ خۆیان ڕاستەوخۆ سەر بەرز بکەنەوە گەورەترین گرفتاری دروست دەکەن ، چاکتر وایە پا نەنرێتە سەرکلکیانا.))**(١٦٧) قسەکانی باوکی بەهۆی فلاشباکی دەرەکی بۆ خاڵی دەگێڕێتەوە, کە جافەکان سنورێکی فراوانی ئێمەیان پێکهێناوە هەر خراپیەك بەرامبەر یان دەبێتە هۆی کێشەیەکی گەورە, بۆیە واباشترە بەخراپە بەلایەنەوە نەچین.

166‒ ڕۆمانی هیچ، ل٧٢ .

167‒ ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل٩٢ .

گێڕەرەوەی هەمووشتزان بەهۆی فلاشباکەوە باسی خێڵی جاف دەکات و دەڵێ : **((ڕێچکەی ساڵانەی جافیش لەکاتی خۆیدا و بە ڕێگەی جاران دەهاتن و دەچوون لەناوچە دوور وڵاتەکاندا، تیرەکان لە یەکتر دوور نەدەکەوتنەوە، هەر کە لە گوزەرگای ناوخوان بەرەو شلێر و پانتاییی پێنجوێن دەکەوتنەڕێ, هەستیان بە هێمنیەکی زۆرتر دەکرد و بیرەکانیان بچووکتر دەبووەوە کەم و زۆر لە یەکتر دوور دەکەوتنەوە و بە ڕێچکەی جاراندا بە دۆڵ و بەندەنی جیاکاندا بەرەو خوار دەبوونەوە ...))**[١٦٨]. لەم دەقەدا, گێڕەرەوە یەکڕیزی و تەبایی تیرەکانی جافی لە جاران نیشانداوە.

د– لە ڕۆمانی (ڕاز) دا:

ئەو دواخراوەی تایبەتە بەبیرکردنەوە و زەینی پیرانەوە لەلایەن چەکدارانی ئاغا مەهندسیەوە بەدیل دەگیرێت بەهۆی خراپی ڕێگاکەوە بۆ ئەوەی بەرەو شوێنی بارەگاکە برۆن, کە دەبوایە سواری ولاغ بن, بەڵام فراولە ترسی خۆی رادەگەیەنێت, کە ناتوانێت سواری وڵاغ بێت, چونکە پێشتر سواری ولاغ نەبووە بەڵام پرۆفیسۆر بێ ترسی خۆی رادەگەیەنێت, کە ئەمە ترسی بۆ چییە کە گێڕانەوە لە ڕێگەی زەینی پیرانەوە دەبێت و دەڵێ: **((ئەوانەی نەیاندەزانی من منداڵی دێ یەکی لە بیرچووی شڕۆڵی پیشێلکراوی یەکێك لەناوچەکانی کوردستانم بە ناوی (قادر ئاوا) نەیاندەزانی تا هەرەتی لاویشم لەسەهۆڵبەندانی زستانی سەقزدا بەسەر بردووە و لە یانەی سروشتدا فێری سوارکاری و ململانێی ژین بووم ئێمە و ولاخەکانی تر و تەواوی ئاژێڵەکان لەگەڵ یەکدا دەرو ئاشنابووین و ڕەشە بەرازم هەرگیز لەبیر ناچێتەوە چەندان جار لەسەر ڕەفتاری دڕندە خوویانەی سەر و گوێلاکی یەکترمان شکاند بوو ڕەشە تۆز کاڵێك بەزەیی لە دڵ و دەروونیدا وەدی نەدەکرا بە تایبەت لە ئاستی ئاژێڵ و وڵاخدا یەکجاری بێ بەزەیی بوو. ئەو دەسەڵاتی بەسەر ئاژێڵدا دەلوا درێغی نەدەکرد دڵنیام ئەگەر بەسەر بەشەریشدا بیتوانیایە هەمانی دەکرد . زۆربەی شەڕەکانمان لەسەر ولاخە بەرەڵڵا بێ خاوەنەکان بوو. لەزەتی لەوە دەبرد سفت و سەختی سەری زەکەری نێرەکەرە سەقەت و لەکارکەوتووەکانی دەبەست. نێرەکەر دوای ماوەیەك لە ئازاردا جێگەی بەخۆی نەدەگرت و، بەزمانی بێ زمانی دەهاتە لوشکە و پێشکە و پارانەوە، ڕەشەش بە دوایدا دەیدا لە چەپڵە و قاقاپێ دەکەنی، یا لەنێوبێخدا گونیانی شەتەك دەدا یا داری دەخستە کۆمیان، لە ڕەشە بەستن بوو، لە من و یەك دووانێك کردنەوە ، هێندە وەستاکارانە گرێی دەدا جاروبار گرێکە دەبووە گرێکوێرە و بۆمان نەدەکرایەوە بە ناچاری فەنەرمان بەکار دەبرد, کاتێك میزیان بەرەڵڵا دەبوو ئامێختەی خوێن میز فوارەی دەکرد.))**[١٦٩], بەهۆی ئەم دواخراویە ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە، کە د.پیران خەلکی گوندێکە بەناوی قادر ئاوایە, هەروەها ئاشکرا بوونی رەفتاری منداڵی کە سەروگوێلاکی یەکتریان شکاندووە . و نیشاندانی رەفتاری رەشەی دڵرەق بەرامبەر ئاژەڵ و وڵاخەکان دلرەقی بەرامبەریان کردووە و هۆی شەرەکانیان دەردەکەوێت, کەلەسەر وڵاخە بەرەلاکان بووەو بووەتە هۆی شەڕیان, هەروەها ئازاردانی کەر و ولاغەکان لەلایەن رەشەوە, کە زۆر بێ رەحمانە ئازاری ئاژەلەکانی داوە, کە دەبووە مایەی خۆشحاڵی (رەشە) بەوکارەی دەیکرد .

---

[168]– سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥ .

[169]– رۆمانی راز، ل١١ .

لەم جۆری نموونەی دواخراوی دەرەکییە رۆماننووس وێنەی هەردوو دەسەڵاتی پیشان دەدات, دەیەوێت پێمان بڵێت, کە ئەم دوو دەسەڵاتە هەروەکو یەك وان لە زولم و زۆرداری بەرامبەر بە مرۆڤی کورد, کە لە رێگەی زەینی پیرانەوە بۆمان روون دەبێتەوە, کە د.پیران لەگەڵ هاورێیە دێرینناسەکانیەوە لە بەرلینەوە بۆ ئێران دێن, لە گوزەرنامەی ئەو وڵاتە دەست بەسەر دەکرێ و رەوانەی (قەسری قەجەری) دەکەن, کە لەنزیك بن میچەکەی زیندانی یەکە نووسرا بوو **(ئاخ لە دەست زەبرو زۆری رەزا شا)**[١٧٠] , لە رێی بیر و زەینی (د. پیران) ەوە بۆ رۆژانی فەرمانڕەوای سەردەمی ڕەزا شا دەگەڕێتەوە و ئەو رۆژانەی دەسەڵاتی هەبوو, فەرمانڕەوایی ئێرانی کردووە, ((**ئاخ لە دەست ڕەزا شا چ دیارییەکی دیاردەی بۆ بەجێ هێڵاوین ؟ لە پانتاییی دڵ و جەرگی شاری تاراندا وێنە و نموونەی بەندێکی راستەقینەی سەدەکانی ناوەراستی تارانی دوا هەناسەی سەدەی بیستەم قولەو دەرگە هەڵقەرێژەکەی بانگەوازێکی دەم هەراشانەیە بۆ چەپاوی بوون و باوەڕ و بیروڕای رۆشنبیران. ترسم لێ نیشتبوو وەك سەدان و هەزاران کەسی لەبیر چووی فەرامۆشخانەی قەسر قەجەر لە بیر بچمەوە و بکرێمە کەرپووچێك لە ملیۆنەها کەرپووچی تەڕ و نمداری لە ژێر باری گرانی ژمارەیەکدا ، چوگا جووت بەرەو سەر ئاو و ئاخور ، بەرێم کەن قوتابییە توودەییەکانی هاوپۆلم زۆریان دەربارەی (قەسر) دەوت و زۆریشم بە پروپاگەندەی حیزبی توودە دەزانی و باوەڕم نەدەکرد ، خۆ خوا هەڵناگرێ، پیاو دەبێ هەق بڵێت شای دووەم رۆژئاوایانە تێدە فکرا و بەربڵاوانە دەینوارییە سازندەگیدا.))**[١٧١] لە رێگەی ئەم دواخراوە دەرەکییە, کە بەهۆی بیری کارەکتەرێکی, وەکو د. پیران لەناو شوێنی زیندانەوە سەردەمی ئێستای بەجێ هێشتووە, لە رێگەی زەینەوە بەرەو سەردەمی زۆرداری رەزاشا رۆیشتووە, دوایی بەرەو ژووری زیندانیەکەی گەڕاوەتەوە, کە سەردەمی کۆماری ئیسلامیە, و گەڕانەوە بۆ لای هاوپۆلەکانی, کە زۆر شتی لەوان دەبیست, کە بڕوای پێنەبوون سەبارەت بەو زیندانیە, کە پێشتر نەیبینیبوو, بەڵام ئەو ئێستا لەو شوێنەیە و بڕوای پێدەکات، چونکە بەوەی خۆی هاتۆتە ئەم شوێنەوە .

هـ- لەرۆمانی (دەغدو) دا:

رۆماننووس لەم جۆرەیدا, هەوڵیداوە کاتی ئێستا رابگرێت و بگەڕێتەوە بۆ رابردوویەکی دوور بەر لە دەستپێکردنی گێڕانەوەی رۆمانەکە, تا زانیاری بدات لەبارەی کەسایەتی کەسایەتیەکان و رووداوەکانی دەقەوە لەو کاتەی کە خێزانی سەنگەر لە شارۆچکەی زوبێر بوون, سەنگەر ئاشنایی لەگەڵ کەسایەتیەکی, وەکو (خەمیس) پەیداکرد, کچی کولانەکەیان بەناوی خەیمە داوای هاورێیەتی لێکرد, ئەویش تووشی دڵە راوکێ و بێزاری و نا ئومێدی ببوو, کە بچیتە شوێنێکەوە یەکتر ببین, یاخود نەچێت, کە لە دڵە ڕاوکێ و گومان دابوو , نەوەکو تووشی کارێکی خراپتر بێ خۆیان خێزانێکی دوورخراوەن, بۆیە (خەمیس) پێی دەڵێ ئەمە شتێکی ئاسایی و ترس و دوودڵی دلەراوکێ پێناوێت و چیرۆکی بە دواکەوتنی خوشکی خەیمە, کە لەڕابردوو روویداوە لەکاتی ئێستادا دەگێڕێتەوە و دەڵێ : ((**ترسی پێناوێ، خوشکە گەورەکەی خەیمە، کەوتە**

170– رۆمانی راز ، ل٣٢ .

171 -سەرچاوەی پێشوو ، ل٣٣ .

دوای ئەفسەرێکی بەغدایی و دایکیشی باشی لێ ناگێڕنەوە، باوکیشی چەندین ساڵە لە جێگەدایە ...))[١٧٢].
ساتی ڕۆیشتنی خوشکی خەیمە بەدوای ئەفسەرە عەرەبەکە دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێکردنی گێڕانەوەی ڕۆمانەکەوە .

لە شوێنێکی دیکەی دواخراوی دەرەکی نێو ڕۆمانەکە, کارەکتەرێکی تری نێو ڕۆمانی دەغدو ئەو مامۆستایەی, کە بۆ قوتابیەکانی ڕووداوێکی گەورەی مێژووی بۆ قوتابیانی دەگێڕێتەوە لە هێرشی ئەسکەندەری ماکدۆنی بۆ ئاسیاوە شەڕی گەورەی (ئەربائیلۆ), کە ڕوویداوە لە بناری قەڵای هەولێردا, هەزاران جەنگاوەری یۆنانی و ئێرانی بەیەکدا هاتوون و کوژراون, لە ئەنجامی ئەو شەڕە گەورەی نێوان هەردووکیان, کە ڕوویداوە و بۆ یەکەمجار ڕۆژ ئاوایەکان سەرکەوتوو بوونە بۆسەر ڕۆژهەڵاتیەکان بە درێژایی سەد ساڵ فەرمانڕەواییان کردووە و دەڵێ: **((هەر لەم دەڤەرە دا بۆیەکەمین جار فەرهەنگی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەلات تێکەڵاو بووە هێرشی ئەسکەندەری ماکدۆنی بۆ ئاسیا لێرەدا شەڕی گەورەی (ئەربائیلۆ) ڕوویداوە لە بناری قەڵای هەولێر هەزاران جەنگاوەری یۆنانی و ئێرانی بەیەکدا هاتوون و لە ئاکامی ئەو شەڕەیدا گۆڕانکاریەکی بنەڕەتی لە تەرزی ژیاندا ڕوویداوە و یەکەمین جارە ڕۆژئاوا بەسەر ڕۆژهەڵات سەرکەوتووە بە درێژایی سەد ساڵ فەرمانڕەواییان کردووە ...))**[١٧٣]

نووسەری ئەم ڕۆمانە ئەم دواخراوی دەرەکییەی خستۆتە ناو ڕۆمانەکە, کە ڕووداوی گەورەی ئەم شەڕە مێژوویەکی زۆر کۆنی هەیە و دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێکردنی گێڕانەوەکەی ڕۆمانەکە.

گێڕەرەوە لە ڕێگەی کەوتنە بیرەوە, کە باسی هاتنی شاڵاوی جەنگیزخان و هۆلاکۆ خانەوە دەکات, کە چۆن بە ئەسپ ئەو ڕێگایانەی بریووە گەیشتوونە شاری بەغدا و کاول و وێرانیان کردووە ئەو ڕووداوەی, کە لە مێژوودا باس کراوە لەکاتی هاتنیان ئەو شوێنانەیان لەناو بردووە کاولیان کردووە نەهامەتی یان بە دوای خۆیانەوە هێناوە. گێڕەرەوە ئەم ڕووداوە مێژووییەی خستۆتە ناو ڕۆمانەکەوە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی خوێندنەوەی ڕۆمانی (دەغدو) و خوێنەر ئاشنایی بکات بەم ڕووداوە مێژووییە, کە ئەمیش ساتی ڕوودانی ئەو ڕووداوانە دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێکردنی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە کە دەڵێ: **((کەوتمە بیری جەنگیزخان و هۆلاکۆ خانەوە، ئەو ڕێگە دوورەیان بە ئەسپ و ولاخ بڕیووە و گەیشتونەتە بەغدا وێرانیان کردووە، چ ئەمڕۆ لە دوێنێ دەچێ ... هۆلاکۆ خۆمالیەکان هەگیز لە بیانیەکان کەمتر نەبوونە.))**[١٧٤]

لوسی یەکێکە لە کارەکتەرە لاوەکییەکانی نێو ڕۆمانەکە لە گێڕانەوە و بەسەرهاتی خۆی بۆ هاوڕێیەکەی ئەو ڕووداوە دەگێڕێتەوە, کە لە تەمەنی شازدە ساڵانی لەلایەن دوو کەسەوە دەستدرێژی دەکرێتە سەری بە شێوەیەکی وەحشیانە, وەکو دوو گورگی برسی پەلاماری دەدەن ئەم ڕووداوە کاریگەری دەروونی لای دروست ئەبێت, کە بۆتە هۆی دووبارە گێڕانەوەی بۆ کەسێکی تری ڕۆمانەکە, کە دەڵێ : **((شانزە ساڵان بووم لەلایەن دوو کەسەوە لاقە کرام، هێندە وەحشیانە تێم بەربوون وەك دوو گورگی برسی دەم قەپۆز خوێناوی**

172– ڕۆمانی دەغدو، ل٢٣ .

173–سەرچاوەی پێشوو، ل١٦١ .

174–س. پ، ل٢٠٠ .

بە جووتە پێمەوە خەریك بوون ...))[١٧٥] رووداني ئەم رووداوە كە تاكی ئافرەت هەردەم پێیەوە دەناڵێنن لەلایەن هەندێ کەسانی ناپێگەیشتووی كۆمەڵ, كە دواتر ئەنجامی نەخوازراوی لێ روودەدات, رووداوی دەستدرێژی كردنە سەر لوسی دەگەڕێتەوە بۆ پێش دەستپێكردنی رۆمانەكە .

٢– دواخراوی ناوەكی:

أ– له رۆمانی (كۆردەرە) دا:

بوونی دواخراوی ناوەكی وەك تەكنیكێكی گێڕانەوە لەم رۆمانەدا، هۆیەكە بۆ برەوسەندنی ئاستی سیستەمی گێڕانەوەی رووداوەكان. رۆماننووس لەم رۆمانەدا هەندێ لەو رووداوانە, كە پێشتر بەسەریاندا تێپەڕیوە و پەیوەندیان بە رووداوە سەرەكییەكەی رۆمانەكەوە هەیە لەكاتی ئێستای گێڕانەوەكەدا دەیگێڕێتەوە.

لە دیالۆگی نێوان ئەكبەرو حوسەینی هاوپۆڵی زەمان سەبارەت بە رووداوی گیربوونی ئەو هەنارە گەورەی كە لە گیرفانی پانتۆڵەكەی زەمان گیرببوو ئەم رووداوە پەیوەندی بە چەند رۆژێك لەمەوبەرەوە هەیە, كە تووشی زەمان ببوو و حوسێن بۆ ئەكبەری برای زەمان دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ((**– چەند رۆژ لەمەوبەر زەمان هەنارێكی گەورەی سەند بوو خستیە گیرفانی چاكەتەكەیەوە ... وا هەفتەیەكە ، لە گیرفانی دەرنایەت، كاتێك لە پۆلا هەڵی دەسێنە سەر تەختەی رەش كتاوێك ئەخاتە سەر گیرفانی ... هەنار هەنار نی یە گەلێك زلە باوەر ناكەم بەم ئاسانی یە بیهێنە دەرەوە ...))**[١٧٦] گێڕانەوەی ئەو بەسەرهاتەی كە بەسەر زەمان داهاتووە دەگەڕێتەوە بۆ چەند رۆژێك لەمەوبەر, كە ببووە هۆی گیربوونی لەناو چاكەتی پانتۆڵەكەی, كە دواتر بووە هۆی دڕانی چاكەتی پانتۆڵەكەی.

كەلای حەیدەری سەبارەت بە لەدەستدانی دوكانی سەرووپای بۆ ئەكبەر دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ((**بەرە بەیانێك كابرایەك هات و داوای كاسەیەك سەرو پێی كرد. منیش بویم پڕكرد و رۆشت، دوای چارەگێك گەڕایەوە كاسە سەر و پێشی هێناوە وتی نامەوێت. ! !. ناتەوێت بەخێر هاتی و خوات لەگەڵ ...))**[١٧٧] لەم گێڕانەوەیەدا دواخراوی ناوەكی بەدی دەكرێت كارەكتەری لاوەكی لە باسی رووداوەكانی ئێستادا وەستاوە و رەوتی گێڕانەوەی بۆ بەرەبەیانێك بردووە ئەو بەرەبەیانیەی, كە كابرایەك كاسەیەك سەرووپای لێدەكرێت, دوایی نەوتی تێدەكات و دەیهێنێتەوە, ئەویش دووبارە دەیخاتە ناو قازان (مەنجەڵ)ەوە, كە بە پلانی ساحێب دوكانەكەی بوو, كە چاوی لە دوكانە كە بوو كە لە ئەنجام بووە هۆی لە دەستدانی كڕیارانی و دواتر داخستنی دووكانەكەی و لە دوایشدا بووە چێشتكەر لای حاجی سەعیدی خاوەن دوكانەكە.

گێڕەرەوەی هەمووشتزان (ئەكبەر) رووداوی گرتنی باوكی عەبەكولە دەخاتەڕوو. كە بە دزینی ئازووقەی چێشتخانەی یانەی كۆمپانیاكان تۆمەتبار كرا. دواتر بەهۆی پارە و پولێكی زۆر توانیان ئازادی بكەن و دەڵێ:

175– س. پ، ل ٢٤٤ .

176– رۆمانی كۆردەرە، ل ٤٣ .

177– سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٨ .

((هەر پاری پار لەسەر ئازووقە دزینی چێشتخانەی یانەی کۆمپانیا لەکەوەرا گرتیان ... بە چەند دەلاڵ ئینجا توانیان بە پارە و دەخەڵ بازی و فێڵ و تەڵەکە رزگاری کەن ... !! .))[178] ئەکبەر لە رێگەی دەستەواژەی (پاری پار) گەڕاوەتە دواوە دەستی لەگێڕانەوەی ئێستای رۆمانەکە هەڵگرتووە. ئەم ماوەیەش کە بۆی گەڕاوەتەوە و باسی دەکات لە چوارچێوەی گێڕانەوەکە دایە لە دەرەوەی نیە . **((من کە لە ژیانما لە شاری خانەقین نەڕۆیشتبووە مە دەرەوە . جارێك نەبێ ئەویش لەگەڵ گەشتی مەکتەب دا، بە باربووی مەکتەب من و چەند قوتابیەکی هەژاریان لەگەڵ خۆیان برد ...))** [179]. ئەکبەر لەم دەقەیەدا, دەگەڕیتەوە بۆ رۆژانی رابردووی منالی, کاتێ قوتابی بووە , لەگەڵ خۆیان بۆ گەشتی قوتابخانە یان بردووە.

ئەکبەر باسی فاتك دەکات دەربارەی مێردەکەی, کە دەمێکە لەسەر ساختەچیەتی گیراوە وە باسی ئاکار و ڕەوەشتی فاتك دەکات کە چۆن بووە ، کە فاتك هەر لەسەرەتاوە چاو لەدەربووە و دەڵێ: **((فاتك دەمێك بوو مێردەکەی لەسەر ساختەچیەتی و سێ بەندیەتی توند کرا بوو لە بەندیخانە ئەگەر چی فاتك هەر لەسەرەتاوە چاو لەدەرو عیشوە فرۆش بوو بەڵام کە لەم دوا دوایی یەدا تەنها ئەبێتەوە حەزی لەش و ئارەزووی سێکسی زۆری پێ دێنێت ...))**[180] ئەو کاتەش کە باس کراوە بۆ باسکردنی رووداوی گرتنی فاتك هەر دەگەڕێتەوە بۆ دوای خاڵی دەستپێکردنی گێڕانەوەی رۆمانەکە.

گێڕەرەوەی هەمووشتزان لەبارەی رووداوی مردنی دایکی یەحیا و هۆکارەکەیەوە, لە رێگەی دواخراوی ناوەکییەوە زیاتر شارەزایی دەدات بە خوێنەر بۆ ئەوەی بزانیت, کە یەحیا دایکی نەماوە و هۆکاری مردنەکەشی سەرەتا لای خوێنەر ئاشکرا نیە, بەڵام لە رێگەی دواخراوی ناوەکی هۆکارەکەی بۆ خوێنەر روون دەبێتەوە . **((یەحیا زەمانێك بوو دایکی مردبوو دەیان وت باوە ژنەکەی دەرمان خواری کردووە, چونکە خۆی منداڵی نەدەبوو...))**[181]

لە دیالۆگی نێوان ئەکبەر و هاوڕێی سەبارەت بە دەرچوونی لە بەندیخانە لە دوای دەرچوونیەوە چ کارێك دەکات ئەکبەریش هێشتا نازانێت چی بکات, بەڵام هاوڕێیەکەی پێشنیازی ئەوەی بۆ دەکات, کە خوێندنەکەی تەواو بکەت ، لەبەر خاتری دایکی و دەڵێ دوێنێ سەرنجت لە روخسارو پەژارەی (دالگەت) دا, کە بوویتە مایەی بار قورسی بەسەر قەلادو شکانییەوە ئەو کاتەی ئەکبەر بەهۆی (شەونامە)ی یاساغەوە گیرابوو. دایکیشی خەمێکی زۆری بۆ خوارد بوو. **(دوێنێ سەرنجت لە روخسارو پەژارەی ((دالگە)) ت دا، سەنگینی بەردە ئاشی ژیانت بەسەر قەلا دوشکانی یەوە هەست پێ نەکرد .... ؟))**[182] هاوڕێی ئەکبەر لەکاتی ئێستادا دەگەڕێتەوە بۆ رۆژی دوێنێ ئەو ڕۆژەی, کە غەم و پەژارەیەکی زۆر لە دایکی ئەکبەری بەدی کردبوو لەکاتی ئێستادا بۆمان دەگێڕێتەوە .

178– رۆمانی کۆردەرە، ل٩١ .

179– سەرچاوەی پێشوو ، ل٩٩ .

180– س. پ، ل١١٨ .

181– س. پ، ل١٢٠ .

182– س. پ، ل١٣٨ .

له دیالۆگی نێوان عەلی فەرمان و ئەکبەر, کە عەلی فەرمان دەگەڕێتەوە سەر باسکردنی کابرای قاچاخچی, کە تازە ئەکبەر لە دەرەوەی وڵات گەڕابوویەوە بۆ کەلار بەهۆی فلاشباکی ناوەکییەوە, کە لە رابردوودا فێڵی لە باوکی ئەکبەر کردووە, بەهۆیەوە بۆ ماوەیەك زیندانی کرابوو و دەڵێ : **(کابرا شەوێك لە شەردا لەگەڵ شورتەی گومرگ دا لەو رێگەوبانەدا کوژرا رۆحی بە جیهانی تاریکی شاد بوو .... !!))**[١٨٣]
عەلی فەرمان رووداوی کوژرانی کابرای قاچاخچی, کە چەند شەوێك لەمەوبەر لە شەردا کوژرا بوو لەکاتی ئێستادا رووداوەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە, کە بەهۆیەوە زانیاریمان سەبارەت بە کوژرانی پیاوەکە دەبێت, کە یەکێك لە پێناسەکانی دواخراو ئەوەیە, کە ((چیرۆکنووس کاتی رووداوەکە دەپچڕێنێت، بۆ ئەوەی کورتە رووداوێکی تر پێشکەش بکات کە لە رابردوو روویداوە))[١٨٤].

ب- لە رۆمانی (هیچ) دا:

لەم رۆمانەدا, رۆماننووس ئەم جۆرە هونەرەی بەکارهێناوە, کە پەیوەندی بە ژیانی رابردووی چەند کارەکتەرێکەوە هەیە لەزۆر شوێندا بەکارهاتووە, تاوەکو کۆمەڵێ رووداو, کە بەشێکن لە رابردووی کارەکتەرەکان لەکاتی ئێستادا دەیان خاتەڕوو, وەك ئەو رووداوەی کە لە رێگەی سەید جەلیلی فەراشی خەستەخانە دەخرێتەڕوو دەڵێ : **((... بە ناخێری گیانم دوێ شەو چووم تەنتریۆت بێنم ، پای حەمەی پەریخان گاسن بریندارى کردبوو ، چوومە سەرا ، گوڵچین و رەجەبی برین پێچ ئالأبوون بەیەکدا ، ناڵە و نووزە یان چودێڵەو با دووگوریس دەڕۆیشت . دوا براوە ، کە منی دی نەپەشۆکا ، وەك هیچ نەبوو بێت ، ئارام کە فەلێ لە باوەش رەجەب دەرهێنا و لەسەرخۆ خۆی پۆشتە کردەوە.))**[١٨٥] ئەم رووداوە دوێنێ شەو روویداوە, بەڵام گێڕەرەوە لەکاتی ئێستای گێڕانەوە باسی دەکات, بۆیە بۆتە دواخراوی ناوەکی .

له دیالۆگی نێوان دایکی عارف و عارفی کوڕیدا, دایکی داوای ئەوەی لێدەکات, کە دەست هەڵگرێت و واز لە کاری خشت برین بهێنێت وعارفیش لە وەڵامدا دەڵێت: دەمەوێ نانی عارەقەی نێوچەوانی خۆم بخۆم، نەك نانی تاڵانکردن و چەتە و رێگری، هەر بۆیە لەرێگەی وشەی (لە بیرمە) دواخراوی ئەنجام دەدات و باسی رابردووی باوکی دەکات, کە دایکی هۆکار بووە کە باوکی دووبارە بگەڕێتەوە سەر کاری پێشووی . **((بەسە ، دایە ! بیبڕەوە . من دەمەوێت بە عەرەقی ناو چاوانی خۆم نان بخۆم ، نەك نانی چەپاوو تاڵان و خاوە . باش لە بیرمە ، باوکم تۆبەی کردبوو ، بە دەوری دزی دا نەدەڕۆیشت . تۆ بووی هەردوو پایت کردە کەوشێك و دەست بەرداری نەدەبوویت ، تا ئاوا بە تەواوی ئاڵووەی هەزار کاری رەواو ناڕەوا بوو.))**[١٨٦] گێڕەرەوە لە رێگەی زەینەوە دەڵێ: (باشم لە بیرە) دواخراوی ناوەکی ئەنجامداوە سەبارەت بە گێڕانەوەی گفتوگۆی نێوان دایکی و باوکی, کە دایکی هۆکار بووە باوکی بگەڕێتەوە سەر پیشەی جارانی, کە دزی جەردەیی بوو کە

183– س. پ، ل٢٢٧ .

184– پلۆت لە چیرۆکی کوردیدا ساڵی ١٩٩٥-٢٠٠٥، بوشرا کەسنەزانی، ٢٠١٢، ل٢١٨ .

185– رۆمانی هیچ، ل٤٣ .

186– سەرچاوەی پێشوو، ل١٠٣ .

بڕیاری وازهێنانی دابوو. بەمەش هونەری دواخراوی ناوەکی زەمینە بۆ بەرەو پێش بردنی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە خۆش دەکات و ناهێڵێت ئاستی سیستەمی گێڕانەوەکە بەرەو سستی بچێت .

عارف کارەکتەرێکی سەرەکی تری نێو ڕۆمانەکەیە, لەگەڵ گوڵچین دەکەوێتە دیالۆگەوە, گوڵچینش پرسیاری ئەوەی لێدەکات , کە کەسی دێیەکانی خۆیانی بە بەرچاو کەوتووە کە بێن بۆ یانەی شەوانەی عەبدوڵڵا، ئەویش ڕووداوی کوشتنی ئیحسانی کوڕی مەلا (نەجمەددین)ی پێ ڕادەگەیەنێت, کە هەفتەیەك پێش ئێستا کوژراوە. **((خۆ تۆ شەوان هەر لە عەبدوڵڵایت ؟ کەسی دەوروبەری خۆمان دەبینی .**

– جار جار ئیحسانی کوڕی مەلا (نەجمەددین) م ئەدی ، بەڵام هەفتەیەکپێش ، لە ماڵێك دا کوژراوە .

– کوڕەکەی باجی ئایشێ ؟

– ئا

– بێچارە ، باجی چەندی خۆش دەویست . باشە ، لەسەرچی ؟

– دەڵێن ، کابرایەك لە باوەشی ژنەکەی دا دەی بینی هەردوکیان قەلە پارچە دەکات .))(١٨٧)

ڕۆماننووس ئەم دواخراوییەی لە ڕێی دیالۆگەوە پێشکەشکردووە لەکاتی ئێستای گێڕانەوەکە ڕووداوێکی پێشتر دەگێڕێتەوەو زانیاری دەربارەی کوژرانی ئیحسانی کوڕی مەلا (نەجمەددین) دەخاتەڕوو . واتە ئەم ڕووداوە لە هەفتەیەکی پێشگێڕانەوەکە ڕوویداوە، کەچی ئێستا ئەم کارەکتەرە (عارف) بۆگوڵچینی دەگێڕێتەوە .

ج– لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت)دا:

ئەو زەوارەی کە بەشەو دەچێتە لای پاشا بۆ ئەوەی بیبینێت, کە پەیامێکی هەبوو دەیویست پێی ڕابگەیەنێت, بەڵام لە سەرەتادا ڕێگرییەکی زۆری لێکرا, کە پاشا خەو تووە دەبێ بە ڕۆژ بیبینی, پاش هەرا و هۆریایەکی زۆر پاشای بە ئاگاهێنا, کە چووە لای پاشا ڕووداوەکەی چەند شەوێك لەمەوبەر بۆ پاشا دەگێڕێتەوە و دەڵێ : **((قوربانەکەت بم چەند شەو پێش زەوارێك بووین لە قەسری شیرین و ناوچەی زەهاوەوە دەهاتینەوە، ڕێگەیان پێ گرتین و ڕووتیان کردینەوە و بردمانیانە لای گەورەی چەتەکان پرسی کوێنە ڕین ؟ من وەڵامم دایەوە:**

– جافین

وتی :

جافن ؟

وتم :

بەڵێ جافین

وتی :

جافە گوێ بگرە نەمرم سەری پاشا کەتان بە ژێر سکی ئەسپەکەمدا هەڵواسم.))(١٨٨)

187– ڕۆمانی هیچ، ل٢٣٤ .

188– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل٤٤ .

رووداوی رووتکردنەوەی زەوارەکان و هەڕەشەی گەورەی چەتەکان لە پاشا چەند شەوێك پێشتر بووە, بەڵام بەهۆی گێڕانەوەی رووداوەکە لەلایەن زەوارەکە بۆ پاشا لەکاتی ئێستادا, کە بووەتە هۆی دروستبوونی دواخراوی ناوەکی لەنێو رۆمانەکەدا.

لەنموونەیەکی تری ئەم جۆرەدا, دوای ئەوەی پاشا هەڵدەداتە سەر خلە و دەیگرێت و پێی دەڵێ: **(خلە لە بیرتە هەفتەیەك پێش ئێستا چیت بەزەوارە جافەکەی لای ئێمە وتووە ... ؟(خلە) تەواوی هێزێك کە تێیدا مابووەوە، هەمووی لە دەم ڕوویدا کۆکردەوە وتی :**

باشم لە بیرە، هەمووی شەش شەو لەمەوبەر بوو چۆنم لە بیر دەچێ))(١٨٩) . گێڕانەوە و باس کردنی ئەو رووداوانە دەگەڕێتەوە بۆ رۆژانی رابردووی رووداوەکە, بەڵام دوبارە باسکردنەوەی لەکاتی ئێستادا, بووەتە هۆی دروست بوونی دواخراوی ناوەکی.

د– لە رۆمانی (راز) دا:

دواخراوی ناوەکی لە رۆمانی رازی (خوسرەو جاف)دا, جۆری ئەم نموونەی خوارەوەمان بەرچاو کەوتووە لەنێو رۆمانەکە لە دیالۆگی نێوان فراولە و پیران, کە پیران پرسیاری ئەوەی لێدەکات کە بیر لەچی دەکەیتەوە لەم ساتەدا, ئەویش سەرەتا وەڵامی بە هیچ نەداتەوە, ئەویش ئەڵێت ئەو هیچە خۆی شتێکە و فراولەش لە وەڵامدا دەڵێ: **((بیرم لەوە دەکردەوە لەم گۆشەی دنیایەدا چ ئاسان ئینسان دەکوژرێت . سەیر لەوەشدایە کوشتنەکەشی کراوە بە شانازی و مافێکی رەوا بۆ هەردوولا هەرچی دەکەم دیمەنی خەڵتان لەخوێنی ئینسانەکانی بەیانیم لەبەر چاو ون نابێت.))**(١٩٠) لەم دەقەدا, فراولە لە رێگەی بیرکردنەوە گەڕاوەتەوە بۆ کاتی ئەو بەیانیەی, کە یەکێك لەو دوو کەسە بەچەقۆ ئەوی تری دەکوژێت, پاشان دەسەڵاتداران هەر لەوێ ئەوی تردەکوژنەوە . ئەم دیمەنە لە بیری فراولە ماوەتەوە, بۆیە لەکاتی ئێستای گێڕانەوە باس دەکات, کە لەکاتی بەیانیەکە روویدابوو. هەرکاریگەری بەسەر دەروونی مابوویەوە, ببووە مایەی نیگەرانی و دووبارە باسکردنەوەی ئەم دیمەنە, کە دیمەنێکی خەمناك بوو لای فراولە .

ه– لەرۆمانی (دەغدو) دا:

سەنگەر سەبارەت بەسەردانیکردنی دایکی بۆ قوتابخانە, دەڵێ: ((**کاتێك قوتابی سەرەتایی بووم ، دایکم سەردانی قوتابخانەی دەکرد برێکی زۆر لە هاوپۆلەکانم توانجی بێ عەبایی دایکمیان تێدەگرت ناچاری شەڕ دەبووم ... و ڕکم لە دایکم دەگرت، کە دێ بۆ قوتابخانە بەعەباوە بێت ... بە گوێی نەدەکردم دەیان وت حەجیە یەشتا تەرو ... هەوس جولێنە بەتامە ...))**(١٩١). لەم دەقەدا, گێڕەرەوە گەڕانەوەی ناوەکی بەکارهێناوە و ئێستای رووداوەکانی راگرتووە رەوتی گێڕانەوەکەی بۆ کاتی قوتابی قۆناغی سەرەتایی بردووە، واتە ئەو کاتەی کە قوتابی سەرەتایی بووە لە تەمەنی منداڵی بووە, باسی ئەو کاتانە دەکات, کە

189– سەرچاوەی پێشوو، ل١٥١ .

190– رۆمانی راز، ل٥٦ .

191– رۆمانی دەغدو، ل٣٥ .

دایکی سەردانی قوتابخانەی کردووە, تاکو هەواڵی کوڕەکەی بزانێت لە قوتابخانە, هەروەها هۆکاری بەشەڕهاتنی لەگەڵ هاوڕێ قوتابییەکانی هەر تەنها لەسەر دایکی بووە, کە عەبای نەپۆشتووە و بۆتە هۆی ڕوودانی ڕووداوی شەڕ لەگەڵ هاوپۆلەکانی دا .

سەنگەر لە ڕێگەی بیر لە خۆکردنەوە لەوەی تازە ڕاگوێزراوە بۆ شارۆچکەی زوبێر لە خێزانێکی هەژارو کەم دەرامەت بوون. شتێکی وایان نەبوو بە دەستەوە, نەکارێکی باشیشان هەبوو, کە بیکەن بۆ ئەوەی بژێوی ژیانیان پێ بەڕێوە ببەن, دواتر بەهۆی بازرگانیکردن و دەست تێکەڵ کردن لەگەڵ خەڵك ماوەیەکی زۆر بەکاری بازرگانییەوە خەریك بوو, دواتر کە بووە مایەی وەدەستهێنانی پارەیەکی زۆر, بۆیە لەکاتی بیرکردنەوە لەخۆیەوە دواخراوێك بۆ ژیانی خۆی ئەنجام دەدات, کە بەهۆیەوە خوێنەر شارەزایی ڕابردووی دەبێت و کەپێش ئێستا چۆن بووە و ئێستاش چۆنە و دەڵێ : **گەڕامەوە ژوورەکەم، بیرم لە خۆم کردەوە، گەنجێکی بێ ناونیشان و بێ هۆزو عەشیرەت لە پڕ بوومە خاوەن پارە و گەنجینەیەکی زۆرو، تا دوێنێ دینار و دولارم بە دەستی خەلکیشەوە نەدەدی و لە ڕێکخراوی حیزبیدا ئامادەی لە سێدارە و کوشتن بووم ، ...))**[١٩٢]

زۆرجار کارەکتەرە سەرەکییەکان یارمەتی دەری کارەکتەرە لاوەکییەکانن, لەنێوئەم ڕۆمانەشدا ڕۆماننووس ئەم لایەنەی پراکتیك کردووە, (تحسين)یش یەکێکە لە کارەکتەرە لاوەکییەکان, کە لە ژیانێکی خراپدایە و ژیانی گوزەر ناکات, بەهۆی هەژاری یەوە ناتوانێت پێویستییەکانی ژیانی دابین بکات, بۆیە ئەو باسەی سەبارەت بە قەرزکردنی بڕێ پارە لە خزمەکانی کە لەگەڵ ژنەکەی لەکاتی دوێنێ کردبووی ئەوا بۆ سەنگەری هاوڕێی دەگێڕێتەوە و دەڵێ : **((دوێنێ شەو باسی قەرزکردنم بەلای شیرینی خێزانمەوە کرد ، بەوە ڕازی نەبوو دەیوت ، هەرچۆنێك بێت ئیدارەی دەکەین، دوایی ناتوانین پارەی خەلکی بدەینەوە شەرمەزاری لای دوست و ئەحباب دەبین ...))**[١٩٣] لەم دەقەدا سەنگەر بە بیستنی ئەم قسانە یارمەتی دەدات و کارێکی بۆ دەدۆزێتەوە و دەبێتە مایەی خوشکوزەرانی بۆ تحسين, ئەمیش لە ڕێگەی قسەکانی دوێنێ وە بوو, کە لەگەڵ خێزانی کردبووی, کە لە ئێستای گێڕانەوەکە گێڕاویەتیەوە, بۆتە هۆی دروست بوونی دواخراوی ناوەکی .

٣– دواخراوی ئاوێتە:

أ–لە ڕۆمانی (کۆردەرە) دا:

یەکێ لە خاسیەتە گرنگەکانی هونەری دواخراوی ئاوێتە ئەوەیە, کە ڕابردوو بە کاتی ئێستای گێڕانەوەکە دەبەستێتەوە, بۆیە لە ڕۆمانی (کۆردەرە) دا, ڕۆماننووس لە ڕێی کارەکتەرەکانییەوە گێڕانەوەی ڕابردوو تێکەڵ بە گێڕانەوەی کاتی ئێستا دەکات لە دیالۆگی نێوان ئەکبەر و سمایل گوێ سیس, کە ئەکبەر هۆکاری ئەو جەنجاڵی و قەڵەباڵخیەی لێدەپرسێت لە کۆڵانەکەیاندا, ئەویش دەڵێ: **((لەسەر قاچاخچی یەتی و ڕێچکەی قەتاری قاچاخچی دوو سێ ڕۆژ لەمەوبەر سێ کەسیان لەیەکتر کوشتووە وا ئێستاش شەڕیان**

192-ڕۆمانی دەغدو ، ل١٧٦ .

193– سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٤ .

کێشاوەتە ناو شارەوە ... !! .))[١٩٤] رووداوی دوو سێ ڕۆژ لەمەوبەر تێکەڵ بەکاتی ئێستای گێڕانەوەکە کردووە, کە بۆتە هۆی دروست بوونی جۆرێك لە جۆرەکانی دواخراوی, ئەویش دواخراوی ئاوێتەی پێدەڵێن .

هەر سەبارەت بە دواخراوی ئاوێتە لەم ڕۆمانەدا, ئەکبەر بەبێ ئاماژەکردن بە هیچ دەستەواژەیەکی تایبەت بە مۆنۆنۆلۆگ, یا نیشانەیەکی خاڵبەند دوای وەرگرتنی لە کۆلێژی ئەندازیاری لە ئەڵمانیا لە بیرهاتنەوەیەکی دا دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژانی رابردووی روونکردنەوەی حەزە شاراوە و رووناکی نەدیوەکانی لەبەر برسیەتی و هەژاری سەبارەت بە نیگار کێشی و باڵەخانە رازاندنەوە و جوانکاری و تێکەڵکردنی بە کاتی ئێستا, کە قوتابی بەشی بیناسازییە و دەڵێ: **((من هەر لە منداڵیەوە مەیلم بەلای ساختمان و رازاندنەوەدا هەبوو, بەڵام هەژاری و بێ دەردەتانی مۆڵەتی هیچ بیرکردنەوەیەکی نەدابووین، جگە لە بیر لە دەردی برسیەتی نەبێت ئەو دەمەش منداڵانە دەمووت با گەورە ببم و ببم بە (مهندس) یکی چاك شەرتە خانووی وا دروست کەم بۆ هەژاران هەرگیز لافاو نەتوانێ دیوارەکانی بخوسێنێتەوە بهروژێنێ بە سەریاندا ... لە نیگار کێشانیشدا ئەسپە پاشکاوەکانی بن سێوەری کۆردەرەم جوان دەکێشا...))**[١٩٥]. ئەکبەر لە رێی زەینی یەوە لە ئێستا بۆ رابردوو دەگەڕێتەوە بۆ باسکردنی حەزو ئارەزووەکانی سەبارەت بە خوێندن و داهاتوویەکی گەش, کە لەمنداڵیەوە خەوی پێوە بینیوە ، وا ئێستا هاتۆتە دی و بەردەوامیش دەبێ لە ساڵانی داهاتووی خوێندنیشدا.

ب– لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

لەم ڕۆمانەدا, ژیانی رابردوو و ئێستای هەندێ لەکارەکتەرەکان لەڕێی هونەری دواخراوی ئاوێتەوە باسکراون و خراونەتەڕوو. وەك لە دیالۆگی نێوان محە و حەمەدا، کە محە باس لە زۆر کەسی خەڵکی گوندەکەیان دەکات، بۆ فێربوونی پیشەی دزی و زانینی چۆنیەتی دزیکردن و دەرگای کرانەوەی رزقیان، کە بەهۆی ئەمەوە دەبێت و دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((زۆر کەس هاتووەتە لام، وتوویانە، بەتەنهایی دزیمان پێ ناکرێت. چەند جارێك لەگەڵ خۆت بم بە، با زاتم بشکێ، بەڵکو خوا دەرێك لەئێمەش بکاتەوە. بۆ بەدبەختی بەگوێی چەند دانەیەکم کردوو لەگەڵ خۆم دا بردیانم. هەر ئەوەندە زاتیان شکا و دەمیان شیرین بوو، باوەڕ بکە، ئێستا تەڕوو وشك پێکەوە دەسووتێنن، نە ڕەحم، نە بەزەیی، نە ئابڕوو، هیچیان بۆ حەیسی یەتی دزی نەهێڵاوەتەوە.))**[١٩٦]. لەم دەقەدا, محە بەم قسانە ئاراستەی گێڕانەوەکەی بۆ رابردوو گەڕاندۆتەوە لەباس کردنی ئەو کەسانەی کە داوایان لێکردووە, کە لەگەڵ خۆیانی بۆ دزی ببات لە رابردوودا و پاشان بەکاتی ئێستای گێڕانەوەکەی بەستۆتەوە, کە دەڵێ ئێستا تەڕ و وشك پێکەوە دەسوتێن، بەمەش هەردوو کاتەکە ئاوێتە بوونە, کە بۆتە هۆی دروست بوونی ئەم جۆرە دواخراوییە.

هەروەها ئیحسان چیرۆکی دەوڵەمەندبوونی خۆی بۆ هاوڕێی عارف دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((بە کاکی خۆم بڵێم، زۆر سادە و بێ گرێ. کە گەیشتمە ئەم شارە زۆر زەبەلاحە، زانیم چەند درهەم و عانەی باوکی چارەی**

194– ڕۆمانی کۆردەرە، ل ١٥٤ .

195– سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٠٨–٢٠٩ .

١٩٦– ڕۆمانی هیچ، ل ١٥ .

١٩٧– سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٧٩ .

دەردی من ناکا و نام گەیەنێتە هیچ قۆناغێك. کلاشم لێ هەڵ کێشا و شەقام کۆڵان بەکۆڵان گەڕام، تا لە شەریکەیەك دا کارێکم وەدەست هێنا و وردە وردە ڕەفتار و کردارم سەرنجی کاربەدەستانمی ڕاکێشا و کاری سەندنی شتومەکی ڕۆژانەیان پێ سپاردم. خاوەنی شەریکەکە ئافرەتێکی بێوەژنی لوبنانی یە. مێردەکەی لەڕووداوێك دا لەناوچووە. ئیتر وردە وردە باوەڕی بەمن زۆرتر بوو، تا بۆم دەرکەوت، نە خەیر تەنها کارگێڕی نی یە و پێش ئەوەی کارفەرمام بێ، بۆ خۆی ئافرەتە و کەم کەم لەیەکتر نزیك بووینەوە. تا وای لێ هات گوێزامەوە ماڵی ژنەو، ئێستاش پێکەوە دەژین. ئەمەش بەمنەوە دەی بینی، هەر هەموو هی ئەوە.))(١٩٧)

لەم دەقەدا, گێڕەرەوە (کارەکتەر) ڕەوتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی بۆ ڕابردوو گەڕاندۆتەوە, کاتی باسی هاتنی بۆ ئەو شارە دەکات, هەروەها دۆزینەوەی کارێك لەکارگەیەك و پەیداکردنی پەیوەندی لەگەڵ ئافرەتی خاوەن کارگەکە، دواتر گەڕاوەتەوە بۆ کاتی ئێستای گێڕانەوەکە (**ئێستا پێکەوە دەژین**)، کە بۆتە هۆی ئاوێتەبوونی هەردوو کاتەکە و بەهۆیەوە ڕەوتی ڕووداوەکان بەرەو پێش بچێت.

لە شوێنێکی دیکەی ڕۆمانەکەدا, کاتێ حەمدیەی خوشکی ڕەجەب باسی ڕووداوێ دەکات, کە لەڕابردوودا بەهۆی براکەیەوە بەسەری داهاتووە، کە بەرامبەر بڕێ پارە دەیداتە دەستی حازم بۆ کاری سێکسی، دواتر گەڕاوەتەوە کاتی ئێستای گێڕانەوەکە ڕووی لە گوڵچین کردووە, کە چارەنووسی ئەمیش لەخۆی باشتر نابێت. ((**... چواردە ساڵان بووم، دامی بەدەم گورگەوە. خوێن و گۆشتی خۆی ... تۆ دەمێ بەتەمای چی بیت؟**))(١٩٨). لەم دەقە بەهۆی گەڕانەوە بۆ کاتی ڕابردوو هاتنەوە بۆ کاتی ئێستا گێڕانەوە, کە بۆتە هۆی دروست بوونی ئەم جۆرە دواخراوییە, کە پێی دوترێت دواخراوی ئاوێتە.

ج–لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

هەروەکو لە پێشتریش ئاماژەمان پێکرد, کە تێکهەلکێشکردنی ڕووداوەکانی کاتی ڕابردوو و ئێستایە بە مەبەستی بەرەو پێشچوونی گێڕانەوەکە بەرەو داهاتوو، واتە لەو حاڵەتە کاتی ئێستای گێڕانەوەکە لەلایەن حیکایەتخوانەوە ڕادەگێرێت بۆ گێڕانەوەی هەندێ بەسەرهاتی ڕابردوو و هێنانەوەی بۆ کاتی ئێستا, کە بەرەو پێشچوونی پرۆسەی گێڕانەوەکە، ئەم ئاوێتە کردنەی ڕووداوەکان دەخوازێت .

هەر لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت)دا, ئەو نامەیەی کە (شاسوار بەگ) بۆ (ئەحمەد پاشا) دەنێرێت, کە پێشتر (ئەحمەد پاشا) داوای هاوکاریان لە سەرۆك کۆمارەکانی جاف کردبوو, بۆ ئەوەی پشتگیریان بکەن, بۆتە هۆی دروستبوونی دواخراوی ئاوێتە, ئەویش بەبەکارهێنانی وشەی(لەمێژەوە – ئێستاش), کە بۆتە هۆی ئەوەی بەردەوامی بە گێڕانەوەکە بدات ((**بۆ حوزووری گەورە پاشای کورد، ئەحمەد پاشای بابان پێشکێشە ... دوای دەست ماچکردن، باوك و باپیرم لە مێژەوە لەگەڵ میرەکانمان لە سوپای لەشکری بەبەدا رم لێدراو ڕموەشین بووگین، ئێستاش ئێمەی نەتەوەی ئەوان هەر واین، بەڵام دەمەوێ بە عەرزی پاشا بگەیەنم، ئەوەتەی ئێمەی جاف بووگین، سەرۆکی خۆمان بە پێیی بەرژەوەندو حەق بەحەقداری**

---

١٩٨ -ڕۆمانی هیچ, ل٢٠٦.

هەڵبژاردووە...))[١٩٩] لە ڕێگەی ئەم نامەیەوە پەیوەندی خۆیان لەگەڵ بابانەکان دەخەنەڕوو, کە لەمێژە هاوکاری بابانەکان بوونە لەشەڕو سەنگەر بوونە لەگەڵیان و ئێستاش هەروان, لەگەڵ ئەوەشدا ئەوان هەر لە ژێر فەرمانی سەرۆکی خۆیانن, کە خۆیان بەحەق هەلیان بژاردووە .

د – لە ڕۆمانی (ڕاز) دا:

ڕۆماننووس لەم نموونەی دەقەدا, پەنای بردۆتەبەر هونەری دواخراوی ئاوێتە, ئەویش چیرۆکی ئەو پیرەژنەی, کە مناڵەکانی بە بەر چاوییەوە تیر باران کراوە, کە بە(دایەگیان) ناسراوە, ڕۆماننووس دەیەوێت مەزوڵمیەتی مرۆڤی کورد لە سەردەمی زۆر ڕابردوو و سەردەمی ئێستا بە خوێنەری سەردەم پیشان بدات. واتە مللەتی کورد, چ لە ڕابردوو, چ لە ئێستادا هەر زوڵم لێکراو بووە. تەنانەت چاویان لە زارۆك و مناڵەکانیشیان نەپۆشیوە، ویستویەتی لە ڕێگەی (دایەگیان)ەوە زوڵمیەتی ناحەزان و داگیرکەرانی کورد پیشان بدات, کاتێ فراولەو موهندیس شانبەشانی یەکتر دەڕۆیشتن گەیشتنە درەختی (دایەگیان) لەو کاتە ئافرەتێکی پرچ ئالۆزی شێواو, وەکو هەموو ڕۆژانی تر کە دەیناڵاند (دایەگیان، ئای دایەگیان) لەکاتی بیستنی ئەم ناڵەیە فراوڵە پرسیاری ئەوەی لێدەکات کە ئەمە چییە, ئەویش چیرۆکی بەسەرهاتی ئافرەتەکەی بۆ دەگێڕێتەوە: ((**– بەسەر هاتی ئەم ئافرەتە نیشانەیەکی دیاردە و لەبیرنەچوونی زولم و زۆری شەڕفرۆشان و تاوانبارانی شەڕە . دوو منداڵیان بەبەرچاویەوە تیرباران کردووە یەکێکیان هێندە منداڵ بوو دامێن و کەوای بەرنە دەدا و پەیوەستە دەیزیراند (دایە گیان ، ئای دایەگیان) لەو ڕۆژەوە ئەم ئافرەتە هەموو قسەیەکی بیرچووەتەوە جگە لە (دایەگیان) نەبێت))**[٢٠٠].

ڕۆماننووس لە ڕێگەی فلاشباکی ئاوێتەوە ئەوەمان نیشان ئەدات, کە مرۆڤی کورد, چ لە سەردەمی ڕەزا شا و چ لە سەردەمی کۆماری ئیسلامی بووەتە میوانی بەندیخانەکان, هەروەك لەباسی ئاغا ڕەمزی دەڵێ: لە سەردەمی ڕەزا شا کە کرابووە میوانی بەندیخانەوە, لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیشدا, هەر میوانی بەندیخانەکانی ئەڤین و قزل و حەسار و قەسری قەجەر بووە, بەهۆی ئەوەی کە تەنیا کورد بووە و چەندین جار خراوەتە بەندیخانە دوایی بەناچاری ڕووی کردۆتە کێوی داڵەهۆ. ((**چ لەسەردەمی ساواکی زەمانی شا و چ سەردەمی ساواکی ئێستاوە . چەندین جار کرابووە میوانی بەندیخانەی ئەڤین و قزل حەسار و قەسری قەجەر . لەم دوا دوایەشدا وەك هەر ئازادیخوازێك هاتبووە دەنگی بانگەوازی ئازادییەوە لە شاری کرماشاندا چاو ساقی دەم چەرمووی خەلکێکی زۆری گرتبووە ئەستۆ ...))**[٢٠١].

هـ– لە ڕۆمانی (دەغدو) دا:

سەنگەر لەڕێگەی بیرکردنەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕۆژانەی, کە لە کوردستانەوە بۆ شارۆچکەی زوبێر دوور خرابوونەتەوە, لەگەڵ خێزانەکەی کە قوتابی زانکۆ بووە و بێ ئیش و بێ کار بوو ڕۆژانی خوێندنی بە

---

[199]– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل٩٩ .

[200]– ڕۆمانی ڕاز، ل١٣٦ .

[201]–سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٤ .

هەژاری بردۆتە سەر و رۆژێکیان لەگەڵ خەمیسی هاوڕێی دەچنە سەر کاری لۆری بارکردن بە شەوانە, بۆیە لە ڕێگەی بیرکردنەوە گەڕاوەتەوە ڕۆژانی رابردووی, بەڵام لەکاتی ئێستادا بۆتە خاوەن ئەو کارەو چاو ساغی ئەو کارە کە بۆتە دەوڵەمەندی بۆی لەم ڕۆژگارەدا و دەڵێ: ((**بیرم کردەوە من لە گواستنەوەی ئەو کارتۆنانەیدا شەوێك لەگەڵ خەمیسی هاوڕێمدا وەك کرێکار کارم کردووە برە پارەیەکم بە دەست هێنا بوو ... لە لۆریەوە دەمان گوێزایەوە سەر تراکتۆرەکان ، ئێستاش وەك چاو ساغی ئەو کارەهاتوومەتەوە ...**))[٢٠٢] رۆمانووس لە ڕێگەی ئەم وەبیرهاتنەوەیەدا لەکاتی ئێستادا زەینی کارەکتەری بەرەو رابردوو گەراندۆتەوە و لەدوایشدا گەڕاوەتەوە سەر هەمان خاڵی ئێستادا. بەم شێوەیە هەردوو کاتەکەی بەیەکتری گەیاندۆتەوە زۆر هونەریانە تێکەڵی یەکتری کردوون, کە بوونەتە هۆی دروستبوونی دواخراوی ئاوێتە لەم نموونەیەدا .

دەکرێ بڵێین :

١– رۆماننووس لە رێی بەکارهێنانی دواخراوی ئاوێتەوە جۆرە رێکخستنێکی دیکە دەبەخشێتە پرۆسەی گێڕانەوە, بەمەبەستی جوانکاری و شارەزایی لە خستنەڕووی ئەم هونەرە و لێهاتووی شارەزایی لە داهێناندا .

٢–رۆماننووس لە بەکارهێنانی دواخراوی ئاوێتەدا, جگە لەرووداوە سەرەکیەکان سوودی لەرووداوە لاوەکیەکانی نێو رۆمانەکە وەرگرتووە و لە خزمەتی رووداوە سەرەکییەکاندا بەکاری هێناون, بۆ ئەوەی مەبەستەکانی خۆی لە رێگەی ئەمەوە پێی روونبکەنەوە .

لێرەدا پرسیارێك سەرهەڵ دەدات، ئەویش ئەوەیە بۆچی رۆماننووس پەنا بۆ هونەری دواخراوی دەبات ؟ بە مەبەستی وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە پێویستە رۆڵ و گرنگی ئەم هونەرە لە بینای هونەری رۆماندا لەچەند خاڵێك بخەینەڕوو:

١– بۆ پڕکردنەوەی ئەو کەلێنانەی کە لەماوەی گێڕانەوەکە دروست بووە، پڕکردنەوە یان تاوەکو دەقەکە دوور بێت لە کەموکوڕی .

٢– دواخراوی هەندێك جاریش بەبیرهێنانەوەی رووداوێکی نزیکە، یان پێدانی واتایەکی تازەو وێنەیەکی تازەیە بە رووداو بەسەر هاتەکانی رابردوو.

٣– یەکێك لە هۆکارەکان پەیوەندی بە حاڵەتی دەروونی کارەکتەرەکانەوە هەیە, چونکە رووداو دیمەنەکانی رابردوو تاوی بۆدێنن و دەکەوێتە یادکردنەوەیان .

٤– رۆماننوس کاتێك هەست دەکات رەوتی گێڕانەوەکەی بەرەو سستی دەڕوات، هەوڵ دەدات بەهۆی ئەم هونەرەو و کۆمەڵی هونەری ترەوە جارێکی تر چاڵاکی ببەخشێتەوە بەڕێرەوی گێڕانەوەکەوە . واتە بەهۆی ئەم هونەرەوە کاتی گێڕانەوەکە لەکاتی حیکایەتەکە درێژ تر دەکات .

202– رۆمانی دەغدو، ل١٤٧ .

٥– زۆرجار رۆماننووس بۆ ئەوە ئەم هونەرە بەکاردەبات, تاوەکو خوێنەر شارەزایی رابردووی کارەکتەرەکان بێت لەڕابردوو لە ئێستادا .

٦– پەنا بردن بۆ دواخراوی بۆ ئەوەیە, کە خوێنەر هەست بە بێزاری نەکات .

٧– رۆماننووس بۆ ئەوە پەنا بۆ ئەو هونەرە دەبات, جگە لەو خالانەی سەرەوە باسمان کرد تاکو سیمایەکی هونەری و ئێستاتیکی بەدەقەکە بدات و ئەوە بسەلمێنێت, کەتەنیا گێڕانەوەی حیکایەتەکە گرنگ نییە بەقەد ئەوەی ئەو حیکایەتە بە چ شێوەیەك بگێڕدرێتەوە .

- **تەوەری دووەم:**

هونەری پێشخراو لە ڕۆماندا:

پێشخراو ڕێکخستن و دروستکردنی ڕووداوێکە، کە بەشێوەیەك خوێنەر بۆ ئەو ڕووداوانەی لەداهاتوو ڕوودەدەن ئامادە دەکات، پێشبینی چیرۆك بەشێوەی جودا لەخۆدەگرێت, ڕۆماننووس پەنا دەباتە بەر ڕەخساندنی هەلومەرجێکی دیاریکراو بۆ ڕووداوێکی دیاریکراوی داهاتوو بۆ ئەوەی پێش خوێنەر بکەوێت و لەڕووی دەروونییەوە بۆ ئەو ڕووداوەی, کە ڕوودەدات ئامادەیبکات . بەواتایەکی تر پێشخراوی ((پرۆسەیەکی گێڕانەوەیە کە مەبەست دەستنیشانکردنی ڕووداوێکە کە ڕوودەدات یان ئاماژە بۆکردنی پێشوەختە))(٢٠٣) .

ئەم جۆرەی ڕووداوە لەچاو جۆرەکانی دیکەدا بەشێوەیەکی کەم بەکاردێت. بەزۆری لەمەودای ڕۆماندا دێت، وەك لە چیرۆکدا. ئەمەش بەهۆی فرە ڕووداوی و ئاڵۆزی ڕۆمانەوەیە, کە بوار بۆ نووسەر دەرەخسێنێت لە پلۆتسازیدا ڕووداوەکان پاش و پێش بخات و هاوکات هێڵی ئاسایی ڕووداوەکەشی لە جێی خۆیی هێشتبێتەوە، بەڵام چیرۆك ڕووداوەکانی کەمن و نووسەر بۆبەکارهێنانی وەها پێشخستنێك دەبێت ئەوەندە کارامەیی هەبێت، کە پێشوەخت هەموو شت نەدرکێنێت ، تا مەیلی خوێنەر لە خوێندنەوەی چیرۆکەکە هەبێت وابیر نەکاتەوە, کە هەموو شتەکان لە سەرەتا ئاشکران, چونکە ئەم شێوەیە خوێنەر لە خوێندنەوەی چیرۆك یا ڕۆمانەکە سارد دەکاتەوە, ئەگەر زیاد لە پێویست پێشوەخت زانیاری پێدرابوو, ئەگەر ئەو زانیاریانە کەمبوون, ئەوا خوێنەر بەردەوام بە دوای پێشخەرییەکان دەگەڕێت, کە ڕوودەن کە پێشوەخت باسکراون, هەریەك لە نووسەران و ڕەخنەگران بەم شێوەیە پێناسەی ئەم هونەرەیان کردووە, لەو بارەیەوە (د.موریس أبو ناچر) دەڵێ: ((ئەگەر گەڕانەوەی ڕابردوو لەسەر ئەوە دابمەزرایە کە حیکایەتخوان پەنا بۆ گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانە ببا، کە دەکەونە پێش کاتی گێڕانەوەی حیکایەتی یەکەم، ئەوە ئایندە خواستن لەوە بەدەردەکەوێ حیکایەتخوان ڕوو لەکۆمەڵێك ڕووداو دەکا, کە دەکەونە دوای ئەو کاتە، یان هێشتا گێڕانەوەکە پێی نەگەیشتووە، چونکە کاتەکەیان لە ئایندەدایە))(٢٠٤).

هەروەها (جیرار جینیت) دەڵێ: ((مەبەستمان لەگێڕانەوەی پێش وەخت باسکردنی ئەو ڕووداوانەیە کە جارێ ڕوویان نەداوە ، یان لەوانەیە لە ئایندە ڕووبدەن))(٢٠٥) . بێجگە لەمانە (برنار فالیت) دەڵێ: ((ڕەوتی پێشخراوی باسکردن و گێڕانەوەی ڕووداوێکی ئایندەیە یان پێشبینی کردنی ئەو ڕووداوەیە))(٢٠٦). واتە باسکردنی ڕووداوێکە لەکاتی ئێستای گێڕانەوە وەدی هاتنی ڕووداوەکە کەلەئایندە ڕوودەدات, هەندێکجار وەکو پێشبینی مامەڵەی لەگەڵ کراوە سەرەڕای ئەوەی ئەو دوو ڕەوتە لە زۆر ڕووەوە لێك جیاوازن. پێشبینی بۆ ئایندە بە چەند شێوازێکی جیاواز دەبێت ((بڕبڕەی پشتی ئەم شێوازی گریمانەیە، مەنەلۆج،

---

203 – بینای هونەری لە کورتە چیرۆکی کوردیدا، ١٩٧٠–١٩٨٠، ئەحلام مەنسور، زنجیرە کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، ١٩٩٩، ل٧٦ .

204– الالسنية والنقد الادبي في النظرية والممارسة، د. موريس ابو ناضر، دار النهار للنشر، بيروت ١٩٧٩، ص٩٦ .

205– بنية الشكل الروائى، حسن بحراوى، المركز الثقافي العربي الدار البيضاء، بيروت ١٩٩٠، ص٥٢ .

206 – تقنيات السرد، برنار فاليط، ت، رشيد بنحدو، الهيئة العامة للشؤن المطابع الاميرية ، ١٩٩٩, ص١١٠–١١١

مۆنتاجە، ڕووداوەکانی کاتی ئێستاشی ڕووداوێکی پێشبینی کراوە و لەوانەیە بێتەدی و لەوانەشە نەیەتەدی هەرچەندە هاتنەدییەکەش نزیکترە، هەر چۆنێك بێت دەتوانین بڵێین بەسەرهاتی چیرۆکی ئەم شێوازە گریمانێکی مەزنە و لەسەر ئەزمونێکی ڕاستەقینەی ڕابردوو ڕۆدەنرێت))(٢٠٧) ئەم شێوازی گریمانە پشت بەهەردوو هونەری مۆنۆلۆگ و مۆنتاج دەبەستێت بۆ ئەوەی پێشبینی ڕووداو بەسەر هاتێك بکات کە دەشێت لە ئایندەدا ڕووبدات، ئەگەرچی ئەم گریمانەیە بۆ ئایندە باس لەڕووداوێکی ڕوونەداوی ئایندە دەکات, بەڵام پشت بە کۆمەڵێك ڕووداو دەبەستێت کە لە ڕابردوو و ئێستا ڕوویان داوە و ڕوودەدەن . یەکێکی تر لە شێوازەکان کە پێشبینی بۆ ئایندەی پێدەکرێت چ لە چیرۆك یا لە ڕۆمان بێت شێوازی بۆشاییە ((ئەگەر چیرۆکی شێوازی گریمان پێش بەسەر هات بکەوێ و پێشبینی داهاتوو بکات ئەوا چیرۆکی شێوازی بۆشایی دوای بەسەرهات دەکەوێ و چیرۆکەکەیان لە هۆیەکانی یان لە ئەنجام و شوێنەوارەکانی دەدوێت یان هەوڵی دووبارە پێداچوونەوە و لێك دانەوەیەتی))(٢٠٨) . ئەم شێوازە دوای کاتی ڕوودانی ڕووداوەکان پێشبینی هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەی هۆ و ئەنجام دەدرێت ((یا بەهۆی چیرۆکگێرەوە بەهۆی ڕاناوی کەسی یەکەمی بگۆوە ، کە پێش دەست پێکردنی گێڕانەوەکە هەموو ڕووداوەکان دەزانێت و بە پێی ئەوەش بەچاوپۆشین لە ڕیزکردنی کاتی ڕووداوەکان، دەتوانێت شتەکانی دیکەش بزانێت، وە یان لە ڕێگەی مووکاری کەسێك بۆ ئەو شتەی کە ڕوودەدات، وە یان بەهۆی نەخشە کێشانی ئەو کەسە داهاتوو لە بۆ داهاتوو لەبەر ڕۆشنایی ئێستادا ساز دەدرێت))(٢٠٩). ئەمە ئەوە دەردەخات, کە پێشخراوی لە زۆربەی زۆری چیرۆکەکاندا لەلایەن کەسێکەوە ساز دەدرێت شوێنەکەی لەناو چیرۆکدا دەبێت . جا چ چیرۆکگێرەوە خۆی بێت یان کەسێکی دیکەی ناو چیرۆکەکە بێت ، چ بەهۆی ئەو زانیاری یە بێت کە چیرۆکگێرەوە دەیزانێت, یان بەهۆی مووکاری یان نەخشە کێشانی کەسێکی ناو چیرۆکە کە بۆ داهاتوو بێت. ئەمانە گشتیان باسی شتێك دەکەن, کە هێشتا ڕووی نەداوە، واتە دەکەوێتە پاش گێڕانەوەکان بۆ ئەنجامدانی ئەمەش پێویستە کاتی چیرۆکەکە ڕابگیرێت، کەچی تێکستەکات بۆخۆی هەر بەردەوام دەبێت . بۆیە لە ئەنجامدانی بەرامبەر بە خێرایی تێکستەکات سستی لە چیرۆکەکاندا دروست دەبێت . پێشخراوی بەتەواوەتی پێچەوانەی دواخراوییە (فلاشباك) . واتە دواخراو ڕووداو بەسەر هاتی ڕابردوو دەهێنرێت بۆ ئێستای گێڕانەوە، بەڵام لە پێشخراوی بەسەر هاتی داهاتوو دەهێنرێت بۆ ئێستای گێڕانەوە بەهەردوو دیاردەکە (دواخراو) و(پێشخراو) ی دەوترێت (لیکترازانی گێڕانەوە)، واتە گێڕەرەوە لە ئێستادا دەست لەگێڕانەوەی ڕووداوە هەنووکەیان هەڵدەگرێت و لیکترازانێك دروست دەکات بەرەو ڕابردوو یان ئایندە، هەر بۆیە (سمیر فوزی حاج) دەڵێ ((ئەگەر فلاشباك بە واتای دابارینی (تداعی) ڕووداوە ڕابردووەکان بێت، پێشخراوی داباریني ڕووداوە داهاتووەکانە، بەمەش زنجیرەی زەمەنی واقیعی تێکدەشکێت کە ((حیکایەتخوان لە نێوان دوێنی و ئەمرۆ سبەینێ بەبێ جیاوازی هاتووچۆ

207– چیرۆکی هونەریی کوردیی (شێوە، شێواز، بونیاد)، زاهیر ڕۆژ بەیانی، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری هەولێر, ١٩٩٧, ل١٨٢ .

208– سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٢ .

209– بینای هونەری چیرۆکی کوردی، پەرێز سابیر، ل٣١٢ .

دەکات))[210] ئەم دیاردەیەش زیاتر لە رۆمانی شەپۆلی هۆشدا بەدیار دەکەوێت بە تایبەتی ئەو رۆمانانەی, کە پشت بە جیهانی زەینی کارەکتەر دەبەستن.

خاسیەتەکانی پێشخراو:

گرنگترین خاسیەتەکانی هونەری پێشخراوی رووداو بریتین لەمانەی خوارەوە :

١– دروستکردنی حاڵەتی چاوەڕوانیکردنی رووداوەکانی ئاینده لەلایەن خوێنەرەوە .

٢– هونەری پێشخراوی کەمتر لە هونەری دواخراوی لە رۆمانی تەقلیدی بەکارهاتووە, چونکە لەجۆری ئەو رۆمانانەدا رەوتی گێڕانەوە زیاتر بەرەو رابردوو دەگەڕێتەوە کەمتر روو لە داهاتوو دەکات.

٣– پێشخراوی رووداوەکان, دەبێتە هۆی ئەوەی خوێنەر پێش وەخت بزانێ, کە رێرەوی رووداوەکان بۆ کوێ دەچن و چارەنووسی کارەکتەرەکان بەچی دەگات .

٤– هەموو پێشخراوێك, دەبێتە هۆی پاشخستنی رەوتی گێڕانەوەی رووداوەکانی کاتی ئێستا و باسکردن و گێڕانەوەی ئەو رووداوانەی کە لە ئاینده روودەدەن .

هەندێ لە رەخنەگر و نووسەران پێیان وایە هونەری پێشخراوی ئاماژەکردنە بۆ ئەو رووداوانەی, کە دەشێ یان لەوانەیە لە ئاینده رووبدەن، بەڵام هەندێکی تر پێیان وایە ئەو رووداوەی کە باس دەکرێت دەبێت لە ئاینده ڕووبدات. لەبارەی ئەو رووداوەی, کە چاوەڕوان دەکرێت لە ئایندەدا رووبدات. (پەرێز سابیر) لەکتێبی (بینای هونەری چیرۆکی کوردی) دا, دەڵێ: ((مەرج نی یە هەموو جارەك بێتە دی، بەڵکو دەگۆڕێت بە پێی گۆڕانی رەوتی رووداوەکان و هەڵوێستی کەسانی ناو چیرۆکەکە, لە ئەنجامی کارلەیەککردنی چەند بنەمایەکی تایبەت بە چیرۆك چ لەناوەوە یا لە دەرەوەی چیرۆکدا روودەدەن و کاری تایبەتی خۆیان لە ئاراستەکردنی رووداو و دیارکردنی چارەنووسی کەسەکان دەبێت، بۆیە زۆر ئاسایی یە ئەم حاڵەتە هەروەك چۆن بەهۆی هاتنەدی ئەنجامە چاوەڕوان کراوەکە کە ساز بدرێت , هەروەها شتێکی ئاسایی یە بەهۆی ناهاتنە دی ئەو ئەنجامەی چاوەڕوان کراوە ساز بدرێت))[211]. بەڵام (نەجم خالید نەجمەدین) لەکتێبی ((بینای کات لە سێ نموونەی رۆمانی کوردی)) دا بە پێچەوانەی بۆچوونەکەی (د. پەرێز سابیر), دەڵێ: ((پێشخراو ئەو رووداوانەی ئاینده لەکاتی ئێستادا دەگێڕدرێتەوە، کە دەبێ لەکاتی خۆیان دا بەدی بێت و جێی گومان نەبن . لەبەر ئەوە هەرچی گێڕانەوەیەك کە باسی ئاینده دەکا و لەکاتی خۆیدا بەدی نەیەت ، یان لەوانەیە بەدی نەیەت، ناچێتە ناو چوار چێوەی پێناسەی پێشخراوەوە و ئەرکەکانی لەناو تێکستەکە جیاوازی بێ لەئەرکی ئەو رووداوەی, کە بەهونەری پێشخراو، لەکاتی ئێستا دا گێڕانەوەکەی پێشکەش دەکرێ . بە گوێرەی ئەم خاسیەتەش پێشخراو مانای پێشکەشکردنی ئەو رووداوە بەدی هاتووانەی ئاینده دەگەیەنێ کە پێش کاتی خۆیان لەکاتی ئێستای گێڕانەوەدا دەخرێتە ناو گێڕانەوە واتە تەنیا ئەو رووداوانە لەکاتی ئێستادا دەگێڕدرێتەوە کە مەرجە لە ئاینده رووبدەن نەك بە مانای پێشبینی کردنی روودانی ئەوان لەکاتی

---

210 – شەپۆلی هۆش لە رۆمانی کوردیی باشوری کوردستاندا (بە دیالێکتی کرمانجی ناوەراست)، (١٩٧٢–٢٠٠٢) دیار فایەق ، ل٤٣ .

211– بینای هونەری چیرۆکی کوردی، پەرێز سابیر، ل٣١٢ .

داهاتوودا))(٢١٢). له ئەنجامی ئەم ڕوونکردنەوەیەدا سەبارەت بە ڕوودانی ڕووداوی داهاتوو یان ڕوونەدانی ئەو ڕووداوەی داهاتوو کە لەکاتی ئێستای گێڕانەوە باس دەکرێت، ئێمەش دەگەینە ئەو ئەنجامە، کە ئەو ڕووداوەی داهاتوو کە لەکاتی ئێستای گێڕانەوەدا باس دەکرێت لەلایەن گێڕەوەوە, کە بەهۆی ڕاناوی کەسی یەکەمی قسەکەرەوە یان لەلایەن یەکێ لە کەسایەتییەکانی چیرۆك و ڕۆمانەوە ...., هەموو کاتێك لە داهاتوودا ڕوونادات، بەڵام زۆربەی کات ئەو ڕووداوانەی کە باسکراوە لە داهاتوودا دێنەدی، واتا ناکرێ لەگێڕانەوەی دەقی ڕۆماندا مەرج بۆ ڕوودانی ئەو ڕووداوەی داهاتوو دابنرێت، چونکە لەزۆر ڕۆماندا باس لەڕووداوی ئاینده دەکرێت، بەڵام لەکاتی کۆتایی هاتنی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە ئەو ڕووداوەی کە باس لە ئاینده کراوە ئەو بەدی هاتنە لەڕۆمان یان چیرۆکەکە بەرچاو ناکەوێت ، کە پێچەوانەی گەڕانەوەیە بەرەو دواوە، لەبەر ئەوە گێڕانەوەی ئاینده (لە ئێستاوە بۆ ئاینده دەچێت، بە شێوەیەك بەرەو پێش دەچێت ، کە دەبێتە هۆی بازدانی ئەو خاڵەی کە گێڕانەوەکە پێگەیشتووە)(٢١٣). واتە هەموو پێشخراوێك, دەبێتە هۆی ئەوەی کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی داهاتوو بەرەو پێش بچێت بۆ بینینی چۆنیەتی ڕوودانی ڕووداوە چاوەڕوانکراوەکان.

جۆرەکانی هونەری پێشخراو:

پێشخراو بەشێوەیەکی گشتی بەگوێرەی سیستەمی گێڕانەوەی ڕووداوە داهاتووەکان لەم جۆرانەی خوارەوە پێکدێ:

١- پێشخراوی ناوەکی :

ئەم جۆرە ڕەوتە لەناو ڕۆماندا بەهەمان شێوەی دواخراو (فلاشباك) بەکاردێ تێکەڵی و ئاوێتە بوونێکی گونجاو پێکدێ لەنێوانی حیکایەتی یەکەم و ئەو حیکایەتەی, کە برگەی پێش ڕوودا و کەوتنەکە ئەنجامی دەدات، واتە گێڕانەوەی ڕووداوێ لەکاتی ئێستای گێڕانەوە و تێکەڵکردنی لەگەڵ ئەو ڕووداوەی داهاتوو, کە لەکاتی ئێستادا باس دەکرێ و لە ئاینده ڕوودەدات .

٢- پێشخراوی دەرەکی :

ئەو جۆرەیان تایبەتە بە گێڕانەوەی ئەو جۆرە ڕووداوانەی پێشخستنیان تێدا بەدی دەکرێ و دەکەونە دەرەوەی کاتی سەرەکی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە ، بۆیە ئەمە هەروەکو دواخراوی دەرەکی (پاشخستن) لەگەڵ ڕەچاوکردنی جیاوازی ئەرکیان بەکاردێ .

٣- پێشخراوی دووبارەکراوە :

ئەو جۆرەیان بریتییە: لەگێڕانەوەی دووبارەکردنەوەی ڕووداوێك, کە لە داهاتوودا ڕوودەدات، بەڵام لەکاتی ئێستای گێڕانەوەدا چەند جارێك و لەچەند شوێنێکی جیاوازدا لەناو دەقەکە دووبارە دەبێتەوە .

212– بینای کات لە سێ نموونەی ڕۆمانی کوردی دا، نەجم خالید ئەلوەنی، ل٢٣٢-٢٣٣ .

213– الالسنية والنقد الادبي في النظرية والممارسة، د. موريس ابو ناضر، ص٦٩ .

پراکتیزەکردنی جۆرەکانی پێشخراوی لە رۆمانەکانی (کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – راز – دەغدو) دا:

١- پێشخراوی ناوەکی:

أ- لە رۆمانی (کۆردەرە) دا:

لەم جۆرە گێڕانەوەیەدا، گێڕەرەوە دەست لەگێڕانەوەی ئێستای چیرۆکەکە هەڵدەگرێت و دەست بە گێڕانەوەی داهاتوو دەکات، بەمەش دژیەکییەك لەکاتی گێڕانەوەکە دروست دەبێ کاتی ئێستا سستوخاو دەبێتەوە داهاتووش خێرا دەبێت رۆماننووس تاڕادەیەکی باش پێشخراوی لە رۆمانەکانیدا بەکارهێناوە, کاتێ گێڕەرەوە کارەکتەری سەرەکی (ئەکبەر) ئاواتە خوازە گوڵی سور لەباخچەکەیان بچێنێت, باسی ئەوە دەکات, کە لەگەڵ رەزا چەند بنجێك گوڵیان هێناوە و لە قوژبنی ژوورەکەیان چاندویانە و رۆژانە بەردەوام ئاویان دەدات و چاو دێریان دەکات, تاکو لەفەوتان بیان پارێزێت, لەگەڵ ئەوەش دوعای هەڵنەکێشانی گوڵەکانی دەکرد کە گوڵەکانی هەڵنەکێشرێت . ((**رۆژانی هەینی لە دوورەوە هاتوچۆی نۆبەدارکەمان خستبووە ژێر چادێری یەوە ... دووعای خێرمان دەکرد کە گوڵەکانمان هەڵنەکشێت ... !**))[٢١٤] . لەم دەقەدا, دەبینین ئەکبەر دوعای هەڵنەکێشانی گوڵەکان دەکات, بەڵام ئەم رووداوە روودەدات. ئەم گوڵانە هەڵدەکێشرێت, لەلایەن نۆبەداری خانووەکەیان, کە بووە مایەی نیگەرانی زۆری ئەکبەر و گریانی برا بچووکی ئەکبەر بەهۆی هەڵکێشانی گوڵە سوورەکان لەلایەن نۆبەدارەکەوە و دەڵێ: ((**هێندەی نەخایاند شتێك درا بە سەرماو کەوتە ژێر پامەوە دار گوڵەباخەکانی هەڵکێشا بوو، پەژموردەو سیس بوو بوون ...**))[٢١٥] ئەم رووداوی هاتنە دییە بەرای د.نەجم ئەڵوەنی، پێیدەوترێت پێشخراو))[٢١٦].

ئەکبەر لەباسی برسیەتی و هەژارییەوە ئەوە دەزانیت, کە مرۆڤ بەهۆی برسییەتیەوە تووشی هەموو رووداوێ دەبێت, بۆیە لەباسی باوکی ترسی ئەوە دەکات, کە باوکی بەهۆی برسیەتیەوە تووشی رووداوێك بێت و نەتوانێت خۆی لێی دەرباز بکات و دەڵێ: ((**بێ کاری و برسیەتی چی بەسەر مرۆڤ داناهێنێ . کاری وانەبوو باوکم دەستی بداتێ ...**))[٢١٧], هەروەکو ئەکبەر پێشخراوی رووداوی کردبوو, کە مرۆڤ بەهۆی برسیەتیەوە تووشی هەندێ کار دەبێت و دەبێتە مایەی تێکچوونی هەموو ژیانی, کە باوکی ئەکبەریش بەهۆی برسیەتیەوە تووشی کاری یاساغ بوو, دواتر بەهۆی ئەم کارەوە بۆ ماوەی شەش ساڵ زیندانی دەکرێت.

هەر سەبارەت بە پێشخراوی ناوەکی لەنێو ئەم رۆمانەدا, کاتێ ئەکبەر گفتوگۆ لەگەڵ یەکێ لە کارەکتەرەکانی نێو رۆمانەکە بەناوی (سەبری) یەوە دەکات, کە بە نیازە بیبات بۆ دەرەوەی وڵات ، کاتێ

214– رۆمانی کۆردەرە، ل٣٦ .

215– سەرچاوەی پێشوو، ل٣٩ .

216– بینای کات لە سێ نموونەی رۆمانی کوردی دا، د. نەجم خالید ئەڵوەنی، ل٢٣٢ .

217– رۆمانی کۆردەرە، ل٨٢ .

سەبری دەڵێ : **((تۆ دەبێ تا پانزە ڕۆژی چاوەڕوان بیت دوای پانزدە ڕۆژی تر کەشتی تایبەتی ئێمە دەگاتە بەندەر))**[(٢١٨)]. ئەم قسانە, وەکو پێشخراوێك, چونکە دوای ئەو قسانە بە پێی پلانی کابرا جێبەجێ کراوە و بەدی هاتووە, کە ئەکبەر دەڵێ: **((لەسەر کات بێ هیچ گیر وگرفتێك لەگەڵ چەند کەسێك دا سواری کەشتی بووین ... دوایی دوو سێ ڕۆژ دەریا پێوان گەیشتینە دوورگەی رودس))**[(٢١٩)].

ئەکبەر لەباسی دایکی کە تووشی نەخۆشیەکی توند هاتبوو, چەند ڕۆژێك هیچ ورتەیەکی لە دەمیەوە نەهاتۆتە دەرەوە, هەموو ئەندامانی خێزانی پێشبینی ئەوەیان دەکرد, کە دوا ڕۆژی بێت چاك نەبێتەوە تووشی ڕووداوی مردن ببێتەوە, بەڵام ئەکبەر لە ڕێگەی مۆنۆلۆگێکی راستەوخۆوە, کە لەگەڵ خودی خۆی ئەنجامی ئەدات سەبارەت چاك بوونەوەی دایکی, کە دەیوت دالگە ئاوا بە ئاسانی نامرێت کە داوایی چاك بوونەوە لە خوای گەورە دەکات و کە دایکیان هەر بەشی ئەوان بێت و دەڵێ: **((نا ... نا خوا هەڵنا گریێ (دالگە) ئاوا بەم ئاسانی یە بەرێ ئەو نابێ بمرێت ... تا دەفر و دەوریی خەلکی بشۆرێت! !))**[(٢٢٠)], هەروەکو چۆن ئەکبەر باسی چاکبوونەوەی دایکی دەکرد لە بەرامبەر ئەوانەی کە بەدوا ساتی مردنی دایکیانەوە بوون، چاکبوونەوەی دایکی هاتەدی و باشتر لەجاران چاك بووە و بووە مایەی دووبارەگەرانەوەی خۆشی بۆ خێزانەکەیان .

لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

لەم ڕۆمانەدا هەندێ باس و ئاماژە هاتووە، کە خوێنەر ئەخاتە حاڵەتی چاوەڕوانینەوە بۆ ئەوەی پەلە بکات بۆ ئاشکرا کردنیان، کە دواتر لەڕۆمانەکە بەدی دێن . بۆ نموونە ئەو پێشخراوەی کە لە دیالۆگی نێوان محە و حەمە سەبارەت بەدزینی رانەمەرەکانی حاجی کەڵەکەوە هاتووە, کە رانەمەرێکی ئاوا نابێ یەك چەکداری لەگەڵ دابێت, بۆیە پێی باشە ئەو ڕۆژە هەرچاودێری بکەن . **((– با ئەوڕۆ هەر چاودێری و دیدەوانی بکەین, من ناڕواتە عەقڵمەوە ئاوا ڕانێك تەنها چەکدارێکی لە گەڵ دا بێت .**

– خۆ منیش لەو بیرانە دابووم .

– کەواتە چاوەڕوان دەبین تا بۆمان ڕۆشن دەبێتەوە .))[(٢٢١)] لەم دەقەدا, ئەم پێشخراویەی محە دێتە دی کە ئاماژەی پێکردبوو, ئەویش بەهاتنی سێ سواری چەکداری دی لەکاتی ئێوارەدا لەکەوانەی ڕۆژ هەڵاتەوە, کە لە دوورەوە چاودێری رانەمەرەکانی حاجی کەلەکیان دەکرد.

هەروەها سەید جەلیلی فەڕاشی خەستەخانەی لادێ کاتێ دیمەنی تێك ئالانی گوڵچین و رەجەبی برینپێچی عارەب بە چاوی خۆیەوە دەبینێ، بۆیە پێشبینی ڕووداوێ دەکات، کە بەهۆیەوە گوڵچین نەك تەنها خۆی، بەڵکو تایفەکەشی ریسوای زەمانە دەکات. **((ئەم سەرتاشاوە ئاو ڕووی بۆ ئەم دێ نەهێڵاوەتەوە**

---

218 – ڕۆمانی کۆردەرە، ل٢٠٥ .

218– سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠٥ .

219– س. پ، ل٢٠٥ .

220- س. پ ، ل٤٥ .

221- ڕۆمانی هیچ، ل٢٥.

سەرەنجام نەك تەنها خۆی ، تایفەکەشی ڕسوای زەمانە دەکا.))[٢٢٢] لە دواییدا ئەو ڕووداوە دێتە دی, کە سەید جەلیلی فەراش ئاماژەی پێکردبوو، کە گوڵچین بەهۆی ئەو عەشقەی بۆ ڕەجەبی عارەب هەبوو, ڕەدووی دەکەوێت بۆ بەغدا، ڕەجەبیش بەرامبەر برێ پارە فریوی دەدات سەرخۆشی دەکات بۆ حازمی هاوڕێی، دواتر گوڵچین بەهۆی ئەو کارەیەوە لەبەرچاوی دەکەوێت و خۆی پێ تەلاقدان دەدات و ناتوانێت بگەڕێتەوە لادێ یەکەیان و خۆی دەکوژێت .

هەروەها پێشخراوێکی دیکەی ڕۆمانەکە, بۆ نموونە: گوڵچین دوای ئەوەی خۆی بە ڕەجەب بەتەڵاق دەدات، لەگەڵ حەمدیەی خوشکی ڕەجەب دەکەوێتە گفتوگۆوە, پێشنیاری ئەوە دەکات, کەموچەکەی لای دنحای بۆ تازەکاتەوە, بەڵام حەمدیەی خوشکی ڕەجەب پێشبینی ڕووداوی مردنی ڕەجەب دەکات و دەڵێ پێویست بەمە ناکات, کە ژیانی لە پەنجەکانی دەستت زۆر تری نەماوە .

((ئەگەر دەیەوێت، با مووچەکەی لای دنحای بۆ تازە کەمەوە

– تازە پیا راناگات . سەد نەخۆشی ڕووی تێ کردوە ...

نیگەرانی ئەو ڕۆژە مەبە، لە پەنجەکانی دەستت زۆر تری نەماوە))[٢٢٣]

ئەم پێشخراوییە لە ڕێی پێشبینی کارەکتەری ناو ڕۆمانەکە لەلایەنە (حەمدیە) ەوە ئەنجامدراوە, دواتر لەناو ڕۆمانەکەدا دێتەدی، بۆیە لە جۆری پێشخراوی ناوەکییە .

ج–لەڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

ئەگەر سەرنج بدەینە ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانە, کە ڕۆمانێکی مێژوویە, دەبینین بەشێوەیەکی کەم گێڕانەوەی ڕووداوەکان لەهونەری پێشخراوی و جۆرەکانیەوە سەرچاوەیان گرتووە, کاتێ نووسەر هەندێ لەو ڕووداوانە پێش ڕوودانیان دەخاتەڕوو وا لەخوێنەر دەکات, کە بەتەواوی هەست بەوە بکات لە ئایندە ڕوودەدات, لە دوای ئەوەی لە شەوێکی تاریکی بێ ئەستێرەدا, کاتێك (حەکیم) باشی ڕاپێچ دەکەن بۆ لای (عوسمان بەگ), ئەویش داوای ئەوەی لێدەکات و دەڵێ: دەمەوێ (عبدالله بەگ) بمرێ, کە (عبدالله بەگ) دوای ئەوەی لە شەڕی (گردەگرۆێ)دا, لە بەرەی بەرگریکردن لەبابانەکان بریندار ئەبێ. سەرەتا (حەکیم باشی) بەو کارەی ڕازی نابێت و دەڵێ بۆ بنەماڵەی بابانەکان هەموو کارێکم کردووە، بەڵام ئەم کارەم پێناکرێت, دوای هەڕەشەیەکی زۆری عوسمان بەگ, ئەویش بە کوشتنی کوڕەکەی بۆ ئەوەی بزانیت ژانی کورکوژران چیە و چۆن و چۆنییە، دوایی هەڕەشەیەکی زۆری (عوسمان بەگ), حەکیم باشی بەناچارییەوە ڕازی دەبێت, کە کارەکە ئەنجام بدات, ئەویش بەوەی هەموو ڕۆژ دەچێ بۆ چارەسەری و تیمارکردنی (عبدالله بەگ) . ((– **عوسمان بەگ دەستی لەسەر مشتی زێرینی خەنجەرەکەی هەڵگرت و لەسەر کەمەی کورسییەکەی داناو گەلێك خوێنسارد و بێ دەربەست بێ ئەوەی ڕوو بەلای حەکیم باشییەوە بکات وتی :**

222– ڕۆمانی هیچ, ل٤٣ .

223– سەرچاوەی پێشوو ٢٣٧ .

– دەزانم تۆو بنەماڵەی ئێوە هەرگیز کاری ناشایستەتان دەرحەق بە ئێمە لێ نەوەشاوەتەوە ، ئەمە بەچاکی دەزانم ، بەڵام ئەوەش دەزانم ئەوەی پیت دەڵێم موو بە موو ئەنجام نەدەیت ، وەك مریشك ملت هەڵدەکێشم، رەنگە بزانی ئەهلی گاڵتە و جەفەنگ و قسەی قۆریش نیم .

–جا قوربان ، ئەمەی بۆ چییە، هەرچی ئەمر بکەی بێ ئەملاولا ، موتاعە .

– موتاعە ؟

– بەڵێ موتاعە ...

– هەرچی بێ ؟

– هەرچی بێ !

– دەمەوێ عەبدوڵا بەگ بمرێ ، بێ ئەوەی کەس گومان بکا و ئێمەش تووشی هیچ گۆبەنێك نەبین))[٢٢٤] .

پێشخراوی ئەم رووداوە لە رۆمانەکە لەلاپەڕە (٨٠) هاتۆتە دی لەو کاتەی کە حەکیم باشی رۆژانە سەری لێ دەداو و دەرمانی جۆراو جۆری دەکردە زامەکەیەوە و تا دەهات حاڵی بەرەو خراپتر دەرۆیشت و لەدوایش جوانە مەرگ بوو: ((**عەبدوڵلا بەگ رۆژ بە رۆژ زەردتر و لاوازتر دەبوو، زامەکەی هاتبووە چڵك وکێم و سۆتووك بەلەشییەوە نەمابوو، حەکیم باشی بێ وچان، رۆژانە سەری لێ دەدا و زەرنیغ و دەرمانی جۆراو جۆری دەکردە زامەکەیەوە و تا دەهات هەناسەی تەنگ و ژمێراو دەهاتە دەرێ ...**))[٢٢٥] ئەم کارەی (عوسمان بەگ)ی بابان ئەمەش بەهۆی ئیرەیی (عوسمان بەگ), لەو خۆشەویستییەی نێوان (عبداللە بەگ) و (گوڵئەندام)ی کچی (ئەو رەحمان بەگ)ی میران, کە مارەبڕیشی بوو. ئەوەی لەم دەقەدا, باسکرا دەچێتە خانەی هونەری پێشخراوی ناوەکیەوە, چونکە باسکردنی رووداوێکی ئێستایە و تێکەڵکردنی لەگەڵ رووداوێکی داهاتوودا, بەمەش ئەو رووداوە هاتۆتەدی کەلەکاتی ئێستادا باس کراوە بەم جۆرە هونەرەش دەڵێن: پێشخراوی ناوەکی .

نموونەیەکی تر, لە پێشخراوی ناوەکی لەم رۆمانەدا, کە بۆتە هۆی ئەوەی کاتی ئێستای رابگرێت باس لەرووداوێکی داهاتوو بکرێت. کە بەپێی ئەو پلانەی کە (ئەحمەد بەگی وەلەد بەگ) دەیخاتە بەر (ئەحمەد پاشا), کە بە دوای (ئەحمەد بەگی کەیخوسرەو بەگ) دا بنێرێت, بۆ ئەوەی بێتە دیدەنی، کە هاتیش دەست بەسەری بکەن, بۆیە لە نیاز خراپی بە دوایی ناردنی دەگەن لەناوخۆیان بڕیاری ئەوە دەدەن, کە (ئەحمەد بەگ) نەنێرن بۆ لای, چونکە لەوە تێگەیشتن کەبچێت بۆ دیدەنی دەست بەسەری دەکەن, بۆیە لەجیاتی ئەم چەند بەگزادەیەکی تر بنێرن هەر چۆنێ بێ ئەوان دەست بەسەر بکرێن باشترە لەوەی, کە (ئەحمەد بەگی کەیخوسرەو بەگ) دەست بەسەر بکرێن . ئەحمەد بەگ وتی : ((**ئێوە دەڵێن نەڕۆم، من وا دەزانم بڕۆم لە نەڕۆیشتنم سەنگین و سەلامەتر بێ، بێگومان ئەگەر نەڕۆم وا دەزانن ترساوم و زاتی ئەوەم نەبووە و بە تۆ قیاو لە قەڵەمم دەدەن، هەر سبەی دەکەومە رێ و دەڕۆم. کوێخا برا خاس هەستایە سەرپاو، سەر تیرەکانی تریش بەرزە پا هەستا و ئینجا برا خاس وتی :**

224– رۆمانی پاشایان کوشت، ل٧٨ .

225– سەرچاوەی پێشوو، ل٧٨ .

– قوربان گەورە و سەروەرمانی, بەڵام جارێك رەوانییە لە قسەمان دەرچیت ... هیچ نەبێ چەند کراسێکمان لە تۆ زۆرتر دراندوە و، تازە جگە لەمانیش کەیخوسرەو بەگی باوکیشت لە قسەی ئێمە دەرنەچووە .

– جا من کەی لە قسەی ئێوە دەرچووم، دەڵێم دەترسم بە ترساو بمدەن لە قەلەم . جگە لەمانەش من خراپەیەکم دەرحەق بە خێڵی بەبە نەکردووە .

– ئەمانە هەر هەمووی بە جێگەی خۆی، ئێمە بڕیارمان داوە لە جێی جەنابت چەند بەگزادەیەکی تر بنێرین بۆ پیرۆزبایی، ئەگەر تووش هاتن، تۆ و ئێمە دەتوانین ڕزگاریان بکەین، بەڵام ئەگەر تۆ تووش بێی، ئەوان و ئێمە ناتوانین تۆ ڕزگار بکەین .))(٢٢٦) , لە دوایشدا ئەم پێشخراوی ڕوودوای ڕوویدا, هەروەکو چۆن براخاس پێشبینی ئەم ڕووداوەی کردبوو, کە بەگزادەکانی جاف دەست بەسەردەکرێن لەوەی کە بۆچی (ئەحمەد بەگ) خۆیی نەهاتووە، هەروەك لە پێشتر ئاماژەیان بەم ڕووداوەکردبوو, لەچەند شوێنێکی نێو دەقی ڕۆمانەکە باس لە پلانەکەی (ئەحمەد پاشای بابان) کرابوو, کە بۆ (ئەحمەد بەگی وەلەد بەگ)ی دانابوو و لە دوایشدا ئەنجامیدا لە بری ئەوەی (ئەحمەد بەگ) نەچوو بوو بۆ دیدەنی, بۆیە هەموو بەگزادەکانی خستە زیندانەوە .

لە نموونەیەکی تری ئەم جۆرەدا, کاتێ (ئەحمەد پاشا) ی بابان نامەی بۆ هەموو سەرۆك تیرەکانی جاف ناردبوو, کە هیچ یەکێك لە سەرۆك تیرەکانی جاف نەچوو بوونە ژێر داوای نامەکەوە, بۆیە (ئەحمەد بەگی) خالۆی (ئەحمەد پاشا)ی بابان پلانی ئەوەی بۆ دادەڕێژێت, کە هەرچی باخ ومیوە و رەزو دارو درەخت ئەوانەی لە دامێنی هەورەمان و دۆڵ و بەندەنی هەورەمان هەیە ببڕن, چونکە ژیانی ئەوان بەسەر ئەو باخ و میوەو رەزانەیە دوایی نەمانی ئەو دارانە ژیانیان زەحمەت دەبێ . **((ئەحمەد پاشا بەرز هەڵسایە سەرپاو هەردوو دەستی خستە سەر شانی ئەحمەد بەگی خالۆی, وتی:**

–خەریکم تێ دەگەم چی دەڵێی، ڕۆشنبیری بکەرەوە.

– زۆر سادە و ڕەوان دەڵێم لە باتی تۆپ و تفەنگ وگوللە و باروت، بەتەور و تەورداس و داسەوە بۆیان بڕۆن و هێرش بۆ باخەکانیان ببەن، تا خۆیان . ئەگەر درەختەکانیان ببڕنەوە ، داماو و دەستەپاچە دەبن، تاڵی ئەوان نەمانی باخاتیانە .

– کورە خالۆ، تۆ زۆر لەوە هۆشیارتر و زرنگتری، وامن دەمزانی هەر لە سبەینێوە ئەوەی وتت دەیکەم، پێم وایە کارییەو بە چاکی دار دەدەم بەڕوحیاندا .

– هەر بۆ ئەمەیان بە گوێم دەکەیت، یا بۆ شتی تریش ؟

– با ، بۆ شتی تریش

– کەواتە با بەعەزرەت بگەیەنم، سەرۆك تیرەکانی جاف جگە لە دێنشینەکان، کە لەژێر دەستی خۆتانن، هیچ یەك لەسەر کۆمارەکان نەرۆیشتنە ژێر داوای نامەکەت هەر هەموویان دەستەو نەزەر لە خزمەتی مندالێکدا ڕاوەستاون.))(٢٢٧) , دوای باسکردنی ئەم ڕووداوە لەکاتی ئێستادا, لەماوەیەکی زۆر کورت ئەنجامی دەدەن, ئەویش بە بڕینی دارو درەخت و میوەی جافەکان لە هەورەمان, دوایی ئەمانیش شکاتی خۆیان لە ئەحمەد پاشای بابان دەکەن .

226– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل١٠٣-١٠٤ .

227– سەرچاوەی پێشوو، ل٩٩ .

د–له رۆمانی (ران) دا:

له رۆمانی (ران)یشدا, هاوشێوەی رۆمانەکانی تری (خوسرەو جاف) هونەری پێشخراوی ناوەکی بەرچاو دەکەوێت, کە بریتییە لە باسکردنی ئەو رووداوانەی لەکاتی ئێستادا باس دەکرێت لەکاتێکی داهاتووی نزیك یان دوور روودەدەن. کاتێ تیمەکەی پرۆفیسۆر (رۆنشتاد) لەناو فرۆکە دابوون . پرۆفیسۆر پرسیاری ئەوە لە (د.پیران) دەکات کەی دەگەن بۆ ئێران, ئەویش لە وەڵامدا پێی دەڵێ, کە نیو سەعاتی تر دەگەنە ئەستەنبۆل و بەپێی بەرنامەی ئەمشەو میوانی زانکۆی ئەستەنبولێ دەبین, دواتر دوسبەی لەرِیش پان و دەموو چاوی گرژ و مۆن و پەژموردەی سەردەمدارانی لای ئێمە زیاتر هیچ نابینی. **((خەمی خەو مەخۆ . بەپێی بەرنامە ئەمشەو میوانی زانکۆی ئەستەنبولێین . خەڵکی ئەو وڵاتەش لە بەرنامەی ڕۆژهەڵاتی سازکردنا مامۆستان . مەی و ماندووێتی و لەرزینی سینە وکەمەر و کەنینی ڕوخسار رووی نازەنین ڕوخساران، هەر هەموویان دەبنە لایەلایە و تەخت لێی دەخەوێ . دووسبەی لە ریش پان و دەموچاوی گرژ و مۆن و پەژموردەی سەردەمدارانی لای ئێمە زیاتر هیچ نابینی.))**[٢٢٨], بەپێی ئەو پێشخراویەی کە (د.پیران) لەناو فرۆکە باسی کردبوو, بۆ یەکەم جار دەگەنە ئەستەمبۆڵ, دوای دوو رۆژی تر دەگەنە ئێران, کە لەوێشەوە لە گوزەرنامەی ئێران چاویان بە پیاوانی دەسەڵاتدارانی ئێران دەکەوێت, کە ڕیشێکی پان و دەم و چاوێکی گرژ و مۆنیان هەبوو, د. پیران لەسەر نوێ نەکردنەوەی گوزەرنامەکەی بەدەستی ئەم پیاوانەوە لێی دەدرێت و رەوانەی زیندانی دەکرێت.

لە پێشخراوێکی تری ناوەکیدا, کاتێ تیمە دێرینناسەکەی پرۆفیسۆر(رۆنشتاد) دەگەن بە وڵاتی ئێران. فراولەش وەکو یەکێك لە ئەندامی تیمەکە دەکەوێتە دیالۆگەوە لەگەڵ پرۆفیسۆر و ترسی خۆی بەرامبەر ئەم وڵاتە دەردەبڕێت, کە لەم وڵاتە خەڵك لەسەر هیچ دەکوژن. **((ئایا بیرت لەوە کردۆتەوە ئێمە سەر و کارمان لەگەڵ تاقم و دەوڵەتێکدا هەیە لەسەر هیچ خەڵك دەکوژن و دەبڕن...))**[٢٢٩], هەروەکو فراولە ترسی رووداوێ کردبوو, کەلەلایەن کار بەدەستانی دەوڵەتەکەوە خەڵك دەکوژرێن, کاتێ ئەو دوو کەسەی کە لە چایخانە بەشەر دێن, کە یەکیان ئەوی تری بە چەقۆ دەکوژێت, دواتر بەبێ هیچ لێکۆڵینەوەیەك بە بەرچاوی خەڵکەوە چەکدارانی دەوڵەت ئەوەکەی تر دەکوژنەوە, کە ئەمەش نیگەرانی خەڵکی ئەو شوێنەی لێکەوتەوە, چونکە ئەو دیمەنەیان بەچاوی خۆیانەوە بینی, ئەویش کوشتنی دوو کەس و بردنەوەی دووتەرم لەیەك کات و ساتدا.

تیمەکەی ڕۆنشتارد بۆ ئەوە هاتبوونە ئێران, کە بگەن بە رازی زێرینەوە, کە پرۆفیسۆر دەڵێ ژیانی چوار هەزار کەسیش بخەیە مەترسی یەوە هێشتا کەمە بۆ گەیشتن بەم (رازی زێرینە), کە بۆ دەستکەوتنی ئەم رازە هەوڵ و ماندووبونێکی زۆری ئەوێت, تاکو بگەیت بە دەستی ئەم (ران)ەوە, کە لە رێگەی ئەم (ران)ەوە زۆربەی زۆری درۆ و دەلەسەی مێژوو خامەی خۆفرۆشی مێژوونوسانمان بۆ روون دەکاتەوە و زۆربەی کاری ناتەواو لەراستی ترازاوی بەشەرییەت پاك کراوە دەخاتەڕوو و لەم باریەوە دەڵێ:

(– جارێك ناتوانم زۆر بڵێم هێندە نەبێ – دەڵێم ئەگەربتوانین دەس لە(رازی زێرین) گیرکەین بەشەرییەتمان لە زۆر هەڵە وهەڵەشەیی هەزاران ساڵە دوور – خستووەتەوە !

228– رۆمانی راز، ل٢٢ .

229- سەرچاوەی پێشوو, ل٤١.

– رازی زێڕین .

– ئا رازی زێڕین

– داخۆ دەبێ جۆرە رازێك بێت ؟

– تامولێ کەن، باوەڕتان هەبێت (رازی زێڕین) دەتوانێ دوور لەزەڕ و زۆر و ملهوری سەردەمدارنی سەر زەوی سەرلەنوێ بەشێوەیەکی راستەقینە مێژووی بەشەرییەت دووبارە بنووسێتەوە . پێچەکان هەڵداتەوە، نەزانراوەکان پەردە لەسەرلا دەدا و شریتی راستەقینەی دنیای ئەو سامان بۆ بخاتە گڕ.))[230] , دواتر لەنێودەقی رۆمانەکە, ئەو پێشخراوە بەدی هاتووە, لە هەوڵە بەردەوامی یەکانی رۆنشتاد و هاوڕێ یەکانی(ئەردە شێرخان), کە تووشی ناخۆشی و رووداو دەردەسەری زۆربوون, کە دەستبەداری ئەم رازە نەبوون ، کە دواتر گەیشتن (بە رازی زێڕین), کە بەهۆیەوە دوو گەشتیان ئەنجامدا یەکێکیان بۆ سەردەمی پاشاکانی میدیاوە گەشتی دووەمیان بۆ سەردەمی سەلاحەددین بوو . ئەم پێشخراوە ناوەکییەکە لە سەرەتادا باس کراوە دواتر هاتۆتەدی .

پێشخراوێکی تری ناوەکی لەم رۆمانەدا, لە رێگەی دیالۆگەوە شارەزایی کێشە و گرفتەکانی کارەکتەرەکانی نێو رۆمان دەبین, هەروەکو لە دیالۆگی نێوان (د.پیران) و (فراولە) هاتووە, کە پیران باسی ئەوە دەکات, کە بەزاهیر ببن ژن و مێرد, بۆ ئەوەی تووشی هیچ رووداوێك نەبن لەم وڵاتەدا, کە ببێتە مایەی کێشە لە بەردەم ئەو کارەی کە بەدوایدا هاتوونە. **((دەڵێم بۆ خۆمان لەم گێروگرفتە رزگار نەکەین ؟**

–دەتوانین ؟

– ئا .

– چۆن چۆنی ؟

– گەلێك سادە وئاسان سبەی بە پێی شەرعیەتی ئیسلام شووم پێ دەکەیت و مارەت دەبڕم و تەواو.

– تەواو یانی چی ؟

– یانی حەقیان بەسەرمانەوە نابێ و دەبین بە ژن و مێرد ، وەك هەر ژن و مێردێکی تەواو.))[231]

لەسەرەتادا فراولە بەم شووکردنە رازی نەبوو, چونکە دەیوت ناتوانم ببم بە ژنی پیاوێك, کە ژنایەتیم پێ نەکرێت و ئازادی لە دەست دەدەم, دواتر لە درێژەی گفتوگۆکانیانەوە گەیشتن بە بڕیارێ, کە فراولە بە پێی شەریعەتی ئیسلام شوو بە (د.پیران) بکات, هەروەکو چۆن لەسەرەتادا باسیان کرد دواتر ئەم رووداوی شوکردنە بە (د. پیران) هاتۆتەدی لە ئایندەیەکی نزیك روویدا .

فراولە لە شوێنێکی دەقی رۆمانەکەدا ترسی رووداوێ ڕادەگەیەنێت, کە بەهۆیەوە تووشی رووداوێ دەبن و لەکاتی چونیان بۆ چیای (داڵەهۆ), دواتر ئەم پێشخراوی رووداوە هاتۆتەدی, کە لەلایەن خەڵکی نزیك ئەو ناوچەیە خەڵك لێیان کۆدەبنەوە و هەڕەشەیان لێدەکرێت کە یەك دوو ئاخوندی سەرسپی و سەرڕەش کە لەپێش خەڵکەوە شتیان راوەدەشاند, هەروەکو چۆن فراولە پێشتر ئاماژەی پێکرد پێشخراوییەکەی هاتۆتەدی . **((شەفیعی شانبەشانی کرێکارەکە لە ژوور ڕۆیشتە دەرەوە بەرەو کۆمەڵی هەرا و هوریا وەر پێ کەوت تا**

---

[230] – رۆمانی راز ، ل٤٢ .

[231]– سەرچاوەی پێشوو ، ل٤٧ .

نزیکتر دەبۆوە تێکڕایی تر دەبوو . یەك دوو ئاخوندی سەر سپی و سەر ڕەش لە پێش خەڵکەوە شتیان ڕادەوەشاند و لە حیرس وجۆشدا ڕەگی ملیان چو چۆلەکە دەفڕی.))(٢٣٢)

هـ- لە رۆمانی (دەغدو) دا:

لەم رۆمانەدا, چەند نموونەیەکی ئەم جۆرەمان بەرچاو دەکەوێت. سەنگەر, وەکو کارەکتەرێکی سەرەکی نێو ئەم رۆمانە کاتێ کێشەکانی خۆی بۆ تحسین ی هاوڕێی باس دەکات, کە بەردەوام شەوانە خەون بەروحێکی ئافرەتەوە دەبینێت و هەموو شەوێك دووبارە دێتە خەونییەوە تەنیا سێبەری ژنەکە دەبینێت لەخەودا, کە بێدەنگە و قسە ناکات, کە بۆتە هۆی نیگەرانی لە رۆژیشدا هەر بیری لێدەکاتەوە ئالۆزو پەرێشانی کردووە ، ئەم نهێنیەی خۆیی لای تحسین هاوڕێی باس دەکات, ئەویش بڕیاری ئەوە دەدات, کە ڕۆژی پێنج شەمە بچن بۆ (لالش)، و شەوێکیش لە ماڵی ئەودا بمێننەوە, دواتر بۆ بەیانییەکەی بگەڕێنەوە .

((- ئەوەی دێتە خەوی من رۆح بێت یا نا باشە بۆ لەناو ملیۆنەها مرۆڤدا ئەم رۆحە من هەڵبژێرێت ؟. ئەمە نیگەرانی کردووم .. بە دوای وەڵامی ئەم پرسیارەیدا دەگەڕێم ..تۆ بڵێی ئەو کابرای فالگیری لای ئێوەیە بتوانێت وەڵامم بداتەوە .کە دەڵێی ئەوە زۆرتر وەك پیرێك چاو ساقێك تێی دەفکرێن .

- هەرچی بێت ، ئەگەر دەزانی شتێکی لە دەست دێت دیتنیم بۆ ڕێك بخە .. دەیخەی ؟ .

-ئەی چۆن پێنج شەممە بەرەو لالش دەڕۆین، شەوێ لە ماڵی ئێمەی دەبین وبۆ سبەینێ دەگەڕێنەوە باشە..؟))(٢٣٣)   ئەوەی لەم دەقەدا باسکرا, کە لە دیالۆگی نێوان(سەنگەر) و(تحسین) دوایی لەناو رۆمانەکە بەرچاو دەکەوێت, ئەویش بە چوونی هەردووکیان بۆ (لالش) بەمەبەستی ڕاڤەکردنی ئەو خەونەی کە دێتە خەوی سەنگەر و چارەسەرکردنی ئەوگرفتەی کە سەنگەر تووشی هاتووە .

پێشخراوێکی تری نێو رۆمانەکە, لە دیالۆگی نێوان(تحسین) و(سەنگەر)دا تحسین پێی دەڵێت, ئەوەی کە تۆ دەیبینی بەردەوام کە دێتە خەونتەوە, کە بەهۆیەوە تووشی سەرگەدانی بوویت, ئەوە رۆحە و رۆحێکی سەرگەردانە, بەخت یارت بووە, رۆحێکی خێر خوازیشە. **((-ئەوەی کە تۆ دەیبینی رۆحەو رۆحێکی سەرگەردانەو بەختت یارە لە رۆحە ئاشوفتە و بەد تەشەو توند خووەکان نییە و لەسەرخۆ ئارام وە خێرخوازە ...))**(٢٣٤)   دوای ئەو قسانەی کە تحسین دەیکات هەمان شت ڕوودەدات, ئەویش بە هاتنی رۆحەکە بۆ خەونەکەی سەنگەر, کە بەهۆیەوە گۆڕانکاری لەسەرتاپای ژیانی ڕووئەدات, لە کەسێکی قوتابی و بێ کار ژیانی دەگۆڕێت بۆ کەسێکی دەولەمەند .

هەر سەبارەت بەم جۆری پێشخراویە, لەنموونەیەکی تردا, خێزانی سەنگەر لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە ڕاگواسترابوونەوە بۆ شارۆچکەی زوبێر, کە بۆ ماوەیەك لەو شارۆچکە ژیان بەسەردەبەن, هەر لەوێشدا باوکی سەنگەر وانەی فیزیا بەکوڕی بەڕێوەبەری ئاسایشی ئەو شارۆچکەیە دەڵێتەوە, نمرەیەکی چاك بەدەست دێنێت, بۆیە باوکی کوڕە یارمەتیان دەدات و دەیان گوازێتەوە شاری موسڵ, لەوێشدا خێزانی سەنگەر بڕیاری

232– سەرچاوەی پێشوو ، ل٧٢ .

233– رۆمانی دەغدو، ل٤٥ .

234–سەرچاوەی پێشوو، ل٥١ .

گەڕانەوە دەدەن بۆ کوردستان, چونکە شوێنی ژیانی خۆیانە هەر لەوێش لەدایك بوونە. وەك لەم دیالۆگەدا هاتووە:

((– کەواتە با دووسبەی بڕۆین، سبەینێ بڕێك وشکە ئازوقە و خواردەمەنی دەخەمە نێو یەخچاڵی سەهۆی بەندەکەوە ...

نەمهێلا دایکم قسەکانی تەواو بکا :

–دایە غەمی من مەخۆن ... وا بزانن لە شارێکی دوور لە ئێوە دامەزراوم و کارمەندی دەوڵەتم ..ئەو دەم لە ئێوەوە دوورم و دەبێ خۆم کاروبارم ڕاپەڕێنم .. واتا؟

–منیش نیازم بەو هەناسە هەیە .. قوتابخانە داخراوە پێشم وا نییە دەم و دەستە بکرێتەوە، بگرە حاڵ و حەوسەڵەی وانە وتنەوەم پێوە نەماوە .. هەر دەوڵەت هاتەوە سەرخۆی، خۆم خانە نشین دەکەم .

–ئەگەرر وابێت دەگەڕێینەوە کوردستان، خۆ موسڵ موڵکی باوکی ئێمە نییە ...هەیە ؟.))[٢٣٥]

دوایی ئەم پێشخراویە هاتۆتەدی لەنێو دەقی ڕۆمانەکە . بەگەڕانەوەی دایك و باوکی بۆ کوردستان, لە دوای ئەمانیش گەڕانەوەی سەنگەر, کە پاش دایك وباوکی دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان.

هەروەکو باسمانکرد پێشخراوی ناوەکی بەشێوەیەکی زۆر بۆ باسکردنی ئەو ڕووداوانەی کە لە داهاتوویەکی نزیك یان دوور ڕوودەدەن لەنێو چیرۆك و ڕۆمان دا. لە دیالۆگی نێوان دەغدو و سەنگەردا, دەغدو باسی ئەوە دەکات، کە پاش نێو ساعاتی تر دزێك دێتە ماڵەکەیەوە بۆ دزی کە ئەو کابرایە لە ڕاستیدا دز نییە, بەڵکو نەبوونی و هەژاری تووشی دزیکردنی کردووە و دەڵێ: **((تا نیو سەعاتی تر دزێك لە دیواری حەوشە تانەوە دێتە ماڵەوە ... ئەو کابرایە زاتە دز نییە نەداری ناچاری دزیکرنی کردووە ...))**[٢٣٦] , دوای ئەو قسانەی کە دەغدو کردوویەتی, دەبینین هاتنی دزەکە لەنێو ڕۆمانەکەدا بەرچاو دەکەوێت, هەروەکو چۆن پێشتر باسی کردبوو, کە نەبوونی و هەژاری تووشی دزیکردنی کردووە . کە دزی کردن دەردێکی کوشندەیە و تاکی کۆمەڵ هەندێ جار لەبەرنەبوونی تووشی ئەم کارە دەبێت، کەکارێکە ڕووداوی ناخۆشی بەدواوەیە.

٢– پێشخراوی دەرەکی:

أ– لە ڕۆمانی (کۆردەرە) دا:

هەروەکو لە بەشی تیۆریدا باسمان کرد پێشخراوی گێڕانەوەی ئەو ڕووداوەیە، کە دەکەوێتە دوای ئەو خاڵەی کە گێڕانەوەی ڕۆمانەکە پێگەیشتووە. ڕووداوە پێشخراوەکان بە شێوەیەکی کەم و نادیار لەناو ئەم ڕۆمانە بەهۆی تەکنیکی پێشخراوی دەرەکی لەم ڕۆمانە دەگێڕدرێنەوە, وەك لە دیالۆگی نێوان ئەکبەر و ڕەزا کاتێ ڕەزا باسی ئەوە دەکات, کە دەڵێ: من ئەمشەو لەگەڵ چەند هاوڕێیەکدا ئێشکگری دەکەم، چونکە دوژمنانی شۆڕش دەیانەوێ دژ بە شۆڕش بجولێنەوە، ڕەزا لێرەدا چاوەڕێی ڕوودواێ لە پردە ئاسنەکەی لای نەوتخانەکە دەکات, کە دوژمنانی کورد دەیانەوێت دژ بە شۆڕش ئەنجامی بدەن **((من ئەم شەو لەگەڵ چەند هاوڕێیەکدا ئیشك گیری پردە ئاسنەکەی لای نەوتخانەین ... دوژمنانی شۆرش دەیانەوێ دژ بەشۆرش**

234– ڕۆمانی دەغدو، ل١٠٤–١٠٥ .

236– سەرچاوەی پێشوو ، ل١٥٨ .

بجولێنەوە ...))[٢٣٧] , لەدوایشدا لەجیاتی پردە ئاسنینەکە بتەقێننەوە, کیتێبخانەکەی ناوشار دەسوتێنن. بەرامبەر بە سووتاندنی کتێبخانە لەلایەن کۆنەپەرستان زەهەراش وەکو ئافرەتێك رۆڵی خۆی نیشان دەدات و دەڵێ بەرامبەر بە کۆنەپەرستان نابێت بەزەیمان بەمناڵەکانیشیانەوە بێت هەموو یان لەناو ببرێن و ئەبێ لەم وڵاتە ریشەکێش کرێن لەناو ببرێن. لێرەدا دەبینین رۆڵی ئافرەت هیچی کەمترنیە لەبەرامبەر کۆنەپەرستان, کە ئەوانیش هاوشانی خەبات بوونە .

گێرەرەوە لە باسی کارەکتەری لاوەکی (هەیاس) باسی ئەوە دەکات, کە پێش ئەوەی خانەنشین بکرێت تی تی ناو شەمەندەفەری نێوان خانەقی و قەرەخان بووە کە بەچەکمەرەش بەناوبانگ بووە و دەڵێ: ((**ئەمرۆ بێ سبەی خۆم گەنج دەکەمەوە لێم گەرێن، با ژن بهێنم زەردی من بۆ ئەو بێت و سووری ئەویش بۆ من ئاوا دەبێ، بە کوێرایی چاوی دوژمن ...))**[٢٣٨], لە هیچ شوێنێکی دەقی رۆمانەکە بەرچاو ناکەوێت,کە هەیاس ژنی هێنابێت. واتە ئەم پێشخراوییە لەنێو دەقی رۆمانەکە بەرچاو نەکەوتووە, بەڵکو دەکەوێتە دەرەوەی دەقەکەو هیچ پەیوەندیەکی بە رووداوە سەرەکییەکەی دەقەکەوە نییە.

ب—لە رۆمانی (هیچ) دا:

هەرچی پەیوەندی بەپێشخراوی دەرەکییەوە هەیە, ئەوا لەم رۆمانەدا, بەهیچ شێوەیەك بەکار نەهاتووە, بۆیە ئێمش لێرەدا ئاماژەمان پێ نەکردووە و نموونەمان بۆ نەهێناوەتەوە.

ج— لە رۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

رۆماننووس لەکاتی گێرانەوەی رووداوە پێشخراوە دەرەکییەکانی ئەم رۆمانەدا لەچەند شوێنێکدا دەگەرێتەوە گێرانەوەی ئەم جۆرە رووداوانە مەبەستیشی زیاتر پەرەپێدان و درکاندنی رووداوێکی دەقی رۆمانەکەیە. بەم جۆرە پرۆسەی گێرانەوە بەوەدەناسرێتەوە, کەوا لە خوێنەر دەکات بەردەوام بێت لە بەدواداچوونی چۆنیەتی روودانی رووداوەکە و خوێندنەوەی دەقی رۆمانەکە. هونەری پێشخراوی هەروەکو پرۆسەی گێرانەوەی رووداوە پاشخەرییەکان کاتی گێرانەوەی رووداوەکان تێدەشکێنی، بۆ ئەوەی رۆشنایی بخاتەسەر ئەو رووداوانەی, کەلە ئایندەیەکی نزیك یان دوور روودەدەن. هەروەکو ئەو پێشخراوەیەی, کە لەسەر زاری (حەمە پاشای جاف) خراوەتەروو و دەڵێ : **((خلە لە بیرتە هەفتەیەك پێش ئێستا چیت بەزەوارە جافەکەی لای ئێمەت وتووە .؟**

(خلە) تەواوی هێزێك کە تێیدا مابووەوە، هەمووی لە دەم روویدا کۆکردەوە .

وتی:

—باشم لە بیرە هەمووی شەش شەو لەمەوبەر بوو چۆنم لە بیر دەچێ .

— سەری من دەکەی بە کەڵپۆزی ئەسپەکەتدا ؟

— بمتوانیایە دەمکرد .

---

237 – رۆمانی کۆردەرە، ل٢٢١-٢٢٢ .

238 - سەرچاوەی پێشوو, ل٧٩ .

– خۆ ئێستا من دەتوانم

– بێ شك هەقی خۆتە من تۆبم دەیکەم .

– خلە دڵنیابە بەگوێت دەکەم .))[٢٣٩]

لەم دەقەدا, لەنێو رۆمانەکەدا هیچ ئەوە نابینرێت, کە ئایا (حەمە پاشای جاف) سەری خلەی رێگر، کە چەند شەوێك لەمەوبەر بە زەوارەکەی جافی گوتبوو کە سەری پاشاکەتان دەکەم بە کەڵپۆزی ئەسپەکەم, کە بەهۆی ئەوەی (حەمە پاشای جاف), بەهۆی ئەو قسانەی کردبووی هێرشی کردە سەری و چەکدارەکانی خلە کوژران و خلەش بریندارکرا، نا بینرێت کە بەکەڵپۆزی ئەسپەکەیدا کردبێ, کە (حەمە پاشای جاف), وەك بە خلەی گوت خلە دڵنیابە بەگوێت دەکەم, بەڵام ئەو رووداوە هاتەدی لەلایەن (حەمە پاشای جاف), کە هێزو پلانێکی وا ئامادە دەکات, کەپێشتر دەستی خۆی لە خلەی رێگر بوەشێنێت, کە خلە پێشتر پێش چەند رۆژێك پەیامی بەزەوارەکەی جافان ناردبوو بۆ (حەمە پاشای جاف).

د– لە رۆمانی (راز) دا:

(د.پیران) و (فراولە) هەروەکو لە پێشتر باسیان لێوە کردبوو, بۆ ئەوەی تووشی رووداوێ نەبن بەهۆی تێکەڵی و هاوڕێیەتی نێوانیان لەم وڵاتەدا, بۆیە بڕیاریان دا، کە ببن بە ژن و مێرد ژیانی هاوسەری پێك بهێنن . هەر بەڕووکەش ئەو ئاهەنگە بگێڕن, تا ئەو کاتەی کارەیان لەم وڵاتەدا تەواو دەبێت و دەگەڕێنەوە بەرلین, هەر لەو کاتەشدا (د. پیران) لە رێگەی مۆنۆلۆگێکی راستەوخۆ ترسی رووداوێ لەکاتی ئێستادا دەکات, کە لەلایەن لێپرسراوانی هوتیل دان بەمارە برینەکەیان دانەنێن و بیان خەنە ژوورێکەوە بەهۆی ئەو پلانەی کە ئەوان بۆیان دارشت بوو لای لێپرسراوانی ئوتێلەکە ئاشکرابن و دەڵێ: **((خورپەیەکی ترس کەوتە نێو دڵ و دەروونم و بیرمەوە، تۆ بڵێیی لێ پرسراونی هوتیل دان بەمارە برینەکەمان بنێن و نەمانخەنە ژوورێك.))**[٢٤٠]. دەبینین ئەو رووداوەی کە (د.پیران) چاوەڕێی دەکرد, لە هیچ شوێنێکی رۆمانەکە نەهاتووتە دی, بۆیە دەبێتە پێشخراوی دەرەکی.

هەر سەبارەت بەپێشخراوی دەرەکی, لەکاتی چوونی تیمەکەی رۆنشتاد بۆ چیای (داڵەهۆ) کە بەدوای دۆزینەوەی (رازی زێرین) (جامی جەم)ەوە کەوتبوون, کە لە (بەرلین)ەوە بۆی هاتبوون, لەرێگا لەلایەن تاخمە چەکدارێکەوە دەست بەسەر دەکرێن و دەخرێنە ناوماشینێکەوە, هەر لەو کاتەشدا فراولە بەدەنگێکی لەرزۆکەوە دەڵێ باش تووش هاتووین, هەروەها بیر لەوە دەکاتەوە کە لەلایەن ئەو تاخمە چەکدارەوە بکوژرێن.

((سەرنشینانی سێ ماشینی پەرچەمدار، لە سکی ترومبێلدا بەسەریەکدا تێکەڵ بووبوون سەری پرۆفیسۆر و فراولە گۆنا بەگۆناکەوتبوو، فراولە بەدەنگێکی لەرزۆکەوە بەپرۆفیسۆری وت :

–پاش تووش هاتووین ، رەنگە خراومان بەسەر بهێنن ، وا نا ؟

– رەنگە .

239– رۆمانی پاشایان کوشت ، ل١٥١ .

240– رۆمانی راز، ل٥١ .

– ناترسی ؟

– ئەگەر بڵێم ناترسم، درۆ دەکەم، بەڵام ئەم ڕێگەیەی گرتوومانەتە بەر دەبێ

بە تەمای لەمە خراوتریش بین .

–خراوتر دەبێ چی بێت، هەر مردنەکە نییە، وا خەریکە دەکوژرێین.))[٢٤١]

هەروەکو فراولە ترسی ڕووداوی خراپی کردبوو, کە لەلایەن ئەو تاقمە چەکدارەوە بکوژرێن, بەڵام لە ڕاستیدا ئەو ڕووداوە ڕوونادات، بەڵکو ئەم چەکدارانە کە عەلی حەسەن سەرکردەیان بوو, لەلایەن (ئاغا موهندیس)ەوە, ناردرابوون بۆ ڕزگارکردنی ئەمان لە دەست ئەو تاقمە کەسەی کە بیان گەینە چیای (داڵەهۆ) هەر بە خۆیان لە ڕێگادا کوشتنی ئەو تاقمە دێریننناسە بکەن, چەکدارانی (ئاغا موهندیسی) پێ تاوانبار بکەن، بەڵام بە ناردنی چەکدارانی ئاغا موهندیس نەتوانرا کارەکە لەلایەن ناحەزانی کوردەوە جێبەجێ بکرێت, هەروەکو چۆن لە زۆر شوێن فراولە بیری لێدەکردوە .

هـ– لە ڕۆمانی (دەغدو) دا:

لەم ڕۆمانەدا ڕۆماننووس زۆربەکەمی هونەری پێشخراوی دەرەکی بەکارهێناوە, کە باسکردنی هەندێ ڕووداوە لەدوایدا ئەم ڕووداوانە نایەتە دی, وەك ئەوەی لەکاتی کۆبوونەوەیان لە یانەی مامۆستایان سەنگەر و هاوڕێییەکەی کاتێك یەکێك بە دەنگێکی بەرز هاوار دەکات و دەڵێ, کە تۆ بڵێیت ئەم دیوارە بەسەرمان نەکەوێتە خوارەوە. **((یەکێك لەبن دیوارەکەدا بە دەنگی بەرز وتی تۆ بڵێیی ئەم دیوارە نەهەروژێتە سەرماندا ؟ .... دیارە عارەق خواردن نەگبەتیانە ... نەگبەت !!))**[٢٤٢] . ڕووداوی کەوتنە خوارەوەی ئەو دیوارەی, کە ئەمان لە ژێری دانیشتوون لەیانەی مامۆستایان, لەهیچ شوێنێکی ڕۆمانەکە بەرچاو ناکەوێت, لەکەوتنە خوارەوەی ئەو دیوارەی کە باسی لێکراوە. بۆیە دەبێت بە پێشخراوی دەرەکی .

٣– پێشخراوی دووبارەکراوە:

أ–لە ڕۆمانی (کۆردەرە) دا:

لە ڕۆمانی کۆردەرەشدا, زۆر بەکەمی پێشخراوی دووبارەکراوە ئەنجام دراوە, هەروەکو خاڵۆ ڕەمەزان باسی ئەوەی دەکرد, کە ساڵێکی تر(مەلیك فەیسەڵ) دەچێتە سەر تەخت, کە خەلك لەهەژاری و نەهامەتی ڕزگاری دەبێت, ئەم پیتشخراویە لەچەند شوێنێکی دەقی ڕۆمانەکەوە, لەلایەن چەند کەسێکی تر ئاماژەی پێکراوە و دووبارەکراوەتەوە, هەروەکو لەم دەقەشدا هاتووە: **((دەڵێن ساڵی تر فەیسەل دەرواتە سەرتەخت دەبێ بە مەلیك.))**[٢٤٣] هەروها ئەکبەر دەڵێ :**((خاڵۆ ڕەمەزان ڕۆژمێری دەکرد کەی فیسەڵە بچکۆڵە . برواتە**

241– ڕۆمانی ڕاز، ل١٠٣.

242– ڕۆمانی دەغدو، ل١٥٤ .

243– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٧٩ .

سەر تەخت و بكرێ بەشاو خەڵكی بحەسێتەوە ...))[٢٤٤]. دواتر ئەم پێشخراوی رووداو روویداوە لەنێو رۆمانەكە, ئەویش بەهاتنی مەلیك فەیسەڵ بۆ سەر تەختی پاشایەتی, كە خەلك بەهیوای ئەوە بوون بەهاتنی (مەلیك فەیسەڵ) بۆ سەر تەختی پاشایەتی لە هەژاری و نەهامەتی رزگاریان دەبێت.

ئەكبەر لەچەند شوێنی رۆمانەكە باسی چوونە دەروەی وڵات دەكات, بەمەبەستی تەواوكردنی خوێندن و وەرگرتنی بڕوانامەی بەكەلۆریا, هەرچەندە رێگری زۆری لێدەكرا, بۆئەوەی نەتوانێت بچێت بۆ دەرەوەی وڵات بەمەبەستی تەواوكردنی خوێندنەكەی, چونكە بەهۆی ئەو (شەونامانە)ی, لەلایەوە گیرابوون, كە لەلایەن مامۆستا هوشیارەوە لە رێگەی ئەكبەرەوە دەگەیشتنە دەست (عەلی فەرمان), كە بەهۆیەوە بۆ ماوەی دووساڵ زیندانی دەكرێت و بۆماوەی ساڵێكیش دەخرێتە ژێر چاودێرییەوە, لە زۆر شوێنی رۆمانەكە باسی رۆیشتنی دەكات, وەك لەم دەقەی خوارەوە, ئەم باسە لەگەڵ خاڵۆ حوسێن دەكات و ئارەزووی چونە دەرەوەی وڵات دەكات بەمەبەستی تەواوكردنی پلەی بەكەلۆریا, بە لام رێگری زۆری لێدەكرێت كە بچێت بۆ دەرەوە, بە بەهانەی ئەوەی كە باوكی تەسكەرەی نیە. **((ئا فەرین رۆڵە بۆ هیمەتت , چەندم لاخۆش بوو وتیان دووهەم دەرچوویتە بەسەر عیراق داو دەوڵەت دەت نێرێتە دەرەوە بۆ خوێندن ...**

– خاڵۆ حوسەین درۆیان عەرز كردوویت, دووهەم بەسەر لیوای دیالەدا دەرچووم نەك عێراق دەوڵەتیش نام نێرێتە دەرەوە .. !!

– چۆن... ؟

– بە درۆوە دەڵێن باوكت پێناسی نی یە ... بەڵام لە راستی دا هەر لەبەر شەونامەكانی ناو دوڵ دوڵە...))[٢٤٥]

هەروەها لە شوێنێكی تری دەقی رۆمانەكە ئەكبەر دووبارە بیر لەچوونە دەرەوە دەكات بەبێ یارمەتی دەوڵەت.

((با دەوڵەتیش نەم نێرێتە دەرەوە مانای ئەوە نی یە چەرخ چەمەر بووە ...))[٢٤٦] بۆ دواجار ئەم باسە لای دایكی دەكاتەوە و دەڵێ: **((– دالگە ... ؟**

– گیانی دالگە ... !!! .

– حەز دەكەیت زانكۆ تەواو كەم، ببمە پیاوێكی لێهاتوو ناسراو ... ؟ .

(رۆلە یە قسەس ... كەیتەی ..؟.. بە ئارەزوی دیرینمە ... !!!) .

سا بزانە هەڵكی چاكم بۆ هەڵكەوتووە .. تا تۆیش و منیش بەو ئارەزووە بگەین .. !! .

– بیشەرام ... چوین ... ؟

– وەك دەزانیت تەسكەرم نی یە تا لەیرا زانكۆ تەواو كەم ... نا چاردەبێ برۆمە دەرەوەی وڵات

–یانی وە كورە بچیت ... !

– ئەوەیان گرنگ نی یە كوێ بێ بۆ ئێمە مانان بۆ هەر كوێ برۆین

244– رۆمانی كۆردەرە، ل١٨٢ .

245- سەرچاوەی پێشوو ، ل١٥٦ .

246 - س. پ، ل١٥٩ .

ئاسمان یەك رەنگە ...

– چەنێك وەپیت چت ..؟ شەش مانگ ... یە ساڵ ... ؟

نە داڵگە گیان نەشەش مانگك و نەیەك ساڵ ... بەڵكو چوار ساڵ

کەمتر نابێت ...

- **ئەی داد بێراد ... دیت دیار و قیامەت کەفتین ..؟ کی ئیشت تا چوار**

ساڵ تر منم ...؟

– داڵگە ئەم قسانە مەکە ... مەگەر تەنها هەر من لە دایکم دوور دەکەمەوە ؟

من هەڵێکم بۆ هەڵکە وتووە و نابێ لە دەستی دەم، لەوە دەچێت گرێی بەختم کرابێتەوە و بەرەو دەرو دەروازەی ئومێد هەنگاو بنێم ، چاوێك بنوقێنێت چوار ساڵ تەواو بووە ...))(٢٤٧)

دواتر لەنێو دەقی رۆمانەکە ئەوە دەبینرێت, کە ئەکبەر دەچێت بۆ دەرەوەی وڵات و خوێدنی بەکەلۆریا لەشاری مەدرید تەواو دەکات.

ب– لە رۆمانی (هیچ) دا:

لەم رۆمانەدا ئاماژەکردن بەرووداوێ تووش بوونی گوڵچین بەهۆی رەجەبەوە لەچەند شوێنی دەقی رۆمانەکەدا، لەرێی ئەم هونەرەوە دووبارەکراوەتەوە، ئەم پێشوەختەش چەندین جار دووبارەکراوەتەوە ئەوە وەبیر خوێنەر دێنێتەوە, کە ئاماژەی بۆ کراوە. بەم جۆرە رۆماننووس لەم دەقەدا لەرێی بەکارهێنانی هونەری پێشخراوی دووبارەکراوە پێش رووداوەکانی ئێستا دەکەوێ و باسی رووداوێك دەکات, کە لە ئایندە روو دەدات. لە دەقیکدا رۆماننووس لە رێی دیالۆگی نێوان پوورەی پەزەی ژنی محەی رێگر و حەمە ناجەی برای گوڵچین، کە ترسی رووداوێ دەکات, کە گوڵچین بەهۆی رەجەبی عارەبەوە تووشیی ببێ . **((گوڵچینی خوشکت فرە هاتوو چۆی خەستەخانەکە دەکا . لە ئاوایی دا بڵاوە دەڵێن، حەز لە (رەجەب) ی برین پێچ دەکا کابرایەکی چو (رەجەب) ی غەریبەی کەس نەناس لە کوێ و گوڵچین لەکوێ ؟))**(٢٤٨).

هەروەها پوورە پەزە لەدیالۆگێکی لەگەڵ گوڵچین, دووبارە ترسی تووش بوونی بەرووداوێ, کە بەهۆی رەجەب عارەبەوە دەردەبرێت و دەڵێ: **((قسەی قۆڕ مەکە، رەجەب بێگانەیە، بێگانە، هەتاوەکو زمانی یەکتر نازانن))**(٢٤٩).

لە شوێنێکی تری رۆمانەکە کاتێ سەید جەلیلی فەراشی خەستەخانە, کە دیمەنی جووت بوونی گوڵچین و رەجەبی عارەب دەبینێ, ئەویش پێشبینی رووداوێ دەکات کە گوڵچین بەهۆیەوە تووشی دەبێ و دەڵێ : **((سەرەنجام نەك تەنها خۆی ، تایفەکەشی رسوای زەمانە دەکا.))**(٢٥٠). پێشخراوی رووداوی تووش بوونی گوڵچین بەهۆی رەجەبەوە لەچەند شوێنێکی رۆمانەکە دووبارە بۆتەوە و لەئەنجامدا ئەو رووداوە روودەدات,

---

247– رۆمانی کۆردەرە، ل١٨٣ .

248– رۆمانی هیچ، ل٢٠ .

249– سەرچاوەی پێشوو ، ل٤٣ .

250–س. پ ، ل٥٣ .

ئەویش ئەوە بوو, کە گوڵچین رەدووی رەجەبی عارەب دەکەوێت بۆ بەغا, بەهۆی ئەو عەشقە بێسنورەی کە بۆی هەبوو، دوای مارە بڕینیان، رەجەب بەرامبەر پارەیەکی زۆر لەگەڵ حەمدیەی خوشکی بۆ حازمی هاوڕێی سەرخۆش دەکەن, ئەویش کاری سێکسی لەگەڵ ئەنجام دەدات, بۆیە گوڵچین خۆی پێتەلاق دەدات و دواتر خۆی دەکوژێت .

لە نموونەیەکی تری ئەم جۆرەدا، کاتێ معاونە سوور بۆ لای مارف ئاغا دێت بۆ ئەوەی بەشەکانی خۆی ببات, کە بەڵێنی پێدا بوو پێیبدات، بەڵام ئەم بەشانەی پێنادرێی، چونکە محەی رێگر بەوە رازی نابێت کەبەشی مارف ئاغا بدات, لەو رانەمەڕانەی کە لە حاجی کەلەکی دزی بوو, کە بووە هۆی شەرمەزاری بوونی لای معاونە سوور, بۆیە مارف ئاغا بیر لە رووداوێ دەکات, کە بەهۆیەوە تووشی بکات و دەڵێ : **((قەینا محە باوەحیز ، ئەمەت لەسەر نەڕوا . ئا سەیرم کە ، بزانە چۆن ناڵتی دەکەم !))**[٢٥١]   لە شوێنێکی دیکەی رۆمانەکە مارف ئاغا دووبارە ئاماژە بەرووداوێ دەکات, کە تووشی محەی بکات و دەڵێ:**((سەگی هار چل رۆژ عومریەتی . محە دەگاتە نزای خۆی.))**[٢٥٢], دوایی ئەم پێشخراوییە لەناو دەقی رۆمانەکە بەدی دێت, ئەویش بە سووتاندنی ماڵ و خانووەکەی و دەرکردنی ماڵ و مناڵەکەی لە لادێیەکەو, دواتر کوشتنی محە و دوو لە هاوڕێیەکەی لەخەودا بە دەستی پیاوانی مارف ئاغا, کە بۆی ناردبوون .

ج– لەرۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

هەرچی پەیوەندی بە هونەری پێشخراوی دووبارەکراوە هەیە, ئەوا لەم رۆمانەدا بەکار نەهاتووە, بۆیە ئێمەش لێرەدا ئاماژەمان پێ نەکردووە و نموونەمان بۆ نەهێناوەتەوە.

د– لە رۆمانی (راز) دا:

هەندێ رووداو هەن لەچەند شوێنێ دووبارە کراونەتەوە, کە ئەرکی پێشخراوی لەنێو دەقی رۆمانەکە دەگێڕن, کە لەچەند نموونەیەکی کەم تێناپەڕن. پێشخراوە دووبارەکراوەکانی ناو دەقەکان کە پەیوەندی بە ژیانی کارەکتەرەکان لە ئێستادا هەیە, کە لە داهاتوویەکی نزیکدا روودەدات. کەسی وەکو فراولە کارەکتەرێکی سەرەکی ناو رۆمانەکەیە و دکتۆرای لە شوێنەوار ناسی رۆژهەڵات دا هەیە , زانیاری سەبارەت بە ئەفسانە و خورافەکانی ئەو ناوچەیە و شارەزایی ژیانی ئەوان بووە, لە ژیانی ئاسایی خۆیدا خەون بە رۆژە کۆنەکانەوە دەبینێ, هەر وەکو دەڵێ: **((نازانم بۆ دەزانم هەزاران ساڵ لە رۆژهەڵاتدا ژیاوم جارە و بارتێدەفکریم و دەچمە بیراو ئاشوفتە دەبم و دەمەوێ بزانم بۆ واتێ دەفکریەم ...))**[٢٥٣]. بیرکردنەوە لە بەکەنیزەبوونی لەچەند شوێنێ رۆمانەکە دووبارە کراوەتەوە, سیفەتی پێشخراوی وەرگرتووە, بۆ نموونە کاتێ لەگەڵ (د.پیران) مەی دەخۆنەوە دووبارە لەساتی مەیخواردنەوە, هەمان هەستی بەکەنیزە بوونی لای دووبارە بۆتەوەو بە پیران دەڵێ: **((کێ دەڵێ من لەو سەردەمەدا نە ژیاوم یەکێك لەو کۆیلە کە نیزانە نە بووگم**

251– رۆمانی هیچ , ل٤٩ .

252– سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣ .

253– رۆمانی راز، ل١٠ .

؟ ! ها ! کێ دەڵێ))[٢٥٤]. ئەم پێشخراویەی فراولە هاتۆتەدی, چونکە بەگەیشتنی بۆ شاری ئەکباتا لەلایەن پاسەوانانی دەروازەی شار دەگیرێ, بۆ ماوەیەك لای ئەمان دەستبەسەر دەکرێ, دواتر تەسلیمی (کیو مەرس)ی دەکەن، ئەویش وەکو کەنیزەیەك پێشکەشی شازادە (کۆرش)ی دەکات .

دوای دەستکەوتنی (جامی جەم) پرۆفیسۆر بەهاوڕێیەکانی رایدەگەیەنێ, کە لەسبەینێ وە دەست بەگەشت دەکەین, هەروەك دەڵێ : ((**دەبێ ئەوەش بزانن گەشتە کەمان بێ مەترسی نابێت رەنگە تووشی دەردەسەرو سەر تیا چوونیش بین . دەبێ لەم ڕووەوە ئامادەیی هەر رووداوێك بن هەر کەسێك بۆ خۆی ئازادە دەتوانێت نەیەت هەتا وەکو وا بە چاك دەزانم بۆ تاقیکردنەوەش بووە یا بە تەنیا بۆ خۆم تێهەلکێشییەکی زمانی بکەم هەموو شتم بێتە دەست ، ئەو حەلە گەشتی شەش کەسی دەست پێ بکەین.**))[٢٥٥] ئەم پێشخراوی رووداوە هاتۆتە دی، کە هەموویان لەکاتی گەیشتنیان بۆ دەروازەی شارەکە, لەلایەن پاسەوانانی دەروازە دەست بەسەر دەکرێن، کە سەرەتا فراولە دەست بەسەردەکرێت, دوایی رۆنشتادو هاوڕێیەکانیشی دەست بەسەردەکرێن، چونکە سووربوون لەسەر ئەوەی بچن بۆ ناو شارەوە, کە خەڵکەکەی ناوشار هەستیان پێکردن, کە ئەوان خەڵکی ئەو شارە نین, دواتریش تووشی رووداوی جۆراو جۆر دەبن, هەروەکو لە سەرەتا ئاماژە بەم رووداوە لەلایەن پرۆفیسۆرەوە کرابوو.

هـ- لە رۆمانی (دەغدو) دا:

بە شێوەیەکی کەم لەم رۆمانەدا, رووداو پێشخراویەکان دووبارەکراونەتەوە, ئەویش لەنموونەیەك زیاتر بەرچاو ناکەوێت , کە لەچەند شوێنی ئەم رۆمانە باس لە چوونی (تحسین) و (سەنگەر) بۆ شوێنی (لالش) باسکراوە, بۆ ئەوەی چارەسەری ئەو گرفتە و ناخۆشییەی, کە بەهۆی خەونەکەوە تووشی هاتووە, کە بچن بۆ (لالش), لەوێ ڕاڤەی خەونەکەی لەلایەن (خودەیدە)وە بۆ بکرێت . لە شوێنێکی دەقی رۆمانەکە بەم شێوەیە باس کراوە. ((**- ئەی چۆن ... پێنج شەممە بەرەو لالش دەڕۆین ، شەوێ لەماڵی ئێمە دەبین و بۆ سبەینێ دەگەڕێینەوە باشە ... ؟**))[٢٥٦], هەروەها لەم دەقەشدا چوونیان بۆلای خودەیدە لە(لالش) دووبارە کراوەتەوە, کە بچن سەردانێ ئەو شوێنە بکەن . ((**-سووری لەسەر ڕۆیشتنەکەمان بۆلای خوەدیدە؟**

- بە ئەندازەی ئەم حەربەی بەلاوە گرنگە، کەواتە دوو سبەی دەڕۆین ...))[٢٥٧], هەروەها لە دەقێکی تر بەهەمان شێوە سەنگەر باس لەوە دەکات کە بەرەو لالش بەرێ بکەوێت و چاوی بە خوەدیدە بکەوێت, بۆ ئەوەی ئەوەی بینویەتی بۆی بگێڕێتەوە . ((**دوو هەفتەی کێشاو خەریك بووم نائومێد دەبووم و بڕۆمەوە بۆ لای خودەیدە و ئەوانەی دیبووم بۆی بگێرمەوە . بڕیارمدا سبەینێ کە هەستام لە خەو بەرەو لالش بەڕێکەوم ...**))[٢٥٨], لەچەند شوێنی باس لە چوونی سەنگەر و تحسین بۆ (لالش) دەکرێ, کە لەوێوە چاویان بە خوەدیدە بکەوێ, لە دوایدا دەچن بۆ ئەو شوێنە و شەوێکیش لەوێ دەمێنەوە.

254– رۆمانی راز، ل١٠ .

255–سەرچاوەی پێشوو ، ل١٨٦ .

256– رۆمانی دەغدو، ل٤٥ .

257– سەرچاوەی پێشوو، ل٥٠ .

258– س. پ، ل٦١ .

* بەشی سێیەم *

تەوەری یەکەم:

☒هونەری کورتکردنەوە و هونەری لابردن لەڕۆماندا .

١-هونەری کورتکردنەوە .

٢-هونەری لابردن .

☒پراکتیزەکردنی هونەری کورتکردنەوە لە ڕۆمانەکانی:

(کۆردەرە - هیچ - پاشایان کوشت -راز - دەغدو) دا .

☒پراکتیزەکردنی هونەری لابردن لە ڕۆمانەکانی:

(کۆردەرە - هیچ - پاشایان کوشت -راز - دەغدو) دا .

تەوەری دووەم:

☒هونەری دیمەن و هونەری وەسف لە ڕۆماندا .

١- هونەری دیمەن .

٢- هونەری وەسف .

☒ پراکتیزەکردنی هونەری دیمەن لە ڕۆمانەکانی:

(کۆردەرە - هیچ - پاشایان کوشت -راز - دەغدو) دا.

☒پراکتیزەکردنی هونەری وەسف لە ڕۆمانەکانی:

(کۆردەرە- هیچ - پاشایان کوشت -راز - دەغدو) دا.

• تەوەری یەکەم:

هونەری کورتکردنەوە و هونەری لابردن لەرۆماندا:

پەیوەندی نێوان گێڕانەوەکات و تێکستەکات و چیرۆکەکات و لەلایەکی دیکەشەوە ئەو ماوەی, کە لەنێوانیانداپە لە ئەنجامی بەکارهێنانی چەند تەکنیکێکی هونەرییەوە دروست دەبێت، ئەمانەش سروشتی خێرایی یا سستی کات لە چیرۆکدا دیاری دەکەن . جا بۆ بەدەستهێنانی خێرایی دوو تەکنیکی سەرەکی بەکاردەهێنرێت ئەوانیش ئەمانەن: **١- کورتکردنەوە. ٢- لابردن .**

کورتکردنەوە و لابردن تایبەتن بە خێرایی گێڕانەوە لە پرۆسەی گێڕانەوەدا .

١-هونەری کورتکردنەوە :

هەندێ جار نووسەری رۆمان بۆ ئەوەی خۆی لە باسکردنی هەموو شتێك رزگار بکات، پەنا دەباتە بەر بەکارهێنانی هونەری کورتکردنەوە ((کورتکردنەوە چڕکردنەوەی رووداوەکانی رۆمانە، ئەوانەی لەچەند رۆژ و مانگ و ساڵێك روویانداوە لەچەند دێرێك یان چەند لاپەڕەیەکی کەم بەبێ چوونە ناو درێژەی گوتەکان باسیان دەکرێت .))[٢٥٩] بەشێکی کەم نەبێت لەرووداوەکان هیچی تری لێ ناگێڕێتەوە, هەروەها بەهۆی ئەم هونەرەوە زەمەنی (حیکایەت) کورتتر دەکرێتەوە, چونکە نووسەر وەك ئەوەی, کە بۆی هەیە رووداوەکانی چەند ساڵێك لەچەند لاپەرەیەکدا بگێرێتەوە . بە هەمان شێوە بۆی هەیە رووداوی چەند ساڵ و مانگ و هەفتە لەچەند رستەیەکدا کۆبکاتەوە. هونەری کورتکردنەوە, وەکو یەکێك لە هونەرەکانی گێڕانەوە (فیلدینگ) بەیەکەم دۆزەرەوەی دادەنرێت کورتکردنەوەی وەکو هۆکارێکی گواستنەوە لەنێوان دیمەنەکانی رۆماندا بەکارهێناوە[٢٦٠]. کورتکردنەوەی گێڕانەوەش، کە زیاتر بەرێگەی گێرەرەوەی هەمووشتزانەوە ئەنجامدەدرێت و هێزی دووبارەکردنەوە لەدەقدا ناهێڵێت و وا لەرووداوەکان دەکات, کە بەر لەوەی گێڕاەوە بە شێوەیەکی سروشتی و لە زنجیرەی ئاسایی رووداوەکان بگات بەکۆتایی بە شێوەیەکی نا سروشتی پەلە بکات, تا بگات بە رووداوەکانی داهاتوو[٢٦١]. بەهۆی هونەری کورتکردنەوە جیاوازی لەنێوان زەمەنی حیکایەت و زەمەنی گوتار دروست دەبێت، لە چیرۆك و رۆماندا، بە رستەیەك ، دەستە واژەیەك، یان چەند دیمەنێك کورت دەکرێتەوە، وەك ئاماژە پێدانێك زۆرجار لە ماوەی دیاریکراوە درێژەدا رووداوی لابەلا, یان هەندێ کاری رۆژانە و ئاسایی, کە بە هیچ شێوەیەك کارناکاتە سەر رەوتی گێڕانەوە لە چیرۆکەکەدا، لە راستیدا درێژەدان بە گێڕانەوە، خوێنەر (وەرگر) هەست بە بێزاری دەکات چێژی دەقەکەی لا نامێنێت، بۆیە ئەم خێراییە گوزەرکردن بەسەر

---

259 – تجربة سليمان القوابعة الروائية، عبدالله مسلم الكساىة، دار اليازوري العملية للنشر والتوزيع الطبعة العربية، عمان– الاردن –٢٠٠٦ , ص١٣٣ .

260– بناء الرواية، سيزا قاسم، ص٧٧ .

261– بنية السرد في القصصى الصوفي– المكونات، والوظائف، والتقنيات، د. ناهضة ستار، اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٣ ، ص٨٧ .

ئەو دیمەن و ڕووداوانەد, کە گرنگ و پێویست نین, دەشێن کورت بکرێنەوە هونەرێکی زۆر بە کەڵکە و پێویستە نووسەر شارەزایانەوکارامانە بەکاریان بهێنێت.

ئەرکەکانی هونەری کورتکردنەوە:

کورتکردنەوە کۆمەڵێ ئەرك لەناو گێڕانەوەدا دەگێڕێ، کە گرنگترینیان بریتین لە:

((١- تێپەڕینی خێرا بەسەر ماوەیەکی درێژدا.

٢- پێشکەش کردنێکی گشتی دیمەنەکان و بەیەکەوە گرێدانیان.

٣- پێشکەش کردنێکی گشتییانەی کارەکتەرەکی نوێ.

٤- پیشاندانی کارەکتەرە لاوەکیەکان لە دەقەکە, کە نووسەر ناتوانێ بە درێژی باسیان بکات.

٥- ئاماژە کردنێکی خێرا بە کەلێنە کاتییەکان و ئەو ڕووداوانەی لەو کەلێنانەدا ڕوویانداوە.

٦- پێشخستنی گەڕانەوە و دواخراو.))(٢٦٢)

هەر ئەرکێك لەم ئەرکانە ئەوە دەردەخەن کەوا کورتکردنەوە, کە بە شێوەیەکی خێرا ماوەیەکی درێژی چیرۆکەکات باس دەکات و دەبێتە هۆی خێرایی چیرۆکەکات و سستی تێکستەکات، چونکە ئەو ماوەیەی لەنێوان ئەم دوو کاتەدا دروست دەبێ ئەوە دەردەخات, کە چەند دێرێکی کورت, کە لەوانەیە کاتی خوێندنەوەکەی چەند خوولەکێك نەخایەنێت بەسەر چەندەها ڕۆژ یان مانگ یان ساڵدا دەڕوات، یانی کاتی ڕووداوەکان هەمیشە بە خێرایی لە بەرەو پێشچوون دا دەبێت، کە چی تێکستەکات سست و لەسەرخۆ دەبێت.

٣- هونەری لابردن :

شانبەشانی کورتکردنەوە، لابردن دووەمین هونەری گێڕانەوەیە, لە پرۆسەی خێراییکردنی گێڕانەوەدا. لابردن بریتییە لە لابردنی ماوەیەك ، ئیدی ماوەکە درێژ بێ یان کورت لە ماوەی چیرۆکدا، کە نابێتە هۆی ڕێگرتن لەگێڕانەوەی ڕووداوەکان ، ئەمەش هونەرێکی دووەمی خێرایی گێڕانەوەیە ، گێڕەرەوە پەنای بۆ دەبات بۆ خێراکردنی گێڕانەوە و بازدان بەسەر ئەو ماوانەی لە حیکایەتدا بە مردوو دادەنرێت (٢٦٣). نووسەر لە پێناوی خێراکردنی ڕەوتی ڕووداوەکان پەنا بۆ هونەری لابردن دەبات ، وەك ئەوەی بە درێژی باسی سەردەمی منالی کەسێك یان ڕووداوێك بکات, ئەوا پەنا دەباتە بەر ئەم هونەرە بە چەند وشە و دەستەواژەیەك, ئاماژە بەباسکردنی سەردەمی منالی و ڕەت بوون بەسەر ڕووداوەکان دەکات, لە ڕێگەی هونەری لابردنەوە. بۆیە لابردن گواستنەوەیەکە لە ئاستێك بۆ ئاستێکی دیکە لە ئاستێکی بەرزی هونەریدا لە پێناو خێراکردنی ڕەوتی ڕووداوەکان . زۆربەی ئەوانەی کە باسی هونەری لابردنیان کردووە وەکو (جیرار

262- بناء الرواية، سيزا قاسم، ص٧٨ .

263 – **بنية الشكل الروائي، حسن بحراوي، ص١٥٦، تقنيات السرد في النضرية والطبيق، امنه يوسف,الطبعة الاولى, دار الحوار للنشر والطبع سورية– لاذقية, ١٩٩٧., ص٨٥ ، تجربة سليمان القوابعة الروائية، د. عبدالله مسلم الكسابة، ص١٣٦ .**

264- بینای کات لە سێ نموونەی ڕۆمانی کوردی دا، نەجم خالید نەجمەددین ئەڵوەنی، ل٢٦٣ .

265 – تقنيات السرد، امنه يوسف، ص٨٥، تجربة سليمان القوابعة الروائية، د.عبدالله مسلم، ص١٣٦ .

جینیت) و (حسن بحراوی) و (د. سیزا قاسم) و (د. موریس ابو ناصر), لەرووی جۆرەوە کردوویانە بە دوو بەشەوە : **١– لابردنی راگەیەنراو. ٢– لابردنی رانەگەیەنراو.**(٢٦٤)

١– لابردنی راگەیەنراو : ئەو لابردنەیە, کە گێڕەرەوە بە راشکاوی لە ماوە لابراوەکە دەدوێت و مەودای ماوە لابراوەکە دیاری دەکات، بە هەندێ دەستەواژەی زۆر کورت دەردەبڕێت، وەك لەماوەی چەند رۆژێك یان چەند مانگێك یان چەند ساڵێك روویانداوە، بەڵام چۆنیەتی رووداوی رووداوەکانمان پێناڵێت(٢٦٥) . لەلابردنی راگەیەنراودا بەوەی, کە ماوەی رووداوەکە دیاریکراوە خوێنەر هیچ زەحمەتیەك لە بەدواداچوونی گێڕانەوەکەدا نابینێت .

٢– لابردنی رانەگەیەنراو : لێرەدا بڕی ماوەکە دیار نییە, بەمەزەندە و گریمانەیە, نووسەر دەڵێ: (ماوەیەکی کورت) یان (ماوەیەکی درێژ) کاتەکە ماوەی (چەند ساڵ و چەند مانگ) ە دیاری نەکراوە(٢٦٦). ئەم لابردنە، کە هاوشانی لابردنی دیاریکراوە، هەندێ لە ئەدگارەکانی بە دیار خران، بوونی لابردنی رانەگەیەنراو بۆ ئەو هۆیە دەگەڕێتەوە, کە گێڕانەوەکە توانای پابەندبوونی گێڕانەوەی یەك لە دوایەکی سروشتی رووداوەکان نەبێت, ناچار بێت لەبازدانی ناو بە ناو بەسەر ماوە مردووەکان لەناو چیرۆکدا (٢٦٧) .

- **دەکرێ بڵێین رۆماننوس لەبەر چەند هۆکارێك پەنا بۆ هونەری(کورتکردنەوە) و هونەری (لابردن) دەبات, گرنگترین ئەو هۆکارانەش بریتین لە:**

١– بەهۆی کورتکردنەوە و لابردن, وەکو دوو هونەری گرنگی رۆمان, نووسەری رۆمان خۆی لەگێڕانەوەی رووداوە درێژ خایەن و کەم بایەخەکان رزگار دەکات.

٢– لە رێی ئەم دوو هونەرەوە (کورتکردنەوە — لابردن) زیاتر چێژ بە خوێنەر دەدا و زیاتر سەرنجی خوێنەر بۆ دەقەکە رادەکێشێ و ئارەزووی ئەوە دەکات, کە بزانێ ئەنجامی ئەو رووداوانە و چارەنووسی کارەکتەرەکان بەچی دەگات.

٣– نووسەری رۆمان پەنا بۆ ئەم دوو هونەرەی گێڕانەوە دەبات، چونکە هیچ نووسەرێك ناتوانێت هیچ رووداوێك, وەکو خۆیی بگێڕێتەوە ، چونکە گێڕانەوەی تەواوی رووداوێك ناکرێت و مەحاڵە لە رۆمانێکدا بتوانرێت بە دووروو درێژی باسی تەواوی رووداوی رۆژێك یان مانگێك یان ساڵێك بگێڕدرێتەوە.

٤–لە رێگەی ئەم دوو هونەرەوە کاتی حیکایەت و کاتی گێڕانەوە هەرگیز هاوتەریب نابن، چونکە درێژی کاتی حیکایەت, دەبێتە هۆی کورتی کاتی گێڕانەوە ، بە پێچەوانەوەش درێژی کاتی گێڕانەوە دەبێتە هۆی ئەوەی کاتی حیکایەت کورت تر بێت.

---

266 – کورتیلە چیرۆکی کوردی لە باشوری کوردستاندا (١٩٧٠–١٩٧٩)، ئازاد محەمەد سەعید، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب ، هەولێر، ٢٠١٣، ل٢٠٥ .

267– گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)دا، د. پەری ساڵح موفتی، ل١١٩ .

پراكتیزەكردنی هونەری كورتكردنەوە و لابردن لە ڕۆمانەكانی

(كۆردەرە – هیچ – پاشایان كوشت – ڕاز – دەغدو) دا :

أ– كورتكردنەوە و لابردن لە ڕۆمانی (كۆردەرە) دا:

١– كورتكردنەوە:

ئەكبەر پاش ئەوەی دەبێت بە شاگردی حوسێن مەردە, كە خاوەنی پاسی نەفەر هەڵگری دوڵدوڵ بوو. ڕۆژانە لەنێوان خانەقین و دەربەندیخان هاتووچۆیان دەكرد, جار بەجار شەو لە دەربەندیخان دەمانەوە و بووە هۆی ناسینی چەند كەسێك لەوانە مامۆستا هۆشیار, كە یەكێك بوو لەوانەی هانی ئەكبەری داوە, كە تاقی كردنەوەی پلەی ناوەندی بكات و سەر بكەوێت . ئەم برادەرایەتیە بووە هۆی گرتنی بەهۆی سەندووقە گەزۆكانەوە, كە ئەم سەندووقە گەزۆیانە لەلایەن مامۆستا هۆشیارەوە بۆ عەلی فرمان دەنێردران, كە شەونامەی یاساغی تیابوون, بۆیە كاتێ ئەكبەر لە ژووری زیندانیە دەڵێ: **((نزیكەی دوو مانگ لە هەمان جیگەدا گیردراین بە تەمای هاتنە گویی مامۆستا هۆشیار و گرتنی عەلی فەرمان ... ؟؟ بووین عەلی بووە دلۆپێك ئاو چوو بە زەوی دا.))**[٢٦٨] لەم دەقەدا, ئەكبەر باسی پێش ئەو دوو مانگەی نەكردووە, كە چۆن ژیانی لەو بەندیخانەیەدا بردووەتە سەرو و باسی ڕەفتاری جەلادەكانی نەكردووە, بەڵكو ڕاستەو خۆ هاتووە باسی دوایی ئەو دوو مانگەی كردووە, كە دەڵێ بە تەمای هەواڵی هاتنە گوێی مامۆستا هۆشیار و گرتنی عەلی فەرمان بووین, كە بەهۆی ئەمانەوە تووشی ڕووداوی گرتن دەبێت و بۆ ماوەی دوو ساڵ بەند دەكرێ و ساڵێكیش لە ژێر چاودێری دەمێنێتەوە .

گێڕەرەوە لەباسی ژیانی یەكێك لە كارەكتەرە لاوەكیەكانەوە بەناوی كەلای هەیدەریەوە دەڵێ: **((پەنجا ساڵ كۆێرەوەری و دەربەدەری و هەڵپەو تەقەڵای كەلایی هەیدەری بریتی بوو لە كەباب خانەیەكی بەنگەڵەیی و تفەنگێك و پاسكلێك ... ئەو نەپەیكەر سازبوو نە زەڕنگر ... بەو چاوە كزۆلانەوە . لە نیگار كێشێكی بە توانا و پەیكەر سازێكی پەنجەو زەرەنگەرێكی ڕێزەبین وردەكار تر بوو ..!! . هێندە بە وردی گۆشتی لە ئێسك دەكردەوە وەك هەزاران مێرووله ئێسكێك بكرێنێتەوە . ساف و لووسی دەكرد . بەوەیشەوە دەست بەردار نەدەبوو، ئیسكەكڕاوەكانی دەخستە ناو مەنجەڵەوە دەی كوڵاند و ڕۆنی لێ دەگرت و ئاوەكەشی دەكردە تریت و دەیفرۆشت !! ...))**[٢٦٩] لەم دەقەدا گێڕەرەوە لەباسی ژیانی ئەم كارەكتەرەدا, زۆر بەكورتی ئاماژەی بەو (پەنجا) ساڵەی كوێرەوەری هەوڵ و تەقەڵاو ماندبوون كردووە, بەهۆی پەنجا ساڵ كوێرەوەری و دەربەدەریەوە هەولەكانی لە ژیاندا سەر وماڵی تەنیا كەبابخانەیەك و تفەنگێك و پاسكیلێك بوو ...), بەمەش كاتی گێڕانەوە لەكاتی حەكایەت كورترکراوەتەوە.

268– ڕۆمانی كۆردەرە، ل١٣٤ .

269– سەرچاوەی پێشوو، ل٥٤ .

٢- لابردن لە رۆمانی (كۆردەرە) دا:

أ- لابردنی راگەیەنراو:

ئەكبەر لەباسی نەبینینی رەزای ناشرینی جەبارەوە قسە دەكات, ئەو جەبارەی, كە جەلادی ژووری زیندانیەكان بوو . ئازاری ئەكبەری داوە, كاتێ ئەكبەر لە رۆژی یەكەمدا دەگیرێ و دەڵێ: برسیمە و گەورەی جەلادەكە فرمان بە جەباری جەلاد دەكات كە ئازاری بدات, ئەویش ئازاری جەستەی دەدات, لە شوێنی رۆمانەكە دووبارە ئاماژە بە ناوی ئەو جەلادە دەكات و دەڵێ : ((**بیست و شەش رۆژە رەزای ناشرینی جەبارم نەدیوە نان و ئاوم بەهۆی یەكێكی ترەوە بۆ دەهات هەر كە جەبارم دی ، دڵم داخورپا،...**))[٢٧٠], بەگوێرەی ئەم برگەیە, ئەوەمان بۆ دەردەكەوێت, كە (ئەكبەر) ئەوا بۆ ماوەی بیست و شەش رۆژە گیراوە, هێشتا لە ژووری زیندانیە و لەنێوان كاتی گرتنی ئەكبەر و بینینی جەبار, كەلێنێكی بیست و شەش رۆژی دروست بووە . رووداوەكانی ناو ئەو ماوەیەی لەنێوان رۆژی یەكەم, تاكو رۆژی بیست و شەشەم دروست بووە باس نەكراوە, لەگێرانەوەی رۆمانەكە لابراوە, بۆیە كاتی گێرانەوە بچووكترە لەكاتی حەكایەتەكە .

كاتێ ئەكبەر دەچێت بۆ دەرەوەی وڵات, بە مەبەستی تەواوكردنی خوێندن, بەناسنامەیەك بەناوی (رشید مەجید)ەوە, چونكە رێگری لێدەكرا بەناوی خۆیەوە بچێت, بەهۆی شەونامەیاساغ بووەكانەوە, كە بۆماوەی دوو سال بەند دەكرێ, بەیارمەتی هاورێیەكانیەوە رەوانەوی دەرەوەی وڵات دەكرێ, لەوێشەوە كاك (صبری) یارمەتی دەدات و پێی دەڵێ: تۆ دەبێ پازدە رۆژ چاوەروانی بكەیت, تاكو كەشتی دەگاتە بەندەر, بۆیە ئەكبەر لە برگەی ئاماژە بە رۆیشتنی حەوت رۆژ لە پازدە رۆژەكە دەكات و دەڵێ : ((**حەوت رۆژم لە پازدە رۆژەكە تێپەراند ...**))[٢٧١] بەگوێرەی ئەم دەقەیە باسی رووداوەكانی ناو ئەو حەوت رۆژەی نەكردووە, كە چۆن ئەو رۆژانەی بەسەر بردووە و خەریكی چیبووە ؟ ... كە لە تێكستی گێرانەوەكە لابردراوە .

ب- لابردنی رانەگەیەنراو:

گێرەرەوە لەباسی كەلای هەیدەری دەڵێ: ((**ماوەیەكی زۆر بوو كەلای هەیدەرمان لێ گوم بوو بوو ، نەلەكەبابخانەدا دەبینرا ... نەكۆترە برجیلەی گەردن خوێناوی بۆ دەهێنایـن ... وە نە باوكم دەی هەناردین بۆ كەللەپاچە ... سەرم سوڕ مابوو ، كەلای چی بەسەر هاتووە ... ؟**))[٢٧٢]. لێرەدا لەجیاتی ئەوەی گێرەرەوە كاتێكی دیاری كراو بۆ دیار نەمانی كەلای هەیدەری دیار بكات . دەبینین وشەی (ماوەیەكی زۆر بوو) . بەمەش خوێنەر بە وردی ئەو ماوە نازانێت چەندە, كە ئەم كارەكتەرە لاوەكیە دیار نەماوە، كە (ماوەیەكی زۆر بوو) هێنراوەتە ناو دەقی رۆمانەكەوە, بۆیە نازانرێت مەبەستی چەند رۆژە ؟.

270– رۆمانی كۆردەرە، ل٢٢ .

271– سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠٢ .

272– س. پ، ل٧٥ .

گێڕەرەوەی هەمووشتزان لە باسی خۆشەویستی نێوان (تەلا) و(فەیزك) دا, کە ئەم دووانە خۆشەویستی یەکتر بوون, بەڵام بەهۆی ڕێگری باوکی کچەکە دوای ڕەتکردنەوە و نەدانی کچە بە کورەی دەکرد, بۆیە ئەمان بەنهێنیەوە خۆشەویستیان دەکرد و دەڵێ: **((من دەمێك بوو دەمزانی ژوانی تەلاو فەیزك زۆربەی شەو بەسەربانەوە ... ماڵی فەیزەك لە حەوشی تەنیشتی ڕاستی ئێمەوە بوو ... فەیزەك دەهاتە سەر بان و بەردێکی بچکۆلانەی دەهاویشتە ناو حەوشەوە تەلای لەهاتنی خۆی ئاگادار دەکردەوە ...))**[٢٧٣] لەم دەقەدا, لەجیاتی ئەوەی گێڕەرەوە کاتێکی دیاری کراو بۆ هەبوونی پەیوەندی نێوان ئەم دوو خۆشەویستە دیاری بکات, وشەی (دەمێك بوو) ی, بۆ ئەو کاتە بەکارهێناوە, کە ئەمەش ڕێگرە لەوەی بە ووردی ئەو ماوەیە دیاری بکرێت, کە بزانرێت خۆشەویستی نێوان ئەم دووانە چەند بووە ، کە دواتر هەردووکیان بۆی ڕۆیشتن و دوای ئەوەی کوڕە چەندین جار ناردبووی بۆ داوای کچە, بەڵام هەیاسی چەکەڕەش لە کەللەی شەیتان نەدەهاتە خوارەوە ڕازی نەدەبوو .

کورتکردنەوە و لابردن لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

١-کورتکردنەوە:

نووسەر لەم ڕۆمانەدا, ئەم جۆرە هونەرە, واتە (کورتکردنەوە)ی بەکارهێناوە, لەپاڵ ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە چەندین ڕووداوی کورتی باس کردووە, کە ڕێچکەی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی تیا خێرا دەکات, کە ئەو ماوە دووروو درێژەی ڕۆماننووس ناتوانێ باسی هەموو ڕووداوەکان بکات بەکورتی بەسەر ڕووداوەکە دەچێت، کە لەچەند وشەیەکی کەمدا ئاماژە بە ڕووداوەکان دەکات . وەك لەدیالۆگێکی نێوان محەی ڕێگر و نەنە خەجە, کە نەنە خەجە داوای لێدەکات واز لە دزی و جەردەی بهێنێت, لەو کاتەش بلە عەتار خۆی دەخاتە نێو گفتوگۆکانیانەوە, دواتر دەبێتە هۆی تووڕە بوونی محەو بەشەڕهاتنیان, محەش دەڵێ : **((– بلە باوەحیز ، زەمانێکە داخت لە دڵمایە ، ئەمجارە ، دەت کەمە قوربانی ئەو بەیاخە ...))**[٢٧٤], محە لە ڕێگەی وشەی (زەمانێکە) ئاماژە بە ڕق و قینەی ناو دڵی خۆی بەرامبەر بلە دەکات، بەڵام بە وردی ئەو ماوە نازانرێ چەندە. واتە ئەو ماوەیە بە شێوەیەکی گشتی و دیارنەکراو ئاماژەی پێکراوە .

لە بارەی ڕووداوێ دەستدرێژی سێکسی کردنە سەر کچێکی هەرزەکارەوە لەلایەن حاجی کەلەك، کە حەمە ناجە بۆ محەی دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((... چەند ساڵێك لەمەوبەر پێش ئەوەی بچێ بۆ حەج بشتوێنی زەردی لێ ببەستێ بەسەر سیروانەوە خەڵکی دەپەڕاندەوە ... ئەوەی ویستی بە کچەی کرد کچە هەر لە ژێر سەلمان گاحیز ڕزگار بوو، یەکراست خۆی هاوێشتە سیروانەوە . دوای چەند ڕۆژێك لالشەکەیان دۆزی یەوە .))**[٢٧٥] لەم دەقەدا دووجار بە شێوەیەکی گشتی و کورت ئاماژە بە دوو کات کراوە . یەکەمیان پەیوەندی بە (چەند ساڵێك لەمەوبەر)ەوە هەیە، کە پێش ئەوەی حاجی کەلەك بۆ حەج بچێت پشتوێنی زەرد ببەستێ

273– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٧٨ .

274– ڕۆمانی هیچ، ل٩ .

275– سەرچاوەی پێشوو ، ل١٨ .

کەلەکەوان بووە و خەڵکی دەپەڕاندەوە و دووەمیان پەیوەندی بە (دوای چەند رۆژێ) هەیە, کە تەرمی کچەیان لە سیروان دۆزیوەتەوە, کە لەتاوی ئەوەی کاری سێکسی لەگەڵ ئەنجامدرا خۆی فرێداوەتە ناو سیروانەوە . واتە کارەکتەری گێڕەوە ئەو ماوەیەی بەوردی دیاری نەکردووە, کە چەندە . تەنیا ئەوە نەبێ کە لە هەردووکیان ئاماژە بە (چەند ساڵێك و دوای چەند ڕۆژێك)ی کردووە . واتە ئەو ماوەیە بە شێوەیەکی گشتی خستۆتەڕوو.

دایکی عارف سەبارەت بە دیارنەمانی گوڵچین لەلادێیەکەیان بۆ محەی هاوسەری دەگێڕێتەوە و دەڵێ: **((گوڵچین چەند ڕۆژێکە گومەو دیار نی یە . تەواوی دێ و نێو خزم و خوێشی دوورو نزیکی بۆ پرسیار کراوە . بووە بە دڵۆپێك ئاو چووە بە زەوی دا ...))**[٢٧٦] لەم دەقەدا ماوەی دیار نەمانی گوڵچینی خوشکی حەمە کورتکراوەتەوە لە رێی (چەند ڕۆژێکە) ەوە, کە بە شێوەیەکی گشتی ئاماژەی بۆ کراوە, بۆیە نازانرێ ئەو ماوەیە چەند. رۆماننووس لەم رۆمانەدا کەوتۆتە لابردنی ئەو ماوە دوورو درێژو کورتانەی, کە رەوتی گێڕانەوەکە دەشێوێنێ, یان پێویستی بە درێژبوونەوە و یان کورت بوون نیە لەناو رۆمانەکە لادەبات .

٢–لابردن لە رۆمانی(هیچ) دا :

سەبارەت بە هونەری لابردن لەم رۆمانەدا, بەهیچ جۆرێك بەکار نەهاتووە, بۆیە ئێمەش نموونەمان بۆی نە هێناوەتەوە.

ج–کورتکردنەوە و لابردن لە رۆمانی(پاشایان کوشت) دا:

١– کورتکردنەوە:

سەردانی (حمە حەسەن) بۆ لای (حەمە پاشا)ی جاف, لە سەر داوای (ئەحمەد پاشا) ی بابان، کە بگەڕێنەوە شوێن و هەوارگەی خۆیان, هەروەها گالیسکەیەك بەفری چیای (داڵەهۆ)ی ناوچەی خۆیانی بەدیاری بۆ هێنابوو. هەرلەو کاتەشدا (حمە پاشا) باسی ئەوە دەکات و دەڵێ: نەئیمانم بە خۆی و نە بەقسەکانی هەیە. (حەمە حەسەن) ی نێردراوی (پاشا), ئەویش ناڕەزایی خۆی دەردەبڕێت و دەڵێ : **((سێ ساڵ ئازگارە ئیلاخم نەکردووە، تا لەگەڵ ئەحمەد پاشا تی نەگیرێم و نەبینە باعیسی کوشت و کوشتار، ئەو خراپەی دەرحەقمان کرد، دیارە هێشتا هەر لە ملهوری گەردن کێشیدا بەردەوامە.))**[٢٧٧] (حەمە حسەن) ئاغا زۆر بەکورتی ئاماژەی بەو (سێ ساڵی) یەی داوە, کە تووشی نارەحەتی و کێشە هاتوونە. نەهاتووە باسی هەموو کێشەکانی بکات ئەو گرفتانەی کە لەئەنجامی ململانێوە تێیکەوتوون هەموو ئەمانەش بۆ ئەوە بووە, تاکو نەبێتە هۆی رووداوی شەڕی براکوژییەوە, ئەم نەرمی نواندووە بۆ ئەوەی نەبنە باعیسی شەڕو کوشتار .

عومەر پاشای نوێنەری (نەجیب پاشا) ی عوسمانی داوا لە حەمە پاشای جاف دەکات, کە سەرانەی ئەو چەندین ساڵەی نەیان داوە هەمووی پێکەوە بدەن, لەمەولاش حەقی هاتووچۆی گەرمیان و کوێستانیان نیە

276– رۆمانی هیچ، ل٨١ .

277– رۆمانی پاشایان کوشت، ل١٢٧ .

دەبێ لە شوێنی خۆیان نیشتەجێ و جێگربن نەچنە ناو خاکی ئێرانەوە (حەمە پاشا) ی جاف, لە وەڵامدا دەڵێ : ((**ئێمە هەزاران ساڵە کۆچەرین، وەك بازو هەڵۆی بەرزەفر لە هەر کوێدا ویستوومانە دابەزیوین، وا نازانم پەوەندی ئێمە نا فەرمانی بێ لە فەرمانی سوڵتان ...))**(٢٧٨). گێڕەرەوە, لەسەر زاری (حەمە پاشای) جاف لە رێگەی دەستەواژەی (هەزاران ساڵە) ەوە کورتکردنەوەیەکی بەکارهێناوە, بە وردی دەستنیشانی ماوە و کاتی ئەو کۆچەرینەی نەکردووە, کە خێڵی جاف پێوەی خەریك بوونە. واتە بە وردی کاتەکەی دەست نیشان نەکراوە, تەنیا لە رێگەی دەستەواژەی (هەزاران ساڵە)ەوە ئاماژەی بۆ کراوە, کە نازانرێ ماوەکەی سەد ساڵ یان دووسەد ساڵ یان زیاترە.

گێڕەرەوەی بابەتی لە دیالۆگی نێوان (کەیخوسرەو بەگ) و (مستریچ) دا, سەبارەت بە رەوشت و ئاکار و سیفەتی جافدا لەبارەی ژنانی جاف, کە روویان بەهیچ کەس دانەپۆشیوە و عەبا و پێچەیان لەخۆ نەئالاندووە, کە (مستریچ) ی سەرسامکرد بوو, کە سەردانی زۆر شوێنی کردبوو, ئەم عاداتەی نەدیبوو, کە جافەکان هەیان بوو, ئەم ئاکار و رەوشتەی کە تایبەت بووە بە پێچە نەپۆشینی ئافەرەتانی جاف, کە (کەیخوسرەو بەگ) مێژووی ئەم عادتە دەگەڕێنێتەوە بۆ رۆژگاری زۆر کۆن و دەڵێ : ((**ئێمە جاف لەم رووەوە لەگەڵ خێڵ و عەشایری تردا جیاوازین ، ژنانی ئێمە هەرگیز لە هیچ کەس روویان دانەپۆسیوە و عەباو پێچەیان لە خۆ نەئاڵان دووە ... ئەمە رەوشتێکە سەدان ساڵە لەناو ئێمەدا هەبووە هەتا ئێمرۆش هەر بەردەوامە .))**(٢٧٩) لەم دەقەدا, گێڕەرەوە بە ووردی مێژووی ئەم عاداتەی دیاری نەکردووە, تەنیا ئەوە نەبێ کە لە رێگەی دەستەواژەی (سەدان ساڵە) ئاماژەی پێکردووە, باسی هیچی تری نەکردووە, کە ئافرەتانی ئەم ناوچەیە پێوەی خەریك بوونە, تەنیا ئەوەندە نەبێ, کە دەڵێ: ئەم رەوشتە سەدان ساڵە لەناو ئێمەدا هەبووە .

هەوسبازی (عوسمان بەگ) ی برای ((محمود پاشا)ی بابان ببووە, بنیشتی دەم و زاری خەڵك (عوسمان بەگ) بە زۆر و بە خواست دەستی دەخستە سەر زۆر لە ئافرەتانی مێردار و کچی جوان کیلەی دوورو نزیك و بەزمی شەوانە لەناو خەڵك دەنگی دابوویەوە, نارەزایی خەڵك بەرامبەر ئەو کارانە هاتبوونە قسە, چەندین جاریش سکاڵایان لای (محمود پاشا) ی بابان کردبوو, (عوسمان بەگ) یش چەندین جار ناردبوویە خوازبێنی (گوڵ ئەندام) ی کچی ئەو(رحمان بەگ), رازی نەبوونی باوکی, کە کچ بدات بەم جۆرە کەسانە, بۆیە گێڕەرەوە لە شوێنی دەقی رۆمانەکە لە سەر زاری (عوسمان بەگ) وە دەستەواژەی (دەمێکە)ی بەکارهێناوە بەرامبەر بەرقی (سلێمان پاشا) و دەڵێ: ((**عوسمان بەگ لە دەمێکەوە رقی سلیمان پاشای لەدڵ دابوو، بە هەڵی زانی جەزەربە و زەبر و زۆری خۆی پێ نیشان بداو پێی بسەلمێنێ بە زاوا هەڵنەبژاردنی یانی چی ؟ ...))**(٢٨٠) , لەم دەقەدا, لە رێگەی دەستەواژەی (دەمێکەوە) رق وکینەی(عوسمان بەگ) بەرامبەر (سلیمان بە وردی دەست نیشان نەکراوە ماوەی ئەو رق و کینەیە چەندە, بەڵام هەست بەوە دەکەین هۆی دروست بوونی ئەم رق و کینەیە بەهۆی رەت کردنەوەی خوازبێنیەوە بووە, ئەویش نەدانی (گوڵ ئەندام) بەو

278– رۆمانی پاشایان کوشت، ل١٤ .

279– سەرچاوەی پێشوو, ل١٢٧ .

280– س. پ, ل٤٢ .

کەسایەتیە, بۆیە لە هەوڵی ئەوە دابوو پلانێك دابنێت و زەبری خۆی لێبدات . بەوەی کە بزانێ بە زاوا هەڵ نەبژاردن چییە ؟ . ئەویش ئەوە بوو, کە چەند رۆژێك دەست بەسەری بکەن و لای خۆیان بیهێڵنەوە, کە لە دوایش ئەم کارە دەکات.

٢-لابردن:

أ- لابردنی ڕاگەیانراو:

لە نموونەی جۆری ئەم رۆمانە, لە وەسیەتی (کەیخوسرەو بەگ) بۆ کورە گەورەکەی (سلیمان بەگ), کە دەڵێ: ئەوەی دەڵێم بیگرە گوێ, دوای ئەوەی من مردم مەرۆن بەدوای مەرگی (عبدالله بەگ) وە لەگەڵ بنەماڵەی (بەبە) نەکەونە بەرامبەر یەکو خەنجەر لە دەست ...., گێرەوەی بابەتی دەڵێ: بە دوومانگ پاش وەسیەتەکە (کەیخوسرەو بەگ) ی جاف ماڵئاوایی کرد و (سلیمان بەگ) ی کوری جێگەی گرتەوە: ((**بەدوای ئەم وەسیەتەدا بەدوو مانگ ، کەیخوسرەو بەگ ی جاف ماڵ ئاوایی کردووە سلیمان بەگ ی کوری جێگای گرتەوە ...))**[٢٨١] لەم دەقەدا, دوو مانگ لەرووداوەکە لابراوە, واتا گێرەوەی بابەتی راستەوخۆ هاتۆتە سەر باس کردنی ماڵ ئاوایی کردنی (کەیخوسرەو بەگ) و دەڵێ بە دوو مانگ پاش وەسیەتەکە ماڵ ئاوایی کرد، بەڵام رووداوی ئەو دوو مانگەی لە رۆمانەکەدا هەیە باس نەکراوە . لە لابردنی راگەیەنراو گێرەوە تیایدا بە ڕاشکاوی لە ماوە لابراوەکە دەدوێت لە زەمەنی چیرۆکەکە بەڕونی و ئاشکرایی، کە بەهۆی هەندێ دەستەواژەی زۆر کورتەوە دەردەبرێت, وەك ئەو زەوارەی کە لەلایەن چەتەکانەوە ڕووت کرابوویەوە دەیویست بگات بۆ لای خزمەتی پاشای جاف، بەڵام لەلایەن داورەدەستەی پاشاوە ڕێگری لێدەکرا, کە بەم شەوە درەنگە نابێت بچێت بۆ لای پاشا لە شەوێکی ئاوا درەنگدا, کە ئەویش هەر دەیوست بچێت بۆ لای پاشا دەیووت : ((**توێ هەر ئێستا برۆمە خزمەتی، سێ شەو و رۆژە بە ڕێگاوەم تا خۆم گەیاندووتە ئەیرا و ، ئێوەش بەرتان لێ گرتووم ...))**[٢٨٢] , لەم دەقەدا, زەوارەکە باسی رووداوەکانی ئەو سێ شەوە و رۆژەی نەکردووە, کە لەرێگادا تووشی بووە ناخۆشی و نەهامەتەکانی ڕێگای باس نەکردووە, راستەوخۆ هاتۆتە سەر ئەوەی کە دەڵێ (سێ شەو رۆژە) بە ڕێگاوەم, تاکو بگەمە خزمەتی پاشا,کە دەیویست پەیامەکە بگەیەنێت بە پاشا، کە لەسەرەتادا رێگری لێدەکرا, لەلایەن پاسەوانانی پاشاوە, بەمەش کاتی گێڕانەوە بچووکتر دەبێت لەکاتی حەکایەت .

ب- لابردنی رانەگەیەنراو:

لابردنی رانەگەیەنراو بۆ ئەو هۆیە دەگەڕێتەوە, کە گێڕانەوەکە توانای پابەندبوونی گێڕانەوەی یەك لە دوای یەکی سروشت و رووداوەکانی نەبێت و ناچار بێت لە بازدانی ناوە بەناوە بەسەر ماوە رابردووەکاندا لەناو دەقدا[٢٨٣]. بازدانیش لەسەر بڕی ماوە لادراوەکان دەبێت و بەشێوەیەکی ورد دیار ناکرێت, وەك لەنموونەی

---

282 – رۆمانی پاشایان کوشت، ل١٤

283- سەرچاوەی پێشوو ,ل١٤٢ .

284- بنیه الشکل الروائی، حسن بحراوی، ص١٦٢ .

لابردنی دیاری نەکراوی رۆمانی (پاشایان کوشت), کاتێ ئەو زەوارەی جاف, کە بە هەوڵ و ماندوبوونێکی زۆر رازیکردنی پاسەوانانی شەو لەکاتی درانگانی شەو توانی بگات بە پاشاکەیان, رووداوی رووتکردنەوەی خۆیان بۆ پاشاکەیان بگێرێتەوە و هەروەها پەیامی سەرۆکی چەتەکان, کە پێی راسپاردرابوو بۆ پاشای جاف بگێرێتەوە, کە دەڵێ: **((قوربانەکەت بم چەند شەو پێش زەوارێك بووین لە قەسری شیرین و ناوچەی زەهاوەوە دەهاتینەوە ، رێگەیان پێی گرتین و رووتیان کردینەوە ...))**[٢٨٤] لەم دەقەدا, لە رێگەی دەستەواژەی (چەند شەوێك پێش) لابردنی رانەگەیەنراو بەکارهێنراوە, چونکە زەوارەکە باسی رووداوی ئەو چەند پێش شەوەی نەکردووە, کە ئەمانەن لەرێگاوە تووشی بوون, هەروەها باسی ناخۆشی و نەهامەتیەکانی شەوەکانی رابردووی نەکردووە, کە چۆن ئەم شەوەیان بەسەر بردووە .

ج–کورتکردنەوە و لابردن لە رۆمانی (راز) دا:

١– کورتکردنەوە

ئەم هونەرە لە رۆمانی (راز) یشدا بەکارهاتووە, (فراولە) و (د.پیران), وەکو دوو کارەکتەری سەرەکی و بەشدار بووی تیمەکەی (رۆنشتاد), لەکاتی چوونیان بۆ وڵاتی ئێراندا لەناو فرۆکەدا, (د.پیران) باسی ئەوە لەگەڵ (فراولە) دەکات, کە ژیانی هاوسەریەتی هەڵبژێرێت, بیر لە ماڵ و مناڵ بکاتەوە, کە تەمەنێکی کەمیان بە بەرماوە, فراولەش لەو گرفتە دەروونیەی, کە تێی کەوتووە رزگاری دەبێت، کە چی فراولە لە وەڵامدا پێی دەڵێ : **((– یانی بەم حیسابە، دووبارە خۆم بخەمەوە نێو چوار چێوەی قەفەسەوە ، سی ساڵی ڕەبەقە لە بەند و کۆتی کتاو وخانەدا خۆم پێچ دەدەم، سی ساڵ بەس نەبوو ؟ ئێستایش دیسان خۆم بخەمە تەلبەنێك لەوە خراوتر ؟ نەخێر کاکە ، ئەمەیانم پێ ناکرێ، هەر نەبێت، جارێك پێم ناکرێت .))**[٢٨٥] لەم دەقەدا, مەبەستی لەم قسانە (سی ساڵی) رەبەقە ژیانی خۆی بە خوێندنەوەی کتێب لەکتێبخانە بردۆتە سەر بە دووروو درێژی نەهاتووە, باسی ژیانی خۆی بکات چۆن ژیاوە و لە چ قوتابخانە و زانکۆیەك خوێندنی تەواو کردووە. تەنیا زۆر بەکورتی ئاماژەی بەو ساڵانەی خوێندنی خۆی داوە, نەچۆتە سەر باسکردنی شتی تر, بۆ ئەوەی خوێنەر زیاتر شارەزایی دەربارەی ئەم کارەکتەرە هەبێت.

پرۆفیسۆر بەردەوام هەوڵی ئەوەی دەدا, کە نهێنی رازی زێرین بدۆزێتەوە, بۆیە لەگەڵ تیمەکەی دێن بۆ وڵاتی ئێران, لەوێشەوە بۆ چیای (داڵەهۆ)، کە ئەنگوستیلەیەکی پێبوو, بە کلیلی رازی زێرینی دەزانی, دوای ئەوەی پرۆفیسۆر ئەنگوستیلەکە دەدات بە دەستی فراولە و دکتۆر پیرانەوە, بۆ ئەوەی نوسراوی سەر ئەنگوستیلەکە بخوێننەوە, دوای ئەمانیش هانس دەیخوێنێتەوە, دوای خوێندنەوەی یەکە یەکەی تیمەکە, پرۆفیسۆر (رۆنشتاد) دەڵێ : **((– بەڵێ ئازیزان ! ئەوەی خوێندتانەوە بێگومان راستە و من بۆ خۆم باوەڕم کردووە . بۆیە چەندان ساڵە عەوداڵی ئەو چەند رۆژەم . وەك خۆندتانەوە لە ژێر پلەی بیست و یەکەمینی لای**

---

[284]– رۆمانی پاشایان کوشت، ل١١٤ .

[285]– رۆمانی راز، ل١٩ .

راستەوە ، دوو هەزار و چوار سەد ساڵە (رازی زێرین) ی تێدا شاراوەتەوە.))(٢٨٦), لەم دەقەدا, ئاماژە بە ماوەی (دوو هەزار وچوار) ساڵ کراوە, کە تەمەنی پاراستنی (جامی جەم) ە لەلایەن موبەدی موبەدانەوە . نەوەکو بکەوێتە دەست دوژمنانی وڵاتی ماد, وەکو لە رۆمانەکە باسکراوە.

ئەو پیاوانەی, کە بە فەرمانی (موهندیس), لە نزیکی ئەشکەوتەوە چادریان هەڵدابوو فرمانیان پێکرابوو, کە کەس نزیکی ئەشکەوتەکە نەکەوێتەوە. لەگفتوگۆیی نێوان خۆیان باسی دیار نەمانی هەڵۆی چیای داڵەهۆ دەپرسن : **((– کورینە چەندین رۆژە قریوەی هەڵۆکە نابینم . ئێوە چی ...؟**

یەکێکی تریان وەڵامی دایەوە .

– کورە ، منیش زەمانێکە چاوی بۆ گڕ دەدەم ، گوێی بۆ هەڵدەخەم نەدەبینم و نەدەبیستم ، تۆ بڵێی لێی قەو مابێت ؟))(٢٨٧) لەم گفتوگۆیەدا, دووجار ئاماژە بە دیار نەمانی هەڵۆکەی چیای داڵەهۆ دەکرێت, کە لەرێگەی (چەندین و زەمانێکە) ئاماژە بە دیار نەمانی ئەو هەڵۆیە لە ئاسمانەوە دەکرێت .

لە کاتی گەشتی یەکەمی تیمی دێرینناساندا, بۆ دۆزینەوەی(رازی زێرین), پرۆفیسۆر پێیان رادەگەیەنێت, کە ئەو گەشتەی ئەوان دەیکەن بیٚ مەترسی نابێت. لەوانەیە تووشی رووداویٚ بن, بۆیە پێیان دەڵیٚ کە هەریەکیٚ لە ئێوە ئازادە دەتوانێت نێت بۆ ئەم گەشتە و وام پیٚ چاکترە بۆ خۆم تەنیا گەشتی یەکەم بکەم, دوایی گەشتی شەش کەسی ئەنجام بدەین, بۆیە هانس پێی دەڵیٚ : **((– پرۆفیسۆر ، ئێمە وا شەش حەوت مانگە سەر گەردان و وێڵانی وڵاتان و هەردو کێو نین بۆ ئەم ساتە ئیستا پاشگەزبین. ناقوربان لەم شانازییە بیٚ بەشمان مەکە، مەرگ و ژیانمان یەکە.))**(٢٨٨) , لەم دەقەدا, (د. هانس) ئاماژەیەکی خێرایی بەو ماوەیە داوە, کە تیمەکەی ئەوان لە ولاتی ئەوروپاوە بەرەو ئێران هاتوون, بێئەوەی بە دووروو درێژی باسی ئەو رووداوانە بکات, لەکاتی هاتن یان بۆ وڵاتی ئێران تووشی هاتوون.

٣–لابردن لە رۆمانی (راز) دا:

پاش بەدوا داچوونمان بۆ ئەم رۆمانە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی کە ئەم هونەرە لە رۆمانەکەدا سوودی لێنە بینراوە.

هـ–کورتکردنەوە و لابردن لە رۆمانی (دەغدو) دا:

١–کورتکردنەوە:

لەم رۆمانەدا, نووسەر باسی بەسەر هاتی رووداوی بەعەرەب کردنی میللەتی کورد دەکات, کە خێزانی سەنگەر, وەکو یەکێك لە خێزانە دوورخراوەکانی کورد تووشی بە عەرەب کردن هاتوون، کە کاتەکەی دەگەڕێنێتەوە بۆ (زەمانێکە), کە بە عەرەب کردنی موسڵ دەستی پێکردووە, چونکە ئەو ماوە دووروو

286– رۆمانی راز، ل٦٢ .

287– سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٩ .

288– س. پ، ل١٨٦ .

درێژەی, کە ڕۆماننووس ناتوانێت باسی هەموو ڕووداوەکانی بکات, بۆیە شتێکی ئاساییە پەنابەرێتە بەر هونەری کورتکردنەوە, وەکو گێڕەرەوە دەڵێ : ((**زەمانێك بوو بە عەرەب کردنی موسڵ دەستی پێکردبوو . باوکیشم وەك سەدان مامۆستای کوردی دیکە دوور خرابوویەوە . دوو مانگ لە پێش ئێمە دا بۆ شاری (زوبێر) ی لای بەسرە نێردرا بوو ، خانوویەکی بچکۆلانەی بەکرێ گرتبوو ، منیشی بۆ هەمان قوتابخانەی کەوانەی فیزیایی تیادا دەوتەوە گوێزرا بوومەوە .**))[٢٨٩] لەم دەقەدا, گێڕەرەوە لە ڕێگەی کورتکردنەوەیەك باسی چیرۆکی دوورخراوەی خێزانەکەی دەکات, کە بەهۆی سیاسەتی ڕژێمەوە بەعسەوە دوورخرا بوونەوە بۆ شارۆچکەی زوبێر, کە لەوێشەوە خانووێکی بچکۆلانەیان بەکرێ گرتبوو .

دەغدو لە چیرۆکی بەسەر هاتی ژیانی خۆی, کە بۆ سەنگەری دەگێڕێتەوە, کە پاش ئەوەی دەکرێت بە کۆیلە و ژیانێکی ناخۆش بە کۆیلایەتی دەباتە سەر, کە لەلایەن شاژنی پاشا سار گۆنەوە, کە فەرمانی بەیەکێ لە دار و دەستەکانی دابوو, کە دەغدو بە کۆیلە بفرۆشێتە شارەکانی ترەوە, دوای گەرانەوەی پاشا سارگۆن, ئەم کارە ئاشکرا دەبێت، کە هەموویان سزا دەدات، بۆیە لەگێڕانەوەی بەسەر هاتی ژیانی خۆی لەچەند دێڕێکی کەمدا باس دەکات, لەجیاتی ئەو ماوە دووروو درێژەی کە ڕۆژانە ڕووبەرووی ئەشکەنجەو ئازاردان بۆتەوە, لەلایەن کۆیلە فرۆشانەوە, کە دواتر فرۆشرا بوو بە میرزادەی بابلەوە و دەڵێ: ((**نزیکی دوو ساڵ لە حەرەمسەرای ئەو میرزادە بابلیە دا مامەوە ، لەو میرزادەیە کورێکم بوو ، بە نەخۆشی لەرز و تا مرد ...**))[٢٩٠] , دەغدو باسی چۆنیەتی بەسەر بردنی ئەو ژیانەی کە لەحەرەمسەرای ئەو شازادە بابلییە بردۆتە سەر باس نەکردووە، کە چۆن بردۆتە سەر تەنیا دەڵێ: نزیکەی دووساڵ لەحەرامسەرای ئەو میرزادەیەدا مامەوە. بۆیە کورتکردنەوە بریتییە لە ((گێڕانەوەی چەند ڕۆژ یان چەند مانگ و ساڵێك لە ژیانی کەسەکانی ناو چیرۆك بە شێوەیەکی کورت لەچەند ووشەو دەر بڕینێکی کەمدا))[٢٩١] واتە گێڕەرەوە ماوەیەکی درێژ لە ژیانی ئەو کەسانە لەچەند دێڕێکی کورت دەردەبڕێت و ماوەیەکی درێژ دەگرێتەوە لە کاتێکدا تێکستەکە, چەند دەربڕینێك یان چەند دێڕێك یا جاری وا هەیە چەند وشەیەك دەگرێتەوە, بۆیە چیرۆکەکات خێراتر دەبێت .

شۆخە, وەکو یەکێك لە کارەکتەرەکانی نێو ڕۆمانی دەغدو، کە هاوپۆڵی سەنگەر بوو, لەکاتی یەکتر ناسینی لەگەڵ سەنگەردا بەم شێوەیە باسی ژیانی تایبەتی خۆی دەکات و دەڵێ: ((**زەمانێکە لە مێردەکەم جیابوومەتەوە و گەڕامەوەتەوە بۆ کوردستان ئەو ساڵە لە هەولێردام و هاوکلاسی تۆم.**))[٢٩٢] شۆخە لە ڕێگەی وشەی (زەمانێکە)ەوە باسی ڕووداوی جیابوونەوەی خۆی لەگەڵ مێردەکەی دەکات, کە بێئەوەی بە دووروو درێژی باس لە ژیانی تایبەتی خۆی بکات, کە چۆن ژیاوە لەگەڵ مێردەکەی و کارو پیشەی مێردەکەی چی بووە و لەکوێ بووە, چۆن لەگەڵ مێردەکەی ژیاوە, منداڵی هەبووە, ئەو منداڵانەی هەیان بوونە کوڕ بوون یان کچ, باسی خۆشەویستی نێوان خۆی و مێردەکەی نەکردووە و هۆکاری جیابونەوەیان چی بووە ؟

289– ڕۆمانی دەغدو، ل٥ .

290– ، سەرچاوەی پێشوو, ل٧٩ .

291– مدخل الى نظرية القصة تحليلا وتطبيقا، سمير المرزقي و جميل شاكر، دارالشؤون الثقافية العامة, بغداد, ١٩٨٦, ص٨٥ .

292– ڕۆمانی دەغدو، ل١٦٣ .

به وردی ساڵی جیابوونەوەی نێوان خۆی و مێردەکەی دیاری نەکردووە. بەمەش کاتی گێڕانەوە لەکاتی حەکایەتەکە کورتر کراوەتەوە.

کاتێك، شاسارگۆن لە شەڕدا دەگەڕێتەوە هەواڵی دەغدو دەپرسێ، دار و دەستەکەی پێیدەڵێن: دوای ڕۆیشتنی تۆ ئەویش هەڵاتووە، بەڵام شاسارگۆن بەمە باوڕ ناکات و فەرمان دەدات ئەوانەی لە دەغدووەوە نزیکن بیانخاتە زیندانەوە, لە سەرەنجامدا یەکێك لە زیندانییەکان ئەوە ئاشکرا دەکات، کە یەکێك لە پیاوەکانی شاژن بە ئەمری شاژن دەغدویان دوور خستۆتەوە و فرۆشتویانە بەکۆیلە فرۆشان و دەڵێ : **((قوربان گیان ... دوای ئەوەی جەنابت لە شاری نەینەوا وەدەرکەوتی، بەپێی فەرمانی شاژن، کە زەمانێك بوو چاوەڕوانی لەشکر کێشێکەی جەنابت بوو...))**(٢٩٣) لەم دەقەدا, گێڕەرەوە لەسەر زمانی کارەکتەرەی ناو ڕووداوی چیرۆکی ڕۆمانی دەغدودا وشەی (زەمانێك) بووی بەکارهێناوە، کە شاژن زەمانێك بووچاوەڕێی ڕۆیشتنی لەشکری شای بۆ دەرەوەی شار کردووە, دوایی ڕۆیشتنی ئەو دەغدوی فرۆشتووە بە کۆیلەفرۆشان.

توکولتی یەکێك بوو لە جێبەجێکەرانی فەرمانی شاژن، کە بە فەرمانی شاژنی سارگۆن کاری ئەکرد, توکولی لەگێڕانەوەی بەسەر هاتی ڕووداوی فرۆشتنی دەغدو بۆ شاسارگۆن دەگێڕێتەوە و دەڵێ : **((دوای دوو ڕۆژ لە شەوێکی درەنگدا بەندەو دوو کەسی تر کە ئێستا ئەوانیش زیندانین (دەغدو) مان دەست و دەم و چاو بەست و لە کوشك وە دەرمان برد و فرۆشتمانە کۆیلە فرۆشێك ...))**(٢٩٤) لەم دەقەدا, دیارە کە باسی ڕووداوەکانی ناو ئەو دوو ڕۆژەی نەکردووە، کە لە حیکایەتەکەدا هەیە و لێرە لابردراوە یەکسەر هاتۆتە سەر گێڕانەوەی ڕووداوەکانی دوای ئەو ماوەیە، کە ئەویش ڕووداوی بەکۆیلە فرۆشتنی دەغدوە, کە لەدەقەکەدا باس کراوە .

سەنگەری لە باسی وێنەگرتنی ئەو مللوانەکە لایلۆنانە و هەرزان فرۆشانە و تێکەڵکردنی لەگەڵ ملوانکەی گرانبەها و گەوهەری گران بەها, کە تێکەڵ یان بەیەك دەکاو وێنە یان دەگرێ بۆ ئەوەی کەس هەستیان پێنەکات, کاتێ وێنەکان دەشواتەوە کە ئەم بەدەستی کەوتبوون لە ڕێگەی دەغدووەوە, کە سەرجەم ژیانی گۆڕا لە کەسێکی هەژارەوە بۆ کەسێکی دەوڵەمەند, دواتر باس لە هێنانەوەی وێنەکانی دەکات, کە چەند وێنەیەکی سووتابوون لە وێنەکان و دەڵێ: **((دوای دوو ڕۆژ وێنەکانم هێنایەوە کە وردبوومەوە زۆریان باش دەرنەچوو بوون و چەند دانەیەکیش سووتا بوون ...))**(٢٩٥), لێرەدا گێڕەرەوە ڕۆژی یەکەمی لاداوە و هاتۆتە سەر باسکردنی ڕووداوی ڕۆژی دووەم, ئەویش سووتانی چەند دانەیەك لە وێنەکانی بوو. واتە باسی ڕۆژی یەکەمی لە تێکستەکە بردۆتە دەرەوە .

---

[293]– ڕۆمانی دەغدو ، ل٨١ .

[294]– سەرچاوەی پێشوو ، ل٨١ .

[295]– س. پ، ل١١٨ .

٢- لابردن

أ-لابردنی رانەگەیەنراو:

سەبارەت بەم جۆری لابردنە لە رۆمانی (دەغدو)دا ئەم نموونەی خوارەوە ئاماژەی پێدەکەین: ئەویش ئەوەیە کاتیٚ دەغدو لە باسی هێنانەوە و ئازادکردنی خۆی لەلایەن شاسارگۆنەوە, کە شاسارگۆن هەولٚ و بەردەوامییەکی زۆریدا, تاکو دەغدو بدۆزێتەوە بۆ سەنگەری دەگێرێتەوە و دەلٚیٚ: **((دوای چەند رۆژ من و نبوئیدیان گەیاندە بەر دەستی شا سارگون، دوای چەند پرسیارێك لە نبو ئید، بە تومەتی هاوسەر بوونی من فەرمانی کوشتنی دا,...))**(٢٩٦). لەم دەقەدا, لەجیاتی ئەوەی گێڕەرەوە (دەغدو) کاتێکی زانراو بۆ بردنیان بۆ لای شاسارگۆن دیارییکات, کە بەهۆی پیاوەکانی شاسارگۆن ئازادکران, دەبینین (دوای چەند رۆژ)ی بۆ ئاماژەکردن بۆ ئەو کاتە بەکارهێناوە, ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی بەوردی ماوەکە لای خوێنەر روون و ئاشکرانەبێت, کە چەند رۆژێك بووە کە دەغدویان بردۆتە لای شاسارگۆن.

ب- لابردنی راگەیەنراو:

لەم رۆمانەدا, ماوەی رووداوە لابراوەکان بەوردی دیاری کراوە, هەروەکو دەغدو سەبارەت بە فەرمانڕەوایی باوکی لەولاٚتی ماددا دەلٚیٚ: **((باوکم پەنجا و سیٚ سالٚ پاشایەتی کردووە بە دوای مردنیدا ...))**(٢٩٧) , دەغدوی گێڕەرەوە, باسی فەرمانڕەوایی پێش ئەو پەنجا و سیٚ سالەی نەکردووە, کە لەلایەن باوکی یەوە ئەو ولاٚتە بەڕێوەچووە، چۆنیەتی بەڕێوەبردنەکەی باس نەکردووە, تەنیا ئاماژەیەکی (پەنجاو سیٚ سالە) دەکات. بەمەش گێڕانەوەکە کورتکراوەتەوە و جولانەوەی تێکستەکە بەو لابردنە خێرا بووەتەوە .

لە شوێنێکی تری ئەم رۆمانەدا، لابردنی راگەیەنراو بەکارهاتووە, ئەویش ئەوەیە کە دایکی سەنگەر سەبارەت بەرووداوی دیار نەمانی کچی خوشکی و زاوای خوشکەکەی, کە چوونەتە دەرەوەی ولاٚت, ئەوا دایکی سەنگەر, وەکو یەکیٚ لە کارەکتەرەکانی نێو رۆمانەکە ماوەی دیار نەمانی ئەو ژن و مێردە بە وردی دیاری دەکات, کە لە دەرەوەی ولاٚتن هیچ هەوالٚ و گفتوگۆیەکیان لەگەلٚ خوشکەکەی نەماوە, کەبۆتە هۆی نیگەرانی هەموو خزم و کەسەکانی بە تایبەتی دایکی کچەکە و دەلٚیٚ: **((ئەو خوشکە قوڕ بەسەرەم دیت چی بەسەر هات ؟ ئەوە مانگێکە هیچ جۆرە هەوالێ لە کچە کەی نازانێت نە کچ وەلاٚمی دەداتەوە ... نەمێردەکەی ... نازانین چییان بەسەر هاتووە ...))**(٢٩٨), لەم دەقەدا, دایکی سەنگەر هەوالێ ونبوونی خوشکەزاکە و مێردەکەی, کە لەدەرەوەی ولاٚتن ماوەکەی دیارکردووە کە (مانێگە), کە باسی پێش ئەو ماوەی نەکردووە، کە ئەمان هەوالٚیان هەبووە یان نا، کە بەمەش کەلێنی کاتی لەنێوان پێش ئەو ماوە لابراوە .

296- رۆمانی دەغدو ، ل٨٣ .

297- سەرچاوەی پێشوو، ل٨٥ .

298- س. پ، ل١٦٥ .

- **تەوەری دووەم:**

هونەری دیمەن و هونەری وەسف لە رۆماندا:

١- هونەری دیمەن:

دیمەن یەکێکە لە هونەرەکانی سستی گێڕانەوە, کاتێك دروست دەبێت, کە کاتی گێڕانەوە و کاتی حەکایەت یەکسان دەبن بەپێچەوانەی کورتکردنەوە، دیمەن زۆر بە وردودرێژی و بە زۆرترین وشە و رستەوە باس لەرووداوەکان دەکات، لە کورتکردنەوەدا رووداوەکان لاوەکین، هەرچی دیمەنە رووداوەکانی تیادا سەرەکین و دەرکەوتنیان بنەمای رێرەوی رۆمانەکەیە, واتە دیمەن بۆ گێڕانەوەی بابەتێك بەکاردێت کە پێویستە بە درێژی باسی بکرێت, ئەویش بەهۆی گرنگی بابەتەکەوە. لەرووی چەمکی هونەر ییەوە, دیمەن ئەو هونەرەیە ((گێڕەرەوە تیایدا هەلۆێستە گرنگەکان لەرووداوی ناو رۆمان هەڵدەبژێرێ و دەیخاتەڕوو، بەشێوەی شانۆ گەرییانەی چڕو تەواو دەیخاتە بەردیدی خوێنەر، وای لێدەکات کەوا بزانێ، کە گێڕانەوەکە لە گەشەکردن وەستاوە.))[٢٩٩] , بەمەش دیمەن لە خزمەتی گێڕانەوەدا دەبێت و بەشێك لەپێکهاتەی گشتی گێڕانەوە پێك دەهێنێ[٣٠٠].

دیمەن لەناو رۆماندا بایەخێکی زۆری هەیە و لەگەڵ وەسفدا بە دوو هونەری سەرەکی بیناسازی ئەم ژانرە ئەدەبی یە دادەنرێت و تەنانەت هەندێ رەخنەگر دیمەن لە وەسف بە سەرەکی تر دادەنێت و بڕوایان وایە, کە ((دیمەن ئەو جوڵانەوە بنەڕەتییەیە کە جوڵانەوەکانی تری گێڕانەوە لە دەوری ئەو بنیات دەنرێت.))[٣٠١] کورتکردنەوە بەوەی, کە جێگەی ماوە کورتەکان لەرستە کورت دەکاتەوە, دەبێتە هۆی خێرایی لەگێڕانەوەدا, لەچاو کاتی گێڕانەوەی حەکایەت، کەچی لە دیمەندا بڕی ماوە کورتەکان درێژ دەبێتەوە و کاتی گێڕانەوە و کاتی حەکایەت یەکسان دەبن، چونکە لە دیمەندا زۆر بە وردیی و دووروو درێژی باس لەرووداوەکان دەکات, وەك خۆیان دەگوێزرێتەوە, هەروەها کارەکتەرەکان بە شێوەیەکی وا دەخاتەڕوو هەست بەوە دەکرێت, کە قسە دەکەن و بیردەکەنەوە بەمەش ((گێڕانەوە لە سسترین دۆخەکانیدا دەبێت و جۆرە گونجانێك لەنێوان کاتی گێڕانەوە و کاتی حەکایەتدا دروست دەبێت.))[٣٠٢]

لە رێگەی دیمەنەوە زیندوویەتی بە دەقی رۆمان دەبەخشرێت، بۆیە نوسەرانی بواری رۆمان بەکاریدەهێنن ، چونکە هەستێکی وا بەخوێنەر دەبەخشێ وا هەست دەکات، کە خۆی یەکێکە لە بەشداربووانی رووداوەکانی ناو دەقەکە . زۆر جار رۆماننووس دیالۆگەکانی ناو دەق زۆر دەکات و درێژیان دەکاتەوە, جا بەهەر هۆیەك بێت, ئەمەش مەبەستێکی خۆی تێدایە, کە دەیەوێت لە رێگەی ئەو دیالۆگ و گفتوگۆیە درێژانەوە دیمەن بسازێنێت. ((بەم واتایەش چڕی بەکارهێنانی دیالۆگەکان دەبنە پێکهێنەری سەرەکی دیمەن.))[٣٠٣] لە رێگەی درێژکردنەوەی دیالۆگەوە

299– تقنيات السرد، امنه يوسف، ص٨٩ .

300– جماليات التشكيل الروائى، د. محمد صابر عبيد, د. سوسن هادى جعفر البياتى, دار الحوار للنشر والتوزيع سورية, ٢٠٠٨.

301– بینای کات لە سێ نموونەی رۆمانی کوردی دا، نەجم خالید نەجمەددین ئەلوەنی، ل٣٣٩ .

302– بناء الرواية، دراسة مقارنة في ثلاثية نجيب محفوظ, سيزا قاسم، ص٩١ .

303– بونیاد . زمانگەی لە خوێندنەوەی رۆماندا ژانی گەل وەك نموونە، محەمەد نوری ئەحمەد، ل١٤٥ .

دەبێتە زیادبوونی کەسێتی، رووداو، بابەتەکان، ئەم زیادەیەش دەبێتە وردەکاری و تایبەتمەندییەك, کە دروست بوونی وێنەی دیمەنی لێدەکەوێتەوە، لێرەدا دیالۆگ هەم ئەرکی خۆی وەکو دیالۆگ دەبینێت و هەم دەبێتە هۆی ئەوەی دیمەنمان بۆ بسازێنێت. واتە لەم حاڵەتەدا خوێنەر هەست بە گفتوگۆیی کارەکتەرەکان دەکات و وێنەی جوڵانەوە و هەڵسوکەوتیانی لەلادروست دەبێت, لە زۆربەی رۆماندا دیمەن بەکاردەهێنرێ, بۆ خستنەڕووی راستەوخۆیی لە گێڕانەوەدا، هەروەها دەبێتە هۆی دەرخستنی رووداوی کاریگەر لە رۆماندا.

هەروەك چۆن دیمەن لەبواری سینەما و درامادا گرنگە و بایەخی تایبەتی خۆی هەیە, کەهەستی بینەر (تەماشاکەر) دەجوڵێنێت وکاریگەری لەسەر هەڵوێست و بیرکردنەوەکانی دەبێت، ئاواش لەچیرۆك و رۆمان کاریگەری لەسەر هەڵوێست و بیرکردنەوەی خوێنەری چیرۆك و رۆمان دەبێت واتە, لە ((دیمەندا خوێنەری چیرۆك وەك شانۆ سەیری چیرۆك دەکات و چاودێری چۆنیەتی جوڵانەوەی کارەکتەرەکان دەکات.))[٣٠٤] دیمەنی هونەری رۆمان گۆڕان و وەرچەرخان بەسەر خوێنەردا دێنێت و لە خوێنەرێکەوە دەیکاتە تەماشاکەرێکی ئاسا ، هەروەها هێندەی تر دەق بەرەو پوختی و رێکی دەبات بە جۆرێك هەڵوێست و دڵ و دەروونی کەسێتی رووداوەکان بە تەواوی رۆشندەکاتەوە.

هەندێکجار دیمەنەکان لەشێوەی راپۆرت خۆیان دەنوێنن و دیمەنی سەرەتا، دیمەنەکانی دوای خۆی تەواو دەکات بەمەش دەڵێن: ((دیمەنی راپۆرتی بۆ رێخۆشکردنی گێڕانەوەی دیمەنەکانی دواتر و ئامادەکردنی هۆشی خوێنەریش ، بۆ ئەوەی رووداوەکانی داهاتووی لەلا کتوپڕ نەبێت.))[٣٠٥], پێشکەش دەکرێت و بێئەوەی گێڕەرەوە هیچ قسەیەکیان لەسەر بکات .

دەتوانین بڵێین گرنگترین ئەرکەکانی دیمەن ئەمانەن :

١- دیمەن دەبێتە هۆی درێژکردنەوەی ماوەی گێڕانەوەی هەندێ رووداوی گرنگ و بایەخدار, کە بەشێوەیی ئەو گێڕانەوەیە رووبەری چەند برگە و لاپەڕەیەك لە رۆمانەکە پڕبکاتەوە.

٢- لە دیمەندا بەهۆی سستی گێڕانەوە، کاتێك دروست دەبێت، کە کاتی چیرۆك و کاتی گێڕانەوە یەکسانبن.

٣- ئەو دیمەنە درامییانە, رۆڵێکی جیاوازیان دەبێت لە بەرەو پێشبردنی رووداوەکان و پەردە لادان لەسەر سروشتی دەروونی و کۆمەڵایەتی کارەکتەرەکان.

٤- دیمەن زیندویەتی بە دەق دەبەخشێ و هەستێك لای خوێنەر دروست دەکات و وا هەست دەکات خۆی یەکێك لە بەشدار بووانی رووداوەکانە.

٥- لە دیمەندا کارەکتەرێك یان زیاتر، یەك لە دوای یەك، بەشدارن لەگێڕانەوەی رووداوی ناو دیمەن.

٦- لە دیمەندا بایەخ و پرسیار لەلای خوێنەر دەوروژێنێت و لە هەمان کاتیشدا پشوویەك بەخوێنەر دەبەخشێت لە بەدواداچوونی رێرەوی گێڕانەوەکە.

دیمەن یەکێکە لەلایەنەگرنگەکانی سەرکەوتنی رۆمان لەئەنجامی پێویستییەك لە پێویستییەکان بەکاربهێنرێت و ئەو دیمەنانەی کە جێگەی گرنگ و بایەخ نین و پێویست نین ئەرکێکی تایبەتی ناگێڕن ئەمە لایەنی بێهزی لە رۆمان دەنوێنن, کە دەبێ نووسەر زۆر بە ئاگاییەوە بەکاریبهێنێت و زۆر بەکارهێنانی دیمەن لەوانەیە زۆر پەسەند نەبێت. لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت دیمەن لایەنێکی گرنگی سەرکەوتنی رۆمان دەنوێنن، ئەگەر لە ئەنجامی پێویستییەك لە سنورێکی دیاری کراو بەکارهات ، ئەوا ئەرکی دیاری کراوی خۆی دەبینێ, وەك ئەوەی لەسەرەوە چەند ئەرکێکی دیمەنمان دیاری کرد.

304- بناء الرواية، دراسة مقارنة في ثلاثية نجيب محفوظ، سيزا قاسم، ص٩٠ .

305- چیرۆکی هونەریی کوردی، (شێوە، شێواز، بونیاد)، زاهیر رۆژ بەیانی، ل٣٧ .

پراکتیزەکردنی هونەری دیمەن لە ڕۆمانەکانی

(کۆردەرە – هیچ – پاشایان کوشت – ڕاز – دەغدو) دا:

أ– لە ڕۆمانی (کۆردەرە) دا:

دیمەن یەکێکە لەهونەرە بەرفراوانەکانی ڕۆمانی (کۆردەرە)، کەتەنیا ئاماژە بەچەند نموونەیەك دەدەین. لە یەکەم دیمەنی ئەم ڕۆمانەدا گێڕەرەوە باس لە دیمەنی بەیەکگەیشتنی عەباس و ئافرەتی کلیلداری خانووەکە دەکات, ئەو خانووەی کە حەوزی ماسی تیابوو, عەباسیش بە مەبەستی ڕاوکردنی ماسی بەدزییەوە بۆ ئەو شوێنە دەچوو، گێڕەرەوە بەم شێوەیە باس لەم دیمەنە دەکات و دەڵێ: ((**عەباس ئۆقرەی لێ بڕا بوو گەلێك دەترسا ، ژنەش خەریك بوو دەگەڕایەوە ... عەباس بە دەم گریانەوە سوێسك ئاسا دەرپەڕی و ... ژنەش لە ترسا ... پەشۆکا داردەستی ئالاندە عەباسا و دەنگی گریانی عەباس و جنێو دانی ژنە و قریوەی قازەکان تێکەڵ بوو بوون.**))[٣٠٦]

گێڕەرەوە بەوردی باسی دیمەنی دەرهێنانی هەنارە گیربووەکە و دڕاندنی گیرفانی چاکەتەکەی زەمان دەکات، کە خوێنەر هەست بەوە ناکات، کە ڕووداوی ناو ڕۆمان دەخوێنێتەوە، بەڵکو وەك فلیمێکی سینەمایی ئەو ڕووداوە, لەو کاتەدا دەبینێ و دەڵێ : ((**چەقۆی لە داڵگە وەرگرت و چونکە دەیزانی چاکەت دڕاندنی زەمان کارێکی ئاسان نی یە ... دەستی دەلەرزی بەلایەوە گوللە برین دەرهێنانی گەلێك لا ئاسانتر بوو, جگە لە ئەمانە ئەو بە چاو ساق هەڵبژێراو بوو ! ! چەقۆی خستە ناو گیرفانەوە و خەریك بوو نم نمی عارەق بە ناوچەوانی یەوە بەرەو دڵۆپەکردن دەچوون لە ناکاو وتی :**

– ئەو چرایە نزیك کەنەوە ... چرایان هێنایە بەرەوە دووبارە چەقۆی لەناو هەنارا گیرکرد و چەپ و ڕاستی پێ دەکرد وەك دکتۆرێك منداڵێکی مردوو لە سکی دایکیدا بهێنێتە دەرەوە پارچە پارچە توێکڵە هەناری دەر دەهێنا، لە ناکاو چەقۆ لە هەنار دەرچوو ! ! ! شیرەی دڕاندنی گیرفان هات ئێمەش هەموو پێکەوە و تمان

– ئاخ خ خ ! ! نەنکم چەپۆکێکی ئاڵاندە سەر خاڵۆ سیف الله دا ئەویش لە شەر ما سوور بوو بوەوە ...))[٣٠٧]

گێڕەرەوە, کە خۆی کارەکتەرە و ڕووداوەکانیش پێشکەش دەکات, دیمەنی بەشەڕهاتنی دایك و باوکی و لێدانی دایکی لەلایەن باوکییەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ((**باوکم پرچی داڵگەی لە ژووردا ڕادەکێشا ، لەشی داڵگە ژوورەکەی گزو دەدا ... ئێمەی بێ دەردەتانیش زیرەمان دەگەیشتە حەوت نهۆمی ئاسمانی کەڕوکوێر لە تاوا ڕامان دەکردە دەرەوە ، تا هاوسێکانمان بگەنە فریای داڵگە ... دووبارە دەرۆیشتینە ژوورەوە دەست و پای باوکمان بە ماچ و فرمێسك تەڕ دەکرد...**))[٣٠٨] , ئەم دیمەنە زۆر کاریگەری دەبێت بەسەر منداڵەکان,

---

306– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٣١ .

307– سەرچاوەی پێشوو، ل٤٧ .

308– س. پ، ل٤٩ .

ئەکبەر لە باسی ئەم دیمەنە دەڵێ تادوا هەناسەم تا ئەو دەمە دەمێنم ئەو زیرەی بەنەك بچرینی زەمان لە بیر ناکەم .

ئەکبەر باس لە دیمەنێ دەکات, کە دایکی دەیەوێت دەستی بەڕێوەبەری قوتابخانە ماچ بکات, بۆ ئەوەی کورەکەی لە قوتابخانە وەربگیرێت، کە بۆ هەر قوتابخانەیەك دەچوون دەیان وت شوێنمان نەماوە و ناتوانین قوتابی وەربگرین . ((**بە هەر دژواریەك بوو دالگە زۆر پاڕایەوە و دەگریا و دەیویست دەستی مودیرەکە ماچ بکات ... پەلاماری دەستیدا ، کابرای مودیر، دەستی کێشایەوە ...**))[٣٠٩] ئەم دیمەنەش بەبەرچاوی ئەکبەرەوە بوو, بۆیە زۆر کاریگەری بەسەرەوەمایەوە و باسی دەکات.

لە دیمەنێکی تردا ئەکبەر باسی دەکات, ئەویش ئەوکاتەی لە ژووری زیندانییە, کە بەهۆی شەونامەی یاساغەوە دەگیرێت . داوای قومێ ئاو دەکات, بۆیە لەلایەن جەلادی ژووری زیندانیەوە زللەیەکی لێدەدرێت و دەڵێ: ((**دام لە دەرگا ، نەکەرەتێك ، دوو سێ و چوار جار تەقەی پام هاتە گوێ ، خرنگە خرنگی کێڵۆن کلیل بەرز بووەو دەر لەگەڵ جیرەیەکی وشك دا چەرخاو ، لایتیکی دەستی ژووری ڕۆشن کردەوە ، بەڵام من بەرامبەرەکەم نەدەدی ، ئەوەندەم زانی ئاگر لەبن گوێم کرایەوە و چریکەم لێ هەستا، زللەکە هی دەست و بازوییەکی بەهێزو زەلام بوو . گەردەنم نەیتوانی سەرم ڕاگرێ ، سەرم بێ خاوەن دای بەدیوارا.**))[٣١٠]

ئەکبەر لە دیمەنێ باسی بەیەك شادبوونی لەگەڵ دایکی دەکات، کە پاش وەرگرتنی پلەی بەکەلۆریا لەدەرەوەی وڵات گەڕایەوە بۆ کوردەرە و دووبارە بە دایکی شادبوویەوە . ((**بە ئەسپایی ڕۆیشتمە ژوورەوە ... دالگە بەسەر لاکێشێکی تەختەوە ڕاکشابوو خەوی لێکەوتبوو، چاویلکەکەی لە تەنیشتیەوە دانابوو، لەسەرخۆ لێی نزیك بوومەوە ، لەسەر چۆك لێی دانیشتم، دەستم برد ئارام هەردوو دەستیم گرت و ماچم کردو بۆنم کرد ، دیسان ماچم کرد ... دالگە پەشۆ کاوانە لە خەو ڕاپەڕی، وەك یەعقووب و بۆنی کراسەکەی یوسفی کردبێ ... بۆنی منی دەرك کردبوو، لە پێ دەکوتا بۆ چاویلکەکەی، چاویلکەکەم دابەدەستییەوە سەرسامانە تێی دەنواریم وای دەزانی خەوێکە لەخەوە هەمیشەییەکانی .... دیسانەوە ورد بوەوە سەرگۆی پەنجەکانی بەسەر و سورەتما دەخشاند و بە پەلەو شپرزانە دەستی بەروخسارما دەهانی ..... ئینجا ناڵاندی :**

– ئەکبەر ڕووڵە ... یوسف گوم بوی دالگە ... بیەڵە بۆنت کەم ... قەزاو گیرت بام ... ئەی خودا کروکرو شوکر وە قاپیت .... ئێرەنگە یوسف هاتیەتەو ... ڕووڵە ئەرا وا وەپیم کردی ... تو وتیت فەقەت چوار ساڵ ... شوکر خودا دیارو قیامەت نەکەفتین ئەکبەرم دیەو ... شوکر خودا ...))[٣١١]

ب– لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

لەم ڕۆمانەدا, ڕۆماننووس ئەم جۆرە هونەرەی بەکارهێناوە. لەنێوان هەندێ لەڕووداوە گرنگەکانی ناو ڕۆمانەکە، تاوەکو ڕەوتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان درێژ بکاتەوە، وەکو وێنەیەك بیان خاتەڕوو. بۆ نموونە ڕۆماننووس لەم دیمەنەدا ڕووداوی بە شەڕهاتنی حەمە ناجە لەگەڵ بلە عەتار و نێوانی کردنی نەنە خەجە

309– ڕۆمانی کوردەرە ، ل٩٢ .

310– سەرچاوەی پێشوو ، ل١٢٣ .

311– س. پ، ل٢٢١ .

دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ((**محە ڕاپەڕی یەخەی بلەی گرت ، بلە مێزەری کەوتە مل و سویر بوییەوە، محەش هاتە وێزەی داو هەی شەپەلاخی پیا دەماڵی .لەم نیخە نیخەدا نەنە خەجێ تەشتی لەسەر داگرت و بەیاخی تەڕی سەی سۆنە لە تەشت دەرهێناو بەیاخ چۆڕ – چۆڕ ئاوی پیا دەهاتە خوارەوە .... بەیاخی نا وەسەر سنگی محەوە ، وتی :**

– بیکە بۆ خاتری ئەم بەیاخە ، دەست بەرداربەو خالۆ برایم هیچی نەوتووە . محە بەیاخی سپی زەردهەڵگەڕاوەی لەنێوان پەنجە لەرزۆکەکانی نەنە خەجێ دا دی ئاواڵەی کردووە ، دەستی لە یەخەی بلە عەتار بەردا.))[312] لەم دەقەدا, ڕۆماننووس ڕووداوەکەی, وەکو وێنەیەك لای خوێنەر دروست کردووە، بۆ ئەوەی سەرنجی بەلای ئەو ڕووداوە رابکێشێ، وەکو ئەوە وابێ لەناو ئەو کەڤالەدا بژی .

هەروەها گێڕەرەوە ڕووداوی هێرشکردنە سەر ماڵی محەی جەردە لەلایەن پیاوانی مارف ئاغاوە بەر پەرچدانەوەی محە بەرامبەر بە پیاوانی ئاغا, لەشێوەی دیمەن خستۆتەڕوو . ((**پیاوانی ئاغا بێ محە گەڕانەوەیان ئاسان نەبوو . محەش تیکەیێك نەبوو بە ئاسانی قووت بدرێت . ڕاوێژ یان دەستی پێ کردو وەعدەو سوێن قورئان خواردن ... محە سەر گەرمی ڕاوێژ بوو . لە پڕ تەقەیەك کراو محە لەگەڵ تەقەدا لە ترێکی بەست و سەرو قژی هەڵپروسکاو بەچۆکدا کەوت و مەنگ و گێژ هەستایەوە خۆی دایەوە بن دیواری سەربانەوەو محە زانی تەقەکەرەکە لە کوێ دا خۆی شاردۆتەوەو بە دوای پەنجا فلسی یەك لە لەشی دا گەڕا . ڕاوێژ کەرانیش دەست ڕێژیان دەست پێ کردبوو . محە دەی ویست خۆی دەرباز کاو نەشی دەویست لێیان بکوژێت . تەقەکەری سەربان زانی محەی نەپێکاوە . لە ترسا ئۆقرەی نەدەگرت . دەی زانی سەنگەر بە سەنگەر نابێتە هاولفی محە . لە چاو تورکانێکدا خۆی هاوێژتە خوارەوە. محە دەستی لە کارا دابوو ، بە کلۆك شکاوی خستی یە خوارەوە .))**[313]

لە دیمەنێکی تردا گێڕەرەوە باس لەڕووداوی دەستدرێژیکرنی سێکسی بۆسەر گوڵچین بەیارمەتی رەجەب هاوسەری و حەمدیەی خوشکی, کە بەرامبەر هەندێ پارە بۆ حازمی هاوڕێی سەرخۆش دەکەن, بۆ ئەوەی کاری سێکسی لەگەڵ بکات ، کە ئەم ڕووداوە بە شێوەی دیمەن خراوەتەڕوو . ((**رەجەب و حەمدی یە هاتن بەلایەوە . رەجەب ئازا لە ئامێزی گرت و بەرەو ژووری نووستن بردی و بەسەر سیسەمەکەدا ڕای خست . حەمدی یە هاتە یارمەتی یەوە . دوو کەس پارچە پارچە جلەکانیان لەبەر داکەند . ڕووت و قووتیان کردەوە چو ئەو ڕۆژەی لە دایك بوو بوو ... حازم خۆی ڕووت کردبوییەوە ، دەمێك بوو چاوەڕوانی ئاوا هەلێك بوو . لەشی نیوەگیانی گوڵچینی لە ئامێزکرد و لە کاتێك دا سەرو زوڵف و سنگ و بەرۆکی گوڵچینی ماچ باران دەکرد لینجاوی دەم ولا کەلاوەی حازم تك تك دەتکایە سەر لەشی گوڵچین دا . رەجەب کامێرای ئامادە کردبوو ، لە هەر جوولانەوە یێك وێنەیەکی دەگرت . حەمدی یە هەردوو دەستی بێ هێزو گیانی گوڵچینی لە گەردنی حازم دا هەڵ قەداو ، رەجەب لە کارا دابوو ، ئیتر بە هەموو جۆرێك لە حازم و گوڵچین وێنەی دەگرت .))**[314] لەم دەقەدا ڕۆماننووس لە ڕێگەی ئەم دیمەنەوە کەسایەتی هەریەکە لە رەجەب و حەمدیەی

312– ڕۆمانی هیچ، ل٩ .

313– سەرچاوەی پێشوو، ل٦١ .

314–س. پ، ل١٦٦–١٦٧ .

خوشکی دەردەخات، کە بڕوایان بە هیچ بەهایەکی ڕەوشی نییە, ڕەجەب گوڵچینی خێزانی بۆ پارە دەیخاتە بەردەستی کەسانێکی وەکو حازمی داوێن پیسەوە بۆ ئەوەی کاری سێکسی لەگەڵ ئەنجام بدات .

ڕۆماننووس ئەم جۆرە هونەرەی بەکارهێناوە, تاوەکو ڕووداوەکانی نێو ڕۆمانەکە پیشان بدات و کارەکتەرەکانیش, وەك نمایشکارێ دەربخات لەنێو ئەو ڕووداوانەی وەکو (دیمەن) دەری دەخات .

ج- لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

دیمەنی دوو لەتکردنی (لووا) بەدەستی (عەبدوڵڵا بەگ), کە لە ڤیستیڤاڵی شمشێربازی, کە لە دەرەوەی شاری سلێمانی لەلایەن میرنشینی بەبە سازکرابوو, ئەم دیمەنە لە گۆشەنیگای گێڕەرەوەی هەمووشتزانەوە دەگێڕدرێتەوە و دەڵێ: **((عەبدولا بەگ لە لووا دوور کەوتەوە و قەدەرێك لە دوورەوە ڕاوەستا دەینواڕییە ناوەراستی لوواکە، لە پڕ بەتاو بەشمشێری ڕووتەوە چوپڵنگێکی بریندار ، کە گەیشتە نزیکی لووا لە پڕە بەرزبووەو ، چوو بە ئاسماندا و بە تەواوی تواناییەوە لەگەڵ هێزو قورساییی لەشیدا شمشێری داهێنایەوە . شمشێر ئاسمان و لووای پێکەوە تلێشاندو دوو لەت کرد.))**[٣١٥]

ڕووداوێکی تری نێو ڕۆمانەکە، بەشێوەی دیمەن خراوتە بەرچاو, کە خوێنەر وەکو تەماشا چییێك دەتوانێت هەموو ووردەکاریەکان ببینێت، چونکە گێڕەرەوە هەندێ جار بەشێوەی کورت و هەندێ جار بەشێوەی درێژدادڕی دەچێتە ناو ڕووداوەکان و ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە . لەوانەش ڕووداوی کوشتنی دێوە سپی بە دەستی پیرە مێردێکەوە، کە لە گۆشە نیگای گێڕەرەوەی هەمووشتزانەوە دەگێڕدرێتەوە و دەڵێ: **((پیرە مێرد وەك پەلامار بدا، هەردوو دەستی کردەوە چەند هەنگاوێك ڕۆیشتە پێشەوە و سێ چەپڵەی لەسەر یەك لێ دا . وتی جیهان پاڵەوان کاتێك هێرشی دێوە سپیی دی بەرەو ڕووی هات، فرزو چالاك و زرنگ خۆی کێشایەوە لاوە ، لەهەمان کاتدا دەستی لە کارا دابوو، بە تەواوی هێزیەوە شمشێری لە نەرمەی سنگی گیر کرد و ریخۆڵەی ڕاداوە سەر زەوی . دێوە سپی چو کێوێك هەرەس دەکا بەدەم تەپا و تلەوە تۆپی))**[٣١٦] .

لە دیمەنێکی تردا گێڕەرەوە باسی ڕووداوی کوشتنی (حەمە بەگ) بە دەستی فارسی عەزیزی و شاوەیسی دەکات, کە بەپلانی تیرەی کەرەم وەیسی (بنەماڵەی عەزیز بەگ) بوو.

((فارس پشتوێنی لە ملی پاشا کردەوە و بەرەو ستوون ڕۆیشت و خەنجەری لە کێلان دەرهێنا و بە هەموو هێزی خۆی دای هێنایەوە و دای لەسەر پۆپەی دڵی پاشا و لە جێگەی دەمی خەنجەرەکەوە خوێن بازەرەقەی بەست و ڕووی فارسی خوێن ئالوود کرد . شاوەیسیش بۆ ئەوەی لە فارس کەمتر نەبێ، چەند خەنجەرێکی ماڵی بەسنگ و سکی پاشادا، پاشا هەر بە هەمان خەنجەری یەکەم گیانی سپارد بوو، سەرجەم پازدە خەنجەریان لێ داو لە دەوار هاتنە دەرەوە.))[٣١٧]

315– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل٢٨ .

316– سەرچاوەی پێشوو ، ل١١٤ .

317– س. پ، ل٢٠٢ .

د– له ڕۆمانی (ڕاز) دا:

لەم ڕۆمانەدا, گەلێ ڕووداو بەشێوەی دیمەن خراوەنەڕوو, ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە کاتیٚ گێڕانەوە لەگەڵ کاتی حەکایەت جۆرە گونجان و یەکسانیەك لەنێوانیان دروست بیٚ . بۆ نموونە گێڕەرەوە بەم شێوەیە باسی جل لەبەرکردنی کارەکتەری سەرەکی بەناوی (فراولە) دەکات و دەڵێ: ((**بەسەر پەنجەکانی پزووی دامێنەکەی گرت و لاقی ڕاستی ڕووت و ساف سۆڵ و مەرمەڕینی خست بازنەی داهێنەکەیەوە و بەدوایدا لاقی چەپیشی وردە وردە دامێنەکەی بەرەو سەرهەڵکێشا. دامێن لە خڕی و مڕیی کەفەڵ و سمتیدا گیری کرد و هەناسەیەکی هەڵکێشا و تەواوی ڕیخۆڵەی گەدەی بەرەو ناو سنگی کێشایە سەرەوە . دامێنی چەرخاندو چرخاند . تا لەناو قەدی قۆپچەکانی داخست . زنجیری لا کەمەری دامێنیکەی چوشەقی هەورێکی لاقلێشا و دەمی کردبووەوە لەپێك لە گۆشتی کەمەری، لەنێوان دوو لای زنجیردا دەرپۆقیبوونە دەرەوە ساف و سۆڵیی خاوەن لەش و لاری وە دەرخس...))**[٣١٨] لەرێگای ئەم دیمەنەوە, کە لەسەرەتای ڕۆمانەکەوە هاتووە, بۆتە هۆی ئەوەی کاتی گێڕانەوەکە درێژ بکرێتەوە و ڕووداوەکان گرنگی پێبدرێت, هەروەها دروست بوونی جۆرە یەکسانیەك لەنێوان کاتی گێڕانەوە و کاتی حەکایەت .

بڕینی کەرواتەی ملی (د. پیران) بەفەرمانی ئەفسەری گوزەرنامەی ئێران و گاڵتە پێکردنی هاوڕێیانی, کە پێی دەڵێن بە کامێراکەیان وێنەیەك بۆ یادگاری بگرین. ئەم ڕووداوەی بڕینی کەرواتەی ملی کار دەکاتە سەر دڵ و دەروونی و کە مافی پێشێلکراوی خۆی لەم دیمەنە باس دەکات و دەڵێ : ((**پزیسکەی تیشکی کامیرا پەیتا پەیتا سالۆنی بریسکاندەوە ڕق و کەنینم تێکەڵ بوو بوو. نەمدەزانی بگریم، یا پیٚ بکەنم . زۆرتر گریان قورگی گرتم و چوومەتاسدا. چ بە ئاسانی لە وڵاتی خۆتدا ماف و بوونت پاشێل دەکرێت! خۆم بە دۆمەڵانێکی بیٚ ڕەگو ڕیشە هاتەبەرچاو. لە باوانی ئازیزانما گومان لێکراو، سەد خۆزگەم بەتاوانبار دەخوازیٚ و، دەمزانی بە تاوانی گومان بەرکوڵانە یەکالا دەکرێمەوە . هاوەڵەکانم نەیاندەزانی وا وردەوردە خەریکین تووش دەبین. لێیانم نەدەگرت، وا تیٚ دەفکرین . هۆیەك نەبوو تا گرفتار بین . هەڵە و هەڵەشەیەك و گوناهێك ڕووی نەدابوو، تا دووچاربین لەم ببرانەدا بووم خزمەی پاژنەی چەندان پۆستاڵێك هاتە گوێم، کامێرەکانیان لە دەستی پرۆفیسۆر ڕۆنشتاد فراولە هەڵپروچکاند، هەروا دەمنواڕی، شریخە لە بناگوێم هەستا و چاوم بریسکایەوە . چاویلکەکەم چەندان گەزی شا بازەرەقەی بەست و تەواوی پایە و کۆڵەکەی ناو داڵانەکە لەبەر چاومدا دەسووڕانەوە . خۆم لەسەر پا نەگرت و چو داهۆڵ لە زەویدا گرمۆڵە بووم . ئاگام لە نووکی پۆستاڵێك بوو لە کاجێرەم کەوت . هەناسەم سوار بوو . ڕەشایی و تارماییەك هاتە سەر چاوما و بیٚ ئاگا بوورامەوە.))**[٣١٩] لەم دیمەنەدا (د. پیران) وەکو گێڕەرەوەیەك و کارەکتەریکی ڕۆمانەکە دەیەویٚ وێنەی زولم لێکراوی خوی و زوڵم و زۆرداری ئەو کۆمارە بە خوێنەر بناسێنێت ,کە ئەمەش بۆتە ئەوەی کە ماوەی گێڕانەوەی ڕووداوەکە درێژببێتەوە .

لە دیمەنێکی تردا گێڕەرەوەی هەمووشتزان بەم شێوەیە باسی تێکەڵ بوونی فراولە و موهندیس دەکات دەڵیٚ : ((**ئەردەشێر تفەنگەکەی لە باوەشی دوورخستەوە بەرەو پرچە زەردەکەی فراولە درێژکرد و نەرم و**

318– ڕۆمانی ڕاز، ل٧ .

319– سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧ .

نیانی پەنجەکانی لە پشتی گەردنیدا بەربەڵلاکرد و وردە وردە بەسەر گۆی پەنجەکانی لا گەردنی نازونەوازش دەکرد و پەنجە درێژەکەی دەستی بن گوێی چەپی و تاو تاویش نەرمەی گوێی نەرم نەرم بە دوو پەنجەی دەگرت و بەردەدا. فراولە دەم دەم چاوی دا دەخست و دیسانەوە دەیکردەوە حەپەی سەگەل و بیگرەو بەردە تاك تاك تەقەی تفەنگ لە دوور دەهات. ئەردەشێر وەستاکارانە دەستی لەکاردابوو. چاوی چو چاوی ماری ((بوا)) نێچیری بەگیرهێنابێ، تادەبوو تەلیسماوی دەنوا. دەستی بەرەو خوار کردبووەوە وگەیاندووبیە نەرمینەی بەرۆکی و ویستی سەرگۆی پەنجە لە گوێ مەمانی بخشێنێت، مەمکدانەکەی چو دەروازەی قەڵای سەنگ باران شوورەیەکی سفت و سەختی لە دەوری تۆپەڵی مەمکیدا دەور تا دەور بەستبوو. فراولە هەناسەی تاوی سەند بوو. ئەردەشێر نەیدەویست تیژوتوند حورمەت و لووتبەرزی و سەلاریی مەمانی بشکێنێت، دەستی ئازایانە بەرەو خوارتر کردەوە و خۆی لە ململانێی قەڵا گیریی مەمانی دوورخستەوە و بێ دەربەست لە ئازاری برینەکەی ئەو دەستە کەشی لە کەمەری گیرکرد و توند لە ئامێزی گرت و لێوی خستە سەر لێوە هەڵئاوساوەکانی و بەتەواوی توانا و ئارەزوویەوە مژی و مژی، لێو و زمان ودەم و دانیان ئامێختەی یەك بوون.))(٣٢٠)

هـ- دیمەن لە رۆمانی (دەغدو) دا:

هونەری دیمەن لەم رۆمانەشدا لە زۆر شوێن بەکارهاتووە, ئاماژە بە هەندێکیان دەدەین :

دیمەنی گرتنی توکولتی و بردنی بۆ لای شاسارگون و کوشتنی توکولتی لەلایەن شاسارگون بە ئەنجامدانی تاوانی فرۆشتنی دەغدو بەکویلەفرۆشان لەکاتی چوونی شا سارگون بۆ دەرەوەی شار, کە لەلایەن گێرەرەوە هەمووشتزان دەگێڕدرێتەوە: **((شەش حەوت مشکی برسی گۆشت خۆریان لەناو قەفەسێکدا داناوە جەلادیش چەقۆ بەدەست ئامادەیە ... شا روو بە (توکولتی) : (خۆ چاك دەزانی کاری ئەو مشکە برسیانە چییە ... تا ساتێکی تر سکت کون دەکەین، ئەو مشکە برسییە گۆشت خۆرانەش دەئاخنینە ناو سکتەوە، خۆ لەم کەلتورە کۆنەی ئاشووریانە بێ ئاگانین ... (توکولتی) دەیزانی لەنێوان ژیان و مەرگدا پەلە قاژییەتی خۆڵی ژێر پاتبم، ئەگەر نەمکوژی راستیەکەت عەرز دەکەم ..**

– قوربان، بەندە فەرمانی شاژنم ئەنجامداوە ، لەم تاوانە گەورەیەدا بەندە بێ تاوانم ... من کۆیلە و سەرسوپوردەی شاو شاژنم ..

– خۆشەویستی شاتان تیا بردووە، دەڵێی بێ تاوانیشی و سەرسوپوردەی شایشیت ؟

شا سارگون، قژی شێواوی توکولتی دەگرێ و شمشێری زێرینی لە کێران دەکێشێ و قورگی توکولتی دەبرێتەوە.

خوێن لە شادەماری گەردنی توکولتی فەوارە دەبەستی و دەکەوێتە سەر زەوی .))(٣٢١)

دیمەنی ئازاردانی ئافرەتێکی دووگیان بەدەستی یەکێ لەو پیاوە دڕندە و دڵڕەقەکان بەناوی مامۆستاوە, کە سەنگەر و هاوڕێ, کە لە ماڵی ئەو پیاوە دەبن, مەرج کردن لەسەر ئەوەی کە ئەو ئافرەتە دووگیانە کچی

320– رۆمانی راز، ل١٥٩ .

321– رۆمانی دەغدو، ل٨١–٨٢ .

ئەبێت یان کوڕ, کە گێڕەرەوەی هەمووشتزان دەیگێڕێتەوە و دەڵێ: **((دوو ئافرەت ڕۆیشتبوونە ژێر باڵی ژنێکی سك پرەوە ... ژنە گەلاو گەلا بە دژوار بەرێوەدەچوو .... نرکەو ناڵەو ئاهی لێ دەبیسترا .. لە تەنیشت سەریرەکە کراسیان لە بەری ژنە داماڵی، ورگێکی هەڵئاوساو دیار بوو، ... ڕێچکەیەکی خوێن بەسەر رانیدا بەرەو خوار تا نێو پەنجەکانی پای داکشابوو سۆلەکانی سوور بوون لە خوێندا ، دوو ژن، ژنە یان بەسەر سەریرەکەوە ڕاکشاندو دوو لنگی ژنەیان خستە سەر نیوە بازنەی تایبەتی لنگ و پا ... زێی ژنە دەمی کرد بووەوە پۆپەی سەری منداڵ بە ئەندازەی ریالێك وەدەرکەوتبوو ... ژن دەیقیژاند و دوو ژن هانی زۆر کردن و مقانیان دەدا ... مامۆستا وەك مامانێك لەناو گەلی ژنەیدا راوەستابوو، جارەوبار دەست و پەنجەکانی لە لێوی زێی ژنە گیر دەکردو، ئینجا سەری بەرز دەکردەوە بە دانیشتوانی دەوت:**

– دەی بڵێن ... کورە یا کچە ؟

– ژنەی ئاوس، قیژەی دەگەیشتە ئاسمان، مامۆستا قاقا پێدەکەنی، خوێن لە پەنجەکانی دەچۆڕا ، لە زێی ژنەوە ڕێچکەی خوێنە لەسەریرەکەوە دەچۆرایە سەر مەرمەڕی سپی هۆڵەکە ... یەکێکیان وتی :

– کورە ...

– بینە دوو هەزار دولار ...

سەری منداڵ یەشتا نەگەیشتبووە تەواوی بازنەکەی سەر، ئەو کاتە ژاناوی تری ساتی منداڵ بوونی ژنانە ... قیژەی ژنە و پێکەنینی مامۆستا تێکەڵاو بوو بوون ، دانیشتوانەکە برێك سەرسام و، برێك غەمگین، برێك بە دەم پێکەنین.))[٣٢٢] ڕۆماننووس ویستوویەتی رەخنە لە خاوەنی ئەو جۆرە عەقڵ و نەخۆشانەی مرۆڤ بگرێ, کە تووشی بوون, بۆیە بەشێوەی دیمەن لە ڕۆمانەکەی باسی کردووە.

322– ڕۆمانی دەغدو، ل١٨٣ .

٢–هونەری وەسف لە رۆماندا:

وەسف، وەك هونەرێكی تایبەت بەسستكردنەوەی گێڕانەوە، بریتییە لەئامرازێكی بنەڕەتی بۆ وێنەگرتنی شوێن و وەسفی كارەكتەرەكان و بەجولێنەری سەرەكی رووداوەكان دادەنرێ.

((وەسف مەحاڵە لە هیچ رۆمانێكدا بەرچاو نەكەوێت, باسكردنی شتەكان لەخۆیدەگرێت و بەهۆی زمانەوە وێنەیان دەكێشرێت))[٣٢٣] ئامانجیش لەم كارەدا ، بەخشینی وێنەیەكی زەینییە [٣٢٤] لەسەر دیمەنێك یان كارەكتەرێك یان هەستێك ... بە خوێنەر[٣٢٥] زۆرجار سستیی گێڕانەوە بەهۆی وەسفەوە، كەوا دەردەكەوێ پرۆسەی گێڕانەوە لە گەشەكردن وەستاوە . ئەمەش بواری لە بەردەم گێڕەرەوە كردۆتەوە, تا بە راناوی (ئەو) زۆر لە وردەكاری پەیوەندیدار بە وەسفی كارەكتەر و شوێنی ناو رۆمان لەچەند لاپەڕەیەكدا پێشكەش بكات ، ئەمەش پێی دەوترێ((وێنەی وەسفی))[٣٢٦] ((هەر كاتێك كە رۆماننووس هەستی كرد تەوژمی رووداوەكان بە خێرا بەرەو پێش هەڵدەكشێت ، ئەو كاتە پێویستی بەوە دەبێت بەری ئەو تەوژمە بگرێ و هەتا ماوەیەكی دیاریكراو خێرایی گێڕانەوەكە بوەستێنێ ، لەم حاڵەتەدا پەنا بۆ وەسف دەبات بۆ ئەوەی جۆرە پشوودانێك بە گێڕانەوە كە بدات))[٣٢٧] ((وێنەی وەسفی لە رۆمانی تەقلیدیدا جیاوازە لەگەڵ رۆمانی شەپۆلی هۆشی نوێدا، چونكە لەم جۆرە رۆمانەدا (وەسفی گێڕراو) جووڵاو هەیە، كە تیایدا وەسفەكە دەبێتە بەشێك لە گێڕانەوەكە و كاتەكەیان تێكەڵ بەكاتی رووداوەكان دەبێ لێیان جیا نابێتەوە))[٣٢٨] كەواتە دەتوانین بڵێین, كە هەر رۆمانێك بەسەر (وێنەی وەسفی) و (وێنەی گێڕراو)دا دابەش دەبێت, كە جیاوازی نێوانیان بریتییە لەوەی یەكەمیان وەسفی بارێكی جێگر و نەجوڵاوە دەكات و دووەمیان وەسفی كردار و فیكرو هەڵوێست باری دەروونی كارەكتەرەكان دەكات[٣٢٩] واتە دەكرێت دەقێك دروست بكەین تەنها بریتیی بێت لە(وەسف)ێكی رووت، بەڵام ئەستەمە دەقێك بە تەنها گێڕانەوە بێت و وەسفی تێدا نەبێت[٣٣٠]. لەبەر ئەوەی وەسف هونەرێكی كاتییە لەناو رۆماندا دەورێكی گرنگ لە بینای كاتی دەقدا دەگێڕرێت، بۆیە ناتوانین بە شێوەیەكی رەها بڵێین بەكارهێنانی وەسف دەبێتە هۆی نەمانی جوولانەوەی كات لە هەموو دەقەكەدا، چونكە ئەم بۆ چوونە ئەوەمان لەبیر دەباتەوە, كە برگە وەسفییەكان كورتبن یان درێژ لەكاتی وەستانی یاسستكردنی تەوژمی كاتی گێڕانەوەكە رۆڵی ئەوە دەگێڕن كاتی گشتی دەقەكە بەردەوام بێ و هاوكات

323– متعه الرواية، دراسة نقدية، د. احمد زياد محبك، دار المعرفة، الطبعة الاولى، بيروت، لبنان, ٢٠٠٥، ص٣٥ .

324– تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، أمنة يوسف, ص٩٣–٩٤ .

325– معجم المصطلحات العربية في اللغة والادب، مجدي وهبة وكامل المهندس، مكتبة لبنان, الطبعة الثانية, ١٩٨٤, ص٢٣٨ .

326– تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، أمنة يوسف, ص٩٣ .

327– تەكنیكی وەسف لە رۆمانەكانی (بەختیار عەلی)دا، كاروان مەهدی عوسمان، نامەی ماستەر, كۆلێژی زمان، زانكۆی كۆیە ، ٢٠٠٨، ل٢١ .

328- تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، أمنة يوسف, ص٩٣,٩٤ .

329– السرد والوصف، جيرار جينيت، ت: مهند يونس، مجلة الثقافة الاجنبية، العدد(٢)، ١٩٩٢، ص٥٢ .

330– بنية النص السردي من منضور النقد الادبي, د. حميد لحداني، المركز الثقافي للطباعة والنشر والتوزيع, الطبعة الثالثة,٢٠٠٠ , ص٧٨ .

زەمەنی خوێندنەوەی دەقەکە درێژ بێت, هەروەها (د. مراد عبدالرحمن مبروك) بە گوێرەی جوڵانەوەی وەستانی کاتی گێڕانەوە ، وەسف دەکات بە دوو بەشەوە و دەڵێ : ((... وەسف دەکرێ بە دوو بەشەوە یەکەمیان جووڵاوەیە، کاتی گێڕانەوەی تێدا دەجولێتەوە, ... دووەمیان وەستاوە و کاتی گێڕانەوەی تێدا دەوەستێت ...))[٣٣١] کەواتە دەتوانین بڵێین: رۆماننووس لەیەکەمیان وەسفی دەروونی کارەکتەر و فیکری و حاڵەتی زەینی کارەکتەرەکان دەکات, وەسفی کردارێك یان کارەکتەرێك دەکات کە کاتی گێڕانەوە تێدا بەردەوامە . بەڵام لە دووەمیان رۆماننووس وەسفی شتێك یان کارەکتەرێك یان پێکهاتەیەك دەکات, وێنەی دەکێشێت و ئاماژەی پێ دەکات, کە کاتی گێڕانەوەی رووداوەکان ڕادەوەستێ و بەرەو پێش ناچێت . لەبەر ئەوەشە لەیەکەمیان بزاوتی گێڕانەوە بەرەو پێش دەچێت, بەڵام لە دووەمیاندا بزاوتی گێڕانەوە ئەوەندە سستدەبێت, کە خوێنەر وا هەستبکات لە شوێنی خۆی وەستاوە .

ئەرکەکانی وەسف

زۆربەی رەخنەگران سێ ئەرك بۆ وەسف دەست نیشان دەکەن . ئەوانیش بریتین لە:

١- **ئەرکی جوانکاری و رازاندنەوە** : دانەر تیایدا بایەخ بەجوانکاریی وشە و دەربرینەکانی دەدات، بۆیە ڕەخنەی کۆنیش جوانی شێواز لە جوانیی وەسفدا دەبینێت .

٢- **ئەرکی واتایی (راڤەیی)** : زیاتر بایەخ بە رەهەندی دەروونی و کۆمەڵایەتی کارەکتەرەکان دەدات و ئامانجی وێناکردنی کارەکتەر ناو رۆمان و دەرخستنی کردارەکانی و دیاریکردنی هۆکارەکانی رەفتارو کردارە کانییەتی، ئەمەش لەڕوانگەی وەسفکردنی ژینگەی کارەکتەر و ئەو شتانەی کە باگراوندییان بۆ دروست کردووە[٣٣٢].

٣- **ئەرکی چەواشەکاری (بەهەڵە دابردن)** : واتا رۆماننووس بە جۆرێك، خوێنەر تێکەڵ بە جیهانی خەیاڵی رۆمانەکەی دەکات وای پیشاندەدات, کە ئەو رووداو ئەو کارەکتەرەکانەی وەسفی دەکات، رووداو کارەکتەری واقیعیی و راستەقینەن))[٣٣٣], ئەمەش بایەخ دان بەوردەکاری و رواڵەتی دەرەوە، رەنگە پتر لەئەرکێك لە برگەیەکدا کۆببێتەوە، بە تایبەتی هەردوو ئەرکی راڤەکاری و چەواشەکاری، چونکە بەزۆری پێکەوەدێن بە تایبەتی لە ئەدەبی واقیعیدا .

وەسف بە حوکمی پێوەندییەکانییەوە بەرەگەزەکانی تری هونەری رۆمانەوە ، زۆر جۆری لێ پەیدا بووە، بەپێی پێوەندیی بە لایەنەکانی ترەوە، بۆیە **بە پێی پێوەندیی بە شتە وەسفکراوەکانەوە** دوو جۆرە :

331– بناء الزمن في الرواية المعاصرة، د. مراد عبدالرحمن مبروك، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٨، ص٩٣-٩٤ .

332– نظرية البنائية في النقد الادبي، د. صلاح فضل، دار الشؤون الثقافية العامة, بغداد,١٩٨٧, ص٤٤ .

333– تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، أمنة يوسف, ص٩٦ .

١– **وەسفی سادە** : بریتییە لە وەسفی بەشێك یان هەندێك لەپێكهاتە و حاڵەت و دەركەوتەی وەسفكراوكە, بە وەسفی **(الانتقائی)** ناونراوە .

٢– **وەسفی درێژ** : بریتییە لە وەسفی هەموو یان زۆربەی پێكهاتەو حاڵەت دەركەوتەكانی وەسفكراوەكە, بە وەسفی **(الاستقصائی)** ناسراوە .

((**بەڵام وەسف و پێوەندییەكەی بە وەسفكەر** ، دوو جۆرە :

١– **وەسفی بابەتی ((موضوعي))** گێڕەرەوە بە تەواوی بێلایەنە و ئەوەی دەیبینێت وەسفی دەكات. ئەم جۆرە وەسفە لە رۆمانی واقعیدا دەبینرێ, كە تیایدا گێڕەرەوەی تەقلیدی وەسفی پێكهاتە و رەگەز جیاوازەكانی وەسفكراوەكە دەكات , بۆ تێگەیشتن لەلایەنەكانی شوێن و كارەكتەرەكانی ناو رۆمان .

٢– **وەسفی خودی ((انطباعي))** ئەم جۆرە وەسفە زیاتر وەسفی كارەكتەرەكان, كە لەهەردوو لایەنی دەروونی و هەڵسوكەوتە دەرەكیەكانی كارەكتەرەكان دەدوێت))[٣٣٤] بەمەش خوێنەر بە كۆمەڵێك زانیاری دیاری كراو ئاشنا دەبێت.

((بەڵام بە پێی پێوەندییەوە بە واتاوە سێ جۆرە :

١– واتای پەرش و بڵاو لە بەشەكانی وەسفدا .

٢– وەسف پێش واتا بكەوێت .

٣– واتا پێش وەسف بكەوێت))[٣٣٥]

ئەوەی, كە گرنگە ئەوەیە هەموو جۆرەكانی وەسف پەیوەندییان بەكارەكتەر و شوێنەوە هەیە لەناو دەقدا وەسفی ئەم دوو توخمە دەكرێت .

١–وەسفی شوێن لە رۆماندا :

شوێن بە دیارترین رەگەزی هونەری دەژمێردرێت لەناو رۆماندا زۆرجار شوێن لەلای رۆماننووس رۆڵی رەگەزی سەرەكی رووداوەكان لەخۆ دەگرێت بە جۆرێك كارەكتەرەكانی ناو رۆمانەكە ناتوانن دەست بەرداری شوێن بن, چونكە سەرچاوەی جوڵێنەری رووداوەكانی ناو رۆمانە هەر بەو پێیەی (حسن بحراوی) ئاماژەی بۆ دەكات كاتێك دەڵێ : ((ناتوانین لەناو رۆماندا دەست بەرداری شوێن بین, چونكە سروشت و رەگەزی سەرەكی شوێن لەوەدایە چەمكی هەمە چەشن لەخۆ بگرێت تەنانەت لە زۆر كاتیشدا مەبەستی هەموو كارەكەیە))[٣٣٦] , بۆیە هەر لەم روانگەیەوە كە زۆرێك لە رۆماننووسان شوێن دەكەنە سەنتەری هەڵقوڵانی رووداوەكان هەر لەوێشەوە رووداوەكانی كارەكتەرەكانی ناو رۆمان ئاراستە دەكرێت . بە هەبوونی كارەكتەر لەناو شوێندا ، بۆیە لە رۆماندا وەسفكردنی شوێن, وەسفكردنی ئەو رووبەروو پانتایەیە,كە كارەكتەرەكان تێیدان و جووڵە و هەڵسوكەوتەكانیانی تیا ئەنجامدەدەن. واتا دەبێت بە شێوەیەك وەسفی شوێن بكرێت كە خوێنەر بتوانێت لە رێگەیەوە بە كارەكتەرەكان ئاشنا بێت, لەمبارەیەوە (رینەویلك و ئۆستن وارین) پێیانوایە: ((وەسفی شوێن

334– بناو الروایە، سیزا قاسم، ص١٠٩ .

335– قضایا الروایة الحدیثة، جان ریكاردو, ت: صباح الجهیم, ص١٣٧ .

336– بنیە الشكل الروائی، حسن بحراوی، ١٩٩٠، ص٤٢ .

دەبێت شێوەیەکی خوازراو گوزارشت لە کارەکتەر بکات، چونکە ماڵی مرۆڤ درێژکراوەی مرۆڤ خۆیەتی، ئەگەر وەسفی ماڵەکەیت کرد ، ئەوا وەسفی خۆیت کردووە))[٣٣٧] واتا کارەکتەر و شوێن تەواوکەری یەکترن و پێکەوە لکاون، دەکرێت شوێنەکان بێ کارەکتەر بن, بەڵام کارەکتەر بێ شوێن بوونی نییە، وەسفکردنی شوێن لە رۆمانێکەوە بۆ رۆمانێکی تر دەگۆڕێت و ئەم گۆڕانەش بەپێی جیاوازی جۆری رۆمانە. لە رۆمانی تەقلیدیدا، شوێنی گرنگییەکی گەورەی لە بونیادی گێڕانەوەی رۆماندا هەیە، لاپەڕەیەکی زۆری لەبونیادی رۆماندا داگیر دەکات و لەگەڵ شوێنە وەسفکراوەکانی تردا فەزای گشتی رۆمانەکە پێکدێنێ. بەڵام لە رۆمانی شەپۆلی هۆشدا رۆماننووس تەنها ئاماژەیەکی خێراو لە ناکاو بە شوێنی رووداوەکان دەکات[٣٣٨] زۆر جار بەهۆی وەسفی شوێنەوە ژیانی تایبەتی کارەکتەر تیشکی دەخرێتە سەر لە رۆماندا و پەردە لەسەر لایەنە شاراوەکانی لادەدرێت . لەمبارەیەوە (بەلزاك) ((وەسفی شوێن بە حەقیقەتی کارەکتەر دەبەستێتەوە پێوایە شوێن ئاوێنەیەکە بۆ ئارەزوو سروشتیەکانی و بۆیەش شوێن لە توانایدایە شرۆڤەی ژیانی کارەکتەر بکات))[٣٣٩] لە وەسفکردنی شوێن سەرکەوتن ((تا رادەیەك بەندە بە شارەزایی رۆماننووس لەو ناوچەو شوێنانە کە کردونیەتە گۆرەپانی رووداو کارەکتەرەکانی))[٣٤٠]. ئەمە ئەگەر شوێنەکە شوێنێکی واقیعی بێت رۆماننووس بە دەستکارییەکی کەمەوە گواستبێتەوە ناو رۆمانەکە، بەڵام ئەگەر شوێنەکە خەیاڵی یا فانتازیا بێت دروستکراوی بیری رۆماننووس بێت, ئەوا پێویستە رۆماننووس ئاگاداری وردی هەبێت و گونجانێکی دروست لەنێوان ئەو کەرستانەی لە شوێنەکەو خودی شوێنەکە هەن دروست بکات. هەموو ئەم بۆ چوونانە، گرنگی شوێن و وەسفی شوێنە لە رۆمان و لە پرۆسەی گێڕانەوە دەردەخەن .

٢- وەسفی کارەکتەر لە رۆماندا :

وەسفی کارەکتەر لە رۆماندا بریتییە لەوەسفکردنی وێنەی کارەکتەر یا وەسفکردنی سروشت و خوڕەوشتی کارەکتەر، واتا وەسف یا هەڵوەستە لەسەر رووکاری دەرەوەی مرۆڤ دەکات و تیشك دەخاتە سەر ئەندامەکانی لەش، یا هەڵوەستە لەناخی مرۆڤ دەکات و تیشك دەخاتە سەر لایەنەکانی مەعنەوی و دەروونی و رەوشتییەکانی ((پەیوەندییەکانی نێوان وەسف و کارەکتەر هەروەها نێوان سروشتی کارەکتەر و بابەتی وەسف و خودی وەسفکراو پەیوەندییەکی پتەو بەرچاوە))[٣٤١], وەسفکردنی کارەکتەر بەتایبەتی لە رۆمانی کۆندا بایەخی خۆی هەیە و رۆماننووس پێش ئەوەی کارەکتەرێکی تازە بهێنێتە ناو رووداوەکانەوە رێرەوی گێڕانەوە رادەگرێ وەسفی جەستە و کورتەیەك لە ژیانی کارەکتەرەکە دەکات . هەروەها جلوبەرگیش

337- نظرية الادب، اوستن وارين و رينية ويلك، ت: محی الدين صبحي، ص٢٨٨ .

338- تقنيات السرد، امنه يوسف، ص٩٣ .

339- بناء الرواية، سيزا قاسم, ص١١٤ .

340- بینای شوێن لە دوو نموونەی رۆمانی کوردی دا، تانیا ئەسعەد محەمەد ساڵح، نامەی دکتۆرا، کۆلێجی زمان, زانکۆی سەلاحەددین، ٢٠٠٣ز.

341- في الوصفي، فيليب هامون, ت: سعاد التريكى , الطبعة الاولى , مطبعة سوتيبيا, تونس, ٢٠٠٣, ص٢٠٣ .

نیشانەیەکی باش بووە بۆ دەرخستنی چین و ئاستی ژیانی))[٣٤٢] , بەڵام لە ڕۆمانی نوێدا کێشانی وێنەی کارەکتەر پەیوەندی بە لێهاتوویی ڕۆماننووسەوە هەیە، کە تەنها بە وەسفێکی رووکەش کارەکتەرەکان ناوەستێت، بەڵکو ئاماژە بە هەندێ تایبەتمەندی هاوبەش دەکات لەنێوان رەگەزی مرۆڤدا[٣٤٣]. ئەم جیاوازییەی نێوان ڕۆمانی کۆن و نوێ لە بارەی وەسفی کارەکتەردا پەیوەندی بە بۆچوونی ڕۆماننووسە کۆن و نوێکان هەیە لە بەرامبەر چەمکی کارەکتەر، کە لە ڕۆمانی کۆندا بریتی بووە لە کارەکتەری راستەقینە واتە کەسێك لە گۆشت و خوێن, ئەمەش لەو بڕوا قووڵانەیە کە دەبێ کارەکتەری ڕۆمان لاساییکەرەوەی واقیعی مرۆڤایەتی دەوروبەر بێت، لاساییکردنەوەش پشت بەلێکچوونێکی تەواو ببەستێت لەنێوان دوانەی کاتی گێڕانەوە و کاتی حیکایەتدا [٣٤٤] , بەڵام لە ڕۆمانی نوێدا کارەکتەر وەکو (رۆلان بارت) دەڵێ: ((جگە لە دروست بوێك لە کاغەز هیچی تر نییە))[٣٤٥]. هەروەها لە ڕۆمانی کۆندا بە جۆرێك وەسفی باڵاو دەنگ و جل و بەرگ و کێش و حەزو ئارەزوو شادی و سەرکێشیەکانی کارەکتەر دەکرێت، تا وەك بوونەوەرێکی زیندوو, کە بوونێکی فیزیکی هەیە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت .

342– الفن الروائي، ديفيد لودج، ت: ماهر البطوطي، المجلس الاعلى للثقافة، المشروع القومي للترجمة, الطبعة الاولى بدون مكان، ٢٠٠٣، ص٧٨-٧٩ .

343- السرد عند الجاحظ(البخلاء نموذجا) ، فادية مروان احمد الونسة، اطروحة دكتورا، كلية الاداب, جامعة الموصل، ٢٠٠٤, ص١٨١-١٨٠.

344– تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، امنة يوسف, ص٢٥ .

345-مدخل الى التحليل البنيوي للقصص, رولان بارت,ت: د. منذر عياش, د. م, ١٩٩٣, ص٧٢ .

پراكتيزەكردنی هونەری وەسف لە رۆمانەكانی

(كۆردەرە – هیچ – پاشایان كوشت – راز – دەغدو) دا:

أ- وەسفی شوێن لە رۆمانی(كۆردەرە) دا :

لەبەر ئەوەی ئەم رۆمانە، بە رۆمانی كەسیەتی دادەنرێت و زۆربەی رووداوەكانی پەیوەندی بە ژیانی ئەكبەری شاكەس و هەندێ كارەكتەری ترەوە هەیە, كە زیاتر گێڕەرەوە دەیانهێنێتە سەر شانۆی رووداوەكان ، بۆیە دەبینین زۆر بەكەمی وەسفی شوێنی تێداكراوە, ئەو شوێنانەی كە لەم رۆمانە وەسفكراون بریتین لە: **(ژووری زیندانی, ژووری هوتیل, وەسفی شاری خانەقین ... هتد.)**

ئەكبەر وەسفی ئەو ژوورە دەكات, كە تیایدا زیندانی كراوە و دەڵێ : **(ژوور تاریك بوو ، هیچم نەدەدی تا كەوتمە پەلە پرتێو دەست و پەل بە چوار دەورا كێشان ، بۆم دەركەوت ژوورێكی سەخلەت و تەنگ و گەلێك بچكۆلانەیە بە دژوار دەتوانم پێ راكێشم ...))**[٣٤٦] لەم دەقەدا رۆماننووس، نەك تەنیا ویستویەتی لەرووی بینای كاتەوە، بۆ ماوەیەك كاتی رووداوەكان راگرێ، بەڵكو بە شێوەیەكی بنەڕەتی مەبەستی ئەوەبووە, كە لە رێی وەسفەوە ژووری زیندانیەكە بە خوێنەر ئاشنا بكات .

لە نموونەیەكی تری وەسفی شوێندا (ئەكبەر) وەسفی ئەو ئوتێلەمان بۆ دەكات, كە لە دەرەوەی وڵاتدا تیادا ژیاوە و دەڵێ : **((هوتێلە كە لە دارو تەختە دروستكراو بوو لە هەر كوێ یەوە بجوولانەوە ترپەی پا لەگوێ یدا دەنگی دەدایەوە ...))**[٣٤٧] لەم دەقەدا, ئەكبەر وەسفی ئوتێلە كەمان بۆ دەكات, كە چەند شوێنێكی خراپ بووە, كە بووەتە هۆی ئەوەی ماوەیەكی كەم كاتی رووداوەكان راگرێ، دواتر دەست بە گێڕانەوەی رووداوەكان بكات.

نووسەر بەم جۆرە وەسفی شاری خانەقین دەكات و دەڵێ : **((شاری خانەقین چون ئافرەتێكی ئازیز مردوو دەست بە ئەژنۆ لە ژێر هەوری تاڵی پڕ گاڵە گاڵی پایزدا ، لافاوی كۆردەرە ، شاری دوو شەق كردووە ، لەگەڵ خۆیدا تواناو تامولّی بردووە ، شار لە تاوا كراسەكەی دادریوە ، فرمێسكی هەل هەلە دەكات ... ! غەم تا ناخ و مۆخی سەر ئێسكی بڕیوە ، چ شارێكی دڵ فراوان ... !! . وەك دایكێكی میهرەبان ، سفرەی بوو دیاری بۆ ئێمە و لێقەوماوان داخستووە ، سنگ و بەرۆكیشی بۆ لافاو ڕاخستووە ...))**[٣٤٨] ئەم وەسفە, وەسفێكی جوڵاوە, چونكە تێكەڵی گێڕانەوە بووە بەهۆی رستەكانی(لافاوی كۆردەرە ، شاری دوو شەق كردووە- فرمێسكی هەل هەلە دەكات- سنگ و بەرۆكیشی بۆ لافاو ڕاخستووە) ئەمانە وایان كردووە ئەم جۆرە وەسفە كاتی گێڕانەوەی رووداوەكان رانەگرێت, بەڵكو بەهۆی گێڕانەوەكە دەرفەت بۆ روداوەكان رەخساوە بەرەو پێشەوە بچن.

346- رۆمانی كۆردەرە، ل١٢١ .

347- سەرچاوەی پێشوو، ل١٩٦ .

348- س. پ, ل١٤١ .

هەروەها گێڕەرەوە بەم شێوەیە وەسفی ئێوارەی شاری خانەقین دەکات و دەڵێ : ((**ئێواران زەردی خۆر بەرەو سووردی دەڕۆیشت تا لە ئاسۆدا خوێناوی دەبوو ، وەك خۆی بلاوێنێتەوە و شیوەنی شەوگارێکی درێژ بگێڕێ ، سەری تەعزیمی بەسەر ئەژنۆکانی یەوە نا ئومێدانە دائەهێنایەوە ...**))[٣٤٩] ئەم وەسفەش، کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ڕاگرتووە و ڕۆماننووس ویستوویەتی جۆرە وەستان و ئارەزوویەکی تایبەت لای خوێنەر دروست بکات بۆ ئەوەی بزانێت دوای ئەو ڕاگرتنە، ڕێڕەوی ڕووداوەکان بە کوێ دەگات .

ب- وەسفی شوێن لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

وەسفی شوێن لەم ڕۆمانەدا، کەمتر لە وەسفی کارەکتەر بایەخی پێدراوە، ئەویش تەنیا لەچەند نموونەیەك زیاترمان بەرچاو نەکەوتووە, کە بریتین لە: (**وەسفی خانووی حازم, وەسفی خانووی حەمدیە, وەسفی سروشتی ناوچەی گەرمیان, ... هتد.**)

گێڕەرەوە بەم جۆرە وەسفی خانوو ناو ماڵی حازم دەکا و دەڵێ : ((**خانووەکەی زۆر زل و لەندەهوور پەردەی گوڵەنگ داری بەکەلپدوون پێچراو چو لاگیرەی کلاوزەر لە چەپ و ڕاستی پەردە مەخمەڵەکاندا شۆڕکرابوییەوە. دیوەخانێکی گەورەی پان و پۆڕ لە دیوەخانەکەی ماڵی مارف ئاغا ئاچوخ ترو بەربلاوتر دەنوا . چەند جۆر قەنەفەی ڕەنگاورەنگی لێ دانرابوو، بەرگەکانی وێنەی کەڵەکێوی و سەگی ڕاوی وتفەنگ و ڕاوشکاری تیادا دەبینرا. لە دەوروبەردا مێزو تەپڵەکی گەورە و بچووك بەسەلیقەو ەدانرابوو.**))[٣٥٠] ئەم وەسفە درێژە، تا ماوەیەکی دیار کاتی گێڕانەوەکەی ڕاگرتووە و نەیهێشتووە ڕووداوەکان بەرەوپێش بچن، ڕۆماننووس ویستوویەتی لە ڕێی وەسفی کەرستەکانی ناو ماڵەکەی حازم ئاستی ئابووری پیشان بە خوێنەر بدات.

هەروەها گێڕەرەوە لەوەسفی خانووەکەی حەمدیەی خوشکی ڕەجەب دا دەڵێ : ((**خانووەکە لە دوو نهۆم پێك هاتبوو. لە نهۆمی یەکەم دا تەواوی دەرگای ژوورەکان بەسەر حەوشێکی ناوەندی دا دەیان نواڕی. لەناوەراستی حەوشەکەدا حەوزێکی شەش سووچی بە مەڕمەڕ ڕووپۆشکراو دامەزرابوو. لە چەقی حەوزەکەدا پەیکەری منداڵێکی بەردینی باڵدار لە زەکەریەوە ئاو فەوارەی دەبەستە نێو حەوزەکەوە. هۆڵێکی دەم کراوە، دوو گوڵتەی دوانزە سووچی دارین تەواو قەد بەکۆنگرەیەکی ڕەنگاو ڕەنگەوە چەسپابوو بەبن میچەکەوە. لەبندەستی هۆڵەکەوە پاپلیکانەیەك بەدوو پێچ دەکشایە نهۆمی دووهەم . ژوورەکانی نهۆمی دووهەم دەی نواڕی یە حەوشەی ناوەندی خوارەوە . ڕاڕەوێکی دوو مەتری بە بەر ژوورەکانی دا سەر تا سەر دەگوزەرا.**))[٣٥١] ڕۆماننووس لەم وەسفەدا, نەك تەنیا ویستوویەتی لەڕووی بینایی کاتەوە، بۆ ماوەیەك کاتی ڕووداوەکان ڕاگرێ، بەڵکو مەبەستی ئەوەی بووە, لە ڕێگەی ئەو وەسفەوە دیسان باری ئابووری ژیانی حەمدیەی خوشکی ڕەجەب نیشان بدات, کە بەهۆی کاری (سۆزانیکرنیەوە) توانیبووی پارە و پولێکی زۆر پەیدا بکات و جۆرە خانوێکی وا بکڕێت .

349– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٣٧ .

350– ڕۆمانی هیچ، ل١٢١ .

351– سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٦ .

هەروەها لەم رۆمانەدا, لەکۆمەڵێ پەرەگرافدا وەسفی سروشتی ناوچەی گەرمیانمان بەرچاو دەکەوێت, کە هەمووی تەنیا گێڕەرەوە(رۆماننووس) ئەنجامی داوە، وەك لەم دەقەی خوارەوە گێڕەرەوە بەم شێوەیە وەسفی ئەستێرە و مانگ و شەوی ئەو ناوچەیەی کردووە و دەڵێ : **((ئەستێرەکان لەرزۆك و ژلێژاو لە دوورەوە دەهاتنە بەرچاو مانگ ساردو بێ رەنگ، بە ئاسپایی بێ دەنگ . جارجار نیونیگا لەتوێی هەورە خرۆشاوەکانەوە، شەرمەزارانە، چو هەتیوێکی ئاوارە، ئاورێکی زەبوونانەی دەدایەوە. هەورەکان توند و تیژو بێ ئامان، چو درندە ئەفسانەیی یەکان بە یەك دا ئاڵان و جوێ دەبوونەوە . شەو تاریك و ڕێی باریك. سامی بێ دەنگیی شەو نیشتبووە دڵان و باری لەسەر لێوان.))**(٣٥٢) ئەم وەسفە جوڵاوە, چونکە نەبووەتە هۆی وەستانی زەمەنی گێڕانەوە و دابرانی وەسفەکە لە رێرەوی ئەو گێڕانەوەیە .

لە وەسفێکی هەمان جۆردا گێڕەرەوە تابلۆیەکی رازاوە بۆ کاتی خۆر بەرەو ئاوابوونی دێیەکە پێشکەش دەکات و دەڵێ: **((خۆر بەرەو ئاوابوون دەڕۆیشت، دیسان شەوێکی تاریك وسووت و کوێرو بێ دەرەتان . دیسان لە دایك بوونی ڕۆژێکی دی سەرتاپا پڕ لەژان، ڕۆژێکی ئامێتە بە ئێش تا مۆخی ئێسك. شەوێکی دی هاواری دڵۆپی سوێری فرمێسك . داڵە بۆگەن خۆرەکان، بەسەر ئاسمانی دێ وە داڵەش قڕانیانبوو. بێ زەحمەت و تەقەلا شاباڵەکانیان پەخش وبڵاوکردو یوەو چاوی برسی و چاو چنۆکیان بریبویە گیان لەبەرانی نێو دێ))**(٣٥٣) ئەم وەسفەش جوڵاوە, چونکە نەبووەتە هۆی ئەوەی, کە لەرووی زەمەنەوە رووداوەکان بوەستن, بەڵکو بەهۆی گێڕانەوەکە دەرفەت بۆ رووداوەکان رەخساوە بەرەوپێشەوە بچن و نەوەستن.

هەروەها گێڕەرەوە لەم پەڕەگرافەشدا, وەسفی خۆرئاوابوونی ناوچەی گەرمیان دەکات و دەڵێ : **سووریی ئاسۆی خۆراوابوون، مژدەی ئومێدی لەباردەخست وگەرمیی دڵ و دەروونی خۆش باوەڕانی لەیەخچاڵی ناڕەوایی دا ساردو سڕو ڕچاو لێ دەکرد، چو دەمی مەنسووری تیکەتیکە هەڵواسراو، بە هەزاری ناخی چەوساوەکانی ڕێگای دێ شڕۆڵە باران نەدیوەکەی گەرمیان، وەك دووکەڵی ترومبێڵ و کەشتی یە شارەکانی جیهانی سەرمایەداری لە ئاسمان دا پەخش دەبویوە و مەرگی بێ دەنگی هەزاران ئۆخەی نەکردووی لە بیر دەبردەوە.))**(٣٥٤). ئەم وەسفەیە لەوانەیە تەنیا بۆ ئەو خرابێتە ناو دەقەکەوە، کە رۆماننووس دەیەوێ پشوویەك بە خوێنەری رۆمانەکەی بدات و تا ماوەیەکی کەم و دیار کاتی گێڕانەوەی رووداوەکان رابگرێت . و لابردنیشی کار ناکاتە سەر شێوەی دروستبوونی رۆمانەکە و گێڕانەوەکە تێك نادات و خوێنەر تووشی شلەژان ناکات .

ج– وەسفی شوێن لە رۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

زۆربەی وەسفەکانی شوێن لەم رۆمانەدا بە وەسفی وەستاو دادەنرێت, چونکە لەکاتی دەستپێکردنی ئەو وەسفانەدا، رەوتی کاتی گێڕانەوە دەوەستێ خوێنەر هەست بەوە دەکات, کە بەتەواوی گێڕەرەوە

352– رۆمانی هیچ، ل٢١ .

353– سەرچاوەی پێشوو، ل٣٨ .

354– س. پ، ل٥٠ .

دەستی لەگێڕانەوەی ڕووداوەکان هەڵگرتووە. گرنگترین ئەو شوێنانەی کە لەم ڕۆمانە وەسفکراون بریتین لە: **(دەواری میر کەیخوسرەوبەگ, ئەشکەوت, دەشتی هەمەدان, ... هتد .)**

گێڕەرەوە لە وەسفی دەواردا دەڵێ: **((دەواری ڕەنگین لە دووازدە لاوە بەزەویدا شەتەك درابوو. لە پۆپەکەیەوە فوازەکانی بەرەو خوار داهاتبووە خوارەوە ، تا بەرەو خوار دەهات تەختەکەی بەربڵاوتر دەبوو هەر سووچی فوازێکی بە گوریسێکی ڕەنگین بەمێخێکدا ئاڵابوو ، ناوی دەوار لە هەر چوارلاوە رازا بووەوە ، لەناوەڕاستەوە کۆڵەکەیەکی تێ هەڵدرابوو ، قەد و قامەتی تەنەی کۆڵەکەکە نەخش و نیگاری شێرو پڵنگ و جانەوەرانی جۆراو جۆری لێ هەڵکەنرابوو . سەنگینی تەواوی دەوارەکە لە چەقی سەرەوە کەوتبووە سەر کۆنگرەیەکی زیوینی سەر ستوونی کۆڵەکەکە گوڵەنگی ڕەنگاورەنگی گەورە و بچووك لە سووچی هەر گۆشەیەکەوە شور بوو بووەوە ...))**[٣٥٥] ئەم وەسفە بۆ ماوەیەکی درێژ بۆتە هۆی وەستانی کاتی گێڕانەوەو مەبەستی سەرەکی نووسەریش، لەم وەسفە ئەوەیە, کە وێنەیەکی وەستاوی ئەو دەوارە بخاتە ناو ڕۆمانەکەوە, ئەگینا هیچ کاریگەریەکی لەسەر گەشەکردنی ڕووداوەکان نیە و لابردنی کار ناکاتە سەر شێوەی دارشتنی ڕۆمانەکە .

هەروەها گێڕەرەوە بەمجۆرە وەسفی ئەشکەوت و کەل و پەلەکانی ناو ئەشکەوتەکە دەکات, کە میرزای تیا دەژیا و دەڵێ: **((ئەشکەوتی بێ دەرودەروازە لەچەند گۆشە و کەناریدا چەندین کیتاوی تێدا هەڵخرابوو... گۆزەیەکی ئاو لە سووچێکدا سێ کوچکەیەکی بەردین دووکەڵ ڕەشیانی کردبووەوە . لووایەکی بۆر هەڵگەڕاو ڕاخرابوو ...))**[٣٥٦]. ئەم وەسفە، هەتا ماوەیەکی کەم ڕێی لەکاتی گێڕانەوە و پەرەسەندنی ڕووداوەکان گرتووە, لە ڕێگەی وەسفکردنی کەلوپەلەکانی ناو ئەشکەوتەکە و ڕۆماننووس ژیانگوزەراندی میرزا پیشان بە خوێنەر دەدات.

لە لایەکی تر نووسەر گرنگی بە وەسفکردنی سروشتی جوانی دەشتی هەمەدانی داوە, وەك دەڵێ : **((سەرما سۆڵەی بەرەبەیانی سەرەتای پایزی دەشتی هەمەدان ، خاك و خۆڵی ڕچاندبوو ، خرمەی سمی ئەسپەکان وەك لە بەر دەڵاندا سم بنێن ، وا دەنگی دەهات ، زەردەی خۆرپە لە بەفر نیشتووەکانی چیای هەمەدانی دەبریسکاندەوە ، دەشتی دوور و دۆڵ دەربەندە دوورەکان ، شین لە چاودا دەنوان و مووچرکەی سەرمای دەخستە لەشەوە ...))**[٣٥٧] ئەم وەسفە وەستاوە و بەشێکە لەوەسفی درێژ، کە بووەتە هۆی ئەوەی جارێکی ترکاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان تووشی وەستان ببێ . هەروەها نووسەر بەم جۆرە وەسفی پۆلێ دار خورماکانی دەشتی هەمەدان دەکات و دەڵێ : **((پۆلێ دار خورماکان ساقاتەکەی کەوانەی کردبوو ، هێندە بەری پێگەیشتووی پێوە ئاوێزان دەشەکایەوە ، باڵندەو پەلەوەرەکان هێندە ئاوی خورۆمانی شەرا ئاسای گەیشتویان خواردبووەوە . مەست و شەیدا چریکە و چریوەیان سەر خۆشی تێدا وە دەردەکەوت .))**[٣٥٨] ئەم وەسفەش، هەتا ماوەیەکی کەم ڕێی لەکاتی گێڕانەوە و پەرەسەندنی ڕووداوەکان گرتووە. لەم

355– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل١٢ .

356– سەرچاوەی پێشوو، ل٣٥ .

357– س. پ، ل١١٥ .

358– س. پ، ل١٢٦ .

جۆره وەسفەدا جۆره پەیوەندی و هەماهەنگیەك لەنێوان سروشت و باڵندەكان بەدی دەكرێ لە دەربڕینی خۆشی باڵندەكانی بە چریكە و جریوەنانەوە و گواستنەوەی خۆشیەكانیان بۆ دەوروبەریان, كە ئەمەش یەكێكە لە سیفەت و تایبەتمەندی یەكانی سروشت .

د– وەسفی شوێن لە رۆمانی (راز) دا:

سەرەتا گێڕەرەوە وەسفێكی جوانی ئەو هۆڵە لەبەرلین دەكات, كە دێریننناسی جیهانی كۆنفراسێكیان تێدا ئەنجامدا و دەڵێ : (**هۆڵەكە هەزار كەسێكی تێ ترنجابوو . نەخش و نیگارو بنمیچ پایەكانی بە جوانی ئەندازەو وردەكاری و زەرافەتی میعماری سەردەمی رێنەسانسی نیشان دەدام ...))**[359] ئەم وەسفە, بە وەسفێكی وەستاو بابەتی دادەنرێت، چونكە كاتی گێڕانەوەی رووداوەكان راگیراوە دەرفەتی پێنەدراوە بەرەوپێش بچێت. لابردنیشی كار ناكاتە سەر رەوتی رووداوەكان و شیرازەی گێڕانەوەكە نا شێوێنێ .

هەروەها رۆماننووس وەسفێكی جوانی واقیعی شاری ئەسفەهان دەكات و دەڵێ : **((لە خۆڕا نەوتراوە ، ئەسفەهان نیوەی جیهان، منارەی جوان هەڵچووی بە ئاسماندا ، گومەزی بازنەیی و هێلكەیین و ڕەحەتی نەوتی نەخش و نیگارداری جۆراوجۆر ، پرد و گۆرەپان و حەوزو فوارەی جوان و بازارچەی گەورە و بچووك ...))**[٣٦٠] ئەم وەسفە كورتە ، تا ماوەیەكی كەم بووەتە هۆی وەستانی كاتی گێڕانەوەكە و رووداوەكانیش دواخراون رێ لە گەشە كردنیان گیراوە .

هەروەها گێڕەرەوە لەكاتی گەشتی كارەكتەرەكانی بۆ شاری ئەكباتان وەسفیكی جوان و رازاوەی دیوەارەكانی ئەو شارە دەكات و دەڵێ : **((شار بە دیوارە رەنگارو رەنگەكانیەوە چو خانمێكی جلوبەرگ رەنگین لە دەشتێكی چەند فرسەخیدا ، بەسەر چەندان تەپۆڵكە و بەرزاییەوە لەنگەری خستبوو . حەوت دیواری بەرز و بۆڵەندی یەك لە دوای یەك بە دەوری شاردا مارپێچ بازنەیان دابوو . هەر دیوارێك بە رەنگێك ، هەر سەد گەزێك قوللەیەكی چاودێری و دیدەوانی ڕوو بە دەرودەشت چەندان . سەربازی كڵاو ئاسنی تیا وەدی دەكرا . نێوان هەر دیوارێك دوو سەد گەز ماوەیان هێشتبووەوە و باڵا جۆگەیەك ئاوی تیا دەگێڕا . لە چوار لای شارەوە چوار دەروازە لە شوورەكانەوە كرابووەوە ...))**[٣٦١] ئەم وەسفە وەستاو بابەتیە لەجۆری وەسفی درێژە، كە بووەتە هۆی ئەوەی كاتی گێڕانەوەی رووداوەكان لە بەردەوامیدا بوەستێت . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەركی واتایی (راڤەیی) بینیوە, كە رۆماننووس ویستوویەتی لە رێی ئەم رۆمانەوە لایەنی شارستانی بە تایبەتی لە بیناسازی و لایەنی سەربازی ئەو وڵاتە بخاتەڕوو .

گێڕەرەوە لە پەرەگرافێكی تر دووبارە وەسفی ئەم شارە دەكات و دەڵێ : **((... قولە حەوت رەنگەكەی شار نە دەگەیشتە پانوپۆڕی و رازاوەیی ساختمانی باخچەی هەڵواسراوی شاری بابل دا ، بەڵام لە زەرافەتكاریدا بە شاكارێكی میعماری دەژمێررا ، بە تایبەت رەنگەكانی ئاوی چاوی دۆست و دوژمنی سەندبوو**

[359]– رۆمانی راز، ل١٢ .

[360]– سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣ .

[٣٦١]– س. پ، ل١٩٣

. زیگوراتێکی مەوزوون پلەی جوان داتاشراوی مەڕمەڕین لەهەر چوار لاوە نهۆمەکانی بەیەکەوە پێوەند دەدا سەرکەوتنی هەموار دەکرد . نهۆمی پێنجەمین سپی و شەشەمین زیوین و دوانهۆمیش ئاڵتوونین لە هەر چوار لاوە دەبینرا بریقەی چەندان فەرسەخ دەڕۆیشت و ڕێبواری سەرسام دەکرد.))[٣٦٢] ئەم وەسفە وەستاو بابەتیە, گێڕەرەوە ئەنجامی داوە, هەتا ماوەیەکی درێژ خایەنی ڕێژەیی ڕێی لەکاتی گێڕانەوەو پەرەسەندنی ڕووداوەکان گرتووە.

هەروەها ڕۆماننووس سروشتی ناوچەی داڵەهۆی لەبیر نەکردووە, کە شوێنی ڕووداوەکانی ڕۆمانەکەیە, بۆیە وەسفێکی جوانی سروشتی ئەو ناوچەیە لەشێوەی دیمەن دەخاتەڕوو. **((ماشینەکەمان بە ژێر سێبەری دارو دروختدا تێ دەپەڕی ، چڵ و پەلوپۆی درەختەکانی چنگیان کردبوو بە یەکدا . سێوەرێکی کرکای کرك سەری ڕێگەکەی داپۆشیبوو . تاو تاو هەتاو لە زەوی دەکەوت . ئاو بەسەر تاشە بەردەکاندا خورکەفی دەکرد و دەهاتە خوارەوە پلوسکی جادەکەی دەبڕی ، زۆربەی زۆری گا بەردەکان توێژێکی سەوز دایانی پۆشیبوو . دار بەڕووی سەدان سالەچەندان باوەش نەدەگەیشتە قەد و قامەتیا ، جۆرێك بە زەویدا چەسپابوون لق و پەلوپۆ و گرێ گریەکانی ئالآبون بەیەکدا ، داستانی سەدان ساڵیان دەگێڕایەوە.))**[٣٦٣] ئەم وەسفەش وەستاو بابەتییە جۆرێکە لە وەسفی درێژ ، کە بووەتە هۆی ئەوەی جارێکی تر کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان تووشی وەستان ببێت .

هـ- وەسفی شوێن لە ڕۆمانی (دەغدو) دا:

وەسفی شوێن لەم ڕۆمانەدا بایەخێکی کەمی پێدراوە و پانتایەکی ئەو تۆی لەچاو ڕۆمانەکانی تری ئەم نووسەرەدا بۆ تەرخان نەکراوە, بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وردی لەوەسفکردن چ ئەو وەسفانەی کە کورتن و چ لەوانەی درێژن هەیە. کە هەموو ئەمانەش بوونەتە هۆی ئەوەی ڕێی لەکاتی گێڕانەوە و پەرەسەندنی ڕووداوەکان بگرێت. بۆنموونە: سەنگەر بەم جۆرە وەسفی خانووە تازەکەیان لەموصل دەکات : **((خانووەکە بریتی بوو لە دوو ژوور و هۆڵێك و نمایەکی خنجیلانەی هەبوو .. بڕی سەد و پەنجا مەترێك باخچەی لە پێشەوە و لە بنە دەستی دیواری شورەی شاری نەینەوادا بوو...))**[٣٦٤]. ئەم وەسفە وەستاو بابەتیە, هەتا ماوەیەکی کەم ڕێی لەکاتی گێڕانەوە و پەرەسەندنی ڕووداوەکان گرتووە.

سەنگەر لە دەقێکی تر بەم شێوەیە وەسفی ژوورەکەی خۆی دەکات: **((ژوورەکەم هێشتا بۆنی گەچ و ڕەنگ و هەڵمی ساردی دەدا, تەنها پەنجەرەیەکی ڕوو بە ڕووی دیوارەکەی نەینەوای تیا بوو, کە دەمکردەوە بەردە چوار سووچەکە جوان داتاشراوەکانی شورەکە پڕی گلێنەم دەبوون .. ئاوێنەیەکی تەواو قەدی بە باڵای خۆم بەدیواری ڕوو بە ڕووی پەنجەرەکەوە داکوترابوو ...))**[٣٦٥]. ئەم وەسفەش وەستاو بابەتیە, بۆتە

362– ڕۆمانی ڕاز، ل١٩٩–٢٠٠ .

363– سەرچاوەی پێشوو ، ل١٠٧ .

364- ڕۆمانی, دەغدو, ل٣٥ .

٣٦٥ - سەرچاوەی پێشوو, ل٣٧ .

هۆی ئەوەی جارێکی تر کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان تووشی وەستان بێت, کە ڕۆماننووس ویستوویەتی لەڕێی ئەم وەسفەوە باری ئابووری خێزانی سەنگەر بە خوێنەر نیشان بدات.

هەروەها گێڕەرەوە بەم شێوەیە وەسفی خانوو کەل و پەلەکانی ناو خانووەکەی شۆخە دەکات:

((خانوویەکی بچکۆلانەی چەند خنجیلانە رازێنراوەتەوە, یەك دوو تابلۆی رەنگاو رەنگ, لە رەنگی پەردەی پەنجەرەکە بە دیواردا هەڵواسراوە .. سێ تاك موبیلیا ڕوو بە تەلەفزیۆنێك دەزگای ئستریو زیرەکانە بەشێك لە دیوارەکەیان داپۆشیبوو...))[٣٦٦]. ئەم بڕگە وەسفیەش, هەمان ڕۆڵی وەسفەکەی تری گێڕاوە, بەڵام لێرەدا بۆ ماوەیەکی کەمتر کاتی گێڕانەوەکەی ڕاگرتووە.

٢– وەسفی کارەکتەر :

أ– <u>وەسفی کارەکتەر لە ڕۆمانی(کۆردەرە) دا:</u>

بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین جۆرەکانی وەسف لەم ڕۆمانە بکەین بەدوو بەشەوە:

١– <u>وەسفی وەستاو.</u>

٢– <u>وەسفی جوڵاو.</u>

١– وەسفی وەستاو:

لەم جۆرە وەسفەدا, بە تەواوی کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان ڕادەوستێ, تا ئەو کاتەی کە وەسفی کارەکتەرەکە کۆتایی دێ و ئەرکەکەی خۆی بەجێ دەگەیەنێت . بۆ نموونە ئەکبەر لە وەسفی عەبەی هاوڕێی قوتابخانەیدا دەڵێ: **((سورو سپیو گۆشتن و بازۆڵە دارو تێرو پڕ))**[٣٦٧] ئەم وەسفە کورتە و بووەتە هۆی ئەوەی, کە کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان تا ماوەیەکی کەم بووەستێ و بەرەو پێش نەچێت .

هەروەها گێڕەرەوە لە وەسفی ئەو ئافرەتەی کە کلیداری خانەی (فتح الله) قەساودا دەڵێ : **((ئافرەت چ ئافرەت، دەڵەدیۆیێکی نا حاڵی دەنگەرەی جنێو فرۆش...))**[٣٦٨] ئەم وەسفەش ڕێی لە بەرەوپێش چوونی کاتی ڕووداوەکانی گرتووە و ماوەی وەستانەکەی کورتە، چونکە لێرەدا وەسفێکی کەمی شکل و شێوەی پیشانی خوێنەر داوە . یا کاتی ئەکبەر وەسفی مامۆستای سرودی دەکات و دەڵێ: **((زارو پەرێشان ریش هاتوو کوڵکن ژاڵێژاوو پرچ چلکن.))**[٣٦٩] ئەم وەسفەش وەسفێکی وەستاوە, بۆتە هۆی ئەوەی تاماوەیەکی کەم کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان بووەستێ.

لەم دەقەدا, ئەکبەر وەسفی (مستەفا) دەکات, کە لە ڕێگەی چوونی بۆ دەرەوەی وڵات بینوویەتی دەڵێ : **((کابرایەکی چوار پەل قەویی تێك سمراوی پەل و پۆ بڵاو دانیشتبوو دەستەی ناوەراستی کورسی یەکەی**

---

٣٦٦ -ڕۆمانی, دەغدو, ل١٧٢ .

367– ڕۆمانی کۆردەرە، ل٨٦ .

368– سەرچاوەی پێشوو ، ل٢٨ .

369–س. پ، ل١٥٨ .

داگیر کردبوو ، ڕواڵەت و سەرو گوێلاکی زۆر لە ئەسپ دەچوو.))[٣٧٠] ئەم وەسفەی مستەفا, کە ئەکبەر کردوویەتی ڕێی لە پەرەسەندنی ڕووداوەکان گرتووە و نەیهێشتووە بەرەو پێش بچێت. شەماڵ لە وەسفی (ئەلوەندا) ی کچی ئەکبەردا دەڵێ : **((جوانکیلە و لە سەرخۆ پێست ناسك و ئاوڕ ئارام ... پەرچەم ڕەش و نیگا گەش و ڕەزا شیرین و نازەنین کەنێن ...))**[٣٧١] ئەم وەسفە دەرەکیەش تا ماوەیەکی کەم، کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ڕاگرتووەو پشوویەکی پێداون بۆ ئەوەی جارێکی تر دوای وەسفەکە دەست پێبکاتەوەو بەرەو پێش بچێت .

٢- وەسفی جوڵاو:

لەم جۆرە وەسفەدا، ڕۆماننووس زیاتر هەڵدەستێت, بە وەسفکردنی کردار و فیکرو هەڵوێست و باری دەروونی کارەکتەرەکان و ئەو وەسفانەش دەبنە بەشێك لە گێڕانەوەکە و کاتەکەیان تێکەڵ بەکاتی ڕووداوەکان دەبێ لێیان جیانابێتەوە, بۆ نموونە گێڕەرەوە بەم جۆرە وەسفی کرداری (فتح الله) لەڕابردوو دەکات و دەڵێ : **((فتح الله پێش ئەوەی ببێت بە قەساو، شوانی خەڵك بووەو، بە شوانێکی دزو نامەردیش ناسرابوو، وردە، وردە ماڵاتی سەندوەو فرۆشتوویەتی، چەند ڕۆژێك پێش ئەوەی بیان فرۆشێت . خوێ یەکی زۆری بەو ئاژەڵە بەسەزمانە ئەدا ئاوی لێ دەبرینەوە ، .. تا ڕۆژی فرۆشتن ئاوی ئەخستە بەر ماڵاتی تینوی خنکاو تا لە فرۆشتنا قورستر بن ! ! !))**[٣٧٢] لەم دەقەدا، گێڕەرەوە لەوەسفی ڕواڵەت و ڕووخساری ئەو کارەکتەرە دوور کەوتۆتەوە خەریکی خستنەڕووی کرداری نەشیاوی ئەو کارەکتەرە بووە، کە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بەهەموو سیفەتەکانی هەبووە، لە بەر ئەوە ئەو وەسفە بووەتە وەسفێکی جوڵاو, لە ڕێی ئەمەوە کاتی گێڕانەوەکە بەردەوام بووە ڕێی لە پەرەسەندن و بەرەوپێش چوونی ڕووداوەکان نەگرتووە . ئەکبەر بەم جۆرە وەسفی فیکرو هەڵوێستی باوکی عەبە دەکات و دەڵێ: **((هێندە نۆکەر سفەتانە بۆ ئینگلیزەکان دەستی نابوو بە سنگیەوە و سەری شۆڕ کردبوو چاویشی حیز بوو بوو ... لەگەڵ هەر فرین و هەڵتەکانێکدا هەزار بەڵێ قوربانی بۆ لە خۆی گەورە تری تیادا دەخوێنرایەوە))**[٣٧٣] , لەم دەقەدا, ئەکبەر کە باسی باوکی عەبە دەکات, باسی سیفەتی دەکات و بە نۆکەر ناوی دەبات بۆ ئینگلیزەکان و کردارەکانی بەدیار دەخات, کە سەر شۆڕ و چاو حیزبوو. ئەمەش پەیوەندی بەلایەنی دەروونی هەیە و هەلوێستی بەدیار دەخات, کە هەردەم ئامادەبوو بۆ خزمەتکردن لەخۆی گەورەتر, ئەم وەسفکردنە گێڕانەوەی تێدایە و کۆمەڵێ زانیاری دەربارەی کارەکتەر باوکی عەبە بە خوێنەر دەدات, وەسفەکەش کاتی گێڕانەوەکەی بەرەو پێش هەڵکشاوە و پەرەی بەرووداوەکان داوە . گێڕەرەوە بەمجۆرە وەسفی کارەکتەرێکی تری ڕۆمانەکە بەناوی هەڵۆ دەکات و دەڵێ : **((... لە زۆر شت دا بیروڕای تایبەتی خۆی هەبوو ... لە سەرەتای زۆر قسەیدا مەرحەبایەکی دەکرد ، هەرمەرحابەی بکردایە ، مانای ئەوەبوو شتێکی پێیە بۆ وتن ... گاڵتەی بە زۆر شت دەکرد و زۆر شتی لەگەڵ**

370– ڕۆمانی کۆردەرە، ل١٩٠ .

371– سەرچاوەی پێشوو, ل٢٣٦ .

372– س. پ ، ل٢٨ .

373– س. پ ، ل٨٧ .

یەکتردا بەراورد دەکرد و هەڵیدەسەنگاند ...))[٣٧٤] گێڕەرەوە لایەنی دەروونی هەڵۆمان بۆ دەردەخات لە ڕێگەی ڕستەی (**گاڵتەی بە زۆرشت دەکرد**) بەکارهێنانی وشەی (**گاڵتە**) بۆتە هۆی نیشاندانی سیفەتی کارەکتەرەکە .

ب- وەسفی کارەکتەر لە ڕۆمانی (هیچ) دا:

وەسفەکانی کارەکتەر لەم ڕۆمانەدا دەکرێت بە دوو بەشەوە :

١- وەسفی وەستاو.

٢- وەسفی جوڵاو.

١- وەسفی وەستاو:

لەم ڕۆمانەدا, ڕۆماننووس لەبەر جەنجەڵی گێڕانەوە و پرۆسەکانی مۆنۆلۆگ و فلاشباك لەزۆر شوێن پەنا دەباتە بەر پرۆسەی وەسفکردن، بەمەش جۆرێك لە وەستان یان خاوبوونەوەی بەرەو پێشچوونی کاتی ڕوودەدات.

بۆ نموونە گێڕەرەوە بەم جۆرە وەسفی معاونەسوور دەکات : ((**... معاونە سوور سەروگوێلاکی زۆر لە بۆق دەچوو، ڕوخسارو ڕوویەکی شل وشێوا وو بێ موو، چاوشەلەقاو، لێو سورەوە بوو.**))[٣٧٥] ئەم وەسفە, تا ماوەیەکی کەم، کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ڕاگرتووە و پشوویەکی پێداون بۆ ئەوەی جارێکی تر دوای وەسفەکە دەست پێبکاتەوە و بەرەو پێش بچێت.

هەروەها گێڕەرەوە لە پەرەگرافێکی تر, بەم شێوەیە وەسفی ڕەجەبی مێردی گوڵچین دەکات لەو کاتەی دەچێتە لای حازمی هاوڕێی بۆ ئەوەی یارمەتی بدات . ((**ڕەجەب خومار و گێژو مەنگ و پیش هاتوو و چلکن . چمکێك لەکراسەکەی لە پانتۆڵەکەی هاتبووە دەرەوە، زنجیری پانتۆڵەکەی ئاواڵە و دەڕپێ یەکەی لە چڵك دا ڕەشی دەکردەوە. جووتێك سۆلی بەنووکی پەنجەی پایەوە، بە زەوی دا ڕادەکێشا، پاوپلی، نینۆکەکانی لەچڵك دا توێژێك دای گرتبوو . جگەرەیەکی بەرماخی بەپەنجە لەرزۆکەکانیەوە گرتبوو، لە عاستی هەردووکونە لووتیەوە سمێڵ و پەنجەکانی لە دووکەڵ دا زەردبیوونەوە**))[٣٧٦] لەم دەقەدا, گێڕەرەوە وەسفی دیمەنی دەرەکی ڕەجەب دەکات، وەسفەکەش بووەتە هۆی وەستانی کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان, تا ئەو کاتەی کە وەسفەکە کۆتایی هاتووە.

٢- وەسفی جوڵاو:

وەسفی جوڵاوە ئەو وەسفەیە, کە لەگەڵ ڕەوتی گێڕانەوەدا باس دەکرێت, کە نابێتە هۆی ڕاگرتن و وەستاندنی کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان, چونکە وەسفەکە لەگەڵ گێڕانەوەکراوە و جووڵەی تێدایە. بۆیە ڕەوتی بەرێوەچوونی ڕووداوەکان تووشی خاوبوونەوە نەهاتووە و بەڵکو وەسفەکە لە چوارچێوەی گێڕانەوەدا

374- ڕۆمانی کوردەرە ,ل ١٦٥ .

375- ڕۆمانی هیچ، ل ٤٨ .

376- سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٢٧ .

دەرفەتی پێدراوە بەرەو پێشەوە بچێت و نەوەستێت. بۆ نموونە گێڕەرەوە بەم جۆرە وەسفی (حەمە ناجە) دەکات: ((**حەمە ناجە، حەمە لالیشیان پێ دەوت، وەختی خۆی لە شەڕدا پای پێکرا بوو،کاتێ هەنگاوی دەنا پای لەلاوە بۆ پێشەوە دەبرد. ئەو لەنگی یە لە خرزی و چالاکی حەمەی کەم نەکردبۆوە، بالای باریکی خۆش ئەندامی بە چاکی وە دەردەخست.**))(٣٧٧) ئەم وەسفە دەرەکییە, وەسفێکی جولاوە , چونکە لە چوارچێوەی پرۆسەی گێڕانەوەکە ئەنجامدراوە و جوولەی تێدایە(هەنگاوی دەنا, پای لەلاوە بۆ پێشەوە دەبرد), بۆیە کاری نەکردۆتە سەر راگرتنی کاتی گێڕانەوەی رووداوەکان , بەڵکو هەر بەرەو پێشەوە رۆیشتوون و نەوەستاون.

هەروەها گێڕەرەوە لە وەسفی (قالە) دەڵێ: ((**قالە سەری برۆشتایە، نوێژی نەدەڕۆیشت . ئاشقی ئافرەت بوو، بەتایبەت نەختەکێك گۆشتن . مانگی جارێ لێی دەهات و ئاشوفتە دەبوو . چ ڕۆژێ قسەو ڕەفتارو ڕەوتی تێك دەچوو، چوکەڵەگایەك دەی پرمان و لە هات و چۆدا زرمەو گرمەی دەهات. کە گۆرانی دەوت بەیتەکانی هەر هەمووی هەوەس جولێن و شەهوەت ئەنگێز بوو.**))(٣٧٨) ئەم وەسفەش, وەسفێکی جولاوە, چونکە گێڕەرەوە ئەو وەسفەی لەگەڵ رەوتی گێڕانەوە گرێداون و بەردەوام دەبێ, مێشکی خوێنەر بەلای کۆمەڵێ زانیاری دەربارەی کارەکتەر رادەکێشێ.

گێڕەرەوە بەم شێوەیە وەسفی مەلا سەید حەکیم دەکات و دەڵێ : ((**ئەم مەلا سەیید حەکیمە، گۆزەیەك خوێنی بە دەستەوەیە، دۆڵ بە دۆڵ و دێ بە دێ، دەی گێڕێت. بڵێ خانەوێران، چ شەرێك بەم خەڵکە دەفرۆشێت ؟ خەڵك، نان نی یە بیخوات، هێزی نی یە هەڵسێ و بڕوا، شەوێك نا شەوێك، چەند دەست خاڵی یەك گلێر دەکەیتەوەو باسی ڕۆسەمی زاڵ و دێوە سپی و زوحاك و نەورۆزو کاوەناوێکیان بۆ دەکەیت...**
))(٣٧٩) دیارە گێڕەرەوە لەرێگای وەسفی کردارو رەفتارەوە باسی مەلا سەید حەکیم دەکات, کە چۆن لەپێناو بەرژەوەندی خۆی خەڵك دەروتێنێتەوە, ئەم وەسفەش وای نەکردووە کاربکاتە سەرکەمکردنەوەی خێرایی کاتی گێڕانەوەی رووداوەکان و لە هەمانکاتیشدا خوێنەری تووشی بێزاری نەکردووە, چونکە کاتی گێڕانەوەی رووداوەکانی خاونەکردۆتەوە, بەڵکو لە چوارچێوەی گێڕانەوەکەدا رووداوەکان لە رەوتی بەرەوپێشچوونی خۆیان نەکەوتوون.

هەروەها لە رێی گواستنەوەی دیمەنی (مارف ئاغا) لەکاتی بیستنی رووداوی کوشتنی دوو لە پیاوەکانی بە دەستی (محەی رێگر) دا, بەم شیوەیە وەسف دەکرێت: ((**... ئاغا شپرزەبوو، ڕووخساری چوپێستەی خۆشەکراوی لێ هات و ڕەش داگەڕا و ژلێژاوانە هەستاو وتی:...**))(٣٨٠) ئەم وەسفە, وەسفێکی جولاوە, کە لەڕێیەوە وێنەیەکی فۆتۆکۆپی دەموچاوی کارەکتەر (مارف ئاغا) گیراوە, کە بەهۆیەوە رووداوەکان بەرەوپێشەوە رۆیشتوون و نەوەستاون.

377– رۆمانی هیچ ، ل١٣ .

378–سەرچاوەی پێشوو، ل٤٦ .

379– س. پ، ل٤٩ .

380– س. پ، ل٦٠ .

ج –وەسفی کارەکتەر لە ڕۆمانی (پاشایان کوشت) دا:

لەم ڕۆمانەدا, جۆرێك لە جۆرەکانی وەسفی کارەکتەر ڕۆماننووس کە زیاتر بەکاریهێناوە، ئەویش وەسفی سادەیە. وەسفی سادە ئەم جۆرە وەسفە بەوە جیادەکرێتەوە, کە لەڕیگای وەسفی کورت و زاڵ پێشکەش دەکرێن, کە تەنها هەندێ پێکهاتەی وەسفی بچووکی تێدایە، ئەمەش ئەو کاتە دەبێت, کە دەست هەڵدەگرێت لە سیفەت و پاژەکان وەك کورتکردنەوە لەکاتی وەسفکردنی کارەکتەرەکان لەسەر پێکهاتەی وەسفی زۆر کورت، وەك (**پیاوێکی کورت**) (**ژنێکی لاواز**) (**کچێکی قەڵەو**)[٣٨١] ، لەم جۆرە وەسفەدا وەسفی شت و کەل و پەلێك, یا کارەکتەرێك دەکرێت زۆر بە کورتی وێنەی بۆ دەکێشرێت, لەگەڵ ئەوشدا کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان ڕادەوستێ و بەرەو پێش ناچێت . نووسەر لە (ڕۆمانی پاشایان کوشت)دا, هەوڵیداوە ئەم جۆرە وەسفە وێنە بکێشێت لەناو کارەکتەرەکانی ناو ڕۆمانەکەیدا ڕۆماننووس وێنەی کارەکتەرەکانی بە شێوەیەك کێشاوە کەوا هەست دەکەی. لەبەر دەمتایە خودی گێڕانەوەی ئەم جۆرە وەسفە پەیوەندی بە بوونیادی گێڕانەوە و ئارەزووی ڕۆماننووسە, گێڕەرەوەی ڕۆمانەکە کە نووسەر خۆیەتی, کە وەسفێکی کورتی گوڵ ئەندام دەکات و دەڵێ : ((**ڕووی پەڕی ئاسای گوڵ ئەندام**))[٣٨٢] بە هەمان شێوە گێڕەرەوەی ڕۆمانەکە لە وەسفی میرزادا دەڵێ : ((**پرچ و زولف ئالۆزو خولاوی**)) بەم شێوەیە وەسفی میرزای کردووە . بۆ ئەوەی خوێنەر بەم جۆرەکارەکتەرە ئاشنا بکات کە لەناو ڕۆمانەکەدا هەن.

لە نموونەیەکی تردا گێڕەرەوەی ڕۆمانەکە وەسفێکی کورتی پیرەمێردەکەی سەر سەکۆکە دەکات, کە خەلکی لێی خڕببونەوە و دەڵێ: ((**پیرەمێردێکی سەرڕیش و زولف ئالۆز**))[٣٨٣] لەم نموونەیەدا (ئەحمەد پاشای بابان) لەگەڵ (ئەحمەد بەگی خەزنەدار) گفتوگۆ دەکەن سەبارەت بە پێدانی مووچە بەسەربازانی بەبە, کە (ئەحمەد بەگی خەزنەدار) وێنەیەکی کورتی ئەو شتە وەسفکراوە تێکەڵ بە ڕەوتی گێڕانەوەکە دەکات, بەڵام لە کاتێکدا کە وەسفی دیالۆگییە لەنێوان گفتوگۆی ئەو دوو کەسایەتیەوە سەرچاوە دەگرێت و دەڵێ : ((**چەکدار و سەرباز وەك سەگ وان تا برسیان بێ باشتر پەلامار دەدەن**))[٣٨٤] لە پاڵ پێکهاتەکانی تری ناو ڕۆمانەکەدا ڕۆماننووس بایەخی بە وەسف داوە بە تایبەتی ئەم جۆرە وەسفە, کە بۆ ئەوەی وێنەیەکی کورت و پڕ مانا بە خوێنەر ببەخشێت .

381– الوصف في الرواية العراقية (دراسة نقدية في تقنية بناء الوصف (١٩٣٧–١٩٤٠) رسالة ماجستر، عبدالامير فيلى الساعدى، كلية الاداب، جامعة بغداد، ٢٠٠٠، ص٤١ .

382– ڕۆمانی پاشایان کوشت، ل٢٠ .

383– سەرچاوەی پێشوو، ل٣٦ .

384– ڕۆمانی ڕاز ، ل١٣٤ .

د– وەسفی کارەکتەر لە ڕۆمانی (ڕاز) دا:

وەسفەکانی کارەکتەریش لەم ڕۆمانە بریتین لە: (وەسفی وەستاو + وەسفی جوڵاو)

١ – وەسفی وەستاو:

د. پیران وەسفێکی جوانی هوسێن ئاغا دەکات. ئەو هوسێن ئاغایەی کە بە فەرمانی ئەفسەری گوزەرنامەی ئێران کە رواتەی مللی پیران بە مقەست دەکات بە دوو کەرتکەوە. دەڵێ: **((کابرایەکی چڵکن سەروریش پۆخڵی چاو شەڵەقاو کە دووکەڵی جگەرە دەست و پل وپێ و لەوس و سوێڵ و ڕیشی ژێر لێوی زەرد کردبووەوە ...))**[٣٨٥]. ئەم وەسفەی هوسێن ئاغا لەلایەن د.پیرانەوە, بۆتە هۆی ئەوەی جلەوی کات شل بکات, یاخود خاوی بکاتەوە و کاتی گێڕانەوەکە لە جووڵە بوەستێنێ و ڕێی لە پەرەسەندنی ڕووداوەکان بگرێت.

گێڕەرەوە لەشوێنێکی دیکەی ڕۆمانەکەدا, کاتێ وەسفی یەکێکی تر لەکارەکتەرە سەرەکیەکان بەناوی فراولە دەکات و دەڵێ: **((فراولە ڕەنگی زەرد هەڵگەڕابوو ، بێ تاقەتی و بێ حەوسەڵەگی لە ڕوویدا ، کەم و زۆر نیشتەجێ بووبوو.))**[٣٨٦] , ئەم وەسفە دەرەکییە بۆتە هۆی ئەوەی کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان بۆ ماوەیەکی کەم بووە ستێ و بەرەو پێش نەچێت .

هەروەها گێڕەرەوە لە وەسفی یەکێ لەپیاوەکانی هارپاك دا دەڵێ : **((پڕ بە دەرگە نێرە حەیتەیەکی زل زەلام ، ناوشان پان ، بازۆڵە ئەستوور ، سنگ فراوان ، هەر بازۆڵەیەکی سەرین متەکایەك دەبوو . خۆ مایچەکانی گەردنی چو ڕەگی دار بەڕوو پێچیان خوارد بووەیەکدا ، سنگی بەرد ئاشت لەسەر بشکاندایە, ...))**[٣٨٧] ئەم وەسفەی گێڕەرەوە ڕێی لە بەرەو پێش چوونی کاتی ڕووداوەکان گرتووە, تا ئەو کاتەی کە وەسفی کارەکتەرەکە کۆتایی دێ و ئەرکەکەی خۆی بەجێ دەگەیەنێ .

٢– وەسفی جوڵاو:

ڕومانووس لەوەسفی هەندێ لە کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکەیدا, بەردەوامی بەگێڕانەوەکە داوە, وەك لە وەسفی دکتۆر خالید دەڵێ : **((دکتۆر خالید ڕەنگی زەرد هەڵگەڕابووەوە ، دەماری ملی هەستابوو ، پرووزەی عەرەق بە ڕووییەوە دەبریسکایەوە ، دەستە سرەکەی لە گیرفان دەرهێنا و ڕووی سڕی و چەند قوم ئاویشی خواردەوە ، ئارامتر وتی: ...))**[٣٨٨] ئەم وەسفە دەرەکیە جوڵاوە، چونکە نەبۆتە هۆی ڕاوەستانی کاتی گێڕانەوەکە، بەڵکو درێژەی پێداوەو بەرەو پێشی بردووە .

گێڕەرەوە بەم شێوەیە وەسفی ئاخوندەکان دەکات و دەڵێ : **((یەك دوو ئاخوندی سەر سپی و سەرڕەش لە پێش خەڵکەکەوە شتیان ڕادەوەشاند و لە حیرس و جۆشدا ڕەگی ملیان چو چۆلەکە**

385– ڕۆمانی ڕاز، ل٢٥ .

386– سەرچاوەی پێشوو، ل٩٤ .

387– س. پ، ل٢٠٦ .

388–س. پ, ل١٥ .

دەفری.)[٣٨٩] گێڕەرەوە لەم دەقەی ڕۆمانەدا حاڵەتی تووڕەیی و شت راوەشاندنی دوو ئاخوندە سەر سپییەکە بەرامبەر دکتۆر شەفیعی و کرێکارەکانی دەکات . ئەم جۆرە وەسفەش , بۆتە جۆرێك لەوەسفی جوڵاو رێی لە بەرەو پێشچوونی رووداوەکانی ڕۆمانەکە نەگرتووە .

هـ- وەسفی کارەکتەر لە ڕۆمانی (دەغدو) دا:

سەنگەر لەم دەقەدا, وەسفی دایکی دەکات, لەکاتی چوونیان بۆ شارۆچکەی زوبێر، دەڵێ : **((دایکم ژێر بوو بوویەوە ، چاوی سوور هەڵگەرابوو ، دەینواڕیە ئەو خەڵکانەی لە ملاو لەولای سکەکە دابوون))**[٣٩٠], لەم دەقەدا سەنگەر وەسفێکی بابەتی دایکی کردووە، و ئەم وەسفەش وەسفێکی جوڵاوە, نەبۆتە هۆی راگرتنی کاتی گێڕانەوەی رووداوەکان.

گێڕەرەوە لە وەسفی دوو سێ سەربازی ناو شەمەندەفەرەکەدا دەڵێ : **((دوو سێ سەربازی تەپڵە سووری باڵا بازووی چاو زاقی پەلا ماردەر هاتنە نێو فار گونەکەوە ...))**[٣٩١], گێڕەرەوە لەم دەقەشدا وەسفێکی بابەتی بۆ ئەو دوو سێ سەربازەی کردووە, کە دێنە ناو فارگۆنی شەمەندەفەر لەئێستگەی سەماوەدا, لەجۆری وەسفی وەستاوە، چونکە بووەتە هۆی وەستانی کاتی گێڕانەوەکە و رێی لە پەرەسەندنی رووداوەکان گرتووە .

هەروەها سەنگەر لە وەسفی خەمیس دەڵێ: **((خەمیس ، لە هۆزی (شەمەر) بوو ، کردار و رەفتاری و هەتاوەکو گفتاریشی (بەدو) یانە بوو ، بە دەنگی بەرزو بە پەلە قسەی دەکرد ...))**[٣٩٢] جۆری ئەم وەسفە وەسفێکی جوڵاوە ، چونکە نەبووتە هۆی وەستانی کاتی گێڕانەوە، بەڵکو درێژەی پێداوە و بەرەو پێش بردووە .

هەروەها سەنگەر لەشوێنێکی تری ڕۆمانەکە بەم شێوەیە وەسفی (خەیمە) دەکات و دەڵێ: **((لە گەرەکەکەماندا ، کچێکی چاو مەستی تەڕو تۆلا لەکاتی هاتوچۆکانەی دەزانی و دەهاتە بەر دەرگەکەیان و، بە چاوانی یەخەی پێدەگرتم شەرفرۆشانە ئاماژەی دەکرد.))**[٣٩٣] جۆری ئەم وەسفەش جوڵاوە, چونکە نەبۆتە هۆی وەستانی کاتی گێڕانەوە, بەڵکو درێژەی پێداوە و بەرەوە و پێشی بردووە .

389– ڕۆمانی راز، ل٧٢ .

390– ڕۆمانی دەغدو، ل٦ .

391– سەرچاوەی پێشوو، ل٧ .

392– س. پ، ل٢ .

393– س. پ، ل٢١ .

ئەنجام

ئەنجام

لە کۆتایی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا گەیشتینە کۆمەڵێ ئەنجام کە گرنگترینیان ئەمانەن:

١- لە رۆمانی (کۆردەرە- هیچ- راز- دەغدو)دا, هەردوو جۆری دیالۆگی راستەوخۆ و ناراستەوخۆ دەبینرێت، بەڵام لە رۆمانی (پاشایان کوشت)دا, جۆری دیالۆگی راستەوخۆ زۆر بەکەمی دەبینرێت, ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی رێژەی دیالۆگە ناراستەوخۆکان لەم رۆمانەدا زۆربن. هەروەها هونەری دیالۆگ سەرەڕای بینینی ئەرکی جۆراوجۆر، ئەرکی هاوسەنگ کردن و لەیەك نزیکبوونەوەی نێوان کاتی حیکایەت و کاتی گێڕانەوە دەگێڕێت.

٢- مەبەستی رۆماننووس لە دیالۆگەکاندا گفتوگۆی حیکایەتەکە نیە، بەڵکو مەبەستی گەیاندنی ناوەڕۆکەکەیەتی لەرووی مەسەلەی نەتەوایەتی و کێشەی کۆمەڵایەتی و سیاسی.

٣- لە رۆمانی (کۆردەرە- هیچ- راز- دەغدو)دا, هەردوو جۆری مۆنۆلۆگ بەکارهاتوون، بەڵام لەرۆمانی (پاشایان کوشت)دا زۆر بەکەمی هونەری مۆنۆلۆگ بەکارهاتوون و لە جۆری ناراستەوخۆن و زۆرنین بەناو ناخی کارەکتەرەکان قوڵ نەبۆتەوە. ئەو مۆنۆلۆگانەی کە لە رێی راناوی (ئەو)ەوە پێشکەش کراون, دەچنە خانەی مۆنۆلۆگی ناراستەوخۆ, ئەوانەش کە لە رێی راناوی (من)ەوە پێشکەش کراون, بە مۆنۆلۆگی راستەوخۆ دادەنرێت و مۆنۆلۆگە راستەوخۆکانیش قوڵبوونەوەی زۆریان تێدا هەیە.

٤- هەندێ مۆنۆلۆگ هەن بەشێوەی پرسیارن و هەندێکی دیکەش بەشێوەی ئاسایی مۆنۆلۆگ پێشکەش کراون.

٥- بەکارهێنانی هونەری دواخراوی دەرەکی و ناوەکی و ئاوێتە, لەهەریەکە لەم رۆمانانەدا بەشێوەیەکی جیاواز بەکارهاتووە, وەك لە رۆمانی (کۆردەرە- هیچ- راز- دەغدو), نووسەر بۆ هەر جۆرێکی هونەری دواخراوی پشتی بەچەند نموونەیەك بەستووە, بەڵام لەرۆمانی (پاشایان کوشت)دا, رێژەی بەکارهێنانی ئەم هونەرە زۆر کەمە. لەچەند نموونەیەك زیاتر بەکارنەهاتووە.

٦- نامە و بیرەوەرییەکانی (ئەکبەر) کارەکتەری سەرەکی لە رۆمانی (کۆردەرە)دا بوونەتە هۆی:

أ- دواخراوی دەرەکی پتر هەر لەم رۆمانەدا بەکاربێت و هەر ئەمەش بووەتە هۆی رێکخستنی کاتی گێڕانەوەکە.

ب- هەردوو راناوی (من) و (ئەو) تا ڕادەیەك بە رێژەیەکی یەکسان بەکاربێن.

٧- گێڕانەوەی رووداوەکان بەهۆی هونەری پێشخراوی دەرەکی و ناوەکی و دووبارەکراوە, وەك یەك لە رۆمانەکاندا بەکارنەهاتووە, لە رۆمانەکانی (کۆردەرە- هیچ- راز- دەغدو) دا, رۆماننووس ئەم هونەرەی بەهەرسێ جۆرییەوە لە رۆمانەکانی بەکارهێناوە, بەڵام لە رۆمانی (پاشایان کوشت) دا, تەنیا پێشخراوی دەرەکی و ناوەکی بەکارهێناوە.

٨- رۆماننووس بۆ ئەوەی بەکورتی باسی هەندێ رووداوی لاوەکی و کەم بایەخ بکات پەنای بردۆتەبەر هونەری کورتکردنەوە و لابردن, بەمەش بۆتە خێراکردنی کاتی گێڕانەوە و ڕەوتی رووداوەکان.

٩- هونەری دیمەن لە رۆمانەکاندا بەهەردوو شێوەی دەرکەوتووە، یەکێکیان لەرێی دیالۆگی نێوان کارەکتەرەکان ئەنجامدراوە, ئیدی لەبارەی هەر رووداوێکەوە بووبێ. دووەمیان لە رێگەی کامیرەی هونەری, بەگرتنی وێنەی رووداوەکان بەشێوەیەکی زیندوو تاك وتەرای لە جووڵە و هێمای کارەکتەرەکان دەبینرێ.

١٠- کارەکتەرەکان لەناو دەقی رۆمانەکاندا, بایەخێکی تریان پێدراوە، چونکە بەمەبەستی ئەو کارەکتەرانە خراوەتەروو. کارەکتەرەکان مێژووی میللەتەکەی خۆمانن، لەلایەکی تردا ئەوەی ئەمرۆیانی پێ هوشیارکردۆتەوە، ئەگەرچی هەندێ جار بەناو کێشە کۆمەڵایەتەکاندا شۆڕدەبێتەوە، ئەویش مەبەستی ئەوە بووە مەسەلە مرۆڤایەتیەکان بخاتەڕوو.

١١- رۆماننووس لە وەسفی کارەکتەرەکانی زیاتر گرنگی بەوەسفی شێوەی دەرەوەی کارەکتەرەکانی داوە، کەمتر چۆتە ناخی کارەکتەرەکان و وەسفی ناوەوە و بیرکردنەوەکانی کردووە.

١٢- وەسفی شوێن لە هەندێ رۆمانەکاندا زۆربەکەمی بەکارهاتووە, بەتایبەتی لە رۆمانی (هیچ و دەغدو) دا، بەڵام بەگشتی وەسفی شوێن لە رۆمانەکاندا زیاتر وەسفی دەرەوەی شوێن کراوە, زۆر بەکەمی وەسفی ناوەوەی شوێنەکان کراوە.

١٣- هەروەها وێنە وەسفیەکانی سروشت، تەنیا ئەرکی رازاندنەوەی دەقەکانیان پێ سپێردراوە و لابردنیشیان کارناکاتە سەر ڕێڕەوی گێڕانەوەی رووداوەکان، بەڵکو بەهۆی بوونیانەوە کاتی خوێندنەوەی دەقەکان درێژ دەکات، وەك لە توێژینەوەکەمان ئاماژەمان پێکردووە.

سەرچاوەکان

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

ڕۆمانەکان

١-پاشایان کوشت، خوسرەو جاف، چاپخانەی ئاراس، هەولێر، ٢٠١١.

٢-دەغدو، خوسرەو جاف، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی بەدرخان، ٢٠١٣.

٣-راز، خوسرەو جاف، چاپخانەی ئاراس، هەولێر،٢٠١١.

٤-کۆردەرە، خوسرەو جاف، مطابع دار الجماهير للصحافة، بەغدا، ١٩٨٩.

٥-هیچ، خوسرەو جاف، چاپخانەی (الحوادث)، بەغداد، ١٩٩١.

کتێبەکان

١-ئەندێشە جوانەکانی رۆح لە چیرۆکی هونەری کوردیدا، رەوف حەسەن، بەڕێوبەرایەتی چاپخانەی ڕۆشنبیری هەولێر، ٢٠٠٥.

٢-بەرەو ئاستانەی رۆمان و گۆشە نیگاکان، عەبدوڵڵا سەڕاج، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی،٢٠٠٧.

٣-بنیاتی جۆرەکانی رووداو لە رۆمانی کوردی باشووری کوردستاندا ساڵی (١٩٨٥-١٩٩٠)، ڕێزان عوسمان مستەفا، لەبڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، هەولێر،٢٠١٠.

٤-بنیاتی گێڕانەوە لە داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و رۆمانی (شاری مۆسیقارە سپیەکان)ی بەختیار عەلی، سەنگەر قادر شێخ محمد حاجی، چ١، چاپخانەی خانی، دهۆك، ٢٠٠٩.

٥-بونیاد. زمانگەری لە خوێندنەوەی رۆماندا ژانی گەل وەك نموونە، محەمەد نوری ئەحمەد، ناوەندی چاپەمەنی و ڕاگەیاندنی خاك، سلێمانی، ٢٠٠٤.

٦-بینای هونەری لە کورتە چیرۆکی کوردیدا , ١٩٧٠ - ١٩٨٠ ، ئەحلام مەنسور، زنجیرە کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی ، ١٩٩٩.

٧-بینای هونەریی چیرۆکی کوردی ، پەرێز سابیر، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی،٢٠٠٠.

٨-بینای کات لەسێ نموونەی رۆمانی کوردیدا (ژانی گەل، شار، راز)، نەجم خالید نەجمەددین ئەڵوەنی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٤.

٩-پلۆت لە چیرۆکی کوردیدا ساڵی ١٩٩٥-٢٠٠٥، بوشرا کەسنەزانی، چاپخانەی لەریا سلێمانی، ٢٠١٢.

١٠-تەکنیکی گێڕانەوە لە رۆمانی (ئێوارەی پەروانە)ی بەختیار عەلی دا، جەلال ئەنوەر سەعید، بەڕێوبەرایەتی چاپ و بلاوکردنەوەی سلێمانی، ٢٠٠٩.

١١-چیرۆکی نویێ کوردی، حەسەن جاف، چاپخانەی علاء، بەغداد،١٩٨٥.

١٢-چیرۆکی هونەری کوردیی (شێوە، شێواز ، بونیاد)، زاهیر رۆژ بەیانی، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ١٩٩٧ .

١٣–دیداری ڕۆمانی کوردی، کۆکردنەوە و ئاراستەکانی گۆشە نیگا لەگێڕانەوەی ڕۆمانی (باڵندەکانی دەم با)دا، سیامەند هادی، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب– هەولێر، ٢٠١٣.

١٤–ڕەگەزەکانی دراما لە شیعری لیریکی کوردی دا کرمانجی خواروو ١٩٨٠– ڕاپەڕین، پەروین عەبدوڵڵا، چاپخانەی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٨.

١٥–ڕۆمان و پیشەی نووسینی ڕۆمان، ئەدوارد بلّشن– دایاند وبنتفاید، وەرگێڕانی بۆ عربی سامی محمد ئەژی گۆران لە عەرەبییەوە کردویەتی بە کوردی، دەزگای ڕۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی، بەغدا، ١٩٨٢.

١٦–کورتیله چیرۆکی کوردی لە باشووری کوردستاندا (١٩٧٠–١٩٧٩)، ئازاد محەمەد سەعید، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب، هەولێر, ٢٠١٣.

١٧–گفتوگۆ لە ڕۆمانی کوردیی کرمانجی خوارووداا (١٩٩١–٢٠١٣)، د. جەلال ئەنوەر سەعید، چاپخانەی کەمال، سلێمانی، ٢٠١٣.

١٨–گۆشەنیگا لە ڕۆمانەکانی سەبری سلێڤانی دا، د. بەیان ئەحمەد حسێن ئامێدی، چاپی یەکەم, چاپخانەی شەهاب, هەولێر, ٢٠١٣.

١٩–گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل دا، د. پەری سالّح موفتی، بلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، چاپی یەکەم، هەولێر،٢٠١٢.

٢٠–لێکۆڵینەوەی شیکاری لەبارەی ڕۆمانی کوردییەوە، د. نەجم ئەڵوەنی، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس– هەولێر، ٢٠٠١.

٢١–نووسینەکانم لە بواری ڕەخنە و لێکۆڵینەوەدا ساڵانی ١٩٥٥–١٩٨٨، حسێن عارف، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٢.

٢٢–هەنبانە بۆرینە– هەژار، فەرهەنگی کوردی– فارسی، چاپ ششم، تهران، ١٣٨٨.

نامە زانکۆییەکان:

أ– نامەی دکتۆرا:

١– بینای شوێن لە دوو نموونەی ڕۆمانی کوردیدا، تانیا ئەسعد محەمەد سالّح، نامەی دکتورا، کۆلیجی زمان، زانکۆی سەلاحەددین، ٢٠٠٦.

٢–شەپۆلی هۆش لە ڕۆمانی کوردی باشوری کوردستاندا (بە دیالێکتی کرمانجی ناوەراست) (١٩٧٢– ٢٠٠٢) ، دیار فایەق، نامەی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، سکولی زمان, ٢٠١٣.

ب– نامەی ماستەر:

١–تەکنیکی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکانی (عەبدوللا سەراج) دا, ڕێزان ڕەحمان خدر, نامەی ماستر, کۆلێژی پەروەردە, زانکۆی سەلاحەدین, هەولێر, ٢٠٠٧.

٢–تەکنیکی وەسف لە ڕۆمانەکانی (بەختیار عەلی)دا, کاروان مەهدی عوسمان, نامەی ماستر, کۆلێژی زمان, زانکۆی کۆیە, ٢٠٠٨.

٣–سيما تازەكانى رۆمانى كوردى لەنێوان سالآنى (١٩٩١–٢٠٠٠)، كارزان موحسين قادر، نامەى ماستەر كۆلێژى زمان، زانكۆى سەلآحەدين، هەولێر، ٢٠٠٩ .

گۆڤارەكان

١–تەكنيكى دايەلۆگ لە هەندێ نموونەى هاوچەرخى كورتە چيرۆكى كورديدا، د. نەجم خالد نجم الدين، گۆڤارى زانكۆى زانستە مرۆڤايەتيەكان، ژمارە(٢٤)، هەولێر، ٢٠٠٥.
٢–تەكنيكى شەپۆلى هۆش لە رۆمانەكانى (حەسار و سەگەكانى باوكم)ى (شێرزاد حەسەن)، مەهاباد ازاد، گۆڤارى (واتە)، ژمارە (٤)، سالى يەكەم تەمووزى ٢٠٠٨.
٣–رۆمان چييە؟ مالكم برادبرى، وەرگێرانى لەفارسييەوە جەواد مستەفا ستۆپەى، گۆڤارى رامان، ژمارە (٤٨)، حوزەيرانى ٢٠٠٠.
٤–شێوەكانى تەكنيك لە چيرۆكى سالآنى دواى ١٩٧٠، حسێن عارف، گۆڤارى (رۆشنبيرى نوێ)، ژمارە(٦٣) ، ١٩٩٧.

سەرچاوە عەرەبيەكان

الكتب

١–اساليب السرد في الرواية العربية ، د. صلاح فضل ، دار المدى للثقافة والنشر ، دمشق ، ط١، ٢٠٠٣.
٢–اشكالية المصطلح في الخطاب النقدي العربي الجديد – د. يوسف و غليسي – الدار العربية للعلوم ناشرون، منشورات الاختلاف – الطبعة الاولى, ٢٠٠٨ .
٣–الألسنية والنقد الأدبي في النظرية والممارسة، د. موريس ابو ناضر ، دار النهار للنشر، بيروت ١٩٧٩.
٤–بناء الرواية (دراسة مقارنة في ثلاثية نجيب محفوظ) سيزا قاسم ، دار التنوير للطباعة الطبعة الاولى، بيروت, ١٩٨٥.
٥–بناء الرواية، د. عبدالفتاح عثمان ، مكتبة الشباب، مصر ، ١٩٨٢ .
٦–بناء الزمن في الرواية المعاصرة ، د. مراد عبدالرحمن مبروك , الهيئة المصرية العامة للكتاب ، ١٩٨٨.
٧–البناء الفني لرواية الحربية في العراق (دراسة لنظم السرد والبناء في الرواية العراقية المعاصرة) ، د. عبدالله ابراهيم ، الطبعة الاولى ، دار الشؤون الثقافة العامة، بغداد، ١٩٨٨.
٨–بنية السرد في القصصي الصوفي– المكونات، والوظائف، والتقنيات، د. ناهضة ستار، اتحاد الكتاب العرب، دمشق,٢٠٠٣ .

٩–بنية الشكل الروائي، حسن بحراوى، المركز الثقافى العربي الدار البيضاء، بيروت ١٩٩٠.
١٠–بنية النص السردى من منظور النقد الادبي، د. حميد لحمدانى، المركز الثقافي للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة الثالثة، ٢٠٠٠.

١١–تاريخ الرواية الحديثه, ر. م. البيريس، ت: جورج سالم، الطبعة الاولى، منشورات عويدات، بيروت – لبنان، ١٩٧٥.

١٢–تجربة سليمان القوابعة الروائية، د. عبدالله مسلم الكسابة، الطبعة العربية، عمان– الاردن، ٢٠٠٦.

١٣–تحليل الخطاب الروائي (الزمن – السرد – التبئير) سعيد يقطين، المركز الثقافي العربى، بيروت الدار البيضاء ، ١٩٨٩.

١٤–تقنيات السرد ، برنار فاليط، ت، رشيد بنحدو، الهيئة العامة للشؤن المطابع الاميرية، ١٩٩٩.

١٥–تقنيات السرد في النظرية والتطبيق، امنة يوسف، الطبعة الاولى، دار الحوار للنشر والطبع سورية– لاذقية،١٩٩٧.

١٦–تيار الوعي في الرواية الحديثة، روبرت همفري، ترجمة دكتور محمود الربيعى، دار المعارف، مصر، الطبعة الثانية ، ١٩٧٥.

١٧تيار الوعي في الرواية العربية الحديثة، دراسة اسلوبية، د.محمود غنايم، الطبعة الثانية دار الجيل، بيروت، ١٩٩٣.

١٨–تيار الوعي في الرواية المصريه المعاصرة ، د. محمود الحسينى، مطبوعات الرافعي – طنطا – ١٩٩٥ .

١٩–جماليات التشكيل الروائى، د. محمد صابر عبيد، د. سوسن هادى جعفر البياتى، دار الحوار للنشر والتوزيع، سورية، ٢٠٠٨.

٢٠–الحوار القصصي تقنياته و علاقاته السردية، فاتح عبدالسلام، الطبعة الاولى ، المؤسسة العربية للدراسات والنشر ، بيروت ، ١٩٩٩ .

٢١–خطابة الحكاية– بحث في المنهج، جيرار جينيت، ت: محمد معتصم و عبدالجليل الازدي و عمر حلي، الطبعة الثانية، ٢٠٠٠.

٢٢–دليل النقاء الادبي .. اضاءة لاكثر من سبعين تيارا و مصطلحا نقديا معاصرا – د. ميجان الرويلي – د.سعد البازعي – المركز الثقافي العربي – الطبعة الخامسة – ٢٠٠٧ .

٢٣–الرواية العراقية وقضية الريف ، باقر جواد الزجاجى، دار الحرية للطباعة ، العراق بغداد ، ١٩٨٠ .

٢٤–الزمن والسرد القصصي في الرواية الفلسطينية المعاصرة بين ١٩٧٣–١٩٩٤، د. محمد ايوب, دار سندباد للنشر والتوزيع، القاهرة، ٢٠٠١.

٢٥–الشعرية – تزفيطان طودوروف – ترجمة : شكري المخبوت و رجاء بن سلامة – دار توبقال للنشر – الدار البيضاء – الطبعة الثانية ، ١٩٩٠.

٢٦–شعرية الخطاب السردى، محمد عزام، مطبعة اتحاد الكتاب العرب ، دمشق ،٢٠٠٥.

٢٧–الفن الروائي، ديفيد لودج ، ت: ماهر البطوطي، المجلس الاعلى للثقافة ، المشروع القومى للترجمة , الطبعة الاولى, بدون مكان ، ٢٠٠٢.

٢٨–فنون الادب، توفيق الحكيم، مكتبة الانجيلو المصرية ، ١٩٦٨.

٢٩–في الوصفي، فيليب هامون، ت: سعاد التريكي، الطبعة الاولى، مطبعة سوتيبا، تونس، ٢٠٠٣.

٣٠–القصة السيكولوجية، (دراسة في علاقة علم النفس لفن القصة)، ليون أيدل، ترجمة، محمود السمرة، بيروت، ١٩٥٩.

٣١–قضايا الرواية الحديثة، جان ريكاردو، ت: صباح الجهيم، منشورات وزارة الثقافة والارشاد القومي، دمشق، ١٩٩٧.
٣٢–قضايا فن الابداعى عند ديستويفسكى ، م. ب. باختين ، ترجمة: د.جميل نصيف التكريتى، وزارة الاعلام، بغداد ، ١٩٨٦ .
٣٣–متعه الرواية ، دراسة نقدية ، د. احمد زياد محبك ، دار المعرفة ، الطبعة الاولى ، بيروت– لبنان ، ٢٠٠٥.
٣٤–مدخل الى التحليل البنيوي للقصص, رولان بارت, ت: د. منذر عياش, د. م, ١٩٩٣.
٣٥–مدخل الى نظرية القصة تحليلاً و تطبيقاً، سمير المزروقي و جميل شاكر، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٦.
٣٦–معجم مصطلحات الادب – مجدى وهبة، مكتبة لبنان ، ١٩٧٤.
٣٧–معجم مصطلحات الادبية المعاصرة، د. سعيد علوش، دار الكتاب اللبناني بيروت ، ١٩٨٥.
٣٨–معجم مصطلحات الادبية في اللغة والادب, مجدي وهبة وكامل المهندس, مكتبة لبنان, الطبعة الثاني, ١٩٨٤.
٣٩–النص والأسلوبية بين النظرية والتطبيق، عدنان بن ذريل، من منشورات اتحاد الكتاب لعرب، ٢٠٠٠.
٤٠–نظرية الادب، اوستن وارين و رينيه ويلك، ت: محى الدين صبحي، مطبعة خالد الطرابيشى، بدون مكان الطبع، ١٩٧٢.
٤١–نظرية البنائية في النقد الادبي، د. صلاح فضل، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٧.
٤٢–النقد الادبى، الجزء الاول في اصول النقد ومبادئه، احمد امين، دار الكتاب العربى لبنان الطبعة، ١٩٦٧.
٤٣–النقد التطبيقى والتحليلى، د. عدنان خالد عبدالله، دار الشؤون الثقافة العامة ، بغداد ، ١٩٨٦.
٤٤–النهايات المفتوحة، دراسة نقدية في فن انطوان تشيكوف القصصي، شاكر النابلسي، المؤسسة العربية للدراسات والنشر, ط٢, بيروت, ١٩٨٥.

نامه زانكۆييه‌كان (الرسائل الجامعية):

أ– اطروحة دكتوراه:

١–البناء الفني في الرواية العربية في العراق، شجاع مسلم دغيم العاني، رسالة دكتوراه، كلية الأداب– جامعة بغداد، ١٩٨٧م.
٢–السرد عند الجاحظ (البخلاء نموذجا)، فادية مروان احمد الونسة، اطروحة دكتوراه، كلية الأداب، جامعة الموصل، ٢٠٠٤.

ب– رساله ماجستير:

١– البناء الفني في الرواية التاريخية العربية (١٨٧٠–١٩٣٩)، خالد سهر محي الساعدي، رسالة ماجستير، كلية الأداب– جامعة بغداد، ١٩٨٩م.
٣– تقنيات السرد في روايات احمد خلف، اريان عبدالقادر عثمان، رسالة ماجستير، كلية اللغات جامعة صلاح الدين، اربيل، ٢٠٠٧.

٤- الوصف في الرواية العراقية, دراسة نقدية في تقنية بناء الوصف (١٩٣٧-١٩٤٠) رسالة ماجستير, عبدالامير فيلي الساعدى, كلية الاداب, جامعة بغداد,٢٠٠٠.

گۆڤار و رۆژنامه:

١-التحليل البنيوي للسرد، د. سامية احمد اسعد، مجلة الاقلام، العدد الثاني، السنة الرابعة العشرة، ١٩٧٨.

٢- تقنيات السرد في عالم الحجيلي الروائي، نضال الصالح، ج (الاسبوع الأدبي)، العدد (٩٩١)، ٢٠٠٦.

٣- تيار الوعي، الارهاصات الاولى للرواية الجديدة، د. سلمية خليل، مجلة المخبر، ابحاث في اللغة والادب الجزائرى- جامعة محمد خيضر- بسكرة، عدد: (٧)، الجزائر، ٢٠١١ .

٤-السرد والوصف، جيرار جينيت، ت: مهند يونس، مجلة الثقافة الاجنبية، العدد (٢)، ١٩٩٢.

٥-السردية حدود الفهم، بول بيرون، ت: د. عبدالله ابراهيم، مجلة (الثقافة الاجنبية)، بغداد، العدد (٢)، ١٩٩٢.

كتێبه فارسی يه‌كان

١-روايت داستان (تئورهای پايه‌يی داستان نويسی), محمود فلكی, چاپ اول, نشر بازتاب نگار, تهران-١٣٨٢.

٢-روايت شناسی درامدی زبانشناختی، انتقادی، مايكل تولان، ت: سيده فاطمه علوی و فاطمه نعمتی، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، (١٣٨٦ش-٢٠٠٧م).

٣-عناصر داستان، جمال مير صادقی، انتشارات سخن، چاپ پنجم، تهران، ١٣٨٥.

أقليم كوردستان - العراق
وزارة التعليم العالي والبحث العلمي
جامعة صلاح الدين- اربيل

فنون السرد في روايات خسرو جاف

رسالة

مقدمة الى مجلس كلية اللغات في جامعة صلاح الدين- اربيل
وهي جزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في الأدب الكوردي

من قبل

سمير احمد ابراهيم بكالوريوس - جامعة صلاح الدين- أربيل-٢٠٠٧

بإشراف

أ. د. عبدالله ئاگرين

ريبەندان ٢٧١٤ الكوردية ربيع الأول ١٤٣٦ الهجرية كانون الثاني ٢٠١٥ الميلادية

ملخص البحث

الرواية جنس أدبي مستقل، بأستطاعتها استيعاب عدد من المواضيع و الاحداث، الذي يدور في ذهن الراوي . لأن الرواية في كل الاحوال نرى فيها مواضيع متنوعة، و يجب أن ترد بشكل دقيق و هذا يتم بواسطة فنون اشكال السرد، وهذا البحث مثل بحث طريقة (التحليل التطبيقي) محاولة لتحديد ((فنون السرد في روايات خسرو جاف)).

ومضمون الروايات (كوردەرە – هيچ – پاشايان كوشت – راز – دەغدو) عموما مأخوذة من المجتمع الكوردي. يتحدث عن ٱلام و مشاكل الفرد الكوردي و المشاكل السياسية و الاجتماعية و الاقتصادية. هذه الرواية تتضمن مدخل و ثلاثة أقسام، و كل قسم يحتوي على محورين، المدخل الأول يتحدث عن تعريف وتأريخ السرد الادبي و أهمية و دور السرد في النقد الادبي مع طريقة السرد في الرواية .

القسم الاول : هذا القسم يحتوي على محورين اساسين، في المحور الاول تعريف و تأريخ فن الحوار في سرد الرواية المعنية، و بعدها فن الحوار و أنواعه في الرواية التطبيقية. وفي المحور الثاني قدمت تعريف و تأريخ فن المونولوج في الرواية، و بعدها المونولوج و انواعه في الرواية التطبيقية.

القسم الثاني : هذا القسم يتكون من محورين، المحور الاول يتحدث عن تعريف و انواع الاسترجاع. هذا الفن بأنواعه مطبق في الروايات ، وفي المحور الثاني تحدثت عن التعريف وأنواع الاستباق في الروايات، ثم أنواع هذا الفن مطبقة في الروايات.

القسم الثالث : وهذا القسم انقسم على محورين، المحور الاول يتحدث عن فن الأختصار و الحذف من الناحية النظرية، مع تطبيق كل واحد من هذه الفنون في الروايات . وفي المحور الثاني حددت دور كل واحد من المنظر و الوصف من الناحية النظرية مع تحليل و تطبيق هذه الفنون في الروايات المعينة.

وفي نهاية البحث وصلنا الى عدد من النتائج بالاضافة الى تدوين المصادر و ملخص البحث قدمته باللغتين العربية و الانكليزية .

Kurdistan Region-Iraq
Ministry of Higher Education
and Scientific Research
Salahaddin University -Erbil

The Narrative Techniques in The Novels of Khusraw Jaff

A Thesis

Submitted to the Council of the College of Languages-University of Salahaddin-Erbil in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Kurdish Literature

By

Samer Ahmad Ibrahem B.A.- Salahaddin Univeristy - Erbil -2007

Supervised By

Prof. Dr. Abdullah Agrin

January 2015 A.D. **Rabia Al-Awal 1436 Al-H.** **Rebandan 2714 K.**

Abstract

Like an independent genre, novel contains several subjects and happenings that come into the mind of the novelist. Though, different subjects can be found in novel in different circumstances, it should be narrated precisely due to the help of the Techniques of narration. This study, like a practical analysis, is an attempt to state ((The Techniques of Narration in Khusraf Jaf's Novels)). Generally, the contents of the novels like (Kodara, Hich, Pashayan Kusht, Raz, and Daghdu) have been quoted from the Kurdish society; it deals with the problems, suffers, and severe life of Kurdish people, it also deals with their political, social, and economical issues.

The study falls into an introduction and three chapters, each chapter consists of two sections.

The introduction, deals with the definition, the history of literary narration, its importance and role of the narration in literary criticism, and the way of narration has also been stated.

The first chapter consists of two main sections; in the first section, the definition and the history of monologue in narrating novel have been indicated; then, the technique and the kinds of monologue have been applied to the novels, while in the second, the definition and history of the techniques of monologue have been exposed, after that, the kinds of monologue have been applied to the novels.

The second chapter consists of another two chapters; in firs chapter the definition and the types of flashback (or analepsis) have been dealt with, after that, its kinds have been applied to the novels, while the second chapter deals with the definition and the kinds of flashforward (or prolepsis), then, they have been applied to the novels.

The third chapter was also divided into two chapters; first chapter deals with the techniques of contraction and omission in narration theoretically with applying each of them to the novels, while the second stated the role and importance of point of view and description theoretically with analyzing and applying them to the specific novels.

Finally, the study ends with conclusion and list of the sources. Then, the abstract of the research have been translated into both; the Arabic and the English languages.